

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

La paraula creadora

Raimon Panikkar

FEBRER 1992

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

La paraula creadora

R. Panikkar

I- <u>La paraula transcendent: parlar i ésser ...</u>	6
II- <u>La paraula còsmica: el mot i la cosa .....</u>	16
III- <u>La paraula humana: parlar i pensar .....</u>	24
1- <u>Animal loquens .....</u>	24
2- <u>La crisi de l'escriptura .....</u>	33
3- <u>La parla catalana .....</u>	40
i) <u>Plurilingüisme .....</u>	54
ii) <u>Política .....</u>	58
iii) <u>Sintaxi .....</u>	60
iv) <u>Ritme .....</u>	62
v) <u>Joc .....</u>	65
vi) <u>Flexibilitat dialectal .....</u>	66
vii) <u>Aliança semàntica .....</u>	69
viii) <u>Polifonia lingüística .....</u>	70
ix) <u>Mitologia .....</u>	71

LA PARAULA:CREADORA DE REALITAT

Raimon Panikkar

ΠΑΝΤΑ ΔΙ' αὐτοῦ ἐγένετο

Sant Joan¹

Deixeu-me, que seguint una llarga tradició, ho resumeixi dir tot en un vers, encara que potser no gaire poètic aquesta vegada:

La paraula no és paraula,
sense un algú que la llenci;
la paràbola és paraula
sols quan hi ha qui l'escolti.
La paraula sols és un mot
quan romp el mutisme còsmic,
escampant-se en so sonor.
Però aquest algú diu quelcom,
que en la música s'encarna.
Aquest quelcom és el crit
de l'Ésser mateix que és parla.

* * *

Ho repeteixo en prosa - molt filosòfica aquesta vegada:

Entre l'Ésser i la Paraula la relació és constitutiva. Ésser i Paraula no són dos; no es poden separar. Tampoc són un; no es

---

¹ Tot ha esdevingut per ella
[la paraula]

poden confondre. La relació és ^{no}ad^uaita, no dualista; és trinitaria, l'Ésser parla; i la Parla no li és inferior.

Aquesta relació s'^e ^{emmiralla}en les coses. Cada cosa té el seu mot i tot mot diu una cosa. El mot no és la cosa, sinó que la diu. La cosa no és el mot, però és ella la que el realitza.

L'home és un ésser parlant i parla perquè pensa, però també pensa perquè parla. Si pensés^s idènticament parlaríem idènticament, i viceversa. Quan un poble no té res a dir que li sigui propi, no necessita llengua pròpia. I no tindrà res a dir siⁿò pensa pel seu compte. I no pensarà pel seu compte si la seva vida imita un estil aliè. Aquest és el nostre problema.

* * *

La llengua catalana està, si més no, en fermentació. "Quina és la natura específica del català?" ens preguntàvem en la carta "invitatòria" a aquest Simposi, i afegíem que "això demana una reflexió fonamental sobre la natura mateixa del llenguatge". La consciència de la relació ambigua entre la paraula i la cosa ha estat possiblement la reflexió més antiga i primordial que el ser humà ha ^{fet} . Jo adhuc afegiria que l'home s'ha descobert home quan s'ha adonat que parlava¹. Això potser hagi portat a que

---

¹ "El ser humà és la seva paraula". Així resumeix Miquel Parets Serra l'antropologia burundi. I explica detalladament les vuit funcions de la paraula. Ella és la que ens engendra, la que ens fa ésser, la que sempre es necessita, la que tot ho pot, la que es comparteix, la que no s'engoleix, la que se segella amb la mort, la que es dona per herència.
Els pobres i la Trinitat, Montserrat (Abadia) 1991, pp. 17 sq.

una majoria de tradicions humanes hagin elevat la paraula al nivell màxim de l'Esser i de la Divinitat.

Com he intentat explicar en altres indrets, entenc per paraula no qualsevol signe, sinó el símbol complet, això és, la quaternitat perfecta d'un parlant que parla a algui emetent uns sons carregats de sentit. Tota paraula és, com l'etimologia ens invita a pensar-ho, la paràbola d'un parlant que llença (ballein) uns sons portadors de missatges (sentits) al costat (para) d'un escoltador que els rep, ^{En rebre'ls,} els compara (parabollein) amb la seva experiència personal i, d'aquesta manera, els entén¹. Tota paraula és a l'ensems material i intel·lectual, objectiva i subjectiva, personal i transpersonal, humana i transhumana².

Intentarem resumir aquesta llarga i complexa experiència humana en tres capítols: el teogònic, el còsmic i l'antropològic.

^{Som} en un moment prou seriós de la humanitat i de la terra, en un període prou crític de ^{la} història com per ^{haver de} demanar excuses per enlairar-nos³ a aquest planteig metafísic i ^{rem}antar-nos a les experiències primeres de la humanitat. Per altra banda, el fil conductor del nostre simposi ens farà prendre dreces i passar de llarg territoris sencers de filosofia del

---

¹ Cf. R. Panikkar, "Words and Terms", Esitenza, Mito, Ermeneutica. Ed. M.M. Olivetti, Archivio di Filosofia, Padova (CEDAM) 1980, pp.117-133.

² Cf. Dante, sempre sorprenent:

Transumanar significar per verba
non si poria; pero l'esempio basti
a cui esperienza grazia serba.
que Josep Maria de Segarra tradueix:

"Transhumanar dins de cap mot conserva
el sentit viu; l'exemple ha de bastar
a aquell a qui la gràcia això reserva."

llenguatge per poder arribar als camps catalans. I no cal recordar que tot el que direm no són sinó provocacions literals per encetar el diàleg.

I.- LA PARAULA TRANSCENDENT:

Parlar i ÉsserAtthaAthā śabde bruvatikatham mithvā iti?Śābarācārya¹

"Al principi hi havia la Paraula, i la paraula era amb Déu, i Déu era la paraula, la qual estava al Principi amb Déu". Si llegim menra tenim un text arameu d'un himne mandaic, si hi llegim vāk un text sànscrit dels Vedes, si logos un text grec de l'Evangeli.

Tres quarts de la Paraula varen quedar-se al cel
 El quart de la Paraula restant va fer totes les coses. Aquesta fracció va 'produir' el temps, l'espai i tot el que s'hi mou i hi habita. En arribar la plenitud dels temps aquesta mateixa Paraula s'encarna per poder recollir tots els fragments de paraula escampats per l'univers. Alguns ho anomenaren brahman-sarīra, altres μυστήριον κοσμικόν τῆς Ἐκκλησίας, i cada tradició amb noms ben diversos.

La Paraula ^{*estroba*} ~~est~~ al nivell del que molts han anomenat l'Ésser. Però la Paraula, constitutiva de totes les coses, ella mateixa és el fruit del Sacrifici del Silenci.... del qual la Paraula en sorgí. Anàlogament l'Ésser és, és Ésser perquè ha sorgit del No-

¹ "Si la paraula parla com podria ésser falsa?"
 Śhābara Bhāṣya I,1,5

ésser, de la Buidor, si equiparem l'Ésser a la Plenitud; del No-res, si descobrim l'etimo de res. La No-paraula és el Silenci¹.

No és ara el moment de fer un ^{recull} dels innumbrables testimonis històrico-religiosos que ens parlen del so primordial sabda-brahman (per exemple) identificat a l'Ésser. Sols farem un comentari ^{hèl·lenic} d'aquesta intuïció primària (quan els grecs passen de la mitologia a la 'teologia' o 'filosofia') perquè és aquesta tradició la que ha alimentat la consciència del català, lligada al filó europeu de la cultura².

Ens referim, evidentment al paradigma de Parmènides que en el fons ha estat el model del món occidental durant els ¹⁷⁷¹⁻¹⁸¹⁰ segles ^{darrers} ^{S'afanya} Parmènides vol fer filosofia i no mitologia i aleshores a 'desmitificar' la paraula i substituir-la per allò que ell creu anterior i més profund, ^{el} que la fa possible: el pensar. Parmènides ens vol alliberar de 'lo' mitològic mitjançant 'lo' ontològic. No és l'Ésser i la Paraula l'últim esquema de la realitat sinó l'Ésser i el Pensar. Aquest últim ens descobreix 'lo' que les coses són i allò que l'Ésser és. Aquest paradigma, o bé identificant Ésser i Pensar o bé fent-ne les distincions pertinents, domina tota la reflexió occidental que

¹ Cf. L. Cencillo, Mito, Madrid (BAC) 1970, p.87; R. Panikkar, The Vedic Experience, Berkeley (University of California Press) 1977; Sources Orientales, vol. I (autors: ^{diverses}) La naissance du monde, Paris (Seuil) 1959; etc. pels textos pertinents.

² Interessant (em sembla) l'aguda observació del Schelling: "Beinahe ist man versucht zu sagen: die Sprache selbst sey nur die verblichene Mythologie, in ihr sey nur in abstracten und formellen Unterschieden bewahrt, was die Mythologie noch in lebendigen und concreten bewahre."

F.W.J. Schelling, Philosophie der Mythologie (Dritte Vorlesung) ed. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) 1986, vol. I, p. 52.

sembla haver acceptat el plantejament del genial eleata¹. L'home occidental es vol desfer del logos mític substituint-lo pel logos racional: el verbum entis pel verbum mentis i aquest últim pel verbum computans. La ciència moderna n'és la comprovació més patent: el pensar científic ens calcula com ~~les coses es comporten~~; aquest 'pensar' ha dominat l'Ésser, i els éssers semblen comportar-se com les lleis d'aquest 'pensar' li 'dicten'. Es fan càlculs abstractes i les nostres màquines funcionen al igual que els planetes obeeixen.

Deu anys abans de la mort de Parménides d'Elea en el 470 a.C. deixà d'existir aquell geni, contra qui l'eleata va polemitzar, el qual, malgrat haver estat vençut per la cultura posterior predominant, ha tingut la glòria de tants vençuts: haver triomfat subreptíciament, infectant el camp dels vencedors. En el nostre cas volem dir que tots els filòsofs de l'Ésser i del Pensar no han pogut mai eliminar la Paraula que, si menys no, era la mitjancera obligada. Ens referim, òbviament, a Heràclit d'Efesi (544-480) amb la seva intuïció del paper del logos com a pensament i paraula a la vegada.

Però certament Parménides, modificat per Plató i Aristòtil, perdura passat Hegel fins a encallar-se en Nietzsche i Heidegger. Des d'aquell moment la parla juga un paper secundari en la cultura predominant d'occident - encara que no entre el poble fins l'època moderna. La paraula cedeix a l'idea, el logos a l'eidos, encara que el darrer Plató (en el Theiatetos, 189 esq.) posterior al Kratylos no vol separar el $\delta\iota\lambda\upsilon\sigma\epsilon\tau\theta\acute{\alpha}\nu\alpha\iota$ (o pensar

¹ Cf. una bona traducció castellana en C. Eggers Lan (ed) Los filósofos presocráticos Madrid (Gredos) 1986 vol. I, pp. 401-484. Cf. també sobre Heràclit en el mateix volum.

de l'ànima) del $\delta\iota\alpha\lambda\epsilon\gamma\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ (o parlar de l'ànima amb ella mateixa), malgrat que, degut a la seva metafísica, Plató degradarà després la paraula parlada a una còpia imperfecta de la paraula interna. El logos primigeni és encara parlar i pensar. Però, cada vegada més, la paraula es fa auxiliar del pensar, n'esdevé un instrument i l'homo loquens creu fer un gran progrés esdevenint res cogitans. Ens podem consolar pensant que potser era un moment necessari per tal de superar el mitologisme; però s'ha caigut en el racionalisme, que cal ara també transcendir.

Una situació semblant la trobem en la tradició índia quan la disputa entre el pensar (manas) i el parlar (yác) es va dirimir per Prajâpati, el pare dels Déus, en favor del pensament (SB I, 4, 5, 8-11). La paraula se subordina aleshores al pensament i se'n fa l'instrument (malgrat l'afirmació que ni la paraula ni la ment copsen l'última realitat en Kathu, VI, 12).

No oblidem tampoc que el subordinacionisme de la paraula al pensament ^{es} a l'arrel de l'oblit del cos en la cultura d'occident. El cos esdevé un instrument de l'ànima com la paraula ^{ho és} del pensament, "the ghost of the machine". La voluntat de l'ego comença a prendre ^{la primàcia} $\hookrightarrow$ $\frac{1}{2}$. Tot mostra una gran coherència.

Diguem tot seguit que fent la crítica d'aquest paradigma no es tracta de caure en una concepció màgica del llenguatge, i que el pas grec i brahmànic d'alliberar-se d'un monisme lingüístic representa un moment definitiu en la història humana. Però no es pot oblidar tampoc que tota ^{desuïtíficació} comporta una nova ^{remitíficació} $\checkmark$. Un extrem no en justifica un altre. Com tampoc

¹ Cf. la meua noció d'Ummythologisierung contestant l'Entmythologisierung bultmanniana, en R. Panikkar, "La demitologizzazione nell'incontro tra cristianesimo e induismo"

el materialisme dialèctic no és cap resposta equilibrada al espiritualisme dualista.

El paradigma que intento presentar, ^{tot} aliant-me amb Heràclit, no cau en el subordinacionisme de la paraula al pensar. ^{sinó que} ens presenta la paraula com la primera manifestació de l'Ésser. L'Ésser es revela primordialment en la Paraula i no en el Pensar, en vâc i no en manas, en logos i no en nous. L'Ésser és lliure i parla sense haver de sotmetre's a les lleis prèvies del pensar - la funció del qual es seguir, atrapar o senzillament esbrinar, seguint la petjada de la paraula, el que la realitat és i fa¹. Aleshores es comprèn el que diu Sabdarâcarya, que és la paraula la que parla²; frase que no ha trobat ressò ^{a l'}occident fins la filosofia de Heidegger³.

Comunament es creia que era Déu qui parlava o que ^{ho}veren els homes. La paraula semblava un mer instrument. Des d'aquesta perspectiva la hipòtesi de l'origen diví de la llengua és ben plausible. La varietat lingüística de les fins fa poc 10.000 llengües existents en una població de menys de 2.000 milions

---

Il problema della demitizzazione (Archivio di Filosofia) Ed. E. Castelli Padova (CEDAM) 1-2, pp. 243-266.

¹ Cf. R. Panikkar, Thinking and Being Festschrift E.A. Moutsopoulos Du Vrai, Du Beau, Du Bien Paris (Vrin) 1990, pp. 39-42.

² Cf. Othmar Gächter, Hermeneutics and Language in Pûrva Mîmâmsâ Delhi (M. Barnarsidass) 1983.

³ M. Heidegger, Unterwegs zur Sprache Pfulligen (Neske) 1975. "Dieses Verhältnis [von Sein und Sagen] überfällt das Denken so bestürzend, dass es sich in einem einzigen Wort ansagt. Es lautet: . Dieses Wort spricht in einem zumal als der Name für das Sein und für das Sagen." p. 185. La frase sovint citada és: "Die Sprache ist in ihrem Wesen weder Ausdruck, noch eine Betätigung des Menschen. Die Sprache spricht." (p. 19).

d'homes, no es pot explicar per la teoria de l'evolució¹. La hipòtesi d'un Déu que parla a l'home i ^{la} de la llengua d'Adam no té perquè esperar Herder i els romàntics per mostrar la seva plausibilitat². La major dificultat, però, està en l'antropomorfisme d'aquest Déu parlant. La dificultat es desplaça i s'acumula en ^{la} limatge d'un Déu que necessita no sols parlar, sinó crear també en l'home la receptivitat lingüística. Però un cop admesa aquesta, aleshores ja podria l'home aprendre a parlar sol. És a dir, que el que és primordial és el fenomen lingüístic en ell mateix.

Per això, tant Heidegger com Gadamer, per exemple, prescindiran del Déu parlant però no de la natura divina, super-humana, de la llengua³. Però no voldria ara ^{continuar} per aquest camí, sinó tan sols deixar plantejada la idea central.

Intentem expressar aquesta intuïció primordial amb tres il·lustracions.

Primera: Si al Principi era la Paraula això vol dir que al principi no era el Big Bang. Al començament del nostre cicle temporal hi pot haver hagut el Big Bang, però ací es tracta de quelcom molt més fonamental. Es tracta de ^{la} intuïció que l'Ésser és Paraula, que l'estructura última de la realitat és la Paraula, això és, relació, relativitat radical entre un Parlant, un

---

¹ Com ja fa notar G. Steiner, After Babel London (Oxford Univ. Press) 1975, pp. 49 sg.

² Cf. la monumental obra en 6 volums (4 Bände) i 2320 pàgines de Arno Borst, Der Turmbau von Babel Stuttgart (Hiersemann) 1957-1963.

³ Cf. H.-G. Gadamer, Wahrheit und Methode Tübingen (Mohr) 3^a ed. 1972, passim i també "Man and Language" (1966) traduït en Philosophical Hermeneutics Berkeley (Univ. of California Press) 1976, pp. 59-81.

Interlocutor, un So i un Sentit. Això és el que ve a dir la primera interpretació filosòfica dels Vedes, el mimámsá, seguit després pels filòsofs del llenguatge d'aquella tradició. Aleshores una munió de problemes com el d'un Déu separat, la creació, l'origen de la llengua, etc. cauen per la seva base. Dit d'una manera vulgar: no hi ha ^{el}ou sense ^{la}gallina ni ^{la}gallina sense ^{ho és}el ou. Un parlant sense paraula és tant una abstracció com ^{ho és}una paraula sense parlant - o sense so.

Segona: Si la Paraula no ^{solament} diu el que prèviament és pensat, si no va sols a remolc del Pensar, ^{solament} sinó que diu de tal manera el que l'Ésser és, i dient-ho el fa ésser, aleshores fonamentem realment el regne de la llibertat. L'Ésser no és, ni va essent, segons les lleis del Pensar, l'Ésser no té perquè caminar pels camins fressats pel pensament, sinó que essent, crea el seu propi camí que el pensament després (a posteriori) ^{haurà de} seguir. Ni el destí de ^{la}humanitat, ni el de la realitat estan prefixats o són el desenvolupament d'una idea, ni que sigui de ^{la}Idea, sinó

---

* Prescindint de les obres primàries, ^{a més} dels estudis que encara citarem, la següent bibliografia em sembla important:

- G. Sastri, The Philosophy of Word and Meaning Calcutta (Sanskrit College) 1959.

- M. Biardeau, Théorie de la connaissance et philosophie de la parole dans le brahmanisme classique París (Mouton) 1964.

- J.L. Mehta, (editor) Language and Reality (Proceedings: All-India Seminar, BHU) Varanasi (Banaras Hindu University) 1968.

- H.G. Coward, K.K. Raja, (editors) The Philosophy of the Grammarians, [Encyclopedia of Indian Philosophies - ed. K. Potter- vol.5] Princeton N.J. (Princeton Univ. Press) 1990.

- B.K. Matilal, The Word and the World - India's Contribution to the Study of Language- Delhi (Oxford Univ. Press) 1990.

Un coneixement, ni que sigui elemental, de les reflexions índies sobre el llenguatge em sembla gairebé imprescindible avui dia per a traspasar l'atzucac cultural a què ens ha portat el nominalisme de la cultura tecnocràtica actual.

l'eclosió insospitada i insospitable de la Vida. És allò que amb altres paraules he anomenat ^{la} intuïció cosmoteàndrica¹. L'Ésser és essent, això és, parlant. I el pensar ens dirà, després, el que l'Ésser és. L'Ésser no és Pensar. El pensar n'és una operació secundària². L'epifania primera de l'Ésser és la parla. L'homo cogitans només fa que barrejar dades (cogitare a co-agitare ja delen el llatí), l'homo faber sols construeix amb materials que li són oferts, l'homo sapiens gaudeix i frueix de la vida; l'homo loquens (que no hauríem de confondre amb l'homo loquax, i que implica pensar, fer i gaudir) participa en l'activitat mateixa de l'Ésser, pren part humanament en la realització de la realitat.

Tercera: La gran dificultat de la ment discursiva a admetre la primordialitat de la paraula em sembla ésser la següent:

La paraula sols és paraula quan es parla, no és una simple abstracció: és una trinitat entre interlocutors que es bescanvien quelcom d'ells mateixos que és a la vegada espiritual (sentit) i material (so) . La paraula és la quaternitat que definíem al inici. Ella és la relació complerta. Ara bé, si aquesta relació no es copsa en la seva primordialitat, de la que en sorgeixen els termes mateixos de la relació, aleshores aquests últims se'n

---

¹ Cf. R. Panikkar, "La visió cosmoteàndrica: el sentit religiós emergent del tercer mil·lenni" Qüestions de vida cristiana (Montserrat) 156, pp. 78-102.

² Cf. el que escribia Eugen Rosenstock - Huessy, Die Sprache des Menschengeschlechts Heidelberg (Schneider) 1963, vol I, p. 730:

Sprechen. "Es bedeutet ja nicht, das zu sagen, was man denkt. Vielmehr haben wir daran festgehalten, dass wir deshalb denken müssen, weil wir etwas zu sagen haben werden..."

Sprechen heisst an der gesellschaftlichen Bewegung teilnehmen und zu ihr beisteuern."

consideren els fonaments en lloc de ^Yl'inrevés. Ací tenim dues formes de copsar la realitat, dues maneres de pensar, la intuïtiva i la discursiva. La paraula ^{només} pot ésser primordial si la primordialitat pertany a la relació i no a la substància, per parlar amb Aristòtil. Si la divinitat és Trinitat o la realitat pràctica-samutpáda, aleshores la paraula pot ésser primordial. Aquesta paraula, que és al principi, fa impossible tots els monismes, monoteïsmes i monocràcies.

No ens enganyem. Una reflexió sobre la paraula ens porta, com diu el Rig Veda, als mateixos confins de l'univers (RVI, 164, 34-35).

Resumim tot lo dit ^{en afirmar} que la paraula és creadora de realitat. El mateix mot realitat ho diu (de res, cosa, causa, propietat, riquesa, possessió)¹. Però no ens enfonsarem ara en terrenys metafísics dient que la realitat és lingüística. Voldríem repetir que el paradigma parmenidià presenta significativament l'oblit de la paraula, l'oblit del logos. La unitat que Heràclit manté es romp amb Parmènides. Amb aquest el

¹ El mot cosa, que ve del llatí causa (d'etimologia desconeguda) i que equival al llatí res, l'alemany Ding i l'anglès thing, ens ofereix un quadre fascinant tan fonètic com semiòtic, semàntic i etimològic. Tinc la sospita que és el parlar humà (causa, cosa pública, decisions de l'assemblea) el fil conductor que uneix les arrels indo-europees re (propietat- cf. vèdic ravi, riquesa tan espiritual com material) i ten (dilatar estirar, cf. tantra, tempus, Zeit) que ^{va} la base d'uns entrecreuaments molt complex s. Pensi's en l'alemany Ursache (cosa primordial) per a dir causa, en el francès causer (directament del llatí causari, fer un procés, pledejar, defensar una causa, intercedir) parlar, xerrar. Cf. les veus corresponents en el Diccionari de Coromines i la conclusió de Heidegger:

"Die Frage: Was ist ein Ding? ist die Frage: Wer ist der Mensch?" (La pregunta: qué és una cosa? és la pregunta: qui és l'home):

Die Frage nach dem Ding Tübingen(Niemeyer) 1975 (1ª ed. 1962), p.189.

pensar s'independitza del parlar i el llenguatge esdevé lacai del pensament. Amb ^{una} frase que potser extrapolo, però que considero profètica, ens diu Lluís Duch que "cal que la Paraula retorni del seu exili¹".

---

¹ Transparència del món i capacitat sacramental Montserrat (Abadia) 1988, p. 265. Cf. tot el capítol sobre els "Llenguatges oblidats en teologia". "Allò que caracteritza el nostre temps és la crisi generalitzada dels diversos llenguatges, que permeten a l'home de dir i de dir-se." (p.239). I amb raó ens parla del "poliglòtisme de l'ésser humà" (p. 240).

II.- LA PARAULA COSMICA:

El mot i la cosa

"Das Wort ist oder soll sein
die 'Reduplikation' seines Inhalts".

Ferdinand Ebner¹

Que l'Ésser sigui lingüístic i àdhuc lingüisticalitat², que les coses siguin paraules cristal·litzades, com sugereix la mateixa etimologia de cosa, que l'ànima de la cosa sigui la seva paraula, que qui coneix la paraula té ja un cert domini sobre la cosa, que donar la paraula és el lligam més fort amb què l'home es pot obligar, que la paraula és un sacrament; tot això, tan bonic i tan cert, entra en crisi quan l'home s'adona que ell no sols aprèn a parlar escoltant, sinó que és també parlant que fa coses i crea situacions. La cosa pot ser el nom, però el nom en la boca de l'home adquireix una autonomia que fa que la pura màgia lingüística no correspongui més a l'experiència humana: el nom no fa la cosa; els mots tenen pinyó lliure respecte^a les coses². Hi pot haver una relació, però aquesta no és cap

---

¹ "La paraula és o ha d'ésser la reduplicació del seu contingut". Schriften München (Kösel) 1963, vol.I, p. 948.

² Ja el Nyāyasūtra II, 2, 66 diu que els mots tenen tres sentits (artha): la cosa individual (vyakti), la seva forma o figura (ākṛti), i l'universal (jāti); teoria combatuda naturalment pel mīmāṃsā que sols reconeix els universals- que després Bhartrhari distingirà entre artha-jāti (sentit universal aplicat a la cosa) i sabdā-jāti (paraula universal) que té la prioritat. Cf. Angelo Morretta, La parola e il silenzio Roma (Gesualdi) 1970; Harold G. Coward, The Sphota Theory of Language Delhi (M. Banarsidass) 1980; i Gaurinath Sastri, A Study in the Dialectics of Sphota Delhi (M. Banarsidass) 1980, per una introducció a la problemàtica.

identitat ni és tampoc una relació fixa ni molt menys immutable. Una blasfèmia pot desencadenar l'ira dels Déus, però pot també fer esclatar de riure o se la pot endur el vent.

Totes les coses tenen nom i tots els mots es refereixen a alguna cosa, doncs per això son mots: perquè trenquen el mutisme de la cosa, podríem afegir jugant de nou amb l'etimologia¹. Però com ja va veure Heràclit, i abans els Vedes, la relació no és purament arbitrària.

Les paraules es refereixen a coses, diguem-ne continguts d'experiència. Però aquesta experiència pot funcionar a un triple nivell. Jo ^{l'}anomeno sensible, intel·lectual i espiritual; o inspirant-nos en Plató ^{la}podríem anomenar τὰ αἰσθητά, τὰ νοητά, τὰ νοητικά. Cada paraula té un contingut sensible, encara que aquest pugui ésser predominant o estar més o menys latent. La pedra la toco, l'odi el dedueixo d'un comportament sensible, els àngels els accepto com a entitats que han deixat uns vestigis sensibles que no em puc explicar d'altra manera.

Cada paraula té també un contingut intel·lectual: la pedra l'entenc diferentment de com l'enten un gat i la penso com a massa, sobre l'odi em puc fer una teoria, i sobre els àngels crear tota una angelologia.

Cada paraula conté també una referència a la transcendència. Tot revelant el que diu ens mostra que ens amaga quelcom més. En rigor el parlar és probablement la primera porta a l'experiència de la transcendència. Les paraules no tenen fons. Cada paraula

¹ "Dicimus muttum nullum, i.e. nullum emisseris verbum". L'interjecció mu (mu facere) d'on mutus (mut) i el grec μῦ (cloure -els llavis). Cf. sanscrit mūkah (mut).

diu més del que expressa. La pedra és un misteri físic i metafísic; l'odi és ben real, i com a mal, al mateix temps, incompreensible; els àngels són missatgers de misteris molt més que de notícies.

Podem fer totes les diferenciacions modernes entre Bedeutung, Sinn, referent, meaning, signifiant, etc. En ^{darrer} terme la relació entre el referent i el mot constitueix un dels problemes universals del pensament humà¹. Ací també hi descobrim un triple esquema: o bé la paraula és primordial (sigui perquè és divina, màgica o simplement prèvia); o la cosa és lògicament anterior a la paraula (que esdevé aleshores un signe convencional); o bé, en tercer lloc, el referent i la paraula són els dos pols d'una relació constitutiva. Degut a l'ascensió triomfal de la ciència moderna que començà ara farà uns tres segles ^{ençà}, el nominalisme europeu, que ja s'imposava ^{també,} des ^{de feia} tres segles ^{prou}, ha forjat la convicció estesa al nostre temps: les paraules són signes més o menys convencionals i la llengua el mitjà de comunicació específicament humà².

Pertany també a la crisi del nostre temps la skepsis sobre tal hipòtesi i el dubte sobre si la filo-logia no hauria d'emancipar-se tant d'una teo-logia monoteïsta com d'una antropologia homocèntrica.

¹ Cf. el capítol "Cuestiones de palabras" de J. Ferrater Mora, Las palabras y los hombres, Barcelona (Nexus) 1991, pp. 83-117 per un resum d'algunes teories modernes. Interessant, com a punt de comparació resulta també R.R. Dravid, The Problem of Universals in Indian Philosophy Delhi (Motilal Banarsidass) 1972.

² Malgrat la meua crítica al nominalisme jo estic d'acord amb la crítica als anti-nominalismes que fa H.R. Schlette: "Der Nominalismus als Stimulans der Philosophie" en el seu llibre Aporie und Glaube München (Kösel) 1970, pp. 23-35.

El llenguatge no és ni una dàdiva divina o do de Déu (com creien Hamann, Bonald i altres) [¿com pot entendre l'home el llenguatge diví si previament no és ja un ésser lingüístic?], ni una construcció humana (com pensava Herder i es pensa encara avui [¿com, a partir de sons, la reflexivitat humana pot crear la paraula si previament no és ja un ésser lingüístic?])¹.

Què és el logos, però, si no és ni revelació de Déu ni creació de l'Home? Una gran dificultat en aquest problema ve donat pel punt de partença: o bé ens obrim massa fàcilment a una transcendència vertical (Déu és l'origen específic del llenguatge) o bé ens tanquem acríticament en l'individu humà (i tenim aleshores que recórrer a una evolució que es troba en dificultat d'explicar el salt del so-signe a la paraula-símbol). L'homo loquens no és (no pot ésser) un individu. La parla ens connecta no sols els uns als altres (no hi ha llenguatge individualista), sinó també amb quelcom més que nosaltres (l'univers lingüístic és un món on l'home s'hi troba).

Es aquí on la noció d'apauruseyatva de l'hermenèutica vèdica del mimámsá cobra tot el seu sentit. Que els Vedes són apauruseya o sense autor, no vol dir que ningú els hagi recitat, creat o més tard escrit (la majoria d'himnes vèdics són cabalment adscrits a rsis o poetes vidents determinats), sinó que significa la primodialitat de les paraules que no necessiten previament d'altres signes, sons o meta-paraules per a dir-nos el que

---

¹ Cf. l'admirable pròleg de José María Valverde a Wilhelm von Humboldt Escritos sobre el lenguaje (Trad. de A. Sánchez Pascual) Barcelona (Edicions 62- Península) 1991. Les teories de Humboldt em semblen encara molt vigents i en tot cas representen un pas necessari per una reflexió occidental i crítica sobre el llenguatge. La traducció castellana d'aquests cinc estudis hauria d'ésser de gran ajut per la nostra problemàtica.

signifiquen. Seria aleshores un recurs a l'infinit. Els mots són mots quan abracen la quaternitat esmentada, és a dir, quan diuen quelcom a algú.

Si no hi haguessin mots immediats i primordials no podríem ^{ar}travessar la barrera del so, ni la del sentit.

Aquí potser tenim una clau interpretativa d'un problema multiseccular. La paraula sols és paraula, "paraula viva" diria Maragall, quan inclou la cosa i els interlocutors que s'hi relacionen. La cosa i el mot no són el mateix, la relació no és ni tan sols biunívoca; però ^{ambdós} són inseparables: tota cosa té el seu mot i tota paraula diu una cosa. Podríem també aquí recordar la triple paraula dels gramàtics indis: vaikharī vāk (paraula parlada), madhyamā vāk (paraula interna, o mitja) i pasvanti vāk (paraula complerta, viscuda, vista que ens obra a l'experiència de sabdabrahman o última realitat lingüística: la divina paraula o paraula transcendent¹).

Dèiem que la relació entre la paraula i el seu referent és constitutiva. I repetim que ho és tant de la cosa com del mot. No hi ha mot sense referent; no hi ha referent sense mot. Recordem el bell díptic de Stefan Georges fet famós pel comentari de Heidegger²:

"So lernt ich traurig den verzicht:
Kein ding sei wo das wort gebricht"³

¹ Cf. Bhartrhari, Vākyapadīya I, 142 et passim.

² M. Heidegger, "Das Wesen der Sprache" en Unterwegs zur Sprache Pfullingen (Neske) 1975, pp. 159-216. Tornat a comentar en "Das Wort" ib. 217-258.

³ "Així vaig aprendre tristement la renúncia:
Que no hi hagi cosa on la paraula es trenqui."

Això em porta a dir que no és el llenguatge el que revela les coses com tampoc són les coses la 'causa' del llenguatge. Les coses són elles mateixes cristal·litacions lingüístiques- com l'etimologia ja ens suggereix; elles mateixes es revelen als homes i a tots els animals- i ^{ss}possiblem^{ss}ent a tot ésser. Hi ha comunicació entre les coses. Però revelació no n'és la millor expressió si s'interpreta literalment com si les coses estiguessin recobertes d'un vel i que el desvelament les deixés veure. Les coses són la mateixa revelació. La cosa és quan es desvela. El llenguatge de les coses és el llur desvelament. La cosa és aquest desvelar-se. Això és el símbol. Per això el símbol no és ni purament subjectiu ni exclusivament objectiu. El símbol sol^s és símbol quan simbolitza i sols simbolitza quan es desvela a ell mateix¹.

Una cosa ben diferent és l'estatut epistemològic de la ciència moderna. Aquesta no és, pròpiament dit, un llenguatge, sinó un àlgebra; això és, un sistema de signes que es refereixen unívocament (en tant que possible) a comportaments repetibles entre les coses, i que tenen un ^{codi} axiomàtic (entre els signes) que permet relacionar-los entre ells. La profunditat misteriosa de la ciència consisteix en que aquestes lleis lògiques (entre els signes) semblen també ésser lleis ontològiques (entre les coses).

Aquí tenim quelcom molt important. El primer problema lingüístic que es planteja l'home és el de la relació entre nom

---

¹ No puc resumir ací el que he intentat explicar en altres indrets. Cf. vgr. Le mystère du culte París (Cerf) 1970 i "Per una lettura transculturale del simbolo" Quaderni di psicoterapia infantile Nr. 5, 1981, pp. 53-123 (amb discussió).

i cosa. Adam va donar nom a totes les coses (Gen. II, 19-20); els profetes-vidents de l'Índia, els rsis, varen començar a donar nom a tota cosa (RV X, 71, 1-2). Entre la cosa i el nom no hi havia intermediari. Però com ja hem dit aquesta relació no pot ésser d'identitat.

La reflexió índia pregunta per la base, nimitta, gràcies a la qual les coses són anomenades¹. Aquesta base (simplificant l'enorme complexitat de les escoles) és la mateixa natura sonora-intel.lectual de la realitat sabda-brahman. Aquest és el secret per a entendre la teoria del sphota. La relació entre sentit i so, entre la paraula-sentit (artha) i la paraula-so (dhvani), que s'unifica en el sphota, és la que ens permet entendre. Entendre serà aleshores un coneixement que ens integra a la realitat, que ens realitza, que ens salva. Tot és coherent.

La reflexió heurística (simplificant també aquí) introdueix un tercer element: la idea. El nom serà un signe convencional de la idea i la idea un signe natural de la cosa. Quan les idees platòniques es difuminen pel cel, o aterren a la terra en les coses mateixes, necessitem que els signes lingüístics tinguin, malgrat tot, una certa consistència: neixen les matemàtiques com el llenguatge natural de la realitat. Hem arribat a Galileo Galilei (1564-1642) i després a totes les teories psicològiques de la llengua amb el seu contemporani Francis Bacon (1561-1626), seguit també d'una generació per Descartes (1596-1650). Galileo

---

¹ La paraula nimitta (que possiblement provingui de ni i l'arrel mā), mesurar [mens, mensura, mind] vol dir en el llenguatge corrent: fitó, marca, senyal; i per raons semàntiques: causa, motiu, raó, fonament. També significa sovint: auguri, presagi, averany. Allò que ^{és} permet de mesurar, això és, d'ajustar-nos a alguna cosa. Ho addueixo com a exemple del poder de les paraules.

tenia 36 anys i Descartes 4 quan cre^{mairen} - Giordano Bruno el 1600. El mateix any que mor Galileo neix Newton. També aquí tot és coherent. A la màgia del realisme li segueix la màgia del nominalisme. La metafísica sola es creia ésser la veritat, la física sola es creu ara ésser la veritat. La realitat de la paraula se'ns ha escapat. Aquesta és la crisi moderna. Hem perdut la paraula.

Però ^{ara} hem de centrar-nos en el nostre tema. El conjunt de relacions entre els mots i les coses és el llenguatge i el nostre cas d'estudi és la llengua catalana. Això ens porta ja al tercer capítol i al problema central: no es tracta tant de restar enganxats a l'anàlisi lingüística com d'examinar què volem dir amb la llengua, què és el que sentim el desig de dir.

III.- LA PARAULA HUMANA

Parlar i PensarPurusasya vâg rasahChândogyâ Upanisad¹

No perdent de vista el fil del nostre simposi, dividirem les nostres consideracions en tres apartats: 1) antropològic, 2) cultural, 3) català.

* * *

1)- Animal loquens

Qualsevol qüestió sobre quina sigui la natura de la llengua ha d'utilitzar la mateixa llengüa per donar-nos qualsevol resposta més o menys intel·ligible. Més encara, ^{davant de} qualsevol qüestió que es presenti a l'home, aquest no pot respondre-hi deixant de banda la llengua. Dit així pot semblar una tautologia, per tal com "qüestió" és ja quelcom fet de paraules i per tant sols amb paraules pot ésser contestat. Però el problema ^{movés} - ^{és} desplaça: podem ésser homes sense qüestionar? Es a dir, podem pensar sense parlar?.

L'home és un ésser parlant; no pot separar el seu ésser de la seva parla: Homo loquens. La parla li és específica. Cap altre ésser que coneguem parla. Repeteixo que entenc per parla o

---

¹ "L'essència de l'home és la paraula"; CU, I, 1, 2.

llenguatge quelcom més que comunicació de signes. Els animals, i pràcticament tots els éssers, es comuniquen. La calor és comunicati^{va} i un cos qualsevol rep el missatge calorífic i hi respon adequadament. La comunicació és un fenomen universal. Hi ha però en l'home quelcom més:

L'home utilitza sons articulats portadors no sols de missatges sinó de sentit, que, per resumir, podríem anomenar sentit intel·lectual, o, si volem, conceptes. El concepte és el fruit concebut per la ment i expressat en una paraula. Les paraules emprades per l'home estan prenyades de significat.

L'ésser humà^{no} emet ^{solament} sons sinó que articula paraules, de manera que cada paraula té un sentit; lliga també les paraules entre si de manera que forma frases que porten un sentit diferent (i en certa manera superior) al de les paraules aïllades.

El caràcter més prominent de la parla consisteix en ^{la} inseparabilitat entre llenguatge i pensament. De fet no hi ha l'un sense l'altre. En el fons, com no podia deixar de ser, ^{ho} doncs és una qüestió última, ^{ens hem de} veure amb una tautologia. Una paraula buida de pensament no seria paraula sinó solament so. Un pensament sense paraula no és ni pot ésser objecte de consciència. Si tinc o entretinc un pensament sense saber-ho no sols no puc parlar d'ell, sinó que no puc ni tan sols saber si és un tal pensament. El pensament conscient d'ell mateix, pel mateix fet d'ésser-ho, és ja un aconeteixement lingüístic. Si jo tan sols pensés no en podria saber res, ni tan sols que penso. Si no ho formulo no ho puc saber. Si jo soc conscient que penso (o que he pensat), és a dir, si jo sé que penso, aquest saber-ho no sols és expressable (és per tant lingüístic), sinó que ell

mateix n'és l'expressió (n'és la llengua). La reflexivitat és prèviament llenguatge. Parlem quan sabem el que diem - encara que no necessàriament ho entenguem¹.

El concepte és la paraula sense so, ja^{ho} deien els antics. Però el llenguatge no és sols la revelació de les coses, revela també el locutor, revela qui parla. Revela el que el loquens diu i pensa de les coses. Però aquest dir revelador no és un soliloqui, no és un parlar sol: és comunicació, és llenguatge personal. L'home és persona, això és, interrelació, comunió de llenguatge, comunió personal.

Per això el món de la paraula és el món humà per excel·lència. És en ell on els homes es comuniquen humanament.

Cada paraula és un misteri en quant diu un univers. La paraula rosa, per exemple, desperta, diu, revela no sols tot allò que ella és "en si" (que és ja una abstracció), sino tot allò que ella realment és "en tot" doncs està en relació constitutiva amb tot l'univers: la terra, la llavor, la caducitat, la bellesa, la vida, la mort, la unicitat, el sol, la pluja, els planetes, els espais del firmament, la forma,...

La paraula rosa diu encara més que la 'rosa': sóc jo què la pronuncio, i per tant m'inclou també a mi, sóc jo qui dic rosa i no rodon [grec] o japá (javápuspam, japápuspam) [sanskrit], sóc jo que em trobo embolcallat en tot un univers lingüístic i cultural que em sugereix tot un univers (de rosa). Més encara, soc jo què la dic, però no per a mi tot sol, sino a un tu, a un

---

¹ Cf. el meu estudi "The Unknown Knower" en la Festschrift André Mercier, Réflexions sur la liberté humaine (ed. M. Svilar) Bern (Lang):

"... linguisticity expresses Consciousness and Consciousness is revealed in linguisticity" (pg.146).

nosaltres; i la mateixa paraula ens connecta amb tot un nosaltres
 per a
 : qui la paraula té un sentit, o més aviat una unió de
 sentits: colors, olors, significats, conceptes, metàfores,
 sentiments, connotacions,...dhvani.

En rigor la paraula rosa no és un mer substantiu: és un
 substantiu carregat d'adjectius (rosats); però també és un verb,
 una acció. La paraula rosa 'roseja' per dir-ho així: passa de la
 rosa a mi, a nosaltres i de nosaltres a la rosa; hi ha tota una
 acció transitiva i intransitiva entre la rosa i tot el que la
 rosa 'roseja': la imaginem, l'olorem, la tallem, l'oferim, li
 parlem, ens parla, fascina, atrau (o repel), ens recorda,
 emociona (fins a poder-nos molestar per sentimentalismes
 condemnats). La paraula rosa desclou el món imaginal dels
 filòsofs iranís segons ^{la} interpretació aristotèlico-avicenista
 d'Henry Corbin ¹. La rosa no està sola ni ^{tan sols} ^{enlla}. Adhuc el
 més pur nominalisme ^{had/hi} ^{afegir} un tenemus al "nom de la
 rosa": stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus².

Tota paraula autèntica és una revelació, un desvelament de la
 realitat. Però el vel que cau de la cosa recau sobre nosaltres
 i ens encobreix amb la cosa quan de veritat entenem la paraula.

¹ Cf. vgr. Temple et contemplation París (Flammacion) 1980
 (que resumeix postumament 5 estudis presentats a Eranos).

² " De la rosa d'abans en permaneceix el nom; en tenim els
 noms nus."

Expressió del benedictí del segle XII Bernardus Morlanensis
 (de Morlas) en el seu llibre De contemptu mundi i popularitzat
 per la novel·la d'Umberto Eco, Il nome della rosa Milano 1980.
 Cf., entre molts, el comentari de H.R. Schlette "Nur noch nackte
 Namen..." en el seu llibre Konkrete Humanität Frankfurt/M
 (Knecht) 1991 pp. 360-368.

Per això se'ns demana compte de tota paraula "ociosa"¹ ja que per les paraules som justificats i condemnats (Matth., XII, 36-37).

La paraula és com la respiració de les coses. Per això logos i pneuma van junts. Les coses exhaleu, envien llur alè a les quatre dimensions. Aquest alè es líquüfica en la paraula. La paraula és la condensació de l'alè, de l'esperit de les coses.

L'home és el gran mediador, el sacerdot entre el Cel i la Terra. Per això traeix la seva natura quan interfereix egoísticament, quan passa a ésser un intermediari en lloc d'ésser un mitjancer, el mediador entre lo còsmic i lo diví- encara que aquesta mediació constitutiva de l'home no en sigui la sola. La realitat no és una piràmide sinó una espècie d'el.lipse de tres focus en total correlació. Lo diví és també mitjancer entre l'home i les coses, així com aquestes ho són entre l'home i Déu. És la visió cosmoteàndrica a què he fet ja referència.

Per això la geografia o més ben dit el terreny, l'espai i el temps encarnats en les coses pertanyen tant a l'home com a la paraula. Tota paraula és una encarnació. Si no hi ha carn, no hi ha paraula, si no hi ha una terra concreta, un espai limitat, un temps determinat no hi ha paraula. La paraula catalana no pot ésser una abstracció intemporal o un calc transplantat d'alguna frase o d'algún aparell "made in USA" i venut ací a través d'una multinacional. Per² fer això una computadora fora més eficaç.

¹ El mot ² ἀργος que se sol traduir per inútil o ociós, que no fa res, és contracció de ἀ-εργος, sense energia, sense força, sense poder. No oblidem que els mots no diuen res si qui els pronuncia o qui els escolta no els hi confereix o atribueix poder. Imaginem-nos un magnetòfon - al vent un discurs que ningú escolta; és com el llibre que ningú llegeix.

llançant

Però la paraula ~~cosa~~ amb tot l'univers que ella diu (l'Ésser) no esgota, mes ben 'dit', no diu el que no pot dir: el Silenci que li permet d'ésser paraula, el No-res que li permet revelar l'Ésser, la sûnyatâ que no està ^{rexa} d'ella, sino 'en' ella mateixa. Les paraules no parlen el silenci; és el silenci el que les fa parlar, el que ^{els} permet ésser, ésser paraules. Així com l'experiència de No-res resta una gran debilitat del pensament occidental, la pèrdua del silenci fa degenerar també la paraula¹

Això vol dir que si tota cosa té un nom, tota cosa és també sense nom, anònima. I aquesta anonimitat que acompanya ^{cada} nom, i per tant tota cosa, és el misteri de la cosa, el seu No-res. L'ésser es pot, en certa mesura, investigar i conèixer. Adhuc es pot pensar un Ésser transparent a si mateix: seria l'Ésser Omniscient del monoteisme. Per a ell, és a dir, per a l'Ésser Suprem no hi hauria misteri.

Doncs bé, el No-res, la Vacuitat, la sûnyatâ que acompanya l'Ésser correspon a la seva dimensió de misteri - quoad se. Tot ésser és misteriós perquè l'Ésser ho és també - en si mateix i per a ell mateix. El logos, sense excluir-se el Logos diví és la paraula. Però la Paraula té un Origen, el Silenci, el Misteri, el No-res; i té també un desembocament en la cosa, en la Materia, en aquella dimensió de la realitat a la ^{qual} sols apunta, intencionalment, però que no pot violar i ^{ha de} respectar.

---

¹ Les reflexions de l'escola de Kyoto, sobre la 'vacuitat', que naturalment segueixen la tradició budhista, em semblen capitals per a una revalorització de la paraula. Cf. la traducció de Nishitani Keiji, Religion and Nothingness Berkeley (Univ. of California Press) 1982, publicat també en alemany: Was ist Religion? Frankfurt (Imel) 1986, i la de Tanabe Hajime, Philosophy as Metanoetics, Berkeley (Univ. of California Press) 1986.

No voldria ara continuar amb la tan discutida qüestió sobre el pensar i el parlar. ^{Només} voldria repetir el que ja hem anat dient, ^{és a dir,} que la seva relació és constitutiva i, jo afegiria, no-dualista, de manera que es poden distingir però no separar - i no sols psicològicament com proven els treballs de Vygotski, sinó també antropològicament¹. Voldria solament reflexionar sobre un cas que avui dia ^{merèix} una atenció creixent - i merescuda: el creuament de les fronteres lingüístiques².

La traducció és la porta per on entrem, potser de la manera més planera en l'experiència de la polaritat entre el pensament i la paraula.

La traducció vol, en efecte, comunicar (dir) mitjançant una altra llengua el 'missatge' de l'obra original, diguem-ne el seu pensament (que naturalment inclou bellesa, ritme, sentiment, etc.). És un trans-ducere, trans-lation, Über-setzung, i idealment, una recreació de l'original en un nou ambient.

Ara bé, si paraula i pensament fossin idèntics no hi hauria traducció possible. El pensament pensat per l'individu és, com a tal, incomunicable. Per a comunicar-lo al meu interlocutor, i àdhuc a mi mateix, he de traduir-lo en paraula. Perquè un altre

---

¹ Cf. L.S. Vygotski, Denken und Sprechen, Stuttgart, (Fischer) 1969 (traducció de l'original rus del 1934). La seva tesi és que pensar i parlar són dues funcions diferents de la consciència que s'agermanen en la praxi comunitaria de l'home.

"Das Bewusstsein spiegelt sich im Wort... Das sinnvolle Wort ist der Mikrokosmos des Bewusstseins".

² Cf. la bibliografia seleccionada per G. Steiner en la seva citada obra que va des del 1813, amb Schleiermacher, fins 1973. Una bibliografia diferent es donada en l'obra més pràctica que teòrica de Valentín García Yebra, Teoría y práctica de la traducción, Madrid (Gredos) 2 vols. 1982.

entengui el meu pensament m'ha de fer de nou la traducció inversa: de la paraula sentida, escoltada, al pensament entés, assimilat. El mitjà de la comunicació de pensament és la paraula. Hi ha traducció intralingüística tant com interlingüística.

Si el pensament i la paraula fossin absolutament diferents tampoc no hi hauria traducció possible. Per^a saber que els pensaments m,n,p venen representats per les locucions a,b,c, necessito d'un tercer sistema x, y, z, que les relacioni. Però aquest tercer sistema no pot ésser ni pensament ni paraula, perquè aleshores tindriem un regressus ad infinitum. Podria 'pensar-se' que fos una senzilla mostració sensible. Però aquesta, ~~apart~~ de ser possible sols amb substantius materials és a dir sensibles, ha d'entendre's com a sistema relacional entre el pensament i la paraula, cosa impossible sense ^{la} interpretació intel·lectual, és a dir de pensament. En el fons x, y, z, serien metaparaules i metapensaments ^{la} alhora: serien la paraula pensament, el pensament verbal, ^{la} identificació entre paraula i pensament - cosa que va contra la nostra hipòtesi.

No ens resta sinó dir que la relació pensament paraula no és una relació extrínseca. Per això necessitem un lligam intrínsec que les relacioni. Però tampoc és una relació biunívoca ni tan sols fixa. Pensament i paraula no estan en relació; ells mateixos formen la relació. El pensament és una relació a la paraula i la paraula és en tant que relació a un pensament.

Voldria treure una sola conseqüència de la definició de l'home com a animal loquens: ^{la} inhumanitat de la guerra física. La vida, i la vida humana no n'és una excepció, comporta conflictes, i no ^{ss} necessitem a Heràclit per a recordar-nos que les tensions i

dissensions són engendradores de les activitats humanes. Els homes es barallen, però la baralla pròpiament humana és la verbal, el debat lingüístic, la polèmica dialèctica.

Contra la croada guerrera i armada ja Ramon Llull va proposar la 'predicació' que volia dir la dialèctica, la paraula, el debat lingüístic, que confia en que l'home és un ésser parlant (cosa que no vol dir merament racional). "Una antropologia de l'home en tant que paraula" és la que proposa Ramon Llull¹.

Que els homes es barallin amb armes, com uns super-animals, en lloc de lluitar amb l'arma humana per excel·lència representa una degradació humana². Haver negligit la paraula porta a la guerra.

Sobre el poder de la paraula grecs i hebreus ens en donen amples exemples. En el mateix esperit diu el Râmâyana posant les paraules en boca del voltor Supârsva, el seu pare, per a justificar que no va vengiar la mort del seu germà (quan volia raptar a Sita) matant a Râvana: "No hi ha ésser sobre la terra, àdhuc entre els més depravats, que fereixi a aquells que s'acosten (van armats) amb paraules conciliadores"³.

* * *

---

¹ J. Delàs a Qüestions de Vida Cristiana 161 (abril 1992) p.24.

² L'etimologia de baralla és incerta, però el seu sentit primer sembla ésser el de renyir i disputar, o sigui un duel lingüístic.

³ Ram. IV, 59, 16.

2).- La crisi de l'escriptura

El fill de Pitàgoras, en tornar de l'exili oferí un ex-vot d'acció de gràcies al temple d'Hera (bronze de dos ^{coltes} de diàmetre) on hi va inserir la següent inscripció:

"Arinnestes, el fill estimat de Pitàgoras, ^{m'ha} oferir, perquè va trobar molts secrets en les paraules¹."

D'aquests secrets amagats en les paraules en va sortir la cultura he^llènica, que encara perdura en la nostra civilització. És aquesta civilització que va començar a Sumèria, Babilònia i Egipte la que entra ara en crisi. I és aquest el Sitz im Leben de la llengua catalana actual. Una "reflexió fonamental" sobre el català no es pot reduir a una anàlisi exclusiva de modismes o fonemes. Ha d'incloure els parlants, els catalano parlants en aquest moment de la geografia i de la història.

Cenyint-nos a la cultura occidental i a grans gambades podríem afirmar que els grans canvi² històrics han estat acompanyats per revolucions lingüístiques. M'atreviria a dir que no sols en el Principi era la Paraula, sinó que en l'inici de cada civilització hi ha hagut la paraula. La Paraula crea la cultura².

¹ Porfirio: Vida de Pitàgoras, p. 27, de la traducció de Miguel Periago Lorente, Madrid (Gredos) 1987, el qual diu en nota "Al parecer, los secretos eran musicales."

² El maig del 1990, la Facultat de Filosofia i Lletres (que encara se'n diu així) de l'Universitat de Pisa va organitzar un Seminari Interdisciplinari sobre "La parola creatice in India e nel Medio Oriente" que mostra fins a quin punt en aquestes cultures la paraula és vista com a creadora de realitat. Les actes ⁵⁶⁴ estan a punt d'ésser publicades a cura de Caterina Conio.

Sòcrates introdueix la gran revolució de la paraula conceptual donant a la dialèctica un nou torn.

La gran revolució cristiana va ésser igualment la revelació de la Paraula que "era al Principi" (Io. I, 1), que "ha fet totes les coses" (Io. I, 3; Heb I, 3) i que invita a proclamar-la. Les Actes (apòcrifes, però antigues) de St. Joan (v. 99) diuen el mateix:

"Aquesta creu [de llum], per tant, és la que ha unit totes les coses mitjançant la paraula¹".

El Renaixement fou portat per una passió: "la filologia sagrada" l'amor sagrat a la paraula. Per això estudiaren de nou als llatins i als grecs i donaren pràcticament naixement a les llengües vernacles del llatí. El cas de Dante ^{que defensiva} dialectes nadius n'és un exemple important². El Renaixement no

¹ Actes (apòcrifes) de St. Joan, 99: Οὗτος οὖν ὁ σταυρὸς [φωτὸς] ὁ διαποθέμενος τὰ πάντα λόγῳ (apud Il Cristo, vol. I Testi teologici e spiritualità I al IV secolo a cura di Antonio Orbe (Fondazione L. Valla i Mondadori) 1985, p. 112).

² Cf. Dante en De vulgari eloquentia, on diu que les llengües vernacles són més nobles que la grammatica, és a dir que el llatí. Com és massa poc conegut val la pena fer un resum del primer capítol del primer llibre. Comença dient que "Com no hem trobat ningú abans de nosaltres que hagi tractat de la doctrina de l'eloquència del poble" es proposa de fer-ho ell. I explica que es refereix a la llengua no sols de varons, sino també de les dones i dels infants. Aquesta llengua és la primària i el llatí i el grec són secundaris. "Més noble que aquestes dues és la vernacular (nobilior est vulgaris), primer perquè fou la primera usada pel gènere humà, després perquè se'n gaudeix per tota la terra, ben dividida en diverses maneres de parlar i paraules, i també perquè ens és natural (naturalis est nobis), mentre que aquelles existeixen més aviat artificialment". I acaba el capítol dient que "de hac nobiliori nostra est intentio pertractare". Jo proposaria que les 33 pàgines d'aquest opuscle es fessin conèixer en català. Cf. Le opere di Dante (Testo critico della Società dantesca italiana) Firenze (Bemporad) 1921, pp. 319-352.

fou arqueologia cultural, sinó, al contrari, un nou descobriment de la paraula¹. La teologia, deia Erasmus, ^{cal que sigui} fundada en la gramàtica² (on gramàtica no té el sentit d'artificialitat que li dóna Dante).

El Protestantisme també fou un retrobament amb la Paraula, tant la vernacular (pensem en el geni literari de Luther) com ^{en} l'anomenada "Paraula de Déu."

El Romanticisme fou, de nou, una renovació lingüística. Es va entusiasmar per les noves llengües que l'Europa descobria i per la narrativa.

L'atenció a la llengua en el nostre moment present porta també aquest auguri d'un nou període³.

El nostre simposi voldria ésser conscient d'aquesta situació. Té una causa immediata molt concreta: la precària condició de la llengua catalana. Però voldriem situar les nostres consideracions dins del marc general de la consciència d'un nou període per a la humanitat. Lo concret és un reflex de l'universal i l'interès per les llengües dites minoritàries comença a ser compartit no sols pels interessats, sinó també pels altres. Però aquest període sembla tancar un cercle; aquell període que tan vivament descriu Plató quan parla del descobriment de l'escriptura, i que sembla entrar en crisi profunda als nostres dies.

---

¹ Cf. per una revaluació del Renaixement, Ernesto Grassi, Einführung in die philosophische Probleme des Humanismus Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) 1986, especialment pp. 57-58.

² Cf. Jarosław Pelikan, Jesus through the Centuries New York (Harper & Row) 1985, pp. 152 sq.

³ Així comença Paul Ricoeur el seu article sobre el llenguatge a l'Enciclopaedia Universalis.

El discurs de Sòcrates a: Phaedrus (274-276) és encara d'una força excepcional. Es tracta del comentari del rei egipci Thamus ^{enfront el} descobriment de l'escriptura pel Déu Theuth. Allà comença la gran revolució literària. La paraula viva comença a ésser suplantada per l'escripta¹.

"Tu et refereixes a la paraula viva del coneixement - li pregunta Phaedrus - i que té una ànima i de la qual la paraula escrita no n'és més que una imatge? Certament!" li respon Sòcrates. Aquest procés sembla que arribi avui dia a la seva culminació per la mateixa paràlisi produïda per la paraula escrita. Diguem a títol d'exemple que les revistes científiques, que publiquen ^{únicament,} als Estats Units ascendeixen a 52.000 pàgines originals diàriament². No hi ha la possibilitat material de llegir tot el que s'escriu ni tan sols en el camp més subespecialitzat de cap disciplina ni científica ni humanística. Estem arribant a un punt final. I tot això és també un problema lingüístic.

Quan l'home modern diu: paraula s'imagina generalment una paraula aïllada, habitualment un substantiu; i gairebé sempre sovint pensa en una paraula escrita, habitualment en una escriptura fonètica³. En podríem dir, l'alfabetització de la

¹ Cf. com a exemple el testimoni viu de M. Parets Serra (op.cit.) sobre la parla i els proverbis kirundis (la llengua del Burundi) pp. 17-33.

² Una sola edició de diumenge del New York Times consumeix aproximadament mig centenar d'hectàrees de bosc. Del 1980 al 1990 la superfície forestal de la terra ha disminuït a raó de 17 milions d'hectàrees anuals, que correspon a 32 hectàrees per minut. En 1988 eren 20 h. per minut. Hem 'progresat' doncs!.

³ Cf. José Senerino Croatto, Origen y evolución del alfabeto Buenos Aires (Columbia) 1968, per un resum de la qüestió - amb bibliografia selecta.

paraula, que segons Ivan Illich va començar a Occident en el segle XII¹. És el passatge de la lectura monàstica a la lectura escolàstica: és l'aparició del text. La lectura ja no és, una recerca de saviesa ni una lectura del llibre de la natura o del Déu, sinó una recerca de les opinions dels autors (sobre les coses que tracten)².

Ja no es llegeix, com fins al XII: semblantment a la tradició vàdica i brahmànica, per obtenir la salvació, com un peregrinatge per l'univers de l'home, sinó per informar-se i 'conèixer'³.

Els mots de l'època moderna són creacions de l'alfabet. El grec primitiu no tenia mot pel 'mot'. De fet, l'alfabet és una tècnica elegant per la visualització dels sons⁴. Així els mots esdevenen els àtoms del discurs.

Però la parla no és l'escriptura, així com l'alfabet no és la llengua. Durant els 650 anys de dominació romana a la Mediterrània no ^{a mitjanis li} va passar pel cap de transcriure les llengües parlades en caràcters romans. I quan en el 850 Ciril i Metodí tradueixen la Bíblia ^{per als} bulgars no és que inventin una

---

¹ Ivan Illich, Du lisible au visible, París (Cerf) 1991, traducció de l'original anglès In the Vineyard of the Text encara no publicat. Illich s'ha preocupat també d'aquest problema en ABC: The Alphabetization of the Popular Mind escrit juntament amb Barry Sanders.

² "Amb la dissociació entre el text i l'objecte material que és lo' escrit, la natura ella mateixa va deixar d'ésser un objecte a llegir per esdevenir un objecte a descriure" Illich, op.cit., p. 140.

³ Cf. dos clàssics: M. D. Chenu, La Théologie au douzième siècle París (Vrin) 1957; i J. Leclercq, L'amour des lettres et le désir de Dieu París (Cerf) 1957.

⁴ Illich, p.51.

llengua sinó un alfabet¹. Les lletres no servien per a reportar el que deia^a la gent. L'escriptura era un instrument, la parla no; era una vida. En molts textos antics les paraules no es separaven entre si; existien sols les línies, i és ben coneguda la figura del ἀναγνώστης del lector, des de l'antigor hel·lenica. L'home clàssic no llegia, es feia llegir². I és significatiu que la paraula anagnostes vingui d' ἀναγιγνωσκω i que ἀναγιγνωσις vulgui dir l'acció de fer conèixer, això és de recitar, de llegir en veu alta per a un altre.

La paraula, confosa amb la paraula alfabetitzada (i consegüentment escrita) es pren vulgarment com a un mitjà d'expressió, àdhuc com el mitjà per antonomàsia d'expressió humana. El mediador es converteix en un intermediari.

Aquí comença la claudicació del llenguatge davant l'escriptura.

Mitjà vol dir instrument, és a dir, una mediació, en el millor dels casos, entre l'home i el que aquest 'vol' expressar, manifestar, donar a conèixer. El llenguatge es pren com a instrument; potser com el màxim instrument humà.

Abans de criticar una tal opinió posem-ne un paral·lel: la raó com l'instrument humà per a pensar o fer quelcom. Tot el que pensem o fem ho realitzem 'mitjançant' la raó. Què vol dir això? Que hi ha algú o quelcom, que no és la raó, que l'utilitza per a dur a terme algunes activitats específiques que tampoc es poden identificar amb la raó. L'exemple tradicional és el del pensar

¹ Cf. Illich, p. 87.

² Cf. la curta reflexió de Jacques Brunschwig, "Le liseur" a Penser avec Aristote (ed. M. A. Sinaceur, UNESCO) Toulouse (éres) 1991, pp. 415-417.

per causes: Primer la causa final: jo vull construir una casa i ^{a més} de fer-ho amb materials (causa eficient) utilitzo la meua raó (causa instrumental) per a fixar-ne els plans, escollir els materials més avinents i pensar-ne els serveis que vull que la casa em rendeixi segons l'idea de casa (causa formal). Notem de nou el primat de la voluntat en tot això. Un ego identificat amb la voluntat utilitza la raó com a instrument.

El paral·lelisme és instructiu. Si l'home és animal rationale la seva raó no és un instrument en mans d'un ego que la maneja a voluntat, sinó que humanitat i racionalitat són inseparables, encara que potser no totalment idèntiques. Anàlogament si l'home és animal loquens el llenguatge no n'és un mer instrument sinó que pertany a la mateixa natura humana.

Però encara hi ha més. Tant la racionalitat, que podríem anomenar la capacitat de pensar, com la lingüística, que podríem anomenar la facultat de parlar, no són essències individuals, sinó que ^{pertanyen} a la natura humana. No són com els nostres cossos respectius, per exemple, que en certa manera són comunicables (i propis). D'ésser així no ens podríem comunicar. Tant la parla com la raó ens fa participar en un món racional o lingüístic comú i en el qual ens podem entendre. El món de les idees de Plató, ^{la} intel·ligència agent d'Aristòtil, la llum divina d'Agustí, seguint pels sistemes d'Avicena, Averroes, Descartes, Kant, Leibnitz i tants altres fins a Hegel ens presenten altres tantes hipòtesis per explicar-nos aquest món mitjançant entre el cel i la terra.

Sigui quina sigui l'hipòtesi que ens afalagui més, la paraula n'és en tot cas imprescindible. Però aquesta paraula, que és la paraula creadora, no és la paraula escrita, això és, la paraula alfabetitzada, sinó la paraula parlada. L'art de visitar-se, viu encara en temps dels nostres pares i en gairebé totes les tradicions humanes, troba un cert substitut en les 'tertúlies de cafè', però ja s'ha desvirtuat en l'intercanvi de missatges escrits a vegades entre habitants d'una mateixa ciutat. Els cristians d'Àfrica fan remarcar que Jesús es passà la vida (pública almenys) fent visites, anant a casa de l'un i de l'altre.

I així arribem a la nostra època on la paraula parlada sembla que perdi una nova batalla, no ja davant la paraula escrita, sinó davant la paraula comput^aritzada i sobretot davant ^{la} missatge, la paraula dels mass-media, dels malament o ambigüament anomenats mitjans de comunicació, la paraula del món tecnocràtic. I aquest és ja el nostre últim apartat.

3).- La parla catalana

Ja en la carta d'invitació es mencionava l'igualitarisme lingüístic, la reduplicació del pretès bilingüisme i s'insinuava la funció difícil de les llengües minoritàries. Mirem de dir-ne alguna cosa.

Per què la paraula seny ha canviat de significat? Per què ja no es diu 'homen' i per què el "negú" del segle XV (Tirant lo Blanc i Ramon Llull per exemple) es diu ara ningú?

Els gramàtics i historiadors ens donaran explicacions fonètiques, raons de modes i influències històriques.

Per què religió, Déu, justícia, bellesa, valor, coratge tenen tants significats, i avui no 'diuen' el que deien fa un segle? Per què ~~esta~~ ^{Y esta} la paraula tot i canviar-ne el sentit, en lloc d'introduir-se una paraula nova? Estem segurs que "marketing" vol dir "mercadejar"?

La llengua canvia, ens diuen, perquè canvien els costums, li entren altres influències i canvia la història. La llengua és un espill de com el poble que la parla, en un temps i lloc donat, veu i viu el món. Voler modificar l'evolució de la llengua equival a voler canviar la cursa de la història. Però la relació és biunívoca: canviar la història d'un poble equival a modificar-ne la llengua.

Se'ns parla dels molts manipuladors de les llengües sotmeses a la presió dels "mass-mèdia", dominats per la propaganda i dirigits pel que és 'rentable'. Tot és un cercle complex. Manipulen la llengua perquè manipulen els homes, i dominen els homes perquè dominen la història: tenen poder. Tenen poder perquè l'han conquerit. I l'han conquerit perquè han ~~estat~~ ^{estat} més traçuts ~~conèixer~~ ^{conèixer} i seguir el dinamisme de la cultura present; han seguit el corrent, però també l'han creat.

Tot és multivalent i a doble direcció; però hi ha quelcom: Zeitgeist ho anomenaria Hegel, Seinsgeschichte ho descriuria Heidegger, lo atmosfèric ho traduirien alguns filòsofs japonesos i occidentals, els signes dels temps deia ja l'Evangelí, cultura en seria un nom relativament modern. No és un cercle viciós

perquè hi ha un factor de llibertat. Però aquesta llibertat no està sols en l'individu. Es troba també en els estels.

Dir que les llengües s'empobreixen perquè la tecnocràcia arracona matisos i aspectes de la realitat que ja no tenen incidència en l'experiència diària dels pobles, no és encara explicar perquè aquesta tecnocràcia és victoriosa i s'està imposant tan universalment. Es van perdent els centenars de mots que hi ha per a dir camell en àrab, però s'hi introdueixen dotzenes de noms de marques i models de cotxes. El destí de la llengua depèn del destí de la història. Els pobles vençuts ho saben prou bé.

Serà bo de dir amb Heidegger que el responsable n'és la forma de pensar dominada pel principi de raó suficient, que és el ^{ss}pre^{per al}supost necessari i desenvolupament de la ciència moderna. Serà convincent d'escoltar-lo dient que aquest principi, formulat per primera vegada per Leibniz en el segle XVII, ha tingut un període de incubació de 23 segles¹. La pregunta encara roman: per què la història ha seguit aquesta direcció i no una altra?

La nostra pregunta concretada a Catalunya és la següent: ¿és utòpic, irrealista, i, a la curta almenys, contraproduent, voler 'salvar', 'reformar', 'perfeccionar', 'conservar',... el català en contra la tecnològització del món que porta amb ella el reduccionisme de la llengua a mera 'informàtica'? ¿O hem d'entrar en la competitivitat tecnològica i no parar fins que el 'moment' angular d'una partícula elemental en repòs l'anomenem barrina o

---

¹ Cf. M. Heidegger, Der Satz vom Grund Pfullingen (Neske) 1971, passim, especialment p.161.

giravolta? Em refereixo al spin és clar. Un llibre de física moderna en català o fa riure (i és inintel·ligible) o fa plorar (i és redundant, a més de car); i ^{per al} curs vinent és ja obsolet.

I dic reduccionisme perquè ^{l'}accontentar-se amb 'reductes', és a dir 'reduccions' de poetes, i èlites (com les del Paraguai abans o les que se'n diuen "santuaris" a Nortamèrica ara) que es satisfan en acceptar la cultura com a 'folklore', és ja claudicar en tota la línia. De fet, els diaris ja ens han acostumat que ni la política, ni la ciència, ni ^{la} urbanística, ni la història siguin 'cultura'. Aquest nom sembla reservar-se a les "belles arts" o "belles lletres" (les expressions patriarcals de "belle époque", "belletristica", etc, ja són prou significatives - no tant però com "ministeri de (o per^a la) cultura").

Aquest tipus de reflexió sobre la llengua va en la direcció contrària a la del^{l'} anàlisi del "que es diu"- per uns quants naturalment. No oblidem que "ordinary language" vol dir l'anglès de la metròpolis, sobretot quan aquesta era potent, així com la gramàtica generativa de Chomsky no es deixa aplicar a la majoria de llengües orientals. L'anomenat "llenguatge ordinari" analitza el que passa al grup a qui reconeixem poder o volem ^sextendre el nostre patronatge, i representa una actitud col.laboracionista amb l'status quo - cosa ben legítima, per cert, però que en tot cas s'hauria de fer conscientment.

Els pobles de l'^{l'}Índia, suposats pacífics, per a no posar exemples europeus ben incòmodes, reaccionen violentament quan se'ls toca el problema lingüístic, que no s'ha resolt després d'aviat mig segle d'independència. Aquells pobles són conscients que la llengua és creadora de cultura, i la parla manifestació

de la creativitat d'un poble. No volen ser pobles traduïts - traïts en lo més profund de la llur identitat.

Es parla quan es té quelcom a dir - i no sols quan se sent la necessitat de traduir. L'home és animal loquens perquè parla i no perquè tradueix o sols perquè passa informació com un repetidor televisiu. Tenir quelcom a dir és més que tenir quelcom a repetir. No es tracta de denigrar els doblatges ni de menysprear les traduccions, ni molt menys de defensar que la parla sigui una activitat solipsística, individualística i creadora del no-res. Tota parla a més d'ésser relacional i comunitària s'extén⁵ igualment al passat, reelabora la tradició i modifica la parla dels avantpassats. La llengua viva ha de conèixer els diccionaris, per a dir-ho breument, però no es pot reduir a imitar-los. Més encara, un poble sense traductors aviat s'asfixiaria. Una cosa no treu l'altra.

La parla és el maridatge entre el concret i l'universal. Es parla un llenguatge; és diu un pensament; però aquest llenguatge i aquest pensament són prèviament comunicables perquè ells participen de l'universal (altrament ningú els podria entendre): un universal, però, que no és la totalitat (sino un universal).

Què té o pot tenir a dir de propi el poble català? No certament el sistema de signes del món de les màquines. Aquesta informàtica la pot aprendre i possiblement li calgui fer-ho, però no pot esperar, excepte individus aïllats, de fer-hi una gran contribució. En el fons aquest sistema semiòtic no pot ésser creació de cap poble, sino⁶ que és un 'sànscrit' dels experts - encara que després se'n puguin aprofitar els poetes. No en va els aeroports tenen tots el mateix estil i les torres de control han

de parlar anglès. No en va tampoc totes les megalòpolis s'assemblen i haurien forçosament d'ésser iguals, encara que no es copiessin. No hi han ^amasses alternatives a una autopista de quatre vies. La tecnocràcia té el seu estil propi i no en pot tenir cap altre. Les modificacions són floritures, 'folklore'. Un dels premis moderns d'arquitectura més preuats, convocat per a construir un gran centre, encara per a fer, a Nova Delhi ("Indira Gandhi National Centre for the Arts") i que pretén ésser el centre nacional per ^ales cultures de l'Índia, el va guanyar un nordamericà. La tecnologia, com els imperis, no coneix en fronteres a no ser que s'hi posin murs de Marginot, de Berlín, de duanes, etc... . Però les llengües respecten els límits i l'escala humana. Parlar és precisament posar límits a lo' infinit, encarnar lo' inefable. I tota encarnació és de carn i ossos.

Lo' propi del poble català, per dir-ho molt senzillament, està vinculat a la seva geografia. El català no és una llengua de la Thailandia. Els rius de Palestina no són els de Síria ja diuen les escriptures cristianes. Però la moderna geografia com la geologia ja s'han tornat disciplines científiques, on àdhuc la qualitat es quantifica. Per això si dic que lo' propi del poble català són les seves muntanyes, la seva fauna i flora, el seu clima, com també les seves ciutats i pobles, potser se m'interpretarà de forma exclusivament romàntica.

I començo amb la geografia i no ^{amb} la història per a no ésser precisament romàntic i parlar de Jofré el Pilós, de Ramon Llull o de mossèn Joanot Martorell. Cada autopista i cada pantà que es fa, la primera ^{per als} per als turistes i la segona per consumir més energia que la dels ritmes naturals, és una ferida a l'autonomia catalana

- a la seva ontonomia. No es pot servir a dos senyors - també ha estat escrit.

El 'món' assisteix, sense dir ni piu, que les tribus de Papua i Nova Guinea, o algunes 'reduccions' d'indis ^{uorda} americans siguin 're-localitzades' (amb indemnizacions de moneda paper naturalment) ^{en} altres llocs perquè aquells terrenys contenen minerals, petroli o s'hi ha de fer passar una autopista, com si l'espai fos una caixa buida i uniforme on ficar-hi coses, ni que siguin homes.

El llenguatge està arrelat en l'espai i també en el temps. Temps i llenguatge són inseparables. ^{En treure} el factor temps de Cervantes, Goethe o Dante no sols no entendrem el que volien dir, o el que deien, sinó que tampoc en copsarem la bellesa. Shakespeare em pot resultar pedant, Quevedo a ^{vo} rrit i Verdaguer carrincló. Breument, el llenguatge, tot el que el llenguatge diu i comunica, depèn del temps¹.

Però l'inversa també és certa, i pel nostre tòpic més significant: el temps, la cultura del temps, el significat de la vida i les seves connotacions, la sensibilitat i, en una paraula, la cosmovisió també depèn del llenguatge. Obstruiu el canvi d'un llenguatge, paralitzeu la seva evolució i no sols converti⁷²⁴¹ aquella llengua en una llengua morta, sinó que també mat^{areu} la cultura representada per aquella llengua.

---

¹ "When we think about language, the object of our reflection alters in the process. ... time and language are intimately related: they move and the arrow is never in the same place" escriu George Steiner, After Babel London (Oxford Univ. Press) 1975, p.18, després d'haver donat vius exemples de la necessitat de noves i renovades interpretacions per entendre qualsevol text.

Diguem-ho de la manera més breu ⁵⁵ possible. No hi ha cap llengua immortal, no hi ha cap forma semàntica perdurable. Les llengües evolucionen, es transformen, però també moren. Aquesta seria la força ^{vera} ~~de~~ la polèmica d'un català que no vol conservar 'essències' pel fet que siguin venerables. Però el problema no radica en si volem o ^{hem de} ~~canviar~~ canviar ni tan sols en pre-programar la direcció del canvi, sino en l'autenticitat de l'embranchida.

I ací toquem un problema que ~~en molt~~ ^{supera} els límits del català, malgrat l'apliquem als països catalans. Em refereixo a la cultura dominant avui dia en el món i que se'n podria dir la cultura tecnocràtica entronitzada pel domini de la tecno-ciència, on naturalment l'element econòmic és essencial. El problema de la tecno-ciència no és una qüestió tecnològica; és un problema humà que es caracteritza per la voluntat, activa o passiva, que la màquina de segon grau dirigⁱxi la vida dels pobles. L'home modern si no s'entreté en màquines (de tota mena) s'^{no} ~~ab~~orreix. M'imagino que una posta de sol, per a molts 'urbanites' moderns, és sols una imatge televisiva. Però el problema és més profund. Ja va veure l'idealisme alemany, representant en això el geni d'occident que "la voluntat és l'Ésser primordial" ("Der Wille ist das Urseyn" deia Schelling). Això vol dir que es creu que la realitat en general i l'home en particular volen -i han de- arribar a algú lloc, caminar cap^a un fi, córrer cap^a un punt omega. Tot, religió, educació, política, comerç, cultura, vida és vist en funció d'un fi, d'un telos, i per tant la vida consisteix en la conquesta, adquisició si es vol, d'aquest fi. L'home es veu com un pro-jecte, llençat cap endev^aant. No hi ha temps ^{per al} ~~veritable~~ veritable lleure, per^a l'otium, la $\sigma\chi\omicron\lambda\eta$, el yacare Deo

o el yacare sibi¹. Per a viure i sobreviure en aquest món es necessita un altre llenguatge que el del català tradicional - desenganyem-nos. Cal un canvi de metàfores i àdhuc de paràboles (de paraules). Si volem entrar en la compet^{ti}vitat tecnològica cal que ens afanyem amb la llengua, ni que sigui introduint un altre alfabet com els japonesos. El català tradicional serveix ben poc. Simplifiquem-lo, no ens arrepenyem^g en els adjectius, siguem breus, parlem per bits². Jo no crec que el català sigui incapaç de fer aquesta transformació.

Però la qüestió, i qüestió de vida o mort ^{per al} poble català - malgrat poguem perdurar moribunds per uns quants segles més - consisteix ^a saber si aquest és el nostre camí. No podem enjogassar-nos impunement amb la llengua.

O Catalunya se suma als cors creixents de moltes veus de pobles molt diversos clamant per una alternativa al complex tecnocràtic, o cal que ens espavilem en el món del llenguatge informàtic. No es tracta de treballar vuit hores en el món competitiu, fan falta les ^{vint-i-quatre} ~~vint-i-quatre~~ hores. No podem separar la llengua de la vida. Però el problema és molt més profund que la convivència - i la simbiosi - entre un poble d'"urbanites" i un altre de pagesos, entre uns ràpsodes bucòlics i un eixam de treballadors.

El problema és immens, però intentaré encara concentrar-me en el nostre tema. La vida i l'evolució de les llengües segueixen

---

¹ ^{saber} Interessant que yacare (vacació, vacança) vol dir buidar, vacuitat - d'on ésser lliure, estar buit, disponible.

² "Damisel.la tindria la bondat de vendre'm un segell per a una missiva?" La noia mira astorada el seu germà més jove que està també al taulell. "Fot-li un sèllo!" li diu aquest.

viaranys que ni tan sols es poden preveure estadísticament¹. I encara que algú dia s'hi arribés no es podria aplicar a una llengua particular en una situació determinada. Dins l'ordre microsociològic podem comprovar^{u-} que entre 1560 i 1600 l'anglès literari fa un canvi molt superior al dels dos segles següents; entre Herder i Kleist, o sigui entre 1780 i 1820, l'alemany es torna una altra llengua, les revolucions francesa i ^{ss} russa, per altra banda, són lingüísticament conservadores². Un poeta sol pot transformar una llengua, o pot brillar com un estel allat en el firmament lingüístic de la seva llengua. Un poble, degut a conjuntures històrico-socio-econòmico-culturals, tant d'alguns individus com de col·lectivitats pot, un bon dia, embarcar-se en camins lingüísticament creadors o enfonsar-se en rutines o plagis.

A això és al que em referia quan he parlat de l'autenticitat de l'embranchida. Més encara, l'embranchida és autèntica quan no és el resultat d'un silogisme, quan no és fruit d'una voluntat de poder per a la conquesta d'un telos, sino quan surt espontàneament de dins. Molt paradoxalment^{alment}, les coses que no es fan amb ^{aha} voluntat determinada (que aleshores ja les determina) poden ésser les més lliures. No és per decret que es fa un poble, ni per desig de renovar o crear una llengua que aquesta,

¹ Cf. com a curiosum la fórmula de la glottonologia volent calcular el temps (en mil·lenis!) des del ^{mal} origen d'un mateix origen es separen de les arrels comunes:

$$t = \frac{\log c}{2 \log r}$$

on c = percentatge de paraules d'arrel comuna i r = percentatge d'arrels retingudes després d'un mil·leni de separació. Apud Steiner, op. cit. 19.

² Dades que retinc d'Steiner, op. cit. p.20.

refloreix o ^gsurgeix. Es parla millor, no quan es vol parlar millor, sinó quan es té quelcom millor a dir. No és la micro-electrònica la que ens donarà l'embranchida creadora que ens fa falta. En altres llocs m'he referit a la nova innocència.

Diuen que en moltes cultures africanes, almenys abans que la llet en pols substituís a la llet materna, les mares ensenyen llurs fills primer a cantar que a parlar. Això ho diuen els antropòlegs formats en la ciència occidental, perquè m'imagino que aquestes mares protestarien i ens dirien que no hi ha paraula sense cant i que tota parla és un cant no sols per la seva musicalitat i sonoritat, sinó per la seva mateixa natura. Si cada frase és un cant, cada discurs és la representació d'una nova música. La partitura, la gramàtica pot ésser ben coneguda però cada vegada que faig un discurs és com si interpretés una partitura sencera. Hi ha diferència entre "el cant dels ocells" interpretat per Victoria dels Angels o per la meua veïna, una peça de Bach dirigida per Arnencourt o per un qualsevol, un sermó predicat d'esma o una homilia on hi poso la meua vida. Cada acte lingüístic és únic i ^{cada} parlant és un actor, un artista, un creador, i la fidelitat a la partitura o la correcció gramatical no vol dir repetició d'esma de quelcom que ja ha estat escrit o dit abans. En moltes cultures la parla és un ^gsacrament: una creació. "Language is a perpetual Orphic song" cantà Shelley en el seu Prometheus Unbound.

Com hem de parlar no es pot legislar. Es pot influir, i ací la televisió és més potent que la Generalitat. Aquesta és la dimensió política ineludible.

En ~~l'últim~~^{l'últim} terme és la vida la que va formant la parla dels homes. Poetes, literats i homes de lletres tenen un rol important, però no decisiu. Si ens interessem més per les màquines que per els estats d'ànim; si ens preocupem més per l'economia que per l'art, si llegim més que parlem o parlem pel plaer de fer-ho i perquè en tenim temps o parlem per fer negocis o recollir informació, ... tot això forjarà la nostra llengua i certament condicionarà totes les nostres metàfores. Un poeta pot obrir un camí, però si no troba ressonància els homes no canviaran pas ~~els~~ llurs hàbits lingüístics, ^{i en no fer-ho} ~~se~~ no seran independents.

La independència d'un poble és ^{la} independència cultural, i aquesta és efecte i causa de ^{la} independència de la seva llengua.

El parlar és veritable parlar quan és creatiu, quan és vera conversa, és a dir diàleg, intercanvi d'experiències, abraçant tant l'objecte (el tema) com el subjecte (els interlocutors). Es parla més per expressar-se i per ésser, que per comunicar-se, més com ^{un} joc humà per excel·lència, que per passar informació o ensenyar. Ni la veritat ni la mentira ~~no~~ són les seves categories principals, sinó el conèixer i el donar-se a conèixer. Els indis menteixen a pleret, diuen els turistes americans tornant de l'Orient; voldrien que s'acomodessin a llur llenguatge: blanc o negre i de veritats objectives; no comprenen que parlar és un joc i que és bonic veure com l'altre s'hi embolica. Els turistes van, en el millor dels casos, a buscar informació; no van per parlar- ni tan sols parlen les llengües indígenes. I després els

acusen de mentiders¹. Estem encara en ple colonialisme lingüístic. I el perill del català és caure-hi.

Com deien els antics, ens recorda de nou Karl Popper i analitza Paul Ricoeur, entre d^laltres, la funció primària del llenguatge és la narrativa: ~~re~~ contar històries, inventar mites, ~~re~~ configurar de nou l'univers on vivim i contrastar les nostres intencionalitats. Parodiant Talleyrand d'un cantó i Wittgenstein de l'altre jo diria: "la paraula ha estat donada a l'home per embellir els seus pensaments. "la parole a été donnée à l'homme pour déguiser sa pensée", deia el primer; i "Die Sprache verkleidet den Gedanken", el segon, jugant amb els mots: la llengua amaga, revesteix, però també vesteix el pensament, com un vestit cenyit cobreix i revela el cos a la vegada².

L'argument és ben simple: si el llenguatge és sols un instrument, ni que sigui, en ~~el~~ ^{darrer} terme, l'instrument del pensar, aquell instrument que millor ens serveixi serà el que raonablement ~~hauríem~~ ^{haurèm d'} acceptar.

No es pot negar que en el complex tecnocràtic en el qual ens movem l'anglès és més útil que el català. Ho és, tant per la seva utilitat d'ús (la majoria de les màquines tecnològiques han ~~estat~~ ^{estat} pensades i realitzades en anglès) com per la seva utilitat intrínseca (l'anglès té una riquesa de vocabulari tecnològic superior a totes les ~~altres~~ ^{altres} llengües).

¹ Sobre la mentida en aquest sentit s'ha escrit poc. Cf. el meu seminari "Verità - Errore - Bugia - Esperienza psicoanalítica" Quaderni di psicoterapia infantile (Roma) 13, pp. 14-110 i les fines observacions de Steiner, op. cit. p. 223 sq. amb alguna bibliografia.

² Tractatus 4002. La frase complerta de Wittgenstein no donaria, però, ~~la~~ ^{la} interpretació que en dono.

Però si el llenguatge no és sinó el cos del pensament que en seria l'ànima, i no hi ha ànima sense cos ni cos sense ànima, aleshores el llenguatge depèn de la seva ànima - i viceversa. Un poble que perd el seu llenguatge perd la seva ànima.

Què ^{hem de} fer? Adoptar una postura puritana i heròica defensant un puritanisme català? Transigir en tota la línia i deixar que la llei del mercat condicioni també la llengua? Posar límits més o menys artificials amb ordenacions i lleis? Pensem en les fronteres artificials de l'Àfrica recordant el que va fer l'Europa colonialista del segle passat amb Àfrica: imposar fronteres rectilínies amb regla i compàs - llegeixis amb canons i diners. Les conseqüències es paguen, i ben tràgicament, encara avui. Recordem que encara al final de la primera guerra mundial el 85% de la superfície de la terra ^{pertanyia} a Europa. Possiblement el 85% (la dada és aproximada i potser sigui el 75%) de la producció científica actual s'escriu en anglès (encara que sols un 10% de la població humana el parli ^{fluidament}). No oblidem que una gran part de la producció científica francesa i alemanya es fa en anglès. Hom s'hi veu forçat per ésser competitiu. Però aquestes llengües tenen un aguant i un rerafons superior al que pot oferir el català. Què ^{hem de} fer? deia.

¿Fomentar la casta dels científics o tendocrats que ens parlaran un català cada vegada més influenciat per l'anglès i deixar el català 'heavy' per estar per casa? Fomentar èlites poètiques o potser polítiques que cultivin més o menys artificiosament un

---

^{Ben aviat se} celebrerà a Barcelona el congrés internacional de cardiologia. Si a les Olimpíades hi havia quatre llengües oficials (o tres i mitja), ara, a Barcelona, quan és qüestió de ciència l'única llengua oficial - i oficiosa, veient els programes - és l'anglès.

català cultista? Somiar amb una Catalunya que navegui contracorrent i vagi conservant una manera pròpia de viure i de veure la realitat que no sigui la tecnocràtica?

Els problemes són enormes, però Catalunya no es pot sotstreure a la seva responsabilitat. No contesto cap dels interrogants plantejats perquè la resposta no pot ésser individual, sinó que hauria d'ésser col·lectiva.

Com a conclusió provisional d'aquest discurs, és a dir, com a introducció al simposi, i sobre tot a la problemàtica, em limitaré a un novenari teòrico-pràctic que enunciaré amb nou mots, deixant per a les discussions i a la mateixa vida les aplicacions pràctiques.

i) Plurilingüisme

Un primer punt, i molt principal, a considerar, per apropar-nos realísticament al problema del català, com de tota llengua, en el concert lingüístic de la terra, és la natura pluralista de la realitat en general i del llenguatge en particular. Si caiem en l'ideologia de la competitivitat, de la competitivitat lingüística en aquest cas, no sols en sortirem malparats, sinó que la llengua vencedora en sortirà també perdent. Va ésser la compassió de Iahweh, per a salvar ^{la} humanitat, ^{la} que va enderrocar la torre de Babel¹.

Però el mot plurilingüisme és ambigu i el voldria utilitzar, no en el sentit de ^{les} llengües estatals i oficials que es barallen per una hegemonia, sinó en el sentit de ^{els} dialectes vius que

---

¹ Cf. "El mito del pluralismo i La torre de Babel" en el meu llibre Sobre el diàleg intercultural Salamanca (San Esteban) 1990, pp. 15-70.

dialoguen entre ells. La llengua és la llengua dels pobles i no sols els discursos dels estats. De fet, el plurilingüisme és universal i natural. Pertany, com deïem, a la natura pluralista de la realitat. El que hem fet massa sovint amb les llengües és convertir-les en instruments de poder al servei dels imperis. S'ha dit que la distinció entre llengua i dialecte consisteix en que la primera té, a més a més, una real acadèmia i un exèrcit al darrera que la protegeix i la propaga. Totes les parles vives són dialectes. Els 'educats' i els 'científics', per exemple, parlen tan en llur dialecte propi com els il·literats i els pagesos. La situació real de les llengües, quan no es veuen imposades colonialísticament amb regl^e i compàs des del centre de poder, és com la de l'arc de Sant Martí: es passa d'un color a un altre sense solució de continuïtat - malgrat alguns exemples lingüístics contraris deguts a causes externes, generalment bèliques. Aneu al vall de l'Ebre o a l'Índia o a les Filipines o al Low Manhattan de Nova York. Arreu passa el mateix. I de la mateixa manera que instintivament parlem d'una manera amb un infant, d'una altra amb un company adult i d'una altra amb un superior, així també parlem diferentment amb l'immigrant de lluny o de prop, i amb els homes dels diversos estaments humans. Cada poble es crea la seva llengua, o les seves llengües.

El cas de la Mongòlia del segle XVIII és clàssic: el vernacular era el khalka, un dialecte mongol, la llengua literària era el mongol clàssic, el comerç es feia en xinès, la llengua del govern era el manchú i la religiosa el tibetà. Però en aquest cas l'estructura era admesa i jerarquitzada de manera que no hi havia la fagocitació de la llengua dèbil per la més

dominant. Per això hem de distinguir entre un plurilingüisme natural o acceptat, degut a l'estructura particular de la societat, i un multilingüisme de dominació política o psicològica. Aquest és el cas d'un cert bilingüisme cultural: la llengua d'estar per casa ("bazaar language") i la que s'utilitza per assumptes més seriosos. Un estudiant meu, chicano, a California que escrivia perfectament el mexicà en cartes a la seva família, que l'utilitzava com a arma política en reunions públiques en favor dels chicanos, i que àdhuc escrivia versos, no es va atrevir a fer la tesi doctoral amb mi en castellà perquè en aquella llengua mai havia 'pensat' filosòficament.

En ^{un}altre indret he ^{de}senyalat el perill del bilingüisme a Catalunya: la llengua més forta desplaçarà la més dèbil com la moneda dura desplaça la més feble¹.

Com és ben sabut el domini pot ésser d'una determinada pronunciació (la de París o Barcelona, la d'Oxford, la dels negres americans, etc.).

Però voldria parlar d'un altre plurilingüisme, d'aquell més natural, que no ha deixat que les llengües siguin instruments de dominació.

Plurilingüisme en efecte, és la situació normal de l'home sobre la terra. El monolingüisme ha estat sempre l'interés d'una ideologia - en el fons monoteista. Ja abans del Gènesis² amb la seva història de la torre de Babel, un text sumeri ens parla en sentit imperial, contrari al Gènesis³, que tots els pobles parlaven amb una sola llengua al Déu Enlil, i que fou Enki qui

---

¹ Cf. La nova innocència Barcelona (Llar del llibre) 1991, pp. 107-110.

canvià les llengües de les seves boques i portà la dissensió entre els mortals.

Però el plurilingüisme natural no vol dir moltes reals acadèmies oficials lluitant per imposar ~~les~~ llurs regles i paraules. Vol dir la pluralitat de dialectes que permeten que entre llengua, activitats i persones hi hagi una harmonia, de la qual les llengües africanes encara ens en donen un exemple. La llengua no ve imposada des de dalt, sinó que sorgeix del tracte amb les coses i amb les persones. Cada estament té la seva llengua, com encara ^{passa} avui dia (pensem en el llenguatge científic). Les moltes llengües són com els molts colors de les coses i les moltes formes de l'activitat humana. No sols els nens, els homes i les dones tenien - i encara en certa manera conserven - llur llenguatge propi, sinó que també ^{el tenen} les distintes professions, i molt més els diversos clans. Sols una societat uniforme i sense fesomia (sense classes?) pot ésser monolingüista. Si tornem a descobrir el lligam intrínsec entre la llengua i l'home ens explicarem sense dificultats el perquè de la multiplicitat de llengües sobre la terra.

Què vol dir això en concret per a casa nostra? Vol dir, em penso, superar en primer lloc el bilingüisme català-castellà pel multilingüisme català (barceloní, baleàric, valencià, lleidatà, etc.). En segon lloc obrir-se a les llengües dels ^migrants, àrabs, anglesos, francesos, ... En tercer lloc, encara, fomentar l'estudi i la praxi^s d'altres llengües també, i no cal dir enfortint les parles catalanes. I amb això ja arribo al segon punt.

ii) Política

Si la política s'ha definit com la ciència del possible m'agradaria afegir-hi que és també l'art de l'impossible - o, en termes més suaus, de l'improbable. Aquesta és precisament la fascinació de l'activitat política, si recuperem el sentit noble de la política i no la reduïm a ingenieries maquiavèliques per a conservar el poder.

Ha d'haver-hi una política lingüística; però aquesta no és separable de la gestió de la cosa pública. Vull dir que la política lingüística arriba tant a la RENFE com a una discoteca, tant a una festa major com a la borsa. Llengua i estil de vida són inseparables. La política lingüística del català va unida a la política general de Catalunya. La llengua no és una especialització. I aquí està la força de la democràcia. És el poble que parla la seva llengua.

He insinuat ja alguns punts en el paràgraf anterior. Afegiria encara una altra activitat.

El català, com la majoria de les llengües existents, és una llengua minoritaria: representa aproximadament el 0,1% de la població mundial (de cada mil n'hi ha un que el parla). Però, com acabo de dir, les llengües minoritàries, àdhuc a Europa són la majoria. Una aliança amb elles donaria més fruits del que pugui semblar de primer antuvi. Hi ha avui dia un desig més o menys impotent d'alliberament de la cultura dominant a tots nivells, però no es veuen alternatives viables¹. L'interculturalitat és

---

¹ Cf. el Contact Bulletin, publicat per la Comissió de les comunitats europees, del Bureau européen pour les langues moins répandues. Per Espanya és el membre del Consell Aureli Argemí i Roca (Pau Claris 106,1, 1^a, Barcelona).

un imperatiu del moment. El primer pas és el lingüístic. L'interculturalitat és incompatible amb el monolingüisme.

La sensibilitat actual ja comença a ^{adonar-se} ~~començar a~~ que la pluralitat de llengües és connatural a l'home¹.

Ara bé, no es tracta de repetir amb més llengües les ja massa^a llengües de la Comunitat Europea. Europa sols té dos estats-nacions monolingües: Islàndia i Portugal. Seria ridícul, antieconòmic i superflu. El multilingüisme no té sentit si es tracta de dir 'lo' mateix. Les disset repeticions en els billets de banc de l'Índia, per exemple, en les tantes llengües oficials té exclusivament un valor simbòlic. A Brussel·les^{ll}, per ésser realistes, no poden treballar amb trenta llengües simultàniament. La xarxa de llengües minoritàries no és per a posar el breton a l'altura del francès, sinó perquè bretons i catalans, possem per cas, trobin junts alternativ^es al sistema dominant.

Com dic en^{vn} l'altre lloc els pobles són als estats el que les persones als individus. Els individus són intercambi^{mv}ables, les persones, no. Les persones són un microcosmos, els individus formen part d'un tot. Els pobles són persones històriques, els estats són individus ^{ll}colectius. La llengua dels estats ve determinada per motius ^gpramàtics. La parla d'un poble^{es} per motius vitals. El multilingüisme europeu no és per posar entrebancs a la Comunitat Europea, sinó per ^aforjar un model descentralitzat

---

¹ La tesi d'un article recent ple d'informació factual ens diu textualment que "the standardization of languages and, in particular, the nation-state's insistence on a shared national language, constitutes a serious threat against the well-being of the inhabitants of many areas, who have more or less involuntarily become citizens of some nation-state." Thomas H. Eriksen, "Linguistic Hegemony and Minority Resistance" en Journal of Peace Research, vol.29, n° 2 (1992), pp. 313-332. Tot l'article mereix ésser estudiat.

de convivència entre els pobles. Defensar verament el català implica coherentment tota una política econòmica, tecnològica, etc. El contrari és ésser superficial o ingenu. No podem esquivar els problemes.

Però voldria ara tocar també algunes qüestions específiques.

iii) Sintaxi

Molt més que per vocables una llengua és constitueix per la sintaxi que revela una forma específica d'acotar-se a l'intel·ligibilitat. És ben sabut que el sentit d'una frase no ve donat per la suma dels significats dels seus constituents i que l'ordre de les paraules amaga relacions subtils que només són plenament copsades pels nadius dels dialectes corresponents. L'ordre de subjecte, verb i predicat, per exemple, de les llengües indo-europees, malgrat flexibilitats ocasionals, implica tota una forma de pensar aliena a moltes llengües orientals. I dins del mateix indo-europeu una forma de pensar que funciona per aposició, com el sànscrit, és molt diferent d'una forma de pensament per atribució com el grec o per subordinació com el llatí¹. Quantes vegades els estudiants de

---

¹ I ja més a prop de casa nostra, ^hveus ací un exemple a l'atzar, i no precisament de cavilació filosòfica, sinó de pura descripció. Allí on un anglosaxó hi hagués escrit almenys cinc frases l'alemany se'n tira amb una:

"Dass im Jahre 1984 auch in deutscher Sprache Umberto Eco's Nachschrift zum 'Namen der Rose' herausgekommen ist, bestätigt einen gewissen Interpretationsbedarf des in 1980 in Italien, 1982 in deutscher Übersetzung erschienenen, als Roman bezeichneten Buches des in Bologna lehrenden Semiotikers, das - hier darf man unbeschwert sagen: bekanntlich - trotz des mittelalterlich-klosterlich-kirchlich-theologischen Milieus, in dem es spielt, international sensationelle Auflagenhöhen erreicht hat".

H.R. Schlette, op. cit., p. 360 - que resulta ésser la frase amb la que comença l'article. Tota la informació ve aquí donada intercalada en una atmòsfera que estimula la lectura posterior

llengües han fet l'experiència de ^qcompendre totes les paraules d'una frase sense entendre'n el sentit!

L'important, evidentment, no és cultivar les diferències per accentuar fets diferencials. L'important és que aquestes diferències lingüístiques expressin la manera diversa de veure el món. En català, per exemple podem dir "plou", encara que no necessitem explícitament un subjecte impersonal ("it rains") però no podem dir "estima", "pensa" com activitats còsmiques ("it loves", "it thinks"): (el firmament) plou [o més exactament Zeus plou (ZEUS - més tard)]; (la terra) estima; (el cel) pensa¹. No podem prescindir d'un ego, subjecte personal propietari d'aquelles accions.

Ara bé, sintaxi no vol dir sols ordre gramatical. Vol dir ordre de la parla, ordre del pensament i ordre de la vida. A vegades ens falta confiança en nosaltres mateixos. No defenso l'anarquia gramatical ^{encara} ni ~~menys~~ la manca de respecte a la tradició o a les regles, com tampoc el seguiment de la moda o del caprici. Però si que penso que la por inhibeix la creativitat i que la manca de confiança en un mateix molt sovint és ~~de què~~ ^{perquè} que no hem conreat suficientment el que hauríem d'haver fet. No és cap secret dir que ens falta densitat cultural.

¿No serà, sospito jo en alguns moments, que aquest baix nivell de cultura provingui de ^{la} imposició subtil d'una sintaxi forànea? Gairebé no queden àgores, ni cases de la paraula, ni tertúlies

---

i la justifica.

¹ Cf. el magnífic capítol del massa ràpidament oblidat Eugen Rosenstock-Huessy, "Es regnet' oder die Sprache steht auf dem Kopf" en el primer volum del seu llibre, op.cit., pp. 35-85.

(d'etimologia tan saborosa¹). Les atrofies lingüístiques porten l'atròfia del pensament.

No cal que fem notar que prenem el concepte tradicional de sintaxi, que no contradiu, però que no és sinònim amb el sentit dels positivismes lògics i gramàtiques transformacionals, generatives o funcionals (Harris, Chomsky, Martinet, etc.) ni tampoc la sintaxi lògica (Carnap) o la merament formal (Husserl, potser també Gödel, etc.). Aquest estudis són molt interessants però són merament semiòtics i no semàntics, tracten del llenguatge com d'un sistema de signes fent abstracció de la llur significació.

El nostre problema es refereix, en canvi, a l'especificitat del català i no com a integrat en un sistema formal més general. Sense entrar ara en la qüestió general de si els problemes de l'home es poden tractar com a problemes algebraics, el que ens interessa és precisament l'element irreductible a lleis generals.

Em refereixo doncs al que en diria la sensibilitat intel·ligible que es desprèn de la sintaxi catalana. Molts trets són comuns a famílies lingüístiques, altres ^{són} més particulars. ¿Qué significa per exemple la doble negació? Qué hi ha darrera l'ús de preposicions? En un mot: la sintaxi com a reveladora d'una forma mentis.

---

¹ Sigui dels cenacles als teatres o de fora que imitaven al escriptor i erudit cristià Tertullianus, sigui per corrupció de la frase de Sant Agustí "philosophaster tullius" en "philosophus Tertullius" o "Ter Tullius" (tres vegades més sabut que Ciceró) com descobrí Lluís Vives i ens recorda el Diccionari del Coromines. ^{ho}

iv) Ritme

M'inclino a pensar que 'lo' propi de cada llengua és el seu ritme. El ritme és més que la sintaxi.

És el ritme el que inspira l'ordre de les paraules i posa adjectius i verbs en un lloc o altre. És el ritme el que decideix si ^{cal} usar una paraula o una altra. És el ritme el que origina les contraccions, el sandhi, les repeticions i la cadèn^{cia} de la frase. És el ritme el que escull les vocals curtes o llargues en una paraula o una frase, i posa comes, punts i comes o punts.

Quan es diu: així no es pot dir en anglès, encara que gramaticalment la frase sigui correct^a, el que es vol significar, no és sols que els nadius no ho diuen (avui dia no són els nadius els que fan la moda del anglès: Rushdie, Naipaul, Joyce, Aurobindo - per antiquat que aquest ^{larrer} sembli) sino que la frase no s'adiu amb el ritme de la llengua. I aquest ritme està format per la pronunciació de les paraules així com també pel costum i altres forces més subterràn^{es}. El ritme és l'estil. I l'estil és la morfè, la forma d'una llengua. Si el seu animus és el parlant, la seva ànima és el ritme.

Per això les traduccions literals fereixen la sensibilitat de la llengua a la que es tradueix. Per això, en certa manera és més difícil traduir bé prosa que poesia. Aquesta ~~última~~ demana que es respecti el seu ritme original. Se sobren^eten que és poesia traduïda. La prosa demana que 'lo' traduït no ho sembli.

Les síl.labes franceses, per donar un altre exemple, solen ser iguals, les angleses, per contra, són molt diferents en durada i força. Però el ritme no és sols ^{de} fonètica o de versificació, diguem en alexandrins. El ritme és també de pensament i de

repetició. Els díctics dels salms hebreus ens en forneixen un exemple; el ritme dels adjectius en les llengües romàniques, a diferència de l'anglès, un altre. El que fa un estil pesat en una llengua a vegades és el que l'alleugereix en una altra.

Ara bé, com he dit en altres llocs, el ritme no està ni en les paraules soles, ni en el pensament aïllat. El ritme està en la relació entre les coses i el parlant. Per això el ritme no és el resultat d'una voluntat, sino' el fruit de tot un dinamisme, ^{la} interacció entre el subjecte i l'objecte, entre els quatre elements constitutius de la paraula. I torno al meu ritornello: no podem separar la parla del parlant, ni aquest del seu estil de vida, ni aquest de la conjuntura ^m espacial ^{ció-} temporal del moment històric.

Hi ha, evidentment, una relació estreta entre el ritme i la poesia. En el fons, tota parla, quan és creació hauria de ser poètica - que no vol dir versificada ni amb cadències diguem-ne artístiques en sentit restringit.

Això ens porta al contingut de bellesa de cada llengua. Parlar vol dir parlar bé, i parlar bé significa parlar bellament. I això sols és possible si la nostra ànima és bella, diria Plató. El ritme de la parla depèn en gran manera del ritme del pensament i aquest del ritme de la vida. Si no tenim temps per a pensar tampoc el tindrem per a parlar. No podrem aconseguir cap català bell i bo si el ritme de la nostra vida és vertiginós i accelerat.

Potser un altre mot per a dir el mateix és el que Carles Riba anomenava el gust. El gust no s'hereta, però en canvi "és

transmissible un joc de criteris ^{que} m'asseguri millor l'educació en cadascú¹.

v) Joc

El llenguatge té també una funció lúdica. Però jugar no vol dir sols utilitzar joguines, no vol dir sols divertir-se (distreure's, passar el temps o fer quelcom no útil). Jugar és conrear una dimensió de l'home que té a veure amb l'ingenium més que amb la raó². La parla és un joc; potser és el joc humà per excel·lència. Homo ludens.

Em refereixo evidentment al joc amb el llenguatge. La cultura pèrsica potser ens en ofereix els exemples suprems amb els espectacles públics d'un animador encetant o improvisant un díptic i el públic completant-lo. Però podem pensar en tants altres jocs com ^{mateix} el teatre - i també el cinema.

Però em refereixo encara més fonamentalment al mateix parlar com ^a joc, al caràcter lúdic del mateix llenguatge, em refereixo, sense demanar perdó per l'expressió, a la litúrgia de la paraula. La paraula mateixa és una litúrgia, això és, una "obra del poble", una creació de la comunitat - creació que ^{només} sols es pot realitzar escoltant les paraules interiors, les paraules divines, la veu dels ancians, els ecos de la tradició, la paraula

¹ Prefaci a la segona edició (1954) del Diccionari "Pompeu Fabra".

² Cf. per l'^{enginy} tan important fins al segle XVII el llibre de Ernesto Grassi, Einführung in die philosophische Probleme des Humanismus Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) 1986 i recordi's l'obra de Baltasar Gracián, Arte de ingenio Madrid 1642, tornat a publicar com Agudeza y arte de ingenio, Huesca 1648 i que tant va influir a França i Alemanya. Schopenhauer va traduir una obra seva i assegura que les va llegir totes.

de Déu, ... tot el que es voldrà, però que no deixa d'ésser el joc, és a dir, l'activitat humana per excel·lència. És el negotium, la *σχολή* dels antics. La parla porta a l'entusiasme, a estar inspirat per la divinitat, ple de Déu (cf. *ἔμφουσιάζω*, *ἐν-θεός*, i naturalment Plató).

Parlar no és essencialment informar, ho hem dit ja, parlar és l'activitat humana per antonomàsia. I aquesta activitat, és certament obra, praxi, però també joc i joia. Els mots 'divertiment' o 'entreteniment' que usem per a dir-ho traeixen ja la perdua d'aquest sentit. La joia del parlar és molt més que divertir-se o entretenir-se; és viure, disfrutar de la vida, conrear l'^{enginy} ~~enginy~~, és la pròpia cultura animi, per a manllevar la definició ciceroniana de la filosofia. No crec que als habitants del Llenguadoc se'ls ^{hagi d'} ~~hagi d'~~ explicar massa el que són - o podrien encara ésser - els jocs florals.

vi).- Flexibilitat dialectal

Els lingüistes moderns distingeixen entre pidgin, sabir, creol i dialecte. Els dos primers són degeneracions o ultrasimplificacions d'una llengua dominant i bàsica que un grup, que normalment parla una altra llengua, utilitza per a satisfer necessitats primàries i immediates (pidgin-english del Camerun, el sabir, língua franca del port de Marsella). El creol, en canvi, es parla a les cases i es transmet de pares a fills (el creol-francès d'Haiti). Suficientment desenvolupat, pot arribar a dialecte que és la llengua consistent i completa parlada per un grup històric més o menys gran.

Ja he anat deixant caure repetidament que les llengües vives són sempre dialectals i per això fluïdes, canviants i lliures. Això no vol dir de cap manera que cada forma local tingui dret de ciutadania en una llengua comuna. Pertany a l'escriptor d'aquella contrada que "elevi" el mot en qüestió "a la categoria de mot literari"¹. Però això tampoc significa que normatives i diccionaris siguin els dictadors d'una llengua.

El que voldria recalcar és la funció intrínsecament alliberadora del llenguatge. Qui parla ho ha de fer lliurement no sols en el que diu, en dir el que pensa, sinó en la manera de dir-ho en dir-ho, com li surt de dins. Qui no senti que l'acte de parlar ~~és~~ ^{com} a tal, i no sols pel que diu, és un acte de llibertat, qui no fa l'experiència de la seva llibertat, no sols no serà creador, sinó que ~~serà~~ ^{a més} serà un habitant trist sobre el planeta. Molt sovint se'm pregunta com és que les poblacions pobres i vulnerables de molts països ~~de~~ ^{d'}Àfrica i de l'Àsia semblen molt més alegres que les del sarcàsticament dit primer món. I sense voler fer-ne ara un argument complet ~~he de~~ ^{he de} respondre més d'una vegada que és perquè viuen i frueixen la joia del parlar i del parlar creatiu i humanitzant. No és la pobresa que els fa alegres (encara que sigui la sobreabundància el que ens fa tristos). Coneixem també pobles, igualment pobres, que viuen sotmesos a dictadures i que no estan contents, precisament perquè no tenen llibertat de paraula - que no és solament mesurada pel contingut sinó pel continent també. Tots coneixem la funció catàrtica i política dels acudits en règims totalitaris.

---

¹ Pompeu Fabra en el Prefaci de la seva primera edició (1932) del Diccionari.

Ara bé, això no hauríem també d'aplicar a casa nostra. Ens trobem en una situació anòmala - de la que ^{m'hauríem de} ~~treure~~ ^{treure} profit, per altra banda. Degut als factors polítics que van més enllà ~~del~~ temps dels generals Franco i Primo de Rivera, el català ha estat perseguit, desprestigiats i a vegades suprimit. Ara ens trobem amb un hiatus que voldríem ^{omplir} ~~omplir~~ acadèmicament per anar depressa, ^{per} per altra banda, el poble no sap pas com parlar un català inexistent. I sense voler-ho, ^{la} ~~la~~ ideologia predominant se'ns encomana. Passa com amb l'ideologia del desenvolupament: volem ajudar ^{els} ~~els~~ altres i salvar els cossos dels països pobres tal com abans en volíem salvar llurs ànimes. La mateixa idea del desenvolupament és monocultural i colonialista per molt que se la vulgui endolcir¹.

Es aquí on volia arribar.

~~Hi ha també un colonialisme latent en l'afany~~ d'unificar el català, encara que es digui que és per a purificar-lo. Això no va pas contra ^{el fet de} donar normes generals, però sí que es dirigeix en contra de ^{la} ~~la~~ unificació del català, com ja he dit. L'exemple de Nebrija a la Península Ibèrica, volent uniformar les llengües de Castella per unificar l'Imperi espanyol dels Reis Catòlics, és ben conegut. No vulguem ara fer el mateix, amb la millor bona intenció imaginable, sens dubte.

Per a dir-ho en un sol mot. No hi ha democràcia sense logocràcia (o lingüístocràcia - si el mot no fos tan lleig). El poble no pot tenir poder (democràcia) si no té, no sols el domini de la seva llengua, sinó també poder sobre ella. Hem de donar confiança als pobles parlants, ^{tot i que hem} ~~de~~ ^{de} poder també

¹ Recomanaria l'obra editada per Wolfgang Sachs, The Development Dictionary London (Zed) 1992 per l'arraconament definitiu d'aquest ídol.

respondre als seus desigs i qüestions. Gandhi deia als missioners cristians que haurien d'atreure pel perfum de llurs vides i no per l'agressivitat de llurs institucions. Aprenquem la lliçó.

vii).- Aliança semàntica

Les circumstàncies del món són molt diferents ara de quan el català era més viu. El català, tanmateix ha sobreviscut i ha ben prou demostrat la seva vitalitat i força. Però si no hem d'ésser anacrònics tampoc podem caure víctimes de les últimes modes. El millor trampolí per a saltar al futur és estar ben fermes en el passat, més que en el present, i no tenir por a fer el salt.

Recordo una sola cosa concreta d'una conferència de J. Pompeu Fabra (a la qual la meva mare em va portar): No em pregunteu, venia a dir, com se'n diu en català o com s'hauria de dir, perquè no ho sé, ni ho sabem. Se m'ha quedat per sempre més que ha d'ésser el poble en la seva creativitat qui ens ho digui. Dient "el poble" no penso en l'últim sobrevingut que per caprici o sense fonament vol introduir vocables nous o expressions originals. Ja deia Carles Riba que "no és per proliferacions de lèxic o per modismes anàrquics o impurs que un estil és vivent"¹.

És per això que el punt anterior ha d'ésser combinat amb el present. No vull exagerar i afirmar que en l'etimologia estigui la veritat de les paraules, malgrat etymo vulgui dir veritat; però sí que no voldria que perdéssim la memòria de les paraules ni la riquesa acumulada en llur etimologia. L'últim ús d'un mot en l'última sessió televisiva no és per això ja normatiu. No és

---

¹ Op. cit. p. XIX.

just explicar, per exemple, que dharna és allò "que sosté el món", perquè l'arrel dhr vol dir sostenir, mantenir, i dir, en canvi que religió és una mera institució de capellans en busca de conservar un poder que estan perdent, oblidant-se del re-ligare o re-eligere o re-legere, llatins - com si sols hi haguessin castes a casa nostra.

Repeteixo que no es tracta de romanticismes ni de conservadurismes, sinó de mantenir la continuïtat d'una llengua mil·lenària en la seva forma actual, i més trimil·lenària en els seus orígens coneguts i encara vius. Potser m'he passat personalment mass^a anys traduint del vèdic, però si perdem el contacte vital amb les arrels de les paraules se'ns emportarà el vent de la tecnocràcia i perderem tota identitat. Jo no dic que qui defensa els valors del mercat econòmic hagi de saber que un mercader no té perquè ésser un mercenari ni aquest un mercedari, perquè ja les mercaderies no es troben a les merceries, puix que ja no són mercès, sinó comerc que s'ha comprat gràcies a l'intervenció del Déu Mercuri; i, probablement, perquè s'ho ha merescut per la seva mercè. Però si dic que tots aquests sentits i contrasentits no haurien d'estar totalment absents del nostre comerç lingüístic. La llengua és el document històric i cultural més antic i més important que els homes posseeixen.

viii).- Polifonia lingüística

He dit abans que paraula vol dir so tant com sentit, i que implica relacions entre almenys dos éssers humans. Dit d'una altra manera, la parla vol dir música i el que avui s'anomena

relacions humanes. Com ja hem mencionat la necessitat del diàleg insistiré ací sobre el primer punt.

El llenguatge és també música, i la paraula té també una realitat musical. Parlar és cantar, però també cantar és parlar. Això implica que el cultiu de la llengua no es pot separar del cultiu de la música. Així com ens hem mal-acostumat a confondre la paraula amb el seu significat, com si sols es tractés d'essències platòniques, així també ens hem avesat a considerar la música com a concerts d'orquestra.

No aprendrem a parlar la nostra llengua, ni la parlarem bé si no aprenem a cantar-la, i encara més a cantar els nostres cants, ni sabrem cantar si no sabem parlar. Els antics ho sabien quan l'ensenyament de la música formava part del quadrivium era el complement essencial del trivium - abans que aquest esdevingués 'trivial'. La gran tasca actual consisteix precisament a destrivialitzar la gramàtica, la retòrica i la dialèctica.

En la pràctica volem dir que la música d'un poble i la seva llengua són inseparables. Si la música moderna no és catalana, si les cançons que més agraden són les angleses, ja poden escarrassar-se els lingüistes que el català no pendrà volada. Tot va junt.

ix).- Mitologia

Deixo aquest punt per l'últim i com a cloenda de tot el que he volgut dir, perquè el crec d'una impotència cabdal. Hem parlat de la paraula, i hem dit que la paraula és logos. Però hem de

completar el que hem dit insistint en que la paraula és també mythos.

La nostra època ja ha superat, almenys en el pensament de molts, el sentit pejoratiu que una secció del pensament grec ja va donar al mot mite com a sinònim poc menys que de mentida^d. Ni cal dir tampoc que mitologia no vol dir 'lo' que la "ciència dels mites" pretenia amb l'orgull propi del racionalisme, ~~e~~^{a saber,} ~~sigui~~ explicar racionalment allò que els "primitius" no arribaven a poder dir, sinó el mythos legein, el conte mateix del mite. La narrativa no demostra sinó que mostra. El mite no prova^v sinó que testimonia. El mite deixa d'ésser mite ^ssi no s'hi creu¹.

El parlar, ^dèiem, no és essencialment ni per informar ni per comunicar, ni tampoc per a donar raons de les coses (i un cop n'haguem trobat la raó, què?). El parlar és la mateixa manifestació, és la mateixa vida de l'ésser parlant que és l'home, i és en la seva expressió parlant com l'home és realitza. Aquest parlar és fonamentalment narratiu. Però la narrativa no és contar 'historietes'; és més aviat participar en la narració creativa de l'univers, com hem insinuat al principi. La paraula mítica és operativa. Per això mite i culte, mite i ritual estan tan íntimament lligats.

Això ens porta al sentit mateix de la vida humana. La paraula mítica és la parla espontànea que proferim perquè creiem en ella, en allò que diem, ens porta més enllà del demostrable. És la paraula que crea perquè participa en el buf mateix de l'Esperit.

---

¹ Cf. el meu estudi "Mythos und Logos. Mythologische und rationale Weltrichten" en H.P.Dürr i W. CH.Zimmerli Geist und Natur Bern (Scherz) 1989, pp. 206-220.

Els pobles aprenen a parlar quan realment creuen en alguna cosa¹.

---

*Cal*¹ La bibliografia sobre el llenguatge és incommensurable.
Basti veure els repertoris bibliogràfics com:

- Bibliographie de la philosophie Paris (Vrin).
- International philosophical Bibliography Louvain - la Neuve (Uni. Catholique de Louvain).

A més

Ademés de les obres citades m'agradaria mencionar...

**Ponència 1: La paraula creadora de realitat (Raimon Panikkar)
Intervenció de Pere Lluís Font**

La ponència de Raimon Panikkar és rica en moltes coses, coses amb les quals un es troba bé i coses amb les quals un es troba incòmode. Em caldria verificar tot el discurs per veure si de debò l'he entès o assimilat bé. Intentaré de dir alguna cosa, d'una manera potser massa prosaica o telegràfica, tot agraint l'oportunitat de poder-la dir.

Dins la ponència d'en Panikkar hi ha moltes qüestions que caldria tractar acuradament. Sóc bastant sensible envers alguns aspectes de la seva crítica pel que fa a la civilització occidental, aquesta és una càrrega de fons present en tot el seu discurs i en la seva obra. Sóc especialment sensible a la seva crítica de la servitud tecnològica engendrada per la màquina de segon grau. La màquina ha deixat d'estar al servei de l'home per passar a condicionar-lo i canviar els seus comportaments. La màquina és un bon mosso per a un mal amo. Aquí és molt fàcil de sentir-se a peu pla amb les idees d'en Panikkar en contra d'una certa beateria tecnològica. La meua primera reacció és, però, la de preguntar: hi ha una certa alternativa global? ¿No és una mena de destí de la cultura occidental la planetarització, tant si ens agrada com si no ens agrada? ¿Val la pena d'escarrassar-nos a mantenir aquesta mena d'alternativa global o bé cal que siguem més realistes i pensem en l'aplicació de correctius que vagin en la línia de l'humanisme, de l'ecologia, és a dir, en la línia inversa a com van, per exemple, les reformes educatives al nostre país.

Hi ha altres aspectes de fons que intueixo es troben lligats al discurs d'en Panikkar, la seva polèmica antimonoteïsta i anti-científica, també una certa mística tel·lúrica -dit això darrer amb un màxim de respecte. Suposo que de tot en podríem parlar llargament.

Anem ara a la llengua, especialment a la paraula humana. Estic d'acord amb el tractament metafísic del tema de la paraula i al lligam íntim que hi ha entre paraula i pensament. Entre ambdós s'hi troba una relació estructural o circular, és allò de l'ou i la gallina, qui és primer? Cadascun és primer en relació a l'altre i, per tant, em sembla bé de corregir aquesta concepció tradicional, unilateral, segons la qual la paraula està al servei del pensament. Crec que la llengua possibilita, condiona (per tant limita) i expressa el pensament. Tots pensem en una llengua determinada. Em sembla que Wittgenstein té raó quan parla dels límits del llenguatge i dels límits del món. D'altra banda, el pensament dirigeix i s'expressa en la paraula. Existeix una relació íntima, fins i tot em sembla que la percepció està mediatitzada per la llengua. Un francès, un anglès o un català no poden pensar igual perquè no parlen igual, això ja ho deia en Poincaré i em sembla que és veritat. Diem que allò més caracte-

ristic de les llengües són els modismes. De vegades he pensat que, en el límit, cada llengua com a totalitat és una mena d'immens modisme. I la traducció, com també es diu en algun lloc de la ponència que ens ocupa, és el lloc privilegiat per adonar-nos d'aquesta relació íntima entre paraula i pensament. De passada, potser faria un matis al que Panikkar anomena paradigma parmenidià -Parmènides és el dolent i Heràclit és el bo. Això també es podria fer extensiu a Descartes -que en la ponència d'en Panikkar també fa mig de dolent. Descartes a l'hora de parlar de les característiques de l'home, en tant que home, posa a un mateix nivell el llenguatge i la raó. D'altra banda, el logos d'Heràclit és, al meu entendre, abans de tot la raó immanent universal més que no pas la paraula. Això són potser disquisicions històriques. També voldria aprofitar per dir que en català enraonar significa a la vegada la parla endins, interna, i la parla enfora. Descartes diu en una carta a la princesa Elisabet que una mateixa cosa només es pot dir d'una manera, ja que dir-ho d'una altra ja és dir una altra cosa. Tracto d'anar fins al límit d'aquesta idea de la relació entre llenguatge i pensament.

Comparteixo també amb en Panikkar, amb els matisos que calgui però substancialment, la idea romàntica, sovint desacreditada, de Herder, de Humboldt etc. sobre la llengua com una manera de veure el món. Penso que és una tesi prou defensable. Això significa que la llengua no és un simple instrument. Aquesta postura també l'han defensada, pel que fa al castellà, pensadors com Ortega, Unamuno i Mariás: la llengua com a primera instal·lació en la realitat, la llengua pròpia com la casa pròpia. Un s'hi sent còmode, en canvi parlar una altra llengua és com anar a casa d'un altre, encara que parlar-la pugui vestir més. De vegades per anar a casa d'un altre ens mudem, però a casa nostra ens hi trobem més a gust. Unamuno parlava de la llengua com a pàtria i Cioran com a instint, com a esma. Les altres llengües són apreses i no es parlen d'instint, d'esma. Potser una de les grans desgràcies de la nostra llengua sigui que els catalans hem perdut l'esma de la llengua. Mariás, referint-se a això de la casa, considera els catalans com un cas especial, únic a l'univers, som una gent, diu, que té una casa amb dos pisos. Al pis de baix hi parlem català i al de dalt hi pugem per a les coses importants i hi parlem en castellà. D'això se'n diu, simplement, diglòssia.

Els catalans tampoc no som bilingües. Considero que no hi ha gent bilingüe. Pot haver-n'hi algun cas. Una persona pretesament bilingüe és ambidextra, fa servir la dreta i l'esquerra indistintament. Això, però, no ho podem generalitzar, estem lateralitzats, o l'una o l'altra. El que ens passa als catalans és que un 50% vivim fora de casa i els altres la tenim en mal estat i així ens van les coses. Cal recordar a Mistral: "qui té la llengua té la clau" o als universitaris d'una època, quan a l'universitat es deia el que no es podia dir enlloc, "qui té la llengua domina l'assemblea". Leibniz deia que perdre la llengua és perdre la llibertat i que són les llengües i no les fronteres les que

indiquen la pertinença d'un poble. La pròpia llengua, doncs, ens permet de ser nosaltres mateixos. Hi ha un text de Hegel molt poc conegut que voldria mencionar. Parla de l'alliberament del poble alemany, que Hegel atribueix a la revolució lingüística de la reforma luterana, quan varen poder pregar, llegir la Bíblia i fer filosofia i ciència en la seva llengua, tot i que això darrer no ho van poder fer fins la segona part del s XVIII. Estic d'acord que modificar la història és modificar la llengua i que modificar la llengua és modificar la història.

A Catalunya ens han modificat la història i ens han modificat la llengua. Em sembla que Catalunya és un poble (handi)capat, perquè li han anat arrabassant la llengua en diverses etapes: el Compromís de Casp, el Comte-duc, els Borbons, les dues dictadures etc. Exactament al contrari del que, com diu Hegel, va passar-li al poble alemany. Els catalans ara no sabem parlar, ens passa com als ambidextres, estem mal lateralitzats. Fixem-nos com ho fem els qui parlem en públic i com parlen els polítics. Encara pitjor, tenim una llengua malmesa, deturpada, depauperada, feta malbé, això és el que ens ha costat l'imperialisme del qual Catalunya ha estat víctima durant segles. Una llengua que porta a molts catalans a pensar traduint del castellà. Pensem en la propaganda que arriba cada dia a les nostres bústies. De vegades és bilingüe i la part catalana no s'enten. Si ho volem entendre hem de llegir-la en castellà i, el que és més greu, aquesta propaganda ha estat redactada en castellà per gent catalana. Pensem també en els anuncis, en els diaris o en la televisió. Fixem-nos com parla molta gent culta, i no em refereixo pas a les diferències entre el català heavy o light, no, és una cosa molt més elemental de competència lingüística bàsica. Hem perdut, repeteixo, l'esma de la llengua.

Pensem en la incompetència lingüística de tants professionals de la llengua, i entenc per professionals de la llengua tots els periodistes i tots els professors o mestres. Tot professor és un professional de la llengua, ja s'ha dit moltes vegades, i crec que és veritat.

Respecte als periodistes -ja no parlo dels esportius perquè allò realment és una llengua que només d'una forma vaga s'assembla a la catalana- fins i tot els més cultes, els periodistes de la tele que ens parlen cada dia, no saben què és una estona, perquè ens diuen que hi ha una pausa de mig minut i que dintre d'una estona tornaran; ens feliciten "els Nadals", "l'Any Nou"; quan volen dir desvelar diuen desvetllar. Fa ben poc un ens deia que "un raig va matar un pastor", un altre que la gent porta coses "a les esquenes"... que les gallines "posen ous"... Ens parlen de planells enlloc de plànols. L'altre dia, no sé qui ens deia que hi havia hagut un "ruixat de neu". Ens parlen constantment de "la deuta pública"... Tinc una llista llarguíssima feta durant una setmana entre els dos diaris que lleigeixo i els telediaris que escolto. Com a exemple també d'aquesta pèrdua de l'esma de la

llengua hi ha el famós article neutre sobre el qual he reflexionat una mica. El català no té l'article neutre, el *lo* català no és un article neutre, és una forma arcaica i dialectal de l'article masculí. Els catalans no havíem necessitat mai l'article neutre i els francesos tampoc. Els llatins mai no varen necessitar cap mena d'article. L'article neutre castellà és un exemple únic en el món romànic. I ara, als catalans, ens fa l'efecte que l'hem de menester perquè traduïm del castellà, perquè pensem traduint del castellà. Els francesos, que no tenen la pressió del castellà o de l'alemany -un altre idioma que té l'article neutre- no l'han de menester. Només l'empren quan han de traduir Heidegger, Wittgenstein o els filòsofs que substantiven els adjectius. Voldria ara que em perdonéssiu la meua crítica afectuosa -fins els més eximis poden caure en contradiccions! La ponència d'en Panikkar està plena d'articles 'lo' amb plena consciència de transgressió lingüística, perquè estan escrits entre cometes, i això vol dir que aquesta ponència no ha estat pensada, simplement, en català, cosa que potser és una lloança i no una crítica, però en tot cas crec que cal dir-ho.

I respecte als 9 punts de la ponència d'en Panikkar, ràpidament jo subscriuria, amb matisos sempre, però gairebé en la totalitat, el punt 3 sobre la sintaxi, el 4 sobre el ritme, el 5 sobre el joc, el 7 sobre l'aliança semàntica, el 8 sobre la polifonia lingüística i el punt 9 sobre la mitologia. Només voldria dir alguna cosa sobre el punt 1, el plurilingüisme, lligant-lo amb el punt 6, la flexibilitat dialectal i, potser, amb el punt 2, la política.

Això del plurilingüisme, els dialectes vius, les diverses llengües i llurs funcions etc., crec que és un fet. Jo sóc de pagès, al meu poble tots parlaven igual menys la gent de la casa bona que parlava igual que la gent de la casa bona del poble veí, és a dir, parlaven amb fonètica pallaresa i vocabulari barceloní. Els altres tots parlàvem pallarès. Per tant, hi ha diferències òbvies, fins i tot llengües diferents. Parlar castellà quan jo era al poble feia finolis. Només hi havia una castellana que havia vingut de jove a una casa bona del poble, provinent d'una altra casa bona d'un altre poble, però era castellana. Llavors ser castellà era ser alguna cosa. La Sra. d'aquesta casa parlava, doncs, castellà, també el parlaven els guàrdies civils que venien a fer la ronda un cop cada 15 dies. I em pregunto: el plurilingüisme és natural? Fins a cert punt sí, però jo de totes maneres diria el que ja he dit abans sobre l'ambidextrisme i la lateraltització, em sembla que només ens trobem còmodes en la pròpia llengua. Tota aquesta crítica que fa en Panikkar respecte a la traducció, a la imitació, fa una certa angúnia. Què hem de fer els catalans, no traduir res? ¿Hem de resignar-nos, potser, a parlar la nostra llengua només per a estar per casa i llavors fer ciència a la Universitat en anglès, per exemple? Fer ciència en castellà no s'escau, això no tindria cap mena de sentit, el

castellà tampoc no és la llengua en què s'ha fet la ciència. A mi, personalment, em sembla que la diglòssia és una situació no desitjable i m'agradaria no haver entès bé la postura d'en Panikkar perquè ens pot acular de dret a la diglòssia, a convertir la nostra llengua en un patuès en comptes de fer una llengua que ens serveixi per a viure a la Universitat, a l'empresa i a tot arreu. Potser en una situació normal, la seva tesi seria més defensable, però la nostra situació no és encara normal ni de bon tros. Em sembla que hi ha una qüestió de supervivència lingüística i no sé si per aquesta via faríem bons passos. Hi ha una ponència sobre 'les condicions de viabilitat d'una llengua' i, suposo, que això sortirà. Contra la tirania de la gramàtica i dels diccionaris, és clar que cal cridar-hi en contra! Ja ho diu Marius Torres en aquell poema tan bonic *Història Sagrada als gramàtics*. Per acabar voldria dir que necessitem un estàndard com el pa que ens mengem, ens és necessari per a la supervivència de la llengua, potser sí que ens treu una certa espontaneïtat, però, d'altra banda, aquesta espontaneïtat també la tindriem en la mesura que fossim més competents en la nostra llengua. Per a mi el gran mal és que la gent, em refereixo a la gent d'ofici, que hauria d'ésser competent, no ho és. A un paleta, si no sap posar un maó sobre un altre, no se'l contracta i se'n busca un altre. A un periodista, a un professor -i amb això acabo- encara que no sàpiga parlar bé, sí que se'l contracta perquè es diu que la seva competència està en un altre lloc. Penso que això no és veritat i que tot plegat constitueix un error de greus conseqüències.

**Ponència 1. La paraula creadora de realitat.
Intervenció de Jesús Tuson**

De la ponència, brillant i suggeridora, del professor Panikkar, en vull destacar tres aspectes generals que m'han interessat molt específicament. En primer lloc, la dimensió integradora de cultures i de visions sobre el llenguatge, que es pot resumir amb l'aliança d'elements sovint presentats com a contraris: "Tota paraula és, a l'ensens, material i intel·lectual, objectiva i subjectiva, personal i transpersonal, humana i transhumana". En segon lloc, la idea que el llenguatge no és tan sols una eina de comunicació; també és l'element constitutiu de la personalitat, inseparable del pensament (al qual assenyala el camí), alhora que serveix com a expressió de la pròpia cultura. Finalment, vull destacar els ancoratges successius de la parla: la parla és en un parlant i aquest es troba inserit en la conjuntura espacio-temporal d'un determinat moment històric.

El tema central de l'exposició -la paraula com a creadora de realitat- dona ocasió a reflexions necessàries sobre el paper del llenguatge i sobre l'esdevenidor de les llengües humanes, especialment si tenim presents els canvis acceleradíssims del món actual. Pel que fa a la dimensió del llenguatge com a configurador, parcial, de la realitat en referiré només a dos fets.

D'una banda, els autors que presenten una panoràmica general de l'evolució de l'univers sovint comencen amb la hipòtesi del *Big-bang* i clouen el seu itinerari amb l'aparició del llenguatge i de l'autoconsciència. Aquest itinerari permet, també, una lectura a l'inrevés: és el llenguatge allò que permet l'inici (un altre *Big-bang*) d'una visió de la nostra trajectòria. D'aquesta forma, el llenguatge, concomitant amb el pensament, crea una realitat cognoscible, inexistent sense la consciència humana: l'univers és perquè pot ser percebut i dit.

El segon fet a què en vull referir és que les paraules, a més de reflectir els objectes i fets de la realitat, són aptes per a crear objectes mentals, la realitat dels quals és, sobretot, lingüística. Qui s'ha trobat pel carrer la "tendresa", l'"odi" o l'"honra"? Tanmateix, tothom en té alguna idea, i això és degut al fet que tot un conjunt de comportaments individuals i socials, de tarannàs, d'activitats humanes i de situacions viscudes són generalitzats i retolats amb paraules abstractes que arriben a funcionar com si fossin referides a realitats tangibles. Quants crims s'haurien estalviat si mai no hagués existit la paraula "honra"? Potser aniríem més tranquils pel carrer si hom no hagués encunyat mai l'expressió "inseguretat ciutadana"?

Hi ha una altra qüestió pel que fa a l'acoblament entre paraula i realitat (creada o autònoma): és el problema d'un món que canvia sense deturador i el d'uns pobles i unes llengües que, inserides en l'hàbit acceleradíssim d'allò que s'anomena "progrés", poden perdre el tren de la capacitat nominativa de les realitats noves. Cal dir que tota llengua és capaç de donar noms nous a les

Ponència 1 - Diàleg

Pensament i paraula

Joan Martí

Voldria ressaltar la idea fonamental del Prof. Panikkar: parlem perquè pensem i pensem perquè parlem, la qual cosa significa que allò que diferencia l'home és la parla. Això que sovint es considerat com una idea abstracta, caldria lligar-ho amb una altra idea també fonamental: un poble és el que és a mesura que parla el que parla. Si acceptem la primera idea, cal com a conseqüència lògica acceptar la segona.

Lluís M. Xirinacs

Em sembla que el llenguatge i el pensament estan molt implicats, però que no són la mateixa cosa. Són dues coses estretament relacionades, però distintes. Cadascuna té gravetat pròpia i la gravetat de l'una implica la de l'altra.

Els filòlegs saben molt bé que un idioma es va transformant al llarg dels segles per unes lleis filològiques independentment dels parlants que desconeixen aquestes lleis. Els idiomes fan una mica com les espècies animals que es van diversificant per unes lleis determinades. Amb això vull dir que la parla té dinàmica pròpia, tots els llenguatges la tenen.

Aristòtil va demostrar que la lògica era un llenguatge que tenia força encara que tot el que digués fos mentida.

Pel que fa al pensar, sembla més estrany que pugui haver-hi independència. En les diverses tradicions del món, els místics han dit que allò que experimentaven era inefable. D'això no se'n pot parlar i, amb tot, ningú no nega que existeixi la mística.

En el principi de tot pensament pensat, sol haver-hi una intuïció. Algunes podrien ser com raonaments comprimits, altres com innovacions -crec que se'n diuen intuïcions estigmàtiques. Quan aquestes intuïcions fan acte de presència hi ha llum, llum sense expressió encara. Això és la base de tota la mística. Si diem que la mística no és pensament, aleshores hi estarem d'acord.

Jo diria, però, que hi ha una relació entre parla i ment. La ment té una vitalitat pròpia que s'ha de fomentar, però que també pot veure's ofegada per aquest superlingüisme del s. XX.

Pere Lluís Font

En la meva exposició he insistit en la relació íntima que existeix entre llenguatge i pensament, sense afegir res de nou al que ha dit en Raimon Panikkar. Crec, però, que el pensament i el llenguatge tenen dinàmica pròpia. L'evolució de les llengües és una i la del pensament és una altra. Només cal veure l'evolució del pensament, de la filosofia, que s'ha fet en el món occidental en alemany, anglès i francès en una línia relativament unitària.

Estefano Puddu

El cas de la llengua és molt especial perquè presenta una doble cara. La paraula té la màgia de permetre parlar de la paraula mateixa. Però cal fer atenció perquè la paraula no permet parlar del que no és paraula, del que hi ha fora d'ella.

Hi ha alguna cosa que no sigui paraula? Si estem parlant la resposta hauria de ser no. Crec que aquest és un dels riscos que comporta el llenguatge. En el seu discurs introductor, quan el van fer membre de l'Acadèmia Francesa, Roland Barthes va dir que el llenguatge és com una muralla que no té parets exteriors, que tanca el món dintre d'una espècie de cercle màgic i quan som a dintre no hi veiem res més. Potser això vulgui dir que quan parlem del llenguatge des d'aquesta òptica, ens oblidem de quan érem infants i el món era ple de significats que encara no s'havien fixat en paraules. Molts artistes també expressen coses i no ho fan mitjançant paraules.

Quan parlem hauríem de pensar que encara hi ha un aspecte més fonamental que la paraula, més antic i que es troba al darrera. Es tracta de la capacitat simbòlica, associativa de l'aparell pensant.

Abans pensava que si fos sord i mut em perdria una part important d'aquest simposi, però no me'n perdria d'altres: l'ambient, el panorama, l'actitud de la gent. No deixaria per aquest motiu de ser home. Em fa l'efecte que la paraula no és el tret definitiu de l'espècie humana. Els éssers han viscut milions d'anys amb un cervell com el nostre sense tenir un llenguatge fixat. Els anomenats primitius són els qui, d'alguna manera, han forjat les paraules que han anat construint el món que ara tenim.

Alfons Garrigós

Pere Lluís Font ha parlat de la depauperització del català. Jo voldria estendre aquesta reflexió no únicament al català, sinó a la llengua en general. Crec que avui hi ha una mena de depauperització del fet mateix de parlar. Gairebé tots els professionals de la comunicació, siguin catalans, castellans o anglesos, avui dia parlen malament i amb molt poca gràcia.

Crec que som testimonis d'una transformació molt gran, en la qual el que compta no és la paraula tal com la coneixíem, sinó un altre objecte anomenat informació o fets.

Alguns historiadors diuen que, en el s. XII, el llibre va ser la metàfora amb què la humanitat es va entendre abans de la impremta, el llibre entès com a metàfora de la persona, de la consciència. Avui la metàfora potser es troba més propera a la pantalla, el text volàtil, i això comporta un mal ús o una pèrdua de gràcia en el fet de parlar, de conversar.

Pere Lluís Font

A part dels específics, els problemes del català són, de fet, de caire més general i estan relacionats amb la crisi de la cultura de la paraula a favor de la cultura de la imatge i del càlcul.

Tecnologia

Joan Martí

Hi ha una certa contradicció entre la necessitat de singularitzar-nos a partir de la tecnologia o bé l'opció de renunciar-hi. Aquesta renúncia seria a hores d'ara com renunciar a la subsistència del català. Quan parlem d'anglositzar el català per tal de modernitzar la llengua toquem una altra idea, tanmateix ningú no s'atreveria a dir, per exemple, que s'hauria de catalanitzar l'anglès. És impensable que cap llengua adopti les solucions nostres perquè seria admetre que, com a rerafons, hi ha una posició político-econòmica que decideix les postures lingüístiques i que, de fet, ho condiciona tot.

Crec que a l'hora de parlar de tecnologia i de la necessitat de penetrar-hi, hauríem de tenir present l'autenticitat de la nostra embranzida, per dir-ho amb les paraules del prof. Panikkar

Participant no identificat

No estic d'acord amb el prof. Panikkar que un llibre de física no es pugui traduir. La llengua ha de servir per a tot. I en el mateix sentit, tant si la tecnologia és bona com si és dolenta, si n'hi ha, s'ha de poder expressar en català i en la mateixa propietat.

I pel que fa a la tecnologia, la distinció feta per Raimon Panikkar entre tecnologia i no-tecnologia és delicada. Fer la crítica d'allò que està malament és relativament fàcil, però elaborar un pensament alternatiu al respecte ja és més complicat.

Plurilingüisme - Multilingüisme

Joan Martí

Jo penso que no som naturalment plurilingües. En tot cas, no ens enganyem, si es vol defensar el plurilingüisme o el bilingüisme, diguem-ho clar: mai no ho hem de fer amb subordinació d'una llengua respecte d'una altra. Plurilingüisme sí, però immediatament una política lingüística que tingui en compte les forces de les diverses comunitats.

Respecte al que ha dit en Jesús Tuson estic d'acord en la seva insistència que la paraula crea comunitat, en la necessitat d'un estàndard i en el perill dintre del multilingüisme de perdre's en els canvis.

En referència al que ha dit en Pere Lluís Font sobre els calcs del castellà: L'any Nou, els Nadals etc., també s'hi podria afegir "el gat per llebre" que ja no és la garsa per perdiu i també el "menys mal" en lloc de l'encara bo o l'encara sort. Tot això ens porta a considerar que el plurilingüisme o el bilingüisme no són una cosa tan simple com s'acostuma a entendre.

Esteffano Puddu

Els homes tenen molts sentits i cada sentit té el seu llenguatge. La primera forma de plurilingüisme humana es la de treballar amb els diferents llenguatges i no tots són verbals. Jo suggeriria que cal desenvolupar el plurilingüisme, la pluricapacitat per als llenguatges que van més enllà de la paraula. La sintaxi del món natural és molt diferent de la dels codis dels llenguatges parlats humans.

Experiència lingüística i Comunitat

Ricard Torrents

L'experiència lingüística és constitutiva de l'experiència humana. És una experiència comuna, universal. Tant del savi com de l'ignorant, del políglota com del monolingüe. És alhora indivisa, individual, sempre repetida, però sempre personal.

L'estudi i la reflexió sobre la llengua és igualment a l'abast de tothom, de l'home comú i de l'artista, del lingüista i de l'analfabet, de l'infant i de l'adult. L'experiència lingüística, que no és de la competència exclusiva de ningú, tampoc no és reduïble a cap ciència. El filòleg, el poeta, el cantant, el psicòleg, el filòsof, són un de tants a participar de l'experiència lingüística.

Potser hi ha un paral·lelisme amb l'experiència religiosa. Les llengües, com les creences religioses, són diverses de forma sobre una base comuna i universal. Els escolàstics es demanaven si la fe del carboner era la mateixa que la fe del teòleg. Seria bo preguntar-se si l'experiència de la llengua del lingüista no és la mateixa que la de l'analfabet.

Participant no identificat

La gent no està tancada en un àmbit pur. En una comunitat petita com la nostra, la gent no solament ha viscut l'opressió castellana, sinó altres fets esdevinguts al llarg de la història. No es pot dir que hi ha una lingua franca i que parlant-la ja ens entendrem. La comunitat és més misteriosa. Dir que som així perquè parlem així és molt discutible.

Joan Martí

Es interessant el que ha dit Jesús Tuson sobre la llengua i la comunitat. A l'hora de parlar, potser s'assemblen més els burgesos entre si, encara que pertanyin a diferents comunitats, que un burgès i un proletari d'una mateixa comunitat. Això passa perquè tenen els mateixos interessos polítics i econòmics.

Xavier Espar

Voldria posar dos exemples concrets sobre la necessitat natural d'expressar certes vivències per part d'una determinada comunitat

lingüística.

El primer és el cas dels esquimals que tenen una experiència vital de la neu i que l'expressen, com a mínim, de vuit maneres distintes. Em sembla que si féssim un llenguatge únic, l'empobri- ment de l'expressió dels esquimals seria un fet palès. En canvi, no veuria pas malament que la riquesa del seu llenguatge enriqueís el nostre.

El segon exemple té un sentit invers. Jo sóc químic i he hagut d'emprar, d'acord amb els altres químics, un llenguatge molt reduït. Aquest llenguatge, limitat per consens, ha fet avançar la química d'una manera extraordinària i, a partir d'aquet codi, tots els químics fossin d'on fossin s'han entès entre ells.

Llengua i metafísica

Joan Martí

Voldria insistir, fent referència al que ha dit en Pere Lluís Font sobre el gruix metafísic de la llengua, que quan es parli de llengua es deixi de banda la metafísica. Parlem perquè necessitem parlar i perquè és possible fer-ho, i això no té res de metafí- sic. Altrament, correm el perill de pensar que ens trobem com ens trobem lingüísticament perquè està predestinat, perquè una providència ho determina.

D'altra banda, estic completament d'acord que caldria defensar el monolingüisme si entenem que la llengua és una manera de viure, si no podem entrar fàcilment en la esquizofrènia lingüística i cultural.

En el mateix sentit de no admetre la metafísica per a la llengua, sí que crec que la llengua és un instrument del pensament. Cal entendre, però, què és un instrument. Per a mi el pensament és un instrument i, per tant, la llengua també ho és.

Francesc Fortuny

Suggereixo de fer una diferenciació de caire absolutament metafí- sic: tota llengua no és res més que un conjunt de senyals, que no porten ni diuen res per ells mateixos.

Això, uns signes i res més, seria una limitació, metafísica si es vol, del tot superficial sobre el fenomen de la parla. Però hi ha un aspecte primordial que genera el llenguatge: aquests signes estan ordenats i formen un organisme que té un objectiu, un signe accentuat i subratllat segons les llengües, el tarannà de les persones o la utilització que se'n faci d'aquests signes en general.

A partir d'aquí es comprendria, per exemple, per què no importa traduir la ciència al català o per què val la pena traduir-la.

Els signes són indefensos, es poden utilitzar per a tot, però això és irrellevant. En canvi, el que aquests signes indefensos siguin els que em constitueixin a mi o constitueixin la realitat del món, això ja no ho fan els signes sinó l'accent, la polarit- zació de tots ells en un nucli que va canviant històricament i que difereix en cada llengua.

Aquí sí que incidiria el fet lamentable que es perdin llengües, ja que es perden punts centrals que vinculen i converteixen en una xarxa tota la resta de signes, tant si són anglesos, francesos o catalans.

És això metafísica? No ho sé, però en tot cas és important per no perdre'ns en altres qüestions de normativa que es troben en la pura superfície.

Ponència 2

SIMPOSI LLENGUATGE I IDENTITAT, LEXICOSOFIA CATALANA 12-13 i 19-20 de setembre de 1992. TAVERNET (Osona)

Diagnosi del català avui

Ponent: Joan MARTÍ I CASTELL

Interlocutors: Mila Segarra, Teresa Barenys, Nòbert Bilbeny

Dissabte 12 de setembre, 17-19 h

1. Anàlisi de la legislació actual

El fet més decisiu que pot garantir la represa del procés de normalització lingüística (NL) és el restabliment de la Generalitat de Catalunya, és a dir, d'un govern autònom: el català torna a ser formalment llengua oficial -això sí, juntament amb l'oficialitat de l'espanyol.

L'Estatut d'Autonomia de 1979 respon amb força generositat a la sol·licitud social de la majoria, en l'article 3, que disposa que: 1. La llengua pròpia de Catalunya és el català. 2. L'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol. 3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya.

Hi ha dos aspectes importants en aquest article: a) el català hi és considerat la llengua pròpia de Catalunya; cap altra no ho és; b) n'és també la llengua oficial; el castellà ho és, però perquè s'hi ha declarat a tot l'Estat. Ambdues consideracions poden arribar a ser una ajuda essencial en un projecte que tendeixi a aplicar el criteri de territorialitat a Catalunya quant a l'estatus de la llengua. D'alguna manera, el punt 2., en la lletra de la llei, es manifesta com a afavoridor d'aquest objectiu: "L'idioma català és l'oficial a Catalunya"; el redactat que segueix remarca en el fons que el castellà és oficial secundàriament, circumstancialment, no perquè li correspongui.

Tanmateix, la situació d'un idioma no es resol exclusivament amb les lleis; ni positivament ni negativament. El que compta per damunt de tot és la voluntat i les actituds dels pobles, i la responsabilitat respecte de les seves aspiracions per part dels governants que els representen. Amb altres paraules: és imprescindible que col·lectivament -almenys majoritàriament- sapiguem què volem exactament; i que les pressions polítiques (per tant, també culturals, socials, etc.) s'encaminin d'acord amb les voluntats; la qual cosa suposa que els qui tenen delegat el poder facin seves les aspiracions populars -fins i tot que les incrementin- i que les defensin amb convenciment i eficàcia.

És veritat que la realitat actual ha fet canviar substancialment la situació del català des de 1976; però, d'una banda, som encara massa lluny de la normalitat lingüística i, de l'altra, fa la impressió que hem tocat sostre: com si prevalgués en bona part de la societat la idea que no podem ni cal demanar més. Els polítics també adopten i fins i tot procuren estendre i reforçar aquesta convicció. Sona ja a tòpic fals l'afirmació que als Països Catalans el català és ostensiblement discriminat en favor del castellà. Ens trobem, doncs, en una mena de conflicte de la interpretació del fet lingüístic.

Jo sempre he dit que aquesta situació confusa és parcialment provocada per la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya, de l'abril de 1983, els continguts de la qual sovint o no són prou clars o no poden contribuir a una real NL. Recordaré algunes reflexions que he fet en d'altres seus i n'afegiré alguna de nova. Quan en el preàmbul es diu que "(...) el castellà és la llengua oficial de l'Estat, la qual tots els espanyols tenen el deure de conèixer i el dret d'usar (...) les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives comunitats autònomes d'acord amb llurs Estatuts (...)", ¿amb quin equilibri s'ha de verificar que el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat i que les altres llengües espanyoles seran també oficials? La resposta que pretén donar l'Estatut és només aparent, perquè en el punt 3. de l'article 3 no s'explica quin és l'ús "normal" d'una llengua ni què s'entén per igualtat plena (expressió que em sembla gratuïta o, si de cas, utòpica. L'equivocitat de l'expressió es fa palesa per la contradicció semàntica que suposa afegir a igualtat l'adjectiu plena: ¿és que hi ha una igualtat no-plena? és emfasitzar l'impossible, que, com que ho és, d'impossible, no ve d'aquí...).

Al marge d'aquestes consideracions, he subratllat insistentment que la igualtat plena i la normalitat són dos objectius irreconciliables, si més no, per una raó molt simple: si normalitat s'ha de traduir -atenint-nos ara exclusivament i estrictament a la llei- com una situació en què s'atorgui al català la categoria de llengua pròpia, que no es pot, en canvi, atribuir al castellà, el significat del terme equival per força a desigualtat.

A la Llei es reconeix l'estat precari del català des de fa anys, principalment, pel fet que no és suficientment usat en tots els àmbits; així, doncs, s'hi reconeix que la normalitat de l'idioma es manifesta fonamentalment per la utilització que realment se'n fa. S'insisteix, encara, en aquest mateix sentit, que la superació de la desigualtat entre català i castellà exigeix assegurar l'ús de la llengua catalana en tot el territori.

Però si passem a l'anàlisi de les disposicions que contempla, observem que amb la seva aplicació no es poden assolir les fites plantejades com a principis irrenunciables. A l'article 1 del títol Preliminar es fa èmfasi en la necessitat d'estendre l'ús de la llengua per tots els ciutadans i en totes les situacions, però a l'article 2 del mateix Títol es parla solament del dret de conèixer-la i d'expressar-s'hi: no es parla ni s'insinua res sobre el deure (els deures sempre afecten, en canvi, sense timideses al castellà). I els articles 3 i 4 s'expressen en aquesta línia de referència exclusiva a poder recórrer al català, sense dir res tampoc d'haver-ho de fer; semblant^{ment} els articles 8, 9 10 i 11 del Títol I estableixen solament el dret de relacionar-se en català amb la Generalitat, amb l'Administració i amb la Justícia. En una direcció diferent, però igualment capital per a la consecució de la normalitat lingüística, la llei dissenya una situació de Bilingüisme pretesament igualitari: l'article 6 del Títol I, sobre l'edició de lleis i de textos oficials, considera el recurs sistemàtic al castellà i al català; més simptomàtic és el contingut de tot l'apartat del Títol II, De l'ensenyament en què es regula per igual el coneixement de la llengua catalana i el de la castellana, i on es deixa a l'elecció dels alumnes i dels professors la tria d'una o altra llengua com a mitjà de comunicació als centres d'ensenyament: (article 16); l'article 18 exigeix únicament el coneixement per part dels professors de les dues llengües. L'esperit de l'article 20, tot i que ambigu i poc concret, no és el que predomina en la lletra de la resta dels referits a l'ensenyament: "Els centres d'ensenyament han de fer de la llengua catalana vehicle d'expressió normal, tant en les activitats internes, incloent-hi les de caràcter administratiu, com en les de projecció externa". El Títol III, Dels mitjans de comunicació, remarca de manera insistent la funció de la Generalitat d'impulsar i fomentar la normalització del català; l'article 21 estableix un principi en aquest cas coherent amb la definició del català com a única llengua pròpia de Catalunya: "La llengua normalment emprada (als mitjans de comunicació) hi ha d'ésser la catalana". Però el títol IV, De l'impuls institucional, ens torna a submergir en l'ambigüitat o en l'objectiu exclusiu d'estendre la competència lingüística en català, sense exigir-ne amb prou contundència l'ús. Finalment, en les Disposicions transitòries, llevat de la quarta, que determina "garantir l'existència almenys d'una programació de televisió i d'un centre emissor de radiodifusió que cobreixin el territori de Catalunya i que s'expressin normalment en català", es continua en l'exigència de la coneixença passiva de l'idioma, que no suposa necessàriament, és clar, la seva real utilització.

* * *

En el procés de NL a Catalunya s'ha entrat en un estadi de passivitat o de funcionament per inèrcia que s'ha d'examinar. És inexcusable que els qui tenen la responsabilitat de la política lingüística diguin quines són les seves apreciacions. I que assumeixin, com deia suara, les aspiracions de la col·lectivitat, des d'una posició, però, activa i persuasiva perquè s'entengui què vol dir que a Catalunya l'única llengua pròpia és el català.

Aparentment almenys, fa la impressió que des del poder polític es vol transmetre la ideologia lingüística del bilingüisme natural i igualitari, la qual cosa, al meu entendre, implica la renúncia a una veritable NL. En tenim proves en fets ben recents i de gran repercussió: els Jocs Olímpics de Barcelona. Hi havia grans temences en una part de la societat catalana que la nostra llengua no hi tingués el pes específic que li corresponia, ja que les Olimpíades eren de Barcelona; cal reconèixer que en tot el seu desenvolupament: cerimònia d'obertura, proves disputades en els diversos esports, senyalitzacions en general i acte de cloenda, la llengua catalana -i la cultura catalana- han tingut una presència que ha estat una sorpresa agradable per a una majoria, com ja s'ha posat repetidament de manifest; en general, s'ha confessat que ningú no s'esperava tant. El fet mateix que ningú no s'esperés tant és una prova evident que vivim en una situació de complex i/o de convicció que no mereixem o que no se'ns vol donar allò que en rigor i legalment ens correspon. Però vull remarcar un altre tret per a mi més transcendent i eloqüent: malgrat que el català ha tingut en els jocs Olímpics una notable presència, hem pogut observar el fracàs dels esforços de l'equilibri per a l'igualitarisme aplicat al català i al castellà, s'ha palpat que resulta impossible afinar prou justament perquè no en resulti de tot malgrat la bona voluntat, una realitat forçada en què inevitablement ningú no se sent tractat amb justícia, lingüísticament parlant. I on la situació que podríem denominar d'esquizofrènia lingüístico-cultural arribà al màxim fou en els passatges llegits per les autoritats en què es començava una frase en català i s'acabava -la mateixa frase!- en castellà o viceversa!!! Em sap greu repetir-me, però com que penso el mateix ara que fa ja alguns anys no puc fer altrament: l'equilibri lingüístic en una política de reconeixement del bilingüisme és una utopia tan evident com el somni d'una societat sense classes o sense categories on tothom, homes i dones, són exactament iguals. Sempre hi haurà qui domina i qui és dominat, i amb tota seguretat -la història ens ho ha ensenyat des que coneixem la humanitat- el primer s'imposarà, poc o molt, depèn del grau de domini, al segon; que això no ens agradi, és una qüestió subjectiva que no canviarà les coses.

La presència notable i estable de no-catalanoparlants des de la primera meitat del segle XX ens imposa que qüestionem amb rigor

la possibilitat d'una veritable NL, amb la superació, doncs, de totes les friccions i els condicionaments ideològics, tenint en compte que l'espanyol ha esdevingut de fet i de dret la llengua - no una més, com qualsevol altra- de l'Estat. Torno a recórrer a les paraules de William Francis Mackey (Límits, núm I, novembre 1986, "Per un bilingüisme asèptic"): "Realment, en política lingüística, els grups més poderosos o més grans s'imposen sempre als grups menys poderosos o més petits. Aquesta és la història (...) Quan s'ha de dur a terme una política concreta en una àrea determinada, molt sovint el grup amb més poder i més nombrós és el que domina la política que s'aplica; i de fet és impensable que s'esdevingui el contrari (...) Potser és injust, potser és brut, però desafortunadament són coses que passen, són els fets de la vida (...)"

La regla bàsica, doncs, sobre la qual s'ha de fonamentar qualsevol planificació lingüística ha de ser la que parteix del principi de territorialitat: una sola comunitat, una sola llengua oficial. Principi que tendeix a la integració a la llengua pròpia de tots els qui habiten a cada comunitat; a una espècie d'immersió lingüística social. Que l'objectiu sigui complex i/o que es vegi llunyà -com ens podrien dir els polítics- no el converteix en prescindible; i si se'n vol prescindir de debò, aleshores que es confessi sense embuts: hom sabrà a què atènyer-se i amb quines expectatives ha de viure. El que no és admissible és de partir de posicions idealistes que sabem d'antuvi que menen a uns resultats concrets. El que encara és més inadmissible és d'establir uns principis que es consagren com a lleis i, a continuació, proposar estratègies que s'hi oposen obertament. És a dir, si l'Estatut d'Autonomia de Catalunya reconeix la necessitat de discriminar la llengua catalana respecte de la castellana, perquè l'una és la pròpia de Catalunya i l'altra, no, cal que políticament s'actui pràcticament la discriminació; altrament, per coherència, s'hauria de canviar el redactat de l'article 3 de l'Estatut, deixant-hi de reconèixer aquell caràcter del català. Sabem que fa por i que resulta impopular parlar de discriminació, però no ens hem de deixar endur de les intimidacions i hem d'actuar en conseqüència; si més no, partint del fet indiscutible que l'Estat que ens podria acusar de discriminadors ha fet i fa una política obertament afavoridora a la llengua espanyola en perjudici de totes les altres: és l'única de coneixement obligatori a tot Espanya; és l'única amb què hom pot viure-hi sense cap dificultat d'expressió i de comprensió; les altres simplement es toleren, i encara exclusivament dins els seus territoris, on, paradoxalment, per llei hom en pot prescindir completament. Tothom pot admetre el bilingüisme com una situació transitòria inevitable políticament i de més o menys llarga durada; però no tots els catalanoparlants estan d'acord que sigui l'última fita de la NL. Mentre l'espanyol

sigui també oficial als Països Catalans, ¿com serà possible la NL si és la llengua del poder dominant que minoritza la llengua catalana? Mentre els qui habiten els Països Catalans puguin desenvolupar-hi totes les seves activitats públiques, socials, oficials o privades en llengua espanyola i res no els constrenyi a servir-se de la catalana, aquesta no arribarà mai a ser-hi de fet l'idioma propi.

* * *

Una altra consideració, aquesta de caràcter psicolingüístic, penso que és imprescindible de fer. A través de les manipulacions que es vulguin, el cert és que els mateixos catalanoparlants no hem arribat -ni hi som a prop- a creure majoritàriament que la llengua catalana és del mateix rang, no ja només que el castellà, sinó també que d'altres idiomes que han adquirit gran prestigi i que empren normalment molts milions de persones. Potser és una utopia que arribem a considerar col·lectivament el català exactament igual que qualsevol altre idioma, per important -o poc important- que sigui. D'aquesta reflexió, no en podem fer abstracció, perquè el realisme en l'acció política cara el procés de NL l'ha de tenir en compte i procedir en conseqüència; tornem a la qüestió de saber de veritat que pensem i, doncs, què volem, sense complexos de cap classe: qui sap si, pel que fa al que acabo de dir, no arribaríem a la conclusió que el català, com totes les llengües minoritàries i/o minoritzades, és de categoria inferior per exemple que l'anglès o potser també que l'espanyol -llengua que comparteix l'Amèrica llatina-; si així fos -i hi ha fets que sembla que ho demostren-, ens hauríem d'obligar sense cap mena de dubte a una política lingüística distinta de la que caldria aplicar si pensàvem, en canvi, que el català és de la mateixa categoria que qualsevol altre idioma.

En el supòsit que la llengua a normalitzar es consideri del mateix rang que totes les altres, la NL exigeix sense matisos de cap classe la no-subordinació, la qual, al seu torn, dins el nostre context actual político-administratiu és impossible; no-subordinació que reclama de manera indefugible la discriminació, insisteixo, a favor del català.

* * *

En camí cap a una nova Europa s'instrumentalitza malèvolament per dir que esborrar fronteres suposa renunciar a algunes identitats nacionals. Ben al contrari, si no volem una comunitat europea "aigualida", on tots siguem iguals, és a dir, com ens imposin de ser els més poderosos, cal reivindicar les cultures i les

llengües diferenciades. Una nova i gran realitat comunitària convé, si de cas, ultra que pel sentit especial de solidaritat humana, per la reunió de la diversitat d'experiències i d'idiomes que les expressen. Es tracta de construir un mosaic de peces de cromatisme i dimensions distints, on cadascuna, però, sigui quin sigui el color i la grandària, és imprescindible perquè l'obra sigui perfecta (acabada, completa); altrament el que es construiria és un nyap del qual s'aprofitaran oportunament els més dominants. Afluixar i destruir fronteres vol dir solament que ens obrim, que ens projectem portes enfora amb la voluntat de reforçar el sentit de col·lectivitat, però essent cadascú com és, no pas alienant-se i renunciant -uns quants- als seus orígens.

2. Coneixement del català a Catalunya

Molt sovint s'ha atribuït la causa principal de les dificultats de la NL als immigrants a Catalunya no-catalanoparlants; no és que la seva presència no sigui objectivament un obstacle, però, llevat d'excepcions que no són menyspreables, s'ha confirmat una tendència progressiva a l'assimilació, sobretot perquè predomina la consciència que és l'únic procés que pot salvar-los de la marginació; per això, on la mobilització social és feble la catalanització és debil.

El pes quantitatiu de la immigració és suficient perquè, en principi, pugui semblar justificada qualsevol suposició: la població no-catalanoparlant emfasitza el caràcter de llengua minoritzada del català. La població dels immigrants, en efecte, s'acosta al 50%, la majoria dels quals es concentra en el cinturó industrial de Barcelona, de manera que el català resulta ser la llengua habitual del 60% dels habitants de Catalunya.

Manquen dades fiables suficients per poder presentar un quadre prou correcte de les correlacions d'aquest problema, però es constata l'existència d'un bilingüisme desequilibrat, en el sentit que els catalans saben i usen tots dues llengües, mentre que la resta dels ciutadans les saben i usen en un 55/60%, i els altres són monolingües castellans.

Els inconvenients per a la NL són greus a les metròpolis, a les ciutats o a les zones fortament industrialitzades.

La situació econòmica de l'Estat espanyol ha provocat des de la dècada de 1970 un fre pràcticament total de la immigració de predomini castellano-parlant. Així no obstant, un nou tipus d'immigració arriba a les diverses poblacions d'Europa de distinta procedència; em refereixo a la que ve del Magrib, de

l'Àfrica occidental i dels anomenats "boat-people" asiàtics. Ens manca la perspectiva històrica per poder-ne valorar la incidència en els llocs on s'instal·len; tanmateix, cal tenir-la en compte ja des d'ara també pel que fa a les repercussions en la NL del català.

* * *

En un altre sentit, l'homogeneïtzació cultural que es pretén i que s'aconsegueix des de les poderoses noves tecnologies amenaça seriosament la personalitat de cada comunitat. S'observa ja entre la joventut dels Països Catalans una actitud molt atenuada respecte de la pròpia llengua com a element d'identificació: el català ha deixat de tenir el caràcter de pertinença a una comunitat que havia recuperat amb el nacionalisme polític i cultural del final del segle XIX i l'inici del segle XX; la identificació llengua/comunitat a què hom pertany perd força, la qual cosa tendeix a afluïxar el sentiment de lleialtat lingüística.

L'anivellament afecta la llengua tant des d'una perspectiva internacional -imposició de l'anglès com a idioma imprescindible- com des de l'estatal i l'estrictament nacional - l'espanyol, el francès i l'italià són llengües que actuen com a neutralitzadores del català als seus territoris-. No fóra estrany, però, que els darrers esdeveniments a l'Europa de l'Est (1990, 1991, 1992...) fessin revifar els nacionalismes, juntament amb les voluntats independentistes, fins a extrems insospitats.

2.2 El català a l'Administració

Aquest és un dels àmbits que s'ha de catalanitzar a un ritme molt més ràpid del que fins ara ha portat. Es tracta, però, d'un espai de, particular complexitat, ja que hem de diferenciar-hi l'Administració autòctona de la que depèn de l'Estat; i, de vegades, ambdues es barregen.

El funcionariat de l'Administració estatal compta amb un nombre considerable de persones no-catalanoparlants. El govern autònom no té prou competències per exigir la seva integració lingüística; ni tampoc no hi ha un seguiment rigorós del compliment dels mínims que la llei exigeix quant a la protecció i als drets dels ciutadans en l'ús del català en aquest terreny. És evident, posem per cas, que si no s'hi practica correntment i naturalment el bilingüisme passiu en benefici del català, poca eficàcia tindrà de sol·licitar-lo en les relacions individualitzades entre tots els ciutadans.

La situació negativa es fa sentir de manera particular en l'Administració de la Justícia, on no es veu per part dels seus màxims representants que el problema de l'ús d'una llengua sigui no fonamental ni prioritari.

No podem deixar de considerar que els ciutadans se senten fàcilment intimidats a l'hora de resoldre qüestions en l'Administració; i és comprensible que, moguts pel pragmatisme que els empeny a solucionar problemes, no reclamin, com potser farien en situacions menys compromeses, l'exercici dels seus drets lingüístics.

La realitat político-administrativa és un clar impediment objectiu per a una catalanització plena en aquest àmbit. Ara com ara, hi podem aspirar a l'assoliment de canvis d'actitud, però no a una NL completa.

2.2 El català a l'ensenyament

D'antuvi: de res no serveix ensenyar un idioma si el seu coneixement no es projecta en l'ús. Si és necessari que l'escola sigui catalana lingüísticament és perquè ho sigui tota la societat. L'ensenyament "asèptic" del català pot fins i tot arribar a ser un parany per marginalitzar-lo permanentment... i legalment.

L'escola ha d'esdevenir en primer lloc un mitjà d'alfabetització dels catalanoparlants i dels qui no ho són. Li correspon prioritàriament cobrir el buit de la incompetència que encara avui té les dimensions d'un analfabetisme social.

La seva labor no és fàcil: sobretot a les zones on la immigració ha estat remarcable, ha de ser receptora d'alumnes catalanoparlants i no-catalanoparlants, que entenguin o que no entenguin el català. A Catalunya integra més d'un 40% d'infants que no el tenen com a llengua familiar. Solament en un 16% de centres predomina la llengua catalana.

Pel que fa el professorat, cal distingir entre la seva preparació científica i l'actitud sociolingüística que té i que tindrà. Un ensenyant pot pesar molt més que el nucli familiar en l'educació dels joves.

L'ensenyament, com deia, no pot aturar-se en l'"assignaturització" del català: cal que es plantegi i difongui una educació global, que inclogui el coneixement general de la pròpia història. Té el deure de la formació ideològica en les actituds lingüístiques, contribuint sense complexos a la creació de la consciència del caràcter nacional de l'idioma.

Les dades de fa menys de quinze anys abocaven percentatges que superaven de molt poc el 50% de professorat catalanoparlant al nivell de Preescolar i a l'EGB, amb una repartició desigual segons les localitats i els tipus de centre. Tanmateix, estudis posteriors proven que la integració lingüística dels docents ha anat sempre augmentant, gràcies als cursos de reciclatge i sobretot a les seves actituds. Un cas especial és el dels professors universitaris, en el sentit que els qui no saben català hi són en nombre considerable.

És pertinent de tornar a fer esment del fenomen del fals bilingüisme o del bilingüisme desequilibrat: tots els professors i tots els alumnes coneixen el castellà en accedir a l'EGB, mentre que el català només el saben aquells per als quals és la llengua familiar i generalment amb déficits superiors respecte a la competència lectora i d'escriptura en castellà.

El govern autònom té totes les competències en l'àmbit de l'ensenyament no universitari i, en canvi, no es compleixen en molts centres els requisits mínims a què obliga la llei en matèria de formació lingüística. És, doncs, imprescindible, que es planifiqui el control des de la Generalitat de Catalunya per tal que no es vulnerin les disposicions establertes democràticament.

La Llei de Normalització Lingüística a Catalunya defensa el dret dels infants a rebre l'educació primària en la seva llengua habitual: no s'inclina, per tant, per la immersió con a norma. Quant al professorat, en la línia encara de la concepció bilingüística, estableix que ha de conèixer les dues llengües d'acord amb les exigències de llures tasques docents, matís que pot tenir una lectura que dugui en molts casos al monolingüisme castellà, perquè les matèries que ensenyen no exigeixin necessàriament de saber el català...

En definitiva, l'ensenyament assegura per llei que tothom tindrà un coneixement passiu del català, que l'entendrà, la qual cosa no garanteix que sigui l'idioma d'ús habitual.

Al II Congrés Internacional de la llengua Catalana, en l'Àrea científica "Llengua i Ensenyament" s'estigué d'acord que fins avui l'escola ha funcionat per dessota, no solament dels legítims desigs de la majoria autòctona, sinó també de les possibilitats legals.

2.3 El català als mitjans de comunicació social

La NL del català ha de suposar la seva presència ecològica en els territoris on és la llengua pròpia: hi ha de ser omnipresent;

fer-se patent sobretot en el medi obert.

Amb el reconeixement de l'oficialitat del català, Catalunya té avui dos canals específics de televisió (TV3 i Canal 33) i disposa cada vegada de més espais a la Televisió Espanyola, especialment en el seu segon canal. Hi ha emissores de ràdio en les quals és la llengua habitual (Catalunya Ràdio, Ràdio Associació de Catalunya, Ràdio 4); és el mitjà de dos diaris de Barcelona ("Avui" i "Diari de Barcelona") i de diversos de comarcals, a part que també va ocupant cada cop més la premsa escrita, encara que no hi sigui la llengua exclusiva. Hi ha diverses revistes de temàtica i de periodicitat diferents escrites totalment en català ("Serra d'Or", "El temps", etc.). Cal, encara, destacar, la gran tasca desplegada per revistes infantils com "Cavall Fort", "Infantil", "Tretzevents", etc.; o de diaris i revistes regionals com "El 9 Nou", "Punt Diari", "Nou Diari", "Regió 7", etc.; o d'editorials com Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Edicions 62, Editorial Empúries, Edicions La Magrana, etc.; en el camp musical, ha tingut una gran transcendència l'anomenada "Nova Canço" o, darrerament, el moviment del rock català.

Malgrat tot, no es pot dir que el català s'ha normalitzat als mitjans de comunicació. Són moltíssimes les emissores de ràdio en castellà; les edicions de llibres a Catalunya també en castellà. En el cinema, per exemple, la llengua catalana és clarament l'excepció. Tota la premsa escrita esportiva és en castellà. Etc.

Des d'una altra perspectiva, hem de considerar l'extraordinària extensió del castellà impulsada per la televisió; si abans de la seva aparició era possible de trobar pobles i llogarrets els habitants dels quals no el sabien parlar i amb prou feines si l'entendien, avui ja no és així; cap altre instrument no havia assolit amb tanta eficàcia la castellanització de la societat catalanoparlant, la qual cosa significa que ha de ser també una eina bàsica per (re)catalanitzar-la.

La ràdio i la televisió actuen per als no-catalanoparlants com a practicants del bilingüisme passiu.

Tenim ja en acció un repte que ens amenaça seriosament des del punt de vista lingüístico-cultural: les noves tecnologies audiovisuals (televisió per cable o via satèl·lit), amb predomini exclusiu de molt poques llengües majoritàriament o majoritzades; i els canals privats de televisió: hem pogut constatar com els que funcionen a l'Estat espanyol i que abasteixen, doncs, també Catalunya, almenys parcialment per ara, Canal +, Tele 5 i Antena 3, no inclouen ni un sol programa en català (ni en cap altra

llengua de l'Estat que no sigui l'espanyol)!

En el món contemporani, en matèria de comunicació, si un idioma no gaudeix d'un ple reconeixement, està destinat, si no a desaparèixer, a subsistir anòmalament com a instrument de baixa qualitat i de dubtosa eficàcia; i cal admetre que, tal com es desenvolupa la història dels grans mitjans, no és fàcil que la llengua catalana hi tingui una bona posició.

Amb el restabliment de la Generalitat de Catalunya el 1977 no és la primera vegada que es reprèn un procés de recobrament de la identitat nacional: al segle XIX i a la primera meitat del XX hi va haver la necessitat de crear les vies de recuperació nacional. Tanmateix, de les diferències contextuals que el pas dels anys ha anat generant sens dubte que la incidència del mass-media n'és la principal. En aquells períodes esmentats eren molt limitats en tots els sentits: la radiodifusió s'estrenà als primers anys del segle XX i la televisió ni se somniava. Conseqüentment, la NL dels i pels mitjans de comunicació és un procés inèdit que obliga a crear solucions noves.

En la perspectiva nacional catalana els mitjans de comunicació social tenen un gran paper a fer com a cohesionadors de tota la comunitat, malgrat les limitacions polítiques òbvies, cal que superin els marcs de les autonomies i arribin a tots els Països Catalans; almenys els del País Valencià, les Illes Balears i el Principat de Catalunya haurien d'accedir cadascun a les altres comunitats lingüísticament catalanes.. Té una important transcendència cultural el fenomen d'intercomunicació pel que fa a la formació dels ciutadans en la convicció de la seva pertinença a la pròpia identitat. Els mitjans de comunicació social han de ser frens de l'estratègia de la divisió nacional.

2.4 El català i el món socio-econòmic

Aquest és un espai particularment difícil quant a la catalanització, a causa de les característiques que el defineixen i per la seva mateixa complexitat i diversificació.

La presència ecològica del català que acabo d'esmentar depèn molt de les actituds lingüístiques en el món socio-econòmic, ja que està sovint lligat als mitjans de comunicació; fins al punt que de vegades s'hi identifiquen, en el sentit que aquests en depenen per la publicitat que necessiten per subsistir.

La poca consciència nacional i, sobretot, els objectius d'expansió en el mercat i dels guanys econòmics obstaculitzen el recurs ni tan sols circumstancial a la llengua catalana. A

aquests impediments, hem d'afegir el no poc important de la inèrcia, el de la dificultat relativa que suposa disposar dels tècnics lingüístics que assegurin la bona difusió dels productes. Recórrer al català és encara amb freqüència un acte voluntarista de militàcia lingüística, si salvem les excepcions d'algunes grans multinacionals que demostren que s'hi guanya, almenys a Catalunya, amb l'ús publicitari del català.

3. Conclusions

El procés de recuperació lingüística a Catalunya mai no ha retrocedit des de la fi del règim franquista. Tot i així, queda moltíssim per resoldre. Que la llengua catalana deixi de ser a l'Estat espanyol una llengua subordinada és un objectiu particularment difícil.

Són imprevisibles els resultats de la dialèctica entre la consciència que cal defensar cadascun dels patrimonis socio-culturals, per petits que siguin, en benefici d'una concepció universal rica i diversificada, i la inèrcia a deixar-se endur pels models lingüístico-culturals dominats, que pressionen cada vegada més.

La llengua catalana viu una situació lluny encara de la normalitat. Si no canvia substancialment el context legal político-administratiu que la condiona, em temo que mai hi arribem. Les circumstàncies actuals ens obliguen a una existència subordinada respecte de la llengua espanyola.

Ara, la realitat lingüística del català no n'anuncia la desaparició. Una cosa és l'existència d'un idioma i una altra són les seves condicions de vida. Potser estem abocats irremediablement al conflicte constant; potser, doncs, no assolirem mai la normalitat.

Les dures repressions històriques ens han dut a creure que si el català no desapareix ja tenim prou de guanyat; no gensmenys, que un idioma no mori del tot no significa que existeixi amb normalitat: importa viure primer de tot, però també la manera com es viu.

La major part de l'existència del català l'ha passada en la anormalitat. Per la qual cosa es pot desmentir, almenys parcialment, el principi de la sociolingüística segons el qual un idioma subordinat o arriba a la normalitat o se'n produeix la substitució. La història lingüística del català sembla que demostra que es pot viure indefinidament en la anormalitat, amb totes les servituds que es vulgui, sense arribar necessàriament a la desaparició en favor d'una altra llengua. Que un idioma pot

patir una "malaltia crònica" i no recuperar-se, doncs, mai definitivament.

Entrar en consideracions sobre el futur del català obliga a plantejar la qüestió del criteri que acabarà imposant-se: si es mantindrà el de la personalitat o si, com a llengua pròpia de tots els Països Catalans, arribarà a ser-hi l'única llengua oficial territorial.

És capital també per a la NL del català la ideologia lingüístico-cultural prevalent. Si ens deixem endur, sobretot els més joves, per l'alienació de l'homogeneïtzació (1) fàcilment la idea que la llengua és expressió del pensament de cada comunitat i, per tant, no solament un símbol d'identitat, sinó l'element principal a través del qual el pensament pot desenvolupar idees pròpies. Si, en canvi, preval la concepció nacionalista que identifica la llengua i la cultura d'una nació, la defensa del català i la seva subsistència seran més fàcils.

Hem de ser, doncs, conscients, que les actituds negatives envers qualsevol llengua es fonamenten en la voluntat d'eliminar cultures en favor del domini polític-econòmic dels més poderosos.

En una altra direcció, la fragmentació político-administrativa de la comunitat lingüística catalana i la manca d'una coordinació institucionalitzada entre tots els Països Catalans posa greus traves al procés de NL. L'anomenat Estat de les Autonomies s'ha reconstruït a partir de la separació de la realitat històrica de la catalana, no únicament respecte dels pobles adscrits avui a França o a Itàlia, sinó també dels que formen part d'Espanya: el País Valencià i les Balears.

(1) de l'anivellament que persegueixen els més poderosos, desapareixerà fàcilment...

**Ponència 2: Diagnosi del català avui (Joan Martí i Castell).
Intervenció de Mila Segarra.**

Crec que el Dr. Joan Martí ha fet una bona diagnosi dels mals que pateix el català i dels quals ha de morir, tot i que sembla que ell no hi creu massa i d'altres, la Teresa Barenys, per exemple, tampoc.

Jo no faré exactament una diagnosi ni idèntica ni paral·lela, sinó que partiré de dues afirmacions que en Martí ha fet a les conclusions de la seva ponència, especialment d'una. L'altra, ni que sigui per sobre la comentaré.

La primera afirmació que ha fet: <<El procés de recuperació lingüística a Catalunya mai no ha retrocedit des de la fi del règim franquista. Tot i això, queda moltíssim per resoldre. Que la llengua catalana deixi de ser a l'Estat Espanyol una llengua subordinada és un objectiu particularment difícil>>.

Bé, aquesta és una afirmació amb la qual estic totalment d'acord, però principalment en la primera part, que és molt positiva. Jo voldria contrastar-la, però, amb una altra afirmació: el procés d'hispanització lingüística i cultural dels catalans, iniciada al s XVI, no ha cessat i ha arribat amb èxit a la recta final, malgrat els correctius d'una política lingüística casolana, tímida i possibilista amb objectius poc clars o gens explícits.

Aquesta afirmació pot ser considerada una mica dura, però des de la meua posició d'historiadora de la llengua em sembla abastament justificada.

Voldria veure, també, quina mena de política lingüística s'ha fet en aquest país nostre i em limitaré a la política de l'Estat espanyol, perquè, evidentment, això podria fer-ho des de la de l'Estat francès o la de l'italià. Cal recordar que, encara que sigui cada vegada amb menys presència, tenim català al Rosselló i català a l'Alguer. D'aquestes dues polítiques no diria res de desconegut, la d'aquests Estats per una banda i la de les nostres institucions per una altra.

La política lingüística de l'Estat espanyol és una política no declarada obertament, algú diria: no hi ha política lingüística des de l'Estat. Fins i tot els factotums de la cultura castellana, gent com el President de la Real Academia, Manuel Alvar, diuen que cal que el govern espanyol adopti una política lingüística paral·lela a la de la Generalitat de Catalunya. Aquesta frase és vergonyosa, perquè de fet sí que tenen una política lingüística, la de no fer res per les altres llengües que ells consideren com a espanyoles des de la Constitució.

Aquesta política no ha permès que els seus propis funcionaris serveixin els ciutadans en la llengua d'aquests ciutadans.

Continuem sense poder adreçar-nos als funcionaris, a la policia, a la guàrdia civil, a l'exèrcit en la nostra pròpia llengua, no perquè no ens hi atrevim, sinó perquè no ens deixen i això, els ciutadans que ho han provat ho poden demostrar.

Però, a més, hi ha qui ni hi gosa. En enquestes fetes a gent

jove, en allò que coincidien catalanoparlants i castellanoparlants era en la inviabilitat d'adreçar-se en català als funcionaris de l'Estat i als defensors d'aquest Estat, o sigui, a la policia, i també a la policia municipal, cal dir-ho. Aquesta enquesta va ser encarregada per la Generalitat i passada a 1500 joves.

L'Estat espanyol no ha fet res per potenciar aquest grup de llengües a les quals es va comprometre de protegir i de defensar, no ho ha fet ni de cara endins ni de cara enfora. Davant de molts estrangers desinformatos, continuem essent un país, entenc país com a Espanya, unilingüe i unicultural. No ens enganyem pels quatre amics coneguts que saben què és Catalunya, i saben que hi ha més d'una llengua a l'Estat espanyol.

Tampoc no ha fet res, i això és el més trist, per desmuntar la quantitat de prejudicis que hi ha entre els espanyols de parla castellana respecte als catalans. No ha fet res per bastir una educació de respecte per la diferència i per la diversitat lingüística i ni tan sols ha controlat les desinformacions i mistificacions que hi ha en els llibres de text. A la revista Cultura de la Generalitat, això ja va sortir en un estudi fet sobre la visió de Catalunya, geogràfica, històrica, literària i lingüística que es donava en un bon conjunt de llibres de text de l'Estat espanyol. Jo encara he vist a Catalunya, en proves de selectivitat de llengua espanyola, que quan es pregunta sobre els dialectes del castellà es respon: català i valencià (perquè n'hi ha un altre de nou) gallec, etc. etc. Al basc no s'hi arriba perquè com que no s'entèn el consideren una llengua estrangera.

Bé, això per una banda. No vull entrar pas en les traves que patim perquè ja les coneixem, s'han suavitzat en els darrers anys, però encara n'hi ha.

Al costat d'això també hi ha una altra política lingüística, la de les nostres institucions que, com ha dit en Josep Murgades en l'últim número de "Els Marges", és una política reservacionista. Llegeixo les seves paraules: «Una política que tendeix a fomentar l'ús i la difusió de la llengua, però sempre dins la reserva que li és pròpia, és a dir, la dels espais comunicatius estrictament endogàmics, sense proposar-se d'entrar mai en concurrència, doncs, en tots aquells on la llengua és només l'espanyola, una política que jo crec que confon, a tots els efectes, normalització amb bilingüització, tot i que sap perfectament que el bilingüisme equilibrat és un impossible. Darrerament s'està dient que l'únic que hem aconseguit en aquests anys de camí és consolidar la bilingüització desigual amb la interferència hegemònica del castellà».

Joan Martí deia que ell creia en la Llei de Normalització Lingüística i que ara no hi creu. Li recordaré que hi ha molta gent que fa molts anys, quan es va promulgar, va dir que era una llei fallida des del seu mateix moment de promulgació. Una llei que no era coercitiva i, sense coacció, no arribaríem mai ni a la igualtat ni al que volíem -el que volíem almenys alguns- que és que el català fos l'única llengua de Catalunya, realment la llengua pròpia com diu l'Estatut.

La política de les nostres institucions és una política que ni vol ni pot, crec jo, entrar en contradicció amb el projecte polític del nacionalisme català imperant, que no entén una Catalunya sense Espanya i continua considerant Catalunya com a reformadora de l'Estat, sense veure que aquest Estat ja no és el mateix que el del s XIX. Una política de bona voluntat, ningú no ho nega. No hi vull veure fantasmes al darrera, crec que s'ha fet una política amb bona fe i que ha aconseguit resultats positius, però que n'ha aconseguit més de negatius que de positius.

Aquests resultats positius són, i això ho ha assenyalat molt bé en Joan Martí, un augment, tímid, de la presència del català en certs àmbits: a l'ensenyament -no ho podem negar- des d'aquells que no havien pogut estudiar català a l'escola fins a aquells que ara poden estudiar-lo hi ha un abisme, però català a l'escola i estudiar en català és diferent, també cal reconèixer-ho.

Tenim certament uns mitjans de comunicació en català, algun dia, però, m'agradaria que es fes un estudi de la llengua d'aquests mitjans, no només dels més coneguts, dels d'àmbit més general, sinó també dels locals. Jo que col·lecciono premsa local i, concretament, premsa local de la zona on treballo, el Vallès Occidental, us recomanaria que, si algun dia no teniu res a fer, llegíssiu un diari bilingüe que es diu "El Sardanyola" i un altre anomenat "Relleu", una espècie de revisteta que regalen als forns. Si ho féssiu us adonariéu de l'estat en què es troba la nostra llengua. Aquesta és la realitat del país.

A part d'això, tenim 'Roc' en català, tenim tota una sèrie de guanys, ningú no ho pot negar.

Cal també dir que hem consolidat el prestigi de la llengua, i que aquesta consolidació, de fet, ha contribuït entre els catalano-parlants a enfortir la lleialtat lingüística i això és positiu, tampoc no ho nego.

El català també ha arribat a ser una llengua entesa pràcticament per la totalitat de la població del que en diem la "Catalunya estricta" -tot manllevant una expressió que deia un exiliat català a Mèxic, Miquel i Vergés, Catalunya estricta volia dir "Catalunya estreta". Doncs, en aquesta Catalunya estreta, amb la qual alguns estem molt cofois, el català ha arribat a ser entès per tothom i el poden parlar el 63% de la població. Ara bé, quan algú gosi fer enquestes, en les quals aquest 63% que el pot parlar virtualment el parli habitualment, llavors podrem fer una diagnosi del català i també del futur del català i podrem dir si morirà dels mals que pateix o no en morirà.

També cal dir, que s'han posat les bases per a la consolidació d'un estàndard, cosa que ara no comentaré, ho faré després quan digui què s'ha aconseguit amb aquest estàndard. Dic només que s'hi han posat les bases, l'estàndard no l'hem aconseguit, això ho sap tothom. Paso ara als aspectes negatius.

Alguns ja els ha dit en Joan Martí. El que hem aconseguit és la bilingüització de la societat catalana. Aquest matí ja s'ha dit que els plurilingüismes no existien, que els bilingüismes tampoc, però el cert és que potser nosaltres inventarem la fórmula. És evident que no només a Catalunya, sinó a la resta dels països catalans, no hi ha un sol monolingüe, potser encara ho siguin

alguns nens de edat inferior als 5 anys. Bé, em direu, aquests també estan castellanitzats per la TV. Una cosa és que entenguin el castellà i una altra és que el parlin, perquè aquí també s'hauria de parlar de discriminació: la dels nens que encara no han arribat, o no han accedit, a l'escola i que no dominen el castellà. Posaré un exemple, la meva neboda: no vol anar al forn a comprar pa perquè no l'entenen i ella no entén la fornera que li parla en castellà. Si això no és discriminació ja em direu què és! Bé, hem aconseguit això, que no existeixin els monolingües. De fet, els únics monolingües són aquest 50% -i jo diria que és una mica més- de castellanoparlants. I això no es diu, però és del tot evident, els únics que practiquem el canvi de llengua som els catalanoparlants. Som els únics que cedim i, a sobre, se'ns culpabilitza de fer-ho, és a dir, nosaltres som els culpables que la llengua pròpia de Catalunya no sigui el català. Aquesta bilingüïtzació desigual ha portat a un enfortiment de la consciència que el castellà, que és la llengua comuna dels espanyols, també sigui una llengua de Catalunya. Allò que van començar els intel·lectuals del Renaixement resulta que ara ja ho hem aconseguit. El castellà ja no se sent com una llengua estrangera, tal com ho demostren les enquestes recents fetes a joves entre 14 i 19 anys. Hi ha molta gent que considera que ja hem arribat, que ja hem aconseguit la normalització, era això el que volíem. El català ja té un cert ús, ja el fem servir, ja tenim TV3, ja tenim Catalunya Ràdio, ja tenim una mica de català a l'ensenyament, pots parlar català al carrer i ningú no et diu que callis, ningú no et diu que parlis "en cristiano" i això per a molts ja ho és tot.

No s'ha fet del català, i això ja ho ha dit en Joan Martí, una llengua imprescindible, una llengua discriminadora -i utilitzem el terme ara que ens hem tornat valents, ara que ja no ens fan por les paraules i el que generen- i això que el català no és una llengua discriminadora només és un únic exemple. En què parlen tots els estrangers que vénen a Catalunya si no són catalanòfils? En què parlen els jugadors de futbol o de bàsquet després d'estar dos o tres anys al país? En què parla Cruyff per posar un exemple? En la llengua que serveix, és igual! Qui són els únics forasters que parlen català? Els bascos perquè són els únics que tenen el mateix problema que tenim nosaltres i els únics que ho entenen i, per tant, fan voluntarisme. No actuen d'acord amb la realitat, sinó que mistifiquen aquesta realitat.

Un altre dels aspectes negatius -s'ha dit aquest matí i també ho han repetit en Joan Martí i la Teresa Barenys fa un moment- és la deficient competència lingüística dels catalanoparlants, tant oral com escrita. D'això se'n podrien dir moltes coses. Jo no diré mai que el català està en una situació deficient, perquè no es tracta del català, sinó dels parlants. Hi ha tota mena de parlants. Quan es diu: el barceloní és un dialecte -això ja es deia fa segles- deturpat, corromput, no parlem del barceloní, parlem de certs barcelonins. No és el català el que està en mal estat, som els parlants els qui en tot cas parlem malament. Ara bé, quan parlo de competència ja no vull dir simplement fonètiques deficientes, sintaxis incorrectes, ja no vull parlar de fraseologia perduda, de tots aquells aspectes dels quals es parla

quan es fa referència a l'estat precari de la llengua. Quan parlo de competència, del que parlo és de la inseguretats en l'ús que tenen el 90% dels catalanoparlants, inseguretats que va des de les dones de la feina, de les poques que queden que parlen català, fins al senyor escriptor que a l'hora de posar-se davant d'un paper i escriure, necessita el coixí de trenta diccionaris i de trenta mil gramàtiques i així i tot no se'n surt, i necessita un corrector, dos, tres, no ho amaguem, perquè li esmenin la plana. D'aquesta inseguretats parlo, inseguretats que en aquests darrers anys l'escola, l'ensenyament no ha fet res per corregir. Aquesta inseguretats, com molt bé ha dit la Teresa, continua fins i tot en aquest 30% d'escoles catalanes, amb la qual cosa se'ns demostra que el projecte educatiu és erroni. No crec, ni creia, en el projecte de tres tipus d'escola, ni crec en el de dos. Només crec, si realment ho decidim, que ha d'haver-hi dos tipus de catalans, uns que parlin en català i uns altres que ho facin en castellà. Resulta, però, que amb aquesta mena de política escolar que s'ha seguit en aquests darrers anys, hem aconseguit el mateix que amb la política de bilingüïtzació. Què han aconseguit al Quebec? Doncs que hi hagi una població anglòfona i una altra de francòfona. Nosaltres, amb moltes més despeses i molts mals de cap, hem fet el mateix. Hi ha una gent que malgrat anar a una escola de catalanització, d'immersió, etc. continua fent servir el castellà, continua essent molt més competent en castellà. I això és una realitat, una realitat que els mateixos alumnes constaten en diverses enquestes.

En el simposi a Vic sobre no-catalanoparlants, Blanca Serra va presentar una ponència colpidora, als catalanoparlants de famílies autòctones, de zones molt catalanitzades, quan els preguntaven en quina llengua se sentien més segurs deien que en castellà a l'hora d'escriure i que, fins i tot, a l'hora d'expressar-se a nivell culte, no a casa, evidentment, a casa continuen sentint-se més còmodes parlant en català.

El català s'ha perdut, i dono raó a Joan Martí, entre bona part del jovent, però aquest jovent és fill d'uns pares que també l'havien perdut. Aquest caràcter identificador de llengua-país que tenia el català, que havia tingut en generacions anteriors, s'ha perdut. Jo crec que això és fruit del franquisme, de la manca d'educació de la gent que ara té entre 50 i 60 anys, i els fills d'aquests són aquest jovent que no veu el català com un símbol d'identitat del seu poble, com un lligam entre el poble i la llengua. Però, és que a part jo diria que no es tracta només d'això, sinó que s'ha enfortit el caràcter identificador del castellà. A la llengua catalana, curiosament, ja no se la relaciona amb el poble. Molta gent pensa que es pot ser català sense parlar-lo, però, en canvi tothom sap que no es pot ser espanyol si no es parla en espanyol. Per tant allò d'en Franco "Si eres español, habla español" està a hores d'ara plenament aconseguit.

Em sembla que el llarg camí envers l'estàndard ha provocat confusionisme, a nivell educatiu, a nivell de mitjans de comunicació i, també, a nivell general del país. I quan dic aquest lent camí vers l'estàndard vull dir que no tenim, evidentment, un estàndard consolidat perquè no hi ha la força que faci que aquest

estàndard es consolidi. Tampoc no crec que les nostres autoritats ho tinguin clar, només cal escoltar com parlen els nostres polítics, ells que haurien de ser el model de l'estàndard! I els intel·lectuals del país, en quina llengua parlen o parlem? No s'ha fet el pas entre llengua familiar i llengua culta, només l'ha fet un grup de conscienciats, però resulta que aquest grup, aquest pas ja l'havia fet durant el franquisme. Tot i el treball fet per part de l'Institut i dels mitjans de comunicació, no hem arribat a la consolidació d'aquest estàndard i això ha portat, juntament amb la política de divisió de l'Estat espanyol, a la consolidació de la disgregació lingüística del nostre domini que es va iniciar al s XVI i que ara s'ha assolit totalment. De manera que quan la Real Academia de la Lengua decideix que part de la nostra llengua no és la nostra llengua i que es diu valencià, resulta que aquí no hi ha qui mogui un dit per protestar-ne. És cosa dels valencians que estan perdent la seva manera de parlar i, ja s'ho faran! Des d'aquest cofoisme català de la Catalunya estricta-estreta, doncs, els deixem fer. Si es perden parlants a Alacant, si a Alacant només un 18% tenen com a llengua materna, com a llengua d'ús familiar el català, si València ciutat i l'Horta estan totalment castellanitzades, si Castelló de la Plana segueix el mateix camí, allà ells!

Voldria dir també que una de les coses que de debò s'han aconseguit ha estat la culpabilització de l'individu. Tenim un sentiment de culpabilitat en practicar el bilingüisme passiu. Potser l'hauríem de practicar més per tal que els castellanoparlants deixessin de parlar en castellà i es passessin al català. El professor de català hauria de fer més, cert. Però no és únicament culpa nostra. Jo crec que les nostres autoritats haurien d'haver dissenyat una bona i clara política lingüística. No ens han preguntat pas què hem de fer. No ens han dit perquè fan aquestes lleis, què es vol aconseguir i com s'han d'aplicar. Si són inaplicables, també cal que ens ho diguin.

Voldria comentar una altra afirmació d'en Joan Martí, de fet són dues afirmacions connectades, llegeixo: «Ara, la realitat lingüística del català no n'anuncia la desaparició, una cosa és l'existència de l'idioma i l'altra les seves condicions de vida. Potser estem abocats irremeiablement al conflicte constant, potser, doncs, no assolirem mai la normalitat. La història lingüística del català sembla que demostra que es pot viure indefinidament en la anormalitat, amb totes les servituds que es vulgui sense arribar necessàriament a la desaparició a favor d'una altra llengua». Bé, jo aquesta afirmació darrera, que lliga perfectament amb l'altra, la matisaria dient que de la història en podem aprendre moltes coses, però és evident que no podem treure els fets històrics de context ja que la història no és la mateixa. Quan Espanya, l'Estat espanyol, abandona l'Antic Règim i entra en la Modernitat comença de debò la política glotofàgica i assimilista del seu govern que continua durant Franco i que ara actua emmascarada i sembla haver arribat als punts més àlgids. D'això a dir que ja hem passat les males èpoques durant els segles XVI i XVII n'hi ha un bon tros. A més, és amagar la

veritat dels fets. Els catalanoparlants hem parlat en català fins avui dia i el català era l'única llengua útil a Catalunya. Que parléssim amb un guàrdia civil de tant en tant en castellà, que quatre grapats d'intel.lectuals escrivissin en castellà, això no vol dir que la situació del català fos anòmala -potser ho era més que la d'altres Estats on els intel.lectuals escrivien i utilitzaven només la llengua que els era pròpia- però explica el fet que el català continués essent la llengua 100% del poble i que per aquest motiu hagi arribat, malgrat les prohibicions d'ús, malgrat la deserció del seus intel.lectuals fins als nostres dies. La situació d'ara ja no és la mateixa, tampoc no ho és la del món i aquest matí prou que ho hem escoltat, també ho ha repetit en Joan Martí. La pressió econòmica i política és una altra i, per tant, el futur també s'ha de veure d'una altra manera. Jo no diré que les proves, la diagnosi actual demostri que el malalt crònic ha de morir. Cap metge li dirà a un malalt crònic que se li han acabat els dies, però tothom sap que es morirà d'un moment a l'altre. Potser algun metge agosarat li ho digui. Allò que els passa als malalts crònics és que els seus familiars de vegades volen que es morin, i ells mateixos també tenen ganes de morir. La paràlisi porta a la frustració i, ara, comencen a donar-se signes de frustració en la societat catalana -i quan dic societat catalana vull dir entre els catalanoparlants que comencen a desertar. Tota la vida hi ha hagut desertors, cert, però com a societat avui dia hi ha símptomes alarmants de deserció: cansament en els professionals, cansament en el professorat, entre aquell professorat que, precisament, ha estat el capdavanter de la immersió lingüística a les escoles catalanes. Els professors de català dels departaments de filologia de les Universitats comencen a cansar-se de ser els únics que parlin sempre i facin comunicacions protestant sobre si la Real Academia ha decidit que la llengua catalana al País Valencià s'ha de dir Valencià perquè és una altra llengua. Per tant, i amb això voldria acabar, jo no afirmaria tan rotundament que algun dia -això no ho sabem perquè potser ja no hi serem per veure-ho- el català es morirà. No crec que aquest sigui el problema. El que crec és que s'han de posar correctius, correctius clars que el poble sàpiga encara que en dos dies no es puguin aconseguir, si més no, que el poble sàpiga que s'actua d'una manera clara, que no se l'enganya amb enquestes -que no dic que siguin falses, en la major part dels casos són creïbles- però que es tracta d'enquestes tendencioses que no fan més que cercar uns determinats resultats.

**Ponència 2: Diagnosi del català avui (Joan Martí i Castell).
Intervenció de Teresa Barenys**

Voldria comentar alguns aspectes de la ponència del Dr. Martí. Crec que, sobretot, les últimes paraules han deixat ben clar que existeix la possibilitat que el català, esdevingui un malalt crònic. Tot i la dificultat d'emetre un diagnòstic, parlar de desaparició o mort em sembla a més de catastrofista, comode perquè en certa menera ens allibera del compromís de lluita. Consideraré, doncs, aquesta posició de malalt crònic.

Aquests malalts sempre es troben en greus dificultats en referència a les persones normals, se senten "discapacitats" com es diu ara. Fent un paral·lelisme amb els paralímpics, veuen que les marques, els rècords que poden aconseguir no tan sols són inferiors, sinó que exigeixen una gran despesa d'energia. Saben que estan minvats i que només poden tirar endavant amb la solidaritat dels altres.

Cal que, els qui avui ens apleguem aquí siguem absolutament sincers, tan sincers que sapiguem reconèixer si de debò estem disposats a fer els esforços que demana el projecte d'aconseguir que la nostra llengua sigui una llengua sana, una llengua normal. Però, què vol dir normal? Normal, i en aquest sentit estic totalment d'acord amb el Dr. Martí, vol dir no-subordinada, vol dir ser l'única llengua oficial del territori. La convicció i la manifestació pública d'aquesta exigència em sembla que és imprescindible perquè els nostres polítics puguin fer accions encaminades a aconseguir aquest objectiu.

En democràcia els polítics han de respondre a la voluntat del poble, però en el nostre país -és lamentable haver de reconèixer-ho- és molt difícil interpretar quines són les aspiracions reals dels ciutadans pel que fa a la seva llengua. Els catalans i em refereixo només al Principat -la situació a les altres terres dels Països Catalans és molt pitjor- estan molt lluny de tenir consciència clara del que volen.

Avui dia la responsabilitat de la conscienciació lingüística recau en els mestres, en els docents. El Dr. Martí ens ha parlat dels joves; que els joves no caiguin en el parany de l'homogeneïtzació, ha dit. Ja fa uns quants anys que tenim escola catalana i que els nostres alumnes obligatòriament han d'estudiar català. Existeix un bon nombre d'escoles catalanes -un 36 o un 37 per cent-, catalanes en continguts i en llengua ambiental, però s'ha comprovat que els alumnes escolaritzats des de la bàsica fins a COU en català i que van acabar el juny de l'any passat, tenen una actuació lingüística molt deficient, tant pel que fa a l'ús -que és el més important- com pel que fa a la qualitat i a la correcció. Cal afegir que no es nota cap millora substancial ni en la seva consciència nacional ni en les seves actituds lingüístiques. Què vol dir això? Vol dir que el professor de català té por de presentar-se d'una manera directa, de tractar i transmetre aquests continguts que, probablement, molts nois, sigui perquè pertanyen a famílies d'origen castellà o perquè l'ambient que els envolta no està conscienciat, no tenen ocasió

de sentir a casa seva. El professor de català ha de saber que és el responsable de les actituds lingüístiques dels seus alumnes. A més a més, ha de saber com ha de treballar la llengua i, sobretot, ha de potenciar-ne l'ús. Jo sempre he reclamat que es facin proves orals en tots els exàmens. No traiem res que un alumne arribi a COU o a la Universitat i sàpiga fer una transcripció fonètica, aquest cas és dóna. Jo he tingut alumnes que no diuen ni una sola paraula en català i fan una transcripció fonètica força correcta.

Tots els qui ens dediquem a l'ensenyament saben que tenim un marge de llibertat gran; els programes ens limiten, és cert, però en molts moments de l'activitat escolar hi ha la possibilitat d'incidir en qüestions que considerem cabdals i que socialment tenen poca difusió.

Jo faria una crida a tots els ensenyants perquè siguin molt responsables, que sàpiguen que tenen a les mans una bona part del futur nacional del país.

Si a l'escola, i comptant amb el prestigi que ha de tenir el professor, s'explica als joves que viuen en una una comunitat, en què la llengua pròpia es troba en una situació molt precària, és segur que s'aconseguirà un resposta molt positiva.

Aquest matí quan es parlava dels correctius ecològics que s'han de fer en aquest món tan tecnocràtic, he tornat a pensar que l'argument ecològic aplicat a la llengua és molt eficaç per convèncer els joves. Al capdavall és fàcil que s'adonin que el català és un patrimoni universal i que s'ha de protegir com qualsevol espècie que estigui en perill d'extinció. La receptivitat del joves és molt gran i si l'ensenyant té una postura definida, molt respectuosa, és clar, però decidida, contundent i convençuda hi accedeix fàcilment. Que no sàpiga greu, doncs, de presentar-se i manifestar-se tal com és, i que no incorri mai en actituds diglòssiques. Molt sovint, el professor, quan ha d'explicar el significat d'un mot recorre a traduir-lo en castellà, sense adonar-se que el seu comportament lingüístic influeix molt negativament en els alumnes.

Per tant, és imprescindible que com a pares o com a ensenyants vetllem per la activitat docent. En mans de quins mestres estan els nostres fills, els nostres joves?

Exigim que l'administració posi els mitjans necessaris perquè en l'àmbit educatiu, el problema lingüístic sigui tractat adequadament?

La reforma educativa té un aspecte molt positiu i és que els nostres fills, els nostres alumnes, en una edat molt crucial, seran dos anys més a l'escola.

Com hem de responsabilitzar-nos, en aquests dos anys, de la transcendència del seu compromís lingüístic?

Insisteixo: Cal que valorem i avaluem constantment la tasca dels ensenyants, però sobretot cal que com a ciutadans d'un país que té la llengua malalta ens pronunciem clarament perquè els nostres polítics puguin emparar-se en la voluntat del poble i actuar en conseqüència.

**Ponencia 2: Diagnosi del català avui (Joan Martí i Castell)
Intervenció de Norbert Bilbeny: L'ètica de l'ús del català i del
llenguatge en general.**

Abans de res voldria dir que quan estudiava filosofia a la Facultat, i ara em dedico bàsicament a la filosofia, ja vaig prendre la precaució de no entrar mai en el terreny de la teologia que s'ha convertit, finalment, en la precaució de no entrar mai en el terreny de la lingüística, que és per a mi el succedani actual de la teologia.

Però tinc encara una altra precaució, la de no entrar mai -i sé que, de fet, hi entraré en el meu parlament- en el terreny de la política lingüística, perquè si això no acaba de ser "teologia" sí que pot convertir-se en una "guerra de religió". Guerra que, de vegades, posen de manifest la vehemència escrita i les intervencions orals dels lingüistes i dels sociolingüistes, especialment. Voldria que se'm toleressin, doncs, la timidesa i la voluntat de discreció amb què tractaré el meu tema.

Més que de política lingüística jo voldria parlar d'*ètica lingüística*, si és que n'hi ha, i jo penso que sí. En parlaré des de l'informe que ha fet en Joan Martí. Abans de res, voldria assenyalar la discreció, també, per la seva banda, d'evitar tota referència metafísica o utòpica en el seu escrit. Aquesta prudència a l'hora de judicar conceptes com *igualtat plena* o *bilingüisme equilibrat*, m'ha semblat, des del meu punt de vista, molt adequada.

Però, amb tot, voldria dir que he trobat en el seu escrit elements, si no teològics, sí d'una certa "metafísica" que també trobo en altres papers que he llegit i llegeixo de lingüística i de política lingüística, particularment. Per exemple, paraules que apareixen en les intervencions dels qui m'han precedit, *integració*, *assimilació*... Des d'un punt de vista filosòfic això té molta fondària, molt gruix metafísic. Què vol dir "integrar", "assimilar" persones a una comunitat? Després cal veure la qüestió de la *normalitat* i de la seva subsegüent *normalització*. Aquest és un afer que, segons com, m'espanta. D'altra banda, el comprenc i el respecto. Però el terme que, des d'una pretesa anàlisi filosòfica, s'emporta la palma de la política lingüística és el de la *identitat*. Per exemple, la relació de la llengua amb la "identitat" dels catalans. Nietzsche, en aquest cas, diria que la lingüística, o els escrits i les intervencions en nom seu, toquen trampes quan parlen de la identitat, perquè es comet un acte fraudulent. I és que, de fet, és el llenguatge mateix el que crea aquesta figura de "la identitat"...

De totes maneres, estic bàsicament d'acord amb el diagnòstic que ha fet en Joan Martí sobre la situació actual de l'ús del català a Catalunya. M'ha semblat un informe equilibrat sobre el desequilibri lingüístic. Malgrat tot, trobo a faltar una certa referència, potser per manca d'espai, a la situació del català a la

Universitat, que és el lloc de formació de quadres i d'individus que després, tindran un paper decisiu a l'empresa, a la política, a la jurisprudència, etcètera.

També he trobat interessant el seu incís sobre la relació entre el desenvolupament actual de l'ús del català i la mobilitat social, o les possibilitats de millorar d'estatus a través de la a Catalunya. Crec que si en els anys 80, s'hagués donat una situació econòmica diferent, potser l'assimilació o la integració -no sé pas com dir-ho- dels castellanoparlants hauria funcionat també d'una manera ben distinta. Em sembla que en aquests anys ens ha acompanyat en canvi, un cert optimisme en la recuperació del nivell de vida i això ha afavorit la mobilitat, l'ascens social de capes que han vist que amb el català tenien una major oportunitat d'integrar-se o de relacionar-se socialment.

En l'informe de Joan Martí, em crida l'atenció el pronòstic inquietant que fa després del seu diagnòstic. El torno a recordar d'una forma molt ràpida: Martí diu que es pot viure l'anormalitat indefinidament, i que la situació crònica que històricament ha viscut el català es possible que continuï durant molts anys. Jo li voldria preguntar si aquest pronòstic és pessimista o bé optimista. No tinc massa clar el que és. Intueixo, d'altra banda, que hi ha molt de realisme, en aquest pronòstic. Jo el trobo, si se'm permet l'ús de la paraula, assenyat. Em sembla que encaixa bé amb el que una certa experiència idiomàtica del país ens permetria, potser per consens, establir com una conclusió vàlida. Després del seu pronòstic, en Martí se centra en la qüestió de l'ús comparatiu del català respecte del castellà. Fins i tot insisteix, cosa que m'ha semblat molt bé, en les actituds que haurien d'acompanyar aquest ús. I, al final del seu treball, ens alerta: el coneixement del català si no va acompanyat d'una instigació de l'interès pel català, és ben poca cosa per al futur d'aquesta llengua i tanmateix del seu coneixement. Sobre això, voldria adreçar ara la meva reflexió.

En primer lloc, ens hauríem de preguntar -i em sembla que no ha sortit en les altres intervencions- sobre la freqüència d'aquest ús. És a dir, una cosa és saber quan s'usa el català, i una altra és amb quina freqüència s'usa. La meva pregunta va destinada, doncs, als hàbits, al costum d'usar el català; no solament sobre qui l'usa ni amb quins percentatges comparatius s'usa, sinó quantes vegades, amb quina habitud, o quina freqüència s'usa. La freqüència, precisament, és el que em comença a preocupar de l'ús del català al nostre país. Això per una banda. Per l'altra, hi ha la qüestió de la *competència*, que jo entenc aquí en els termes de qualitat d'aquest ús. El català que fem servir, i que usem en els percentatges que els sociolingüistes ens diuen que usem, no solament em preocupa amb quina freqüència l'usem, sinó dins d'aquesta freqüència, "com" l'usem. És a dir, quina mena de qualitat té, quina classe de competència demostren tantes vegades com usem el català.

L'informe d'en Joan Martí, parteix de l'estudi de l'ús comparatiu del català i del castellà. Si em permeteu el símil, i no és cap

menyspreu, és com estudiar quants veuen vi i quants veuen aigua mineral i si hi ha algú que a més de vi també pren aigua mineral, i veure què representa això. A mi, particularment, el que m'interessa, a més de l'ús comparatiu del vi i de l'aigua mineral, del català i del castellà és saber quin ensenyament es treu, en definitiva, quan es pregunta per la *frequència* i la *competència* dels qui usem el català o dels qui esperem que l'usin alguna vegada. La pregunta podria tornar-se: quin servei fem o estem disposats a fer d'aquest ús del català? És a dir, quantes vegades l'usarem i amb quina qualitat i competència l'usarem?

Pel que fa al primer punt, a la qüestió de la *frequència*, crec que els catalans que usem el català l'usen cada cop menys vegades. A mi em fa l'efecte que hi ha un cert camí cap a la restricció, no solament del lèxic habitual dels catalanoparlants, i especialment dels catalanoparlants suposadament cultes, sinó de l'hàbit d'usar en particular el català. Aquest hàbit està perjudicat talment com ho està l'hàbit d'usar el llenguatge en general. Crec que pel que fa a la *frequència*, es va, doncs, cap a un ús cada cop més reduït de la llengua que usem.

Abans s'ha associat aquí el concepte de *competència* amb el de *correcció*. Jo el voldria relacionar, també, amb el sentit filosòfic que li ha donat Habermas quan parla de la *competència comunicativa*. La comunicació és competent quan reuneix tota una sèrie de requisits: intel·ligibilitat, voluntat d'entendre's, eficàcia, etcètera. Encara que em refereixo a la *competència* en l'ús del català en un sentit genèric, com a qualitat d'aquest ús. Pel que fa a això, crec que els catalans presentem una certa manca d'aptituds. Potser ja és hora que ens preguntem el per què d'això, i en quina mesura es dona. Si s'ha parlat de *competència* com a *correcció*, jo la relaciono bàsicament amb les aptituds que determinen, finalment, la qualitat en l'ús d'una llengua. Aquesta manca d'aptituds per usar la llengua prové, al meu parer, de tres grans dèficits que ens abasseguen cada vegada més en la nostra vida quotidiana.

Primerament el dèficit de l'*escriptura*. Als joves estudiants els costa cada dia més redactar un text. Paradoxalment, el nivell creixent d'alfabetització s'acompanya en general de greus dificultats, per exemple, per a puntuar, per a dir el que volen dir amb una certa coherència i, ja no diguem, amenitat. Prescindint de si després farà o no estudis de caràcter humanista relacionats amb l'ús constant o reflexiu de la llengua, el cert és que l'estudiant d'avui mostra una escriptura pobra per la instrucció que ha rebut.

Segonament, una altra mancança important és la que es dona en la *lectura*. Les mateixes dificultats que tenen ja als països anglosaxons (i no en parlem dels Estats Units) per entendre un text, fins i tot per part dels universitaris, ja s'estan donant al nostre país. La falta d'hàbit i d'interès per la lectura, fa que tot plegat representi un fracàs entre l'estudiantat. Aquest dèficit és notori. Cada cop costa més de concentrar-se en un text, de resumir una pàgina, fins i tot d'entendre un paràgraf, i

ben pocs estudiants s'atreveixen a enfrontar-se amb el text d'un autor clàssic de la literatura o del pensament.

En tercer lloc, un altre dèficit en les aptituds lingüístiques es manifesta a la *conversa*. Sembla com si el diàleg fos un hàbit en desús, cosa que afecta també el llenguatge parlat.

Els dèficits en els hàbits de l'escriptura, de la lectura i de la conversa crec que determinen la qualitat amb que usem el català i que jo anomenaria la incompetència en l'ús del català. Si val el símil, i no voldria ofendre ningú, diria que la realitat em fa pensar en una certa situació d'idiotisme verbal per part dels catalanoparlants que s'inicien en l'ús de la seva llengua. Hi havia un quadre clínic, segons els psiquiatres del segle passat, que anomenava determinats pacients "idiotes morals". És a dir, individus no pas imbècils, sinó intel·ligents, però incapaçs d'interioritzar les normes socials i morals. Eren idiotes, però no idiotes del tot, sinó només per a la moralitat. En definitiva, per a adaptar-se a les normes, usos i costums del seu entorn: podien entendre'ls, però no aplicar-los. Pel que fa al nostre problema, parlo d'"idiotes" en aquest sentit. No em refereixo aquí a l'idiotisme lingüístic en la seva significació usual, és a dir, en la falta de correcció en l'ús de les regles gramaticals, sinó a un idiotisme més bàsic, més psicològic, dins l'entrellat cultural, que indica una greu descompensació entre el coneixement del català i la falta de qualitat amb què s'utilitza aquest idioma. Per tant, aquest idiotisme verbal del qual em permeto fer esment dins la nostra realitat, seria degut a una omisió o ignorància per part dels qui, en general, usen la seva llengua habitual en els països alfabèticament desenvolupats. Crec que el problema de l'ús incompetent del català comparteix trets fonamentals amb el problema d'ús de qualsevol llengua als esmentats països.

Homer, en un dels versos de la Iliada, fa dir a un personatge: "Parla perquè visquis". Raimon Panikkar també ha subratllat la relació de la llengua amb la creativitat, amb la creació de vida, amb l'obertura de nous àmbits de vida per part del llenguatge. Jo afegiria que el llenguatge no solament és capaç de crear vida, sinó de crear mentida i de crear mort. Pensem per exemple en les expressions *neteja ètnica* o *camps de concentració*. Hauríem de dir-ne "genocidi" i "camps d'extermini", però en diem, eufemísticament, allò altre. Però el llenguatge no solament crea vida, i mort, veritat i mentida, també crea una altra cosa afegida a la vida: aquella que ens fa sentir precisament humans i orgullosos tant com ens ho fa sentir la vida. Es tracta de la *responsabilitat*. La vida cal que sigui contemplada, també, segons la manera amb què es viu, i no com un fenomen en brut, un trobar-se viu solament. Què es fa quan un es troba viu: com es respon a la vida amb el fet de la pròpia vida. Això és en definitiva la responsabilitat.

Crec, per tant, que el llenguatge no solament contribueix, en allò positiu, a crear vida i veritat, sinó a crear responsabilitat. En certa manera, m'ha semblat també trobar alguna cosa

d'això en la ponència d'en Joan Martí, quan ens diu "importa viure primer de tot, però també la manera com es viu". A mi, des del punt de vista de l'ètica, m'ha satisfet molt aquesta afirmació per part d'un lingüista. La responsabilitat està lligada també amb la paraula. Fins i tot, la paraula alemanya responsabilitat, *verantwortung*, inclou una relació amb el llenguatge. Qui és capaç de respondre a la realitat amb la paraula és aquell també aquell que es fa responsable. El llenguatge ens ajuda a fer-nos responsables de la realitat. Responsabilitat que no solament es dóna cap a un mateix, sinó també cap als altres i cap a les coses mateixes. La responsabilitat, al meu entendre, es dóna instrumentalment amb aquests tres exponents que diré a continuació.

El primer, amb la relació d'un *amb un mateix*. Relació d'un amb la seva pròpia ment o també, podríem dir, amb la pròpia consciència. Però però no voldria fer ara un discurs filosòfic al respecte. La relació d'un amb la seva pròpia ment o "esperit" com a primer índex o exponent de la responsabilitat.

Crec, també, i aquest seria el segon exponent, que aquesta conducta s'expressa amb la relació d'un mateix *amb les coses materials*: amb els estris i objectes que l'acompanyen, amb allò que té a la seva disposició en el sentit més material: un noble, una ploma, un arbre. La cura, la sol·licitud de l'individu davant d'aquestes coses materials és igual que la cura i la sol·licitud de l'individu respecte de la seva pròpia ment o esperit. Crec que això també ajuda a la responsabilitat.

Falta un tercer exponent: la qüestió de la relació *amb el llenguatge*. Penso que l'individu ha de tenir cura del seu propi llenguatge -i no vull fer cap apologia de l'antiga *Lliga del Bon Mot*. Cura del lèxic, de la forma com es pronuncia, de la manera com ens adrecem als altres. Amb l'interès i el respecte pel llenguatge propi, crec que es contribueix com ben poques coses, almenys tant com amb la cura de l'individu pels objectes i per la seva ment mateixa, a la pauta general de la responsabilitat. Responsabilitat pel contingut de la seva parla i per la seva manera de parlar: això pot influir, i per què no?, tanmateix sobre la seva responsabilitat civil o política.

Jo crec que la relació de l'individu amb les seves paraules es troba avui molt disminuïda i avariada. El llenguatge no solament és un factor, un element d'identificació, sinó un element de responsabilitat.

Quan Espriu diu en el seu poema més cèlebre, que "Hem viscut per salvar-vos els mots", no crec que es refereixi solament a salvar els mots de Catalunya, o a salvar Catalunya, sinó a salvar la persona. A salvar l'esperit si es vol en altres termes. El llenguatge, doncs, no és només un element d'identificació, com subratllen habitualment els sociolingüistes, sinó, com ens correspon de fer, almenys als filòsofs morals, un element de *responsabilització*. Una eina que ens ajuda a prendre consciència i, subsegüentment, una responsabilitat amb la realitat.

Hi ha la interacció, que s'ha posat tantes vegades de relleu,

entre llenguatge i enteniment. I jo subratllaria entre llenguatge i enteniment *pràctic*, judici *pràctic*, compromís *pràctic* per part de la persona. Un individu amb un llenguatge pobre fa que tingui un enteniment pobre amb totes les conseqüències que això comporta, també, per a la vida moral i política. I ja no parlem de l'individu que maneja un llenguatge barbaritzat, com quan es diu avui "emigrants il·legals" o es deia *solució final* per tal d'eliminar els jueus d'Europa. L'individu que ha barbaritzat el seu llenguatge, jo no dic que sigui en totes les seves altres manifestacions un bàrbar, però aquella mena de barbarització ens porta a un pas de l'ús de la consigna irreflexiva en la nostra vida col·lectiva i personal, i des d'aquí de seguida cap al cop de puny.

Jo voldria fer un toc d'alerta sobre aquesta deteriorada interacció entre l'ús i la qualitat o competència essencial del llenguatge ja que afecta a la responsabilització de l'individu cap a ell mateix i cap als altres i també cap als objectes, començant per la natura. Per tant, vull reiterar que em preocupa això que els informes han posat de relleu: la situació de bilingüisme desequilibrat al nostre país. Però també em preocupa l'amenaça creixent d'uniformització lingüística, i encara més, per acabar, el servei (*frequència i competència*, tal com he dit) que fem de l'ús del català.

L'ús del català és un fet, diríem a l'engròs, "estadístic", que evidentment té unes connotacions culturals i civils òbvies. Però és un fet que demana alguna cosa més: ens sol·licita que amb aquest ús configurem el viure de cada dia, de tots amb tots, segons unes pautes de convivència i humanitat. Certament podríem acceptar que la pèrdua d'una llengua, d'un idioma, és la pèrdua d'una "visió del món", com deien i diuen els teòrics romàntics del llenguatge. Però el que jo dic és un xic diferent.

La pèrdua d'un idioma suposaria, potser, la desaparició d'una visió del món. Però la pèrdua general del llenguatge, del seu ús i servei, equival, al meu parer, a una cosa pitjor. És la pèrdua de la visió mateixa, que ens fa cecs en un sentit moral.

Ponència 2 - Diàleg

R. Panikkar

Abans d'encetar el diàleg d'aquesta 2a. ponència, voldria fer tres preguntes.

La primera és sociològica: Per què no tenim consciència clara del que volem?

La segona és política: Es pot governar Europa amb quaranta llengües?

La tercera és filosòfica: És catalanitzar un verb transitiu? Dit d'una altra manera, es pot catalanitzar, o fer això ja significaria una traïció a la llengua?

L'ús del català i el canvi de llengua

Miquel Strubell

És evident que al llarg d'un procés de normalització lingüística, la llengua va entrant en àmbits nous, o s'hi va estenent, i va adquirint, per a cada ciutadà funcions noves.

En aquest context, i després de l'esment a l'ecologisme, ve a tomb un anècdota explicada fa pocs dies en una taula rodona pel professor de català Desideri Díez. Es veu que al cap d'uns anys de no veure'ls, es va tornar a trobar amb un grup d'ex-alumnes, i va quedar sorprès del fet que xerraven entre ells en català amb tota naturalitat, éssent castellanoparlants d'origen. En demanar-los el perquè, li varen dir: "és que som ecologistes".

Voldria desmentir aquesta afirmació que sentim encara sovint, en el sentit que "a Catalunya els catalanoparlants són els bilingües i els castellanoparlants són monolingües". Diferents estudis -i la mateixa realitat quotidiana, per poc que investiguem- demostren sense cap mena de dubte que podem omplir el camp del Barça diverses vegades amb gent que considerem "catalanoparlants", però que en realitat són persones castellanoparlants d'origen. És clar, a partir del moment que molts i molts castellanoparlants d'origen van adoptar el català i, per tant, passen de grup sociològic, deixen enrera els castellanoparlants monolingües. Per tant la frase és enganyosa perquè amaga una realitat social de gran escala: entre el "nosaltres", el col·lectiu de catalanoparlants, n'hi ha molts que abans pertanyien a l'altre grup. Definim el "nosaltres" en termes de situació lingüística actual de cadascú, no pas en termes del seu origen; per tant, els "altres" són castellanoparlants monolingües *per definició!*

Aina Moll

En referència al que ha dit Mila Segarra, jo no parlaria mai de culpabilització, sinó de responsabilització. Els primers que s'han de preocupar per la salut del català són els parlants d'aquesta llengua, més que no pas els veïns per molt que se

l'estimin. És veritat que els castellanoparlants han de parlar català si viuen a Catalunya, però a nosaltres ens toca un màxim de responsabilitat.

Joan Martí

Estic d'acord amb la Mila Segarra que la llengua catalana ha consolidat el prestigi i que ja no és considerada com una llengua rústega, si més no a Catalunya i gràcies a determinades llengües benestants. Tanmateix, no comparteixo que això hagi enfortit la lleialtat. Crec que són dues coses diferents. Una cosa és que objectivament hagi guanyat prestigi, l'altra és que s'hagi enfortit la lleialtat com un aspecte del nacionalisme.

Normalització, política lingüística, polítics i societat

Miquel Strubell

Una qüestió important és el paper dels polítics en el procés de redreçament nacional. Esperem d'ells que siguin els forjadors d'opinió en uns temes per definició conflictius com és la nacionalitat i el paper de les llengües a Catalunya en el futur. Crec que gairebé sempre els polítics "representen" l'opinió pública. Cada opció en representa una part i, per tant, tendeixen a no arrossegar el país. El paper forjador correspon, potser, més aviat als creadors d'opinió, sobretot si actuen d'una manera més o menys organitzada. Però, on són aquestes organitzacions? Encara crida La Crida? Els grups de defensa de la llengua, encara la defensen? Tinc la impressió d'una gran desmobilització en aquest terreny, i és preocupant perquè en la mesura que siguem capaços de fer avançar la societat, en aquesta mateixa mesura s'hi mouran els polítics (sobretot les opcions majoritàries). Deixant clar que només ho comento per la seva estratègia, i no pas pels seus objectius i els seus mètodes, que em semblen aberrants, el model dels "blaveros" a València és un exemple de com incidir efectivament en la societat, generant opinió.

Jo (i qualsevol) que vull viure en català a la meua pròpia terra em trobo amb frustracions constants, i és fàcil que em cansi de mirar de fer canviar la societat que m'envolta. Amb més motiu, doncs, cal organitzar-se en grups, més formals o del tot informals, perquè la definició d'objectius concrets, i el compartiment d'experiències, pot fer molt per evitar el cansament del lluitador individual.

Joan Martí

Els que no fem política tenim el deure de ser molt crítics, i jo diria que, com es fa amb els amics, com més estimem els polítics més crítics hem de ser. És bo que ho siguem perquè els donem eines. Un polític que no és pressionat no podrà dir mai: jo tinc darrere qui m'empeny quan després hagi de tractar amb altres dels quals depenen moltes coses.

Deixant de banda els polítics, també caldria fer una reflexió sobre els personatges públics, quant a l'ús que fan de la llengua, perquè molts donen un exemple francament deplorable.

Aina Moll

Voldria recordar que durant el franquisme no ens cansàvem. Vam lluitar des del 39 fins al 75 contra tota realitat, en perill de mort, nostre i de la llengua. El perill anava disminuint però hi era i nosaltres no ens cansàvem pas. El que ara ens passa és que ens hem il·lusionat més del compte. Ja tenim Estatut, normalització, Generalitat i ens decep molt veure que encara cal cansar-se.

Martí Olivella

Durant el franquisme, el nostre entusiasme no era tan sols per salvar la llengua o les llibertats de Catalunya, era tot un paquet allò que s'havia de salvar davant d'una dictadura que no ens agradava. Reaccionàvem i ens aplegàvem en contra amb l'esperança de construir una realitat diferent.

Ara tenim una democràcia i llibertat d'expressió. Però la democràcia, que en teoria ho admet tot, deixa de banda els qui protesten. Aparentment no hi ha opressió, tot hi cap, anem fent i així el sistema es va consolidant.

No hi pot haver entusiasme pel tema de la llengua separant-lo d'un projecte més global. Si tenim una cultura, aquesta ens ha de servir per fer un món diferent del que ja tenim i no per construir un calc de l'administració de Madrid o una còpia de la TV americana. A mi això no em genera cap mena d'entusiasme. Jo em puc entusiasmar per una cultura quan em permet d'expressar i crear una realitat diferent, diferent d'aquests models imperia- listes que estan destruint totes les cultures petites del món, les seves llengües i la natura.

Potser caldria sortir de la sensació de complex, de no estar normalitzats, de no ser prou europeus ni prou moderns, de no tenir Estat, i passar a veure que la nostra experiència de poble oprimint ens ha de permetre solidaritzar-nos amb els altres pobles en la creació intercultural d'un nou projecte, de nous models que ens permetin anar més enllà de la situació de perill en la qual ens trobem a nivell mundial.

A mi m'ha semblat que la ponència de Raimon Panikkar -a més d'insistir en la necessitat d'una llengua i una cultura normalitzades- tenia també el propòsit de fer-nos veure que hem de reubicar la problemàtica en un context més ampli.

Joan Martí

Com a resposta a Norbert Bilbeny diria que precisament perquè la llengua no és metafísica, sinó pura convenció, ens hem d'aclarir pel que fa als significats dels termes integració, assimilació i normalitat, només a partir d'aquí podem parlar. Si no ens aclaram, alguns poden entendre que la situació del català ja és normal, mentre d'altres pensen el contrari. M'estimaria més parlar de planificació lingüística que de normalització. De la mateixa manera, potser seria millor parlar d'identificació en

lloc d'identitat.

Respecte als eufemismes de "neteja ètnica" en lloc de genocidi i "camps de concentració" en lloc de camps d'extermini, alerta de no crear nosaltres també altres eufemismes. Per exemple, quan nosaltres diem que en defensar el català no diem que el castellà retrocedeixi... atenció! Si el català avança és perquè el castellà retrocedeix.

Aina Moll

La Llei de Normalització té l'inconvenient que no és coercitiva, però això és el que va quedar del primer esborrany que sí que ho era. El Tribunal Constitucional va suprimir l'article IV. La Llei no és coercitiva perquè no ho ha pogut ser, però tant de bo si es complís. Pel que fa a l'administració, la llei estableix que aquesta ha de funcionar en català. L'únic que respecta és el dret dels ciutadans a parlar una llengua o una altra.

Joan Martí

Comprenc molt bé el que diu l'Aina Moll, des de la política de vegades no se't permet aplicar la coerció. Però també és evident que sense la coerció la normalització no serà possible.

Martí Olivella

Em preocupa la incapacitat de resposta de la gent davant la violació dels drets del ciutadà atorgats per l'Estatut i la Constitució. Tots coneixem quina és l'actitud de molts policies quan un es vol defensar en català, i la impotència que això genera. Les agressions que en aquest sentit pateix el ciutadà, si es denuncien no poden comprovar-se i això crea una certa moral de derrota. S'haurien d'articular mecanismes molt pràctics perquè quan un funcionari o un policia actuen en contra de l'Estatut, el ciutadà tingui suport jurídic. Si més no, que com a mínim hi pugui ser la denúncia. Ara bé, mentre la justícia funcioni en el país com funciona, els ciutadans callem i passem per l'adreçador.

Aina Moll

En referència al que s'ha dit sobre els joves, no crec que el problema principal siguin ells, perquè surten de l'escola sabent català. La qualitat pot ser discutible, però en saben més del que en sabien els seus pares i els seus avis. L'autèntic problema és que quan els joves surten de l'escola i entren a treballar en una empresa, taller o fàbrica allí, generalment, es funciona en castellà. Els grans són el problema, són ells els analfabets.

Joan Martí

Crec que avui els joves no identifiquen la identitat catalana amb el fet de parlar català, de la mateixa manera que quan parlen espanyol tampoc no s'hi identifiquen. Mila Segarra ha parlat també que s'ha fet una política reserva-

cionista, endogàmica, i jo no hi estic d'acord. Crec que els poders públics també han fet una política en concurrència amb el castellà. També ha dit que jo abans creia en una política de normalització i que ara no hi crec. Això no és cert. Crec que ara estem en un altre moment. A l'època final del franquisme, em semblava que estava bé demanar que s'ensenyés català a l'escola, ara crec que s'ha d'avançar i la realitat ens obliga no solament a demanar català a l'escola, sinó escola en català que és diferent. Vull dir clarament que jo ara crec en la normalització lingüística com abans hi creia.

Pel que fa a la Universitat, no crec que sigui tan definitiva - com deia Norbert Bilbeny - en la creació d'actituds i d'ideologies lingüístiques, els joves ja hi arriben amb una maduresa que depèn de l'escola precedent.

Jordi Pere Cerdà

L'exposició que en Joan Martí ha fet és una exposició política amb matisos de pragmatisme. Els qui vivim fora de Catalunya reben a diari la pressió política, social i cultural. En els problemes de Catalunya no hi puc entrar perquè no els he viscut en el mateix nivell històric ni amb la mateixa intensitat que els plantegeu. La vostra exposició política ens ha portat de seguida al profetisme i al catastrofisme. Això ens hauria de fer veure que la visió política per ella sola és una visió passional i això no dona vida. Encara que sigui necessari, la llengua no s'ha fet per a una defensa política, sinó per a la creativitat.

L'estat actual de la llengua catalana

Miquel Strubell

Discrepo rotundament de l'opinió que una llengua pot malviure indefinidament. Des de la creació de sistemes empírics d'estudiar, al llarg del temps, l'evolució del coneixement i ús de les llengües, podem comprovar que, encara que sigui gairebé sempre un procés lent, els equilibris no es mantenen en situacions de contacte de llengües. Així, a través dels censos lingüístics fets des de fa cent anys, es pot veure com ha anat disminuint, en termes absoluts i relatius, el nombre de parlants del gal·lès. En canvi, per la manca d'estudis longitudinals, aquests processos queden amagats: a Occitània o Bretanya, però també al País Valencià o a Galícia.

Aina Moll

Més que saber si el català es morirà tard o d'hora, cal veure de què pateix i encertar amb el diagnòstic. Hi ha malalts als quals els han donat vida per tres mesos i han durat molts anys -el metge ja s'ha mort i ells encara viuen- per tant és més prudent no fer pronòstics. Si la malaltia és greu, l'obligació dels familiars i els metges és procurar que aquell malalt es curi. El guariment és el que ens interessa. Ara bé, què és el que pot preocupar els familiars del malalt? D'una banda que el diagnòstic

no coincideixi, que un metge digui que té càncer i l'altre que pateix del cor. De l'altra, que s'exagerin els símptomes. La diagnosi d'en Joan Martí m'ha agradat molt en un determinat sentit, però crec que exagera en el punt dels drets i els deures. Dóna massa importància al fet que és un *deure* saber castellà i que no ho és saber català. Però la Constitució diu: *Per a tot els espanyols és un deure saber castellà i és un dret emprar-lo*. En conseqüència, no tenim cap deure de parlar castellà i podem complir amb la Constitució sense parlar mai ni un sol mot en castellà. Això val la pena ressaltar-ho. El dret a parlar en català és igual que el dret a parlar en castellà, no és un dret de segona. Si el reduïm a una discriminació, la culpa és nostra.

Pere Lluís Font

Deu ésser veritat que, estadísticament, el procés de catalanització no ha retrocedit mai d'ençà de la mort de Franco, però -tal com ha dit la Mila Segarra- també és veritat que el procés de espanyolització lingüística tampoc no ha cessat mai. Una manera d'entendre conjuntament les dues afirmacions seria afirmar que hi ha un procés de llatinització del català, és a dir, un coneixement del català com a llengua morta. El català cada vegada és més estès, però proporcionalment cada cop s'utilitza menys. De cada quatre converses que se senten a la Universitat, tres són en castellà. Quan les enquestes de la Generalitat ens diuen que en els darrers 5 anys ha augmentat un 3% la utilització del català, deuen fer referència als qui declaren saber català, però de saber-lo a utilitzar-lo hi ha un abisme.

Sembla que alguns dels aquí presents han considerat que sóc molt pessimista, la veritat és que no sóc molt optimista. Però, a part de franc, tinc una remotíssima esperança de normalització del català, és a dir, sóc bastant menys pessimista que els que parlen de malaltia crònica o de recta final de l'espanyolisme, tot i que tinc la meua por i no sé si prové d'una causa o de l'altra.

Joan Martí

Creo que la Mila Segarra ha exagerat en dir que el procés d'hispanització ha arribat a la recta final. El poder és centrípet sempre, qualsevol poder ho ha de ser per obligació. Si en aquest moment ens trobem com ens trobem, és perquè hem interioritzat una determinada història, nosaltres i els altres. Amb això vull dir que hi ha una educació feta respecte a la realitat catalana.

Respecte al pessimisme o a l'optimisme, aquesta és una qüestió d'estat d'ànim purament subjectiva i de la qual més val no parlar-ne. Jo em defineixo com a esperançat i realista. Prefereixo parlar d'aquesta esperança o, si voleu, d'anar endavant perquè és possible.

Aina Moll

S'ha dit que no es pot viure només en català i que, en canvi, sí que es pot viure només en castellà. Això és una veritat a mitges.

Que es pugui viure només en castellà és una apreciació nostra que els castellans ja no veuen igual.

És cert que als Països Catalans es pot viure en castellà, però no es pot viure bé, perquè com a mínim s'ha d'entendre el català. Els que hem de fer els catalans és procurar que cada vegada sigui més incòmode viure en castellà i res més. No podem posar traves molt fortes perquè llavors hi ha la reacció, la discriminació. Hem de fer, però, que notin que sense català no es funciona bé. El percentatge de parlants ha baixat moltíssim, però el nombre de parlants no. A les Illes Balears, a principis de segle hi havia 300.000 habitants i gairebé tots parlaven català. Avui n'hi ha 700.000 i el 71,5% parlen català.

Ricard Torrents

La metàfora de la vida i mort d'un organisme no es pot aplicar a les llengües si no és amb moltes cauteles. Una llengua no viu ni mor com una espècie vegetal, com un animal o una persona. El sol fet de parlar de "diagnosi" i de "prognosi" sobre el present i el futur d'una llengua crea un clima que no ajuda a entendre el fenomen. Les llengües estan sotmeses a processos de substitució, no pas a malalties ni a virus. Una llengua substitueix una altra llengua per voluntat dels parlants. Una llengua no té cap existència real fora dels parlants. No és un ectoplasma emanat de la boca d'un mèdium. Són els processos de substitució allò que cal entendre i analitzar. Els processos que s'operen en la llengua substituent i en la substituïda.

Dir que les llengües viuen i moren és una manera de dir analògica molt poc didàctica. Crea la concepció d'una existència de les llengües falsa, no real.

El català no viu enlloc. El català substitueix el castellà o és substituït per ell i prou. La substitució la fan els parlants. És, doncs, el procés, els components psicològics, socials, polítics, econòmics... del procés de substitució del català, allò que cal estudiar i deixar per a la medicina l'estudi de les malalties, dels malalts i dels moribunds, igual com a l'ecologia l'estudi de l'extinció de les espècies.

Per què no tenim consciència clara del que volem?

Lluís M. Xirinacs

Jo contestaria que la causa principal és, actualment, l'hibridisme de les persones. Un dels fets que més ha contribuït a l'hibridisme ha estat l'aparició de la TV. No s'ha plantejat mai a nivell profund el que això significa i la TV constitueix una autèntica mutació, sobretot pel que fa a la llengua.

Franco va prohibir la llengua, però no va aconseguir de posar un guàrdia civil al costat de cada mare que parlava amb el seu nen de bolquers. Avui la TV és oberta a la llar des de que el nen té zero dies d'existència. La TV fa la seva bona feina en el primer idioma, en el llenguatge matern. L'infant està mutat de soca-rel

per l'aparició de la TV.

En un congrés que es va fer a Girona, va dir-se que avui dia l'espai nacional no depenia tant del territori com de l'espai d'ones, que s'escapa dels límits geogràfics. Avui hi vivim immersos.

Aquest espai d'ones entra en el nen en el moment mateix de la gestació de l'idioma. Interfereix en l'esma de la llengua, en la seva genuïtat. D'aquí arrenca bàsicament l'hibridisme que, segons el meu parer, és una de les causes més importants de la manca de consciència.

Jesús Tuson

Si jo parlo per telèfon amb algú i li dic mentre 'li ensenyo' un objecte: has vist això? evidentment l'interlocutor no sabrà de què li parlo. Li hauré d'explicar de quin objecte es tracta i com és. Amb això vull dir que les llengües han estat planificades pels humans per a la interacció directa. Si haguéssim inventat llengües per parlar per telèfon, aquestes estarien deslligades de les situacions visuals.

La TV es troba a mig camí entre la parla directa i la parla telefònica. Si les llengües humanes haguessin estat inventades per a parlar per televisió serien ben diferents de com són ara. Aleshores, quina és la responsabilitat de la TV en la introducció d'una altra llengua o en la degradació de la parla?

Crec que la TV té la seva importància, però potser menys del que ens pensem. Certament moltes criatures estan moltes hores davant l'aparell de Televisió en una època cabdal per al seu desenvolupament humà i lingüístic. La TV aporta un coneixement passiu de l'altra llengua i reforça el castellà dels qui ja hi interactuen, però no tanta com ens pensem perquè les condicions d'ús lingüístic són les de l'intercanvi cara a cara.

Sra. Vallverdú

Els estudis més recents sobre psicologia humana han investigat i descobert que la criatura aprèn a pensar i a parlar des del moment de néixer, a través del contacte i la relació que estableix amb la mare o amb la figura maternitzadora. Això s'esdevé en el primer any de vida. Jo no crec que hi hagi una mare tan desnaturalitzada que tingui el seu fill encarat a la TV des del mateix moment de néixer, però si així fos, a l'infant la TV li faria només pessigolles. És només la relació afectiva amb la mare que el tranquil·litza quan li parla mentre l'alimenta, allò que ajuda al nadó a crear la màquina de pensar pensaments, és a dir, a crear la ment.

La TV no ens hauria de fer tanta por i, en canvi, sí que ens n'haurien de fer aquells pares que no es relacionen amb els seus fills.

Teresa Barenys

El prof. Panikkar no hauria plantejat la seva pregunta si no estéssim en una situació d'anormalitat que només provoca situa-

cions anormals. L'única solució fóra que el català passés a ser l'única llengua oficial que es parli als Països Catalans. Llavors s'hauria acabat la situació d'anormalitat lingüística.

Jordi Pere Cerdà

Quan parlem d'anormalitat em pregunto: és que la vida no ho és d'anormal? La vida és una lluita i tota lluita és una anormalitat. La vida potser sigui una recerca constant de normalitat i, alhora, la creació d'altres anormalitats. Això no ens ha pas d'espantar. Som aquí i ho som per una raó. Mai no hauria pensat que vindria de la Cerdanya per defensar el català a Catalunya! Ens hem de refiar de nosaltres, del que som i de la nostra pròpia força, però també hem d'arribar al contingut i jo trobo que l'hem de fer clar per a nosaltres. Si volem aportar un contingut al món, i jo crec que Catalunya el pot aportar, aquest ha de tenir una unitat de creació i de civilització. Repeteixo, no hem de tenir por de nosaltres i hem de fer clar el nostre passat i el que som avui.

Es pot governar una Europa amb quaranta llengües?

Lluís M. Xirinacs

A mi m'agradaria que governar fos un afer reduït al mínim, però actualment no ho és. Distingiria també entre governar, legislar i judicar. Governar és una cosa tècnica i, per tant, s'inventaria un llenguatge tècnic instrumental sense gaire contacte amb la població de les quaranta llengües. Un govern com aquest no faria més que augmentar la situació de domini. En conseqüència, tal com ha dit en Martí Olivella, si no canviem el model no hi haurà manera de resoldre el problema.

Catalanitzar és un verb transitiu?

Lluís M. Xirinacs

A mi em sembla que no ho hauria de ser. Jo no l'accepto com a verb transitiu, com a reflexiu sí. Ens hem de catalanitzar els qui som a Catalunya? Sí. Aquí hi ha, però, un problema de consens i no només un consens dels catalanoparlants, sinó de tots els qui vivim i volem conviure a Catalunya.

El consens s'ha de fer amb molta intel·ligència, amb molt d'amor i amb molta democràcia de veritat. Sense això no es recatalanitza -i evitem les paraules terribles que s'han dit abans, assimilació, coerció, etc.

Els valors dels immigrants s'han de respectar perquè són els seus i com a valors ens enriqueixen.

Creativitat

Pere lluis Font

Voldria preguntar-li al Prof. Panikkar què entén per creativitat. Intuïtivament tots sabem què vol dir això, però aplicat a la paraula, a la llengua, al català concretament, què significa. Pot traduir-se això en alguna forma d'estratègia?

R. Panikkar

Per a mi creativitat en la paraula vol dir fer poesia, vol dir cantar, sorprendre's un mateix del que està dient. Vol dir també parlar sense imitar, parlar sense por, ni tan sols por gramatical... Vol dir recrear dins d'un mateix la pròpia vida, plasmar-la en paraules i això és, precisament, l'única forma de contagiar-la als altres i de crear conjuntament un món on es pugui viure.

Simposi de "Vivàrium"

Comunicació

Quan els organitzadors d'aquest simposi em van proposar que m'ocupés del tema de la viabilitat d'una llengua (aplicat al català) vaig tenir una certa sensació de perplexitat. D'una banda, m'adonava que les qüestions que se'm plantejaven em portaven als meus primers temps de formació com a sociolingüista. Eren d'aquella mena de qüestions --com la de l'origen del llenguatge-- que la Societat de Lingüística de París, a final del segle XIX, va excloure expressament dels seus debats acadèmics, perquè no les considerava "científiques". Avui dia no compartim, òbviament, la rigidesa dels acadèmics de fa un segle, però és cert que aquestes qüestions tenen sempre una situació "marginal" no sols en les discussions lingüístiques, sinó també en les sociolingüístiques o en qualsevol altra que tracti de les llengües i el seu ús.

Tanmateix, el tema suggerit per aquest simposi, com més hi reflexionava, més "sociolingüístic" em semblava: si el català es troba en una "situació d'emergència", si la nostra llengua pot desaparèixer "perquè els propis aborígens deixin de parlar-la" i si "el perill no és tant la desaparició violenta com la degradació continuada", ¿no entrem ja de ple en un debat netament sociolingüístic, per cert prioritzat en les discussions i en els estudis de la sociolingüística catalana?

En arribar en aquest punt em vaig preguntar sobre la persistència de la meua perplexitat. I vaig tenir la impressió que les dues grans línies del debat que se'ns plantejava --la

dialèctica vitalitat/creativitat d'una llengua i el risc de l'uniformisme empobridor- em provocaven "incomoditat" no pas perquè fossin alienes a la discussió sociolingüística o perquè no m'interessessin particularment, sinó per haver-les deixades massa sovint en un segon terme. En efecte, en el treball diari hi ha qüestions que, perquè requereixen una intervenció immediata o perquè surten a la llum en les polèmiques, passen a primer pla, ocupant pàgines i pàgines de les nostres publicacions, fins al punt que potser acaben distorsionant els nostres plantejaments. Per aquesta raó, la proposta que "Vivàrium" ens ha fet, independentment dels resultats més o menys tangibles que en puguin sortir, ens permet d'assajar un bescanvi d'idees i reflexions que, en un marc més distès que no el quotidià, poden ser estimulants i fructíferes.

Tornem, doncs, al començament: ¿quines són les condicions que fan viable una llengua, particularment en el cas del català? De fet, és difícil de generalitzar en aquesta qüestió, perquè al llarg de la història hem observat evolucions diverses amb unes mateixes condicions de partida i, viceversa, evolucions coincidents amb condicions diverses de partida. De tota manera, tenint en compte que el que ens preocupa és la situació catalana, analitzarem les condicions que més es poden relacionar amb la nostra situació. Aquestes condicions, segons el meu parer, són tres:

- a) un grup humà que comparteix una llengua (una comunitat lingüística);
- b) una llengua comuna;
- c) unes circumstàncies favorables al seu ús i desenvolupament.

La primera condició -el grup humà que parla una llengua- és fonamental per distingir entre una llengua "morta" i una llengua "viva". El cas de l'hebreu és paradigmàtic:

quan només era una llengua sagrada, ritual, l'hebreu es considerava una llengua morta; però així que ha passat a ser usat quotidianament per una comunitat lingüística ha esdevingut una llengua "viva", una llengua a la qual l'ús i el desenvolupament han convertit en "moderna". Aprofundint en l'anàlisi, observem que una comunitat lingüística en el seu estadi més desenvolupat manifesta unes actituds envers la seva llengua, que es poden definir així: 1) lleialtat lingüística, és a dir, el desig de mantenir la pròpia llengua i, si cal, defensar-la contra la invasió exterior (malgrat que la lleialtat lingüística es dóna en qualsevol forma de parla, esdevé altament organitzada i articulada quan s'aplica a una llengua codificada); 2) orgull de parlar aquesta llengua (precisament l'existència d'aquest orgull és un requisit necessari perquè una parla pugui esdevenir una llengua codificada). (Tractant-se de llengües codificades, com és el cas del català, hi ha una tercera actitud a destacar: la consciència de la norma, gràcies a la qual la norma lingüística és considerada bona i necessària.)

La segona condició –l'existència d'una llengua comuna– fa referència al codi lingüístic, qualsevol que sigui el seu grau de codificació. En el nostre context, la llengua comuna és altament codificada i se sol designar com a llengua estàndard, les propietats de la qual són: a) una estabilitat flexible (per tal de funcionar eficientment una llengua estàndard ha de mantenir-se estable amb una codificació apropiada, però al mateix temps ha de ser bastant flexible en la seva codificació per incorporar les modificacions que comporten els canvis culturals); i b) un determinat grau d'intel.lectualització (és a dir, la tendència de la llengua estàndard a una expressió cada vegada més precisa i acurada). D'altra banda, la llengua estàndard té les funcions següents: a) funció unificadora, que estableix un lligam entre els parlants de diferents dialectes, els quals se senten units en una mateixa comunitat lingüística;

b) funció separadora, per la qual una llengua estàndard es distingeix d'altres llengües; c) funció de prestigi, gràcies a la qual la pròpia llengua és considerada "tan bona com les altres"; i d) funció de marc de referència, per la qual la llengua estàndard es constitueix en la mesura de correcció objectiva en el parlar.

La tercera condició per a la viabilitat d'una llengua és que es donin circumstàncies favorables per al seu ús i desenvolupament o, si voleu, girant la frase, que no es trobi en situació de llengua amenaçada. (Una llengua es troba en situació de màxima amenaça quan està en perill la continuïtat intergeneracional, és a dir, quan aquesta llengua deixa de transmetre's de pares a fills).

Sobre aquesta última condició, és interessant de fer un *excursus*. Joshua A. Fishman, un dels pares de la sociolingüística contemporània, acaba de publicar un important estudi, amb un títol ben expressiu: *Reversing Language Shift* (1991) –que nosaltres traduiríem més o menys com a "Capgirament de la substitució lingüística" o "Invertir la substitució lingüística". D'una manera força enginyosa, Fishman examina les llengües amenaçades i estableix vuit estadis, en els quals el 8 és per a la llengua amenaçada el més negatiu i l'1 el més positiu. Es tracta d'un procés acumulatiu, de mínims a màxims, que podem resumir així:

Estadi 8. La majoria d'usuaris (residuals) de la llengua amenaçada són poblacions velles, socialment aïllades. La llengua X (és a dir, la llengua amenaçada) necessita ser recollida de les seves boques i memòries i ensenyada a adults no concentrats: és l'estadi més baix de continuïtat intergeneracional i de perspectives de manteniment de la llengua X.

Estadi 7. La majoria d'usuaris de la llengua X són població socialment integrada i etnolingüísticament activa,

però són lluny de l'edat de tenir fills.

Estadi 6. En la comunitat lingüística es dona transmissió intergeneracional de la llengua oral informal i hi ha concentració demogràfica i consolidació institucional.

Estadi 5. Hi ha alfabetització a casa, a l'escola i a la comunitat, però sense una consolidació extracomunitària d'aquest aprenentatge.

Estadi 4. La llengua X s'utilitza en l'educació bàsica, sota les condicions de lleis educatives obligatòries.

Estadi 3. La llengua X s'utilitza en els àmbits més baixos del treball (fora del veïnat o la comunitat estricta) implicant interacció entre la població de llengua X i la de llengua Y (la llengua en contacte, més poderosa).

Estadi 2. La llengua X s'utilitza en els serveis governamentals de nivell més baix i en els mitjans de comunicació, però en canvi no s'utilitza en cap dels nivells més alts.

Estadi 1. Hi ha algun ús de la llengua X en el més alt nivell dels àmbits educatiu, laboral, governamental i dels mitjans de comunicació (però sense la seguretat addicional que podria proporcionar la independència política).

Després d'examinar aquests estadis —que Fishman, amb el seu habitual humor, compara als graus de l'escala de Richter amb què són mesurats els terratrèmols— comprovem que la "sotragada" més forta en el capgirament de la substitució lingüística és l'estadi 1 (que per acumulació inclou els "impactes" anteriors). I si apliquem aquesta escala per mesurar la situació de la llengua catalana avui, qualsevol observador desapassionat —i entre ells el mateix Fishman— s'adonarà que es troba en l'estadi 1, és a dir, el més favorable per poder progressar en el procés de normalització lingüística (o en termes més fishmanians per reeixir en el capgirament de la substitució lingüística).

En una altra circumstància, després d'haver arribat a aquestes conclusions podria donar per acabada la meua comunicació. Però tots nosaltres sabem que acabar aquí seria una manera simplificada o esquemàtica de concloure. En definitiva, les grans teoritzacions poden amagar detalls significatius de la realitat concreta, que cal tenir en compte, i en aquest cas això també es produeix.

En primer lloc, caldria fer alguna puntualització de tipus demogràfic. Els qui hagin llegit el meu llibre *L'ús del català: un futur controvertit* --reeditat fa poques setmanes-- sabran que, segons les meves dades, el nombre de catalanoparlants, després de la inflexió de la guerra civil, no ha deixat d'incrementar-se. En el cas més concret de Catalunya, malgrat que el percentatge de catalanoparlants de 1930 a 1975 disminuï quinze punts (del 75% al 60%), a causa de la immàgració, en canvi en xifres àbsolutes el creixement va continuar. Ara: el més important és que de 1975 ençà el percentatge de catalanoparlants ha tornat a créixer: el 62% el 1981, el 64% el 1986 i el 68% el 1991, segons ens acaba de revelar l'Institut d'Estadística de Catalunya. Aquest progrés s'ha produït també en altres àmbits: els qui comprenen el català han passat d'un 90% el 1986 a un 92% el 1991 (en aquest cas el progrés ha estat menor perquè ja era molt alt); i els qui l'escriuen han pujat d'un 31% (1986) a un 40% (1991).

En principi, aquests percentatges indicarien --almenys per a Catalunya-- una notable recuperació de l'ús social del català, un signe clar de vitalitat de la llengua. Sobretot si comparem aquestes dades generals amb les corresponents als joves. N'apuntaré unes quantes. Segons les dades de l'últim cens (1991) el percentatge de ciutadans de Catalunya que no parlen català s'acosta al 32%; aquest percentatge és notablement menor entre els joves de 26 a 29 anys (els que no parlen català o el parlen amb dificultat són un 18%, segons una

enquesta de l'any 1990) i més encara entre els de 15 a 17 anys (els que no parlen català o el parlen amb dificultat són un 14%).

Aquestes dades poden sorprendre aquells que pensen que és precisament entre els joves on es percep un retrocés en l'ús del català, la qual cosa ha encès més d'una polèmica. Intentaré explicar d'on sorgeix la confusió, analitzant amb una mica de deteniment la situació a l'àrea metropolitana, sobre la qual hi ha bastants de dades sociolingüístiques. Fa pocs anys (1985-86) es va portar a terme una enquesta molt rigorosa en aquesta zona, gràcies a la qual vam conèixer que un 34% dels habitants de l'àrea metropolitana afirmava tenir el català com a primera llengua, un 61% el castellà i un 3% totes dues. Per fer-nos una idea de la magnitud del problema, pensem que mentre que en aquesta zona els castellanoparlants atenyien un 61%, en el conjunt de Catalunya, segons el cens de la mateixa època, la xifra girava al voltant del 36%. Aquesta diferència tan marcada indica no sols que hi ha molta diversitat sociolingüística entre les comarques, com resulta notori, sinó també que a l'àrea metropolitana s'havia arribat a una situació en què el procés de substitució podia haver esdevingut irreversible. L'any 1990 es va repetir la mateixa enquesta i els resultats van ser els següents: mentre el nombre de catalanoparlants es mostra estable (34%), el de castellanoparlants minva perceptiblement (54,5%), perquè s'incrementa la categoria de bilingües (10%). Respecte als joves, les dades de què disposem són més fluctuants; de tota manera per al tema que aquí ens interessa les dades més completes són les d'una enquesta de 1990 (donada a conèixer recentment per la Direcció General de la Joventut), segons la qual, en preguntar als joves de 15 a 29 anys d'aquesta mateixa àrea territorial, en quina llengua s'expressen més fàcilment van contestar: un 35% en català, un 43% en castellà i un 21% en

totes dues llengües.

Crec que d'aquestes xifres se'n poden treure unes conseqüències força significatives. D'una banda, ens adonem que el nombre de catalanoparlants estrictes es manté invariable: si en el conjunt de metropolitans trobem un 34% de catalanoparlants, entre els joves d'aquesta zona en trobem un 35%, segons les enquestes més favorables. Això, en principi, no és una dada positiva quant al progrés de l'ús del català. Ara bé, cal confrontar aquesta dada amb una altra de francament positiva: el nombre de castellanoparlants exclusius en el conjunt de l'àrea metropolitana és del 54,5%, proporció que entre els joves davalla fins a un 43%, indicatiu d'un canvi sociolingüístic decisiu en les noves generacions. Naturalment aquesta disminució ha passat a incrementar el nombre de bilingües: si en el conjunt de la població metropolitana, els qui tenen el català i el castellà com a primera llengua són un 10%, entre els joves el percentatge arriba al 21%.

En aquestes dades es troba, a parer meu, la clau de volta de la debatuda qüestió sobre la joventut: és cert que no augmenta, almenys de manera significativa, el nombre de joves que utilitza preferentment el català; però en canvi en augmentar de manera tan remarcable els joves que s'expressen indistintament en català i en castellà s'ha eixamplat una categoria de parlants que abans era marginal. La novetat del problema radica, doncs, en el pes específic que en la nostra comunitat tenen, i tindran en el futur, els bilingües naturals (aquells que a casa seva parlen les dues llengües) i potser els ambilingües (aquells que s'expressen amb facilitat en les dues llengües). Això té unes conseqüències indubtables no sols en el comportament lingüístic dels individus, sinó també en la qualitat de les llengües constantment alternades. De tota manera, malgrat tots els inconvenients que puguem detectar en aquest procés de

bilingüització activa dels joves de l'àrea metropolitana, caldria preguntar-nos si hi ha cap altra via no traumàtica per aconseguir l'extensió del català en una zona tan castellanitzada. La resposta és òbvia: no.

Fins aquí, les dades demolingüístiques que, com veiem, a Catalunya no són pas negatives per al manteniment del català. Més delicada és la situació, en l'aspecte demolingüístic, al Rosselló o a la zona sud del País Valencià; si bé, fins i tot en aquestes zones, hi ha alguns indicis que permeten concebre esperances en el capgirament del procés. Però ateses les característiques de la meua comunicació --i la poca fiabilitat de les dades disponibles-- em veig obligat a no entrar en aquesta discussió. Abordaré, en canvi, tres qüestions d'abast general que cal tractar ineludiblement.

En primer lloc, hi ha la qüestió de l'alternança de codi --adaptació catalana de l'anglès *code-switching*-- que consisteix a canviar una llengua per una altra en una mateixa conversa. Segons es diu, l'alternança de codi és freqüent sobretot entre els joves catalans, els quals tenen gran facilitat de passar del català al castellà i viceversa. Probablement aquesta opinió és fonamentada i caldria relacionar-la amb la dada que hem donat fa un moment sobre l'increment dels bilingües naturals precisament entre els joves.

Quan es parla de l'increment del *code-switching*, generalment es considera que la llengua més feble està amenaçada. Per tant, en el nostre cas, el fet que el jovent sigui un actiu practicant de l'alternança de codi seria com un mal auguri respecte a la sort del català. Però cal fer algunes puntualitzacions.

Primerament, l'alternança de codi no és cosa d'ara. Al segle XIX, malgrat que el castellà era força minoritari, s'utilitzava més sovint del que es podia esperar. Així, ho testimonien els sainets i els quadres de costums d'aquella

època, en els quals fins i tot dos interlocutors catalans podien intercalar en la seva conversa frases en castellà. Òbviament, aquest comportament lingüístic era d'origen diglòssic, com corresponia a una societat que encara era lluny de proposar-se els objectius de la normalització lingüística. Més greus són altres exemples d'alternança de codis, com l'anècdota que explica el doctor Pere Gabarró sobre una colla de metges que estaven parlant en català fins que en entrar un col·lega barceloní, de parla castellana, tots es van posar a parlar en castellà. Aquesta pràctica és prou freqüent encara avui, però si pensem que l'anècdota reportada correspon a l'any 1933, sota la presidència de Macià, ens adonarem que els mals de la nostra llengua no són d'ara.

Per demostrar la inestabilitat de l'alternança de codi sovint s'esgrimeix el cas de les parelles lingüísticament mixtes. En efecte, als anys 60, quan es van fer els primers estudis sobre les parelles mixtes, es constatava que si bé la parella podia practicar l'alternança de codi, en canvi quan tenien un fill la llengua amb què els pares li parlaven era quasi sempre el castellà. De fet, aquesta constatació suggereix no sols que l'alternança de codi té una incidència negativa per al català, sinó que els mateixos matrimonis mixtos són presumiblement un mitjà de descatalanització. Afortunadament, les dades actuals no confirmen aquelles tendències: el nombre de fills exclusivament castellanoparlants procedents de matrimonis mixtos és cada vegada més reduït; en canvi, el nombre de fills bilingües és cada vegada més gran; i es manté pràcticament invariable el nombre de fills que es declaren catalanoparlants.

Per acabar aquest capítol de l'alternança de codi, em referiré a una dada observada per Emili Boix, en un grup de joves de segon ensenyament a l'àrea metropolitana de Barcelona (1988). Els estudiants catalanoparlants mantenen el català en les seves converses en un 40% i s'adapten a l'altre

idioma en un 60%, mentre que els estudiants castellanoparlants mantenen el castellà en un 34% i s'adapten a l'altre idioma en un 66%. Observem, doncs, que la tendència pràcticament general entre els joves catalanoparlants dels anys 70 que consistia a adaptar-se al castellà dels altres companys, no sols s'està restringint sinó que és acompanyada per una tendència contrària entre els castellanoparlants, cada vegada més disposats a practicar l'alternança de codi a favor del català.

Una altra qüestió important que cal dilucidar en analitzar el fenomen del bilingüisme és la de la interferència. En general, els lingüistes i els sociolingüistes assenyalen la interferència com una de les plagues del bilingüisme, una de les seves conseqüències més demolidores. Sense voler restar importància a la qüestió --i sobretot sense pretendre fer baixar la guàrdia als pares i als ensenyants respecte a les interferències produïdes inadvertidament pels infants--, potser hauríem d'enfocar el fenomen d'una manera més flexible. En aquest sentit, és al·liconadora la reflexió del professor William Mackey a propòsit de la famosa escola de Berlín, on es practica un ensenyament bilingüe (alemany-anglès). Els observadors queden sorpresos de la quantitat d'interferències que es produeixen en les converses dels alumnes, tant parlant en una llengua com en l'altra. Però aquests mateixos alumnes si es traslladen a una universitat anglesa demostren tenir un alt domini d'anglès i si van a una universitat alemanya demostren tenir un alt domini d'alemany. En aquest cas, la interferència era utilitzada com a "element de solidaritat", com a identificació d'un grup. Potser, també en el cas català el recurs de la interferència no ha de ser interpretat necessàriament com un gest disgregatiu: en situacions informals, en els acudits, en les converses familiars, etc. ¿no és un gest d'identificació?

Finalment, una altra qüestió important que se'ns imposa en tractar del bilingüisme massiu és aquella actitud de passivitat i una certa indiferència respecte a l'ús de la llengua pròpia que designo amb l'expressió síndrome sueca (vegeu *L'ús del català...*, pàg. 43). Com que aquesta actitud és difícil de delimitar, m'estimo més descriure-la a partir d'unes paraules prou clares de Michel Plourde, sociolingüista quebequès: "Per part meua, tinc tendència a creure que els estudiants són una mica inconscients. Que vulguin aprendre l'anglès, molt bé: a l'Amèrica del Nord és necessari. Però que no tinguin la preocupació d'insistir a parlar en francès al Quebec, això no ho comprenc! Ser indiferent al fet de comunicar-se en francès o en anglès, és tenir un comportament lleuger i inconscient.. Aquesta manca d'exigència en el comportament lingüístic dels joves denota, a parer meu, una mala coneixença de la situació lingüística del Quebec i, alhora, un fals sentiment de seguretat." (1985).

Canviem Quebec per Catalunya, francès per català i anglès per castellà, i ens adonarem fins a quin punt se'ns pot aplicar el mateix advertiment. No ens fem il·lusions, però, sobre aquesta anècdota: el fet que el fenomen de la "síndrome sueca" es pugui observar a Escandinàvia, al Canadà i a la Península Ibèrica en formes bastants semblants no és cap indicatiu tranquil·litzador sobre el futur de les llengües supeditades, sinó més aviat al contrari.

Fins aquí, la meua anàlisi sociolingüística del tema que m'ha estat encarregat per "Vivàrium". Però hi ha encara un aspecte, en el qual la convocatòria de Raimon Panikker posa molt d'èmfasi, que jo he tractat de passada. Jo no sé si la pretensió de Panikker, quan indica el seu propòsit ("Voldriem només descobrir les arrels antropològiques i per tant culturals, històriques i socials de la identitat d'un poble que durant un mil·lenni ha maldat per afaçonar una personalitat pròpia"), és o

no massa ambiciosa. Com a sociolingüista, -ja ho he dit al començament- acostumo a prescindir d'aquests propòsits perquè és un terreny en què els elements subjectius i impressionístics abunden. De tota manera, no em puc estar de referir-me a una experiència que em va enlluernar de tal manera que em va fer entendre, intuïtivament, algunes coses importants.

L'anècdota és la següent. Mentre jo traduïa l'esplèndid monument literari que és el "Decameró", em vaig trobar amb un passatge de l'episodi de la jornada X, en què el bandit Chino, que té segrestat l'abat de Cluny, li porta -llegim en italià- "due fette di pane arrostito ed un gran bicchiere di vernaccia". Sense vacillar ni un moment vaig traduir en català de correguda: "dues llesques de pa torrat i un bon got de garnatxa". Però, en acabar la frase, vaig tenir la sensació d'haver-ne fet un gra massa, com si hagués anostrat tant l'italià (o florentí, si voleu) que convertia l'expressió original en una frase que avui dia podríem sentir perfectament a l'Empordà o al Camp de Tarragona. Davant d'aquesta incertesa, vaig voler consultar la traducció catalana del segle XV, per veure com havien resolt els anònims escriptors de Sant Cugat el mateix passatge. I aleshores em vaig quedar estupefacte, perquè cinc segles enrera els monjos predecessors havien escollit una frase idèntica: "dues llesques de pa torrat e un gran got de vernatxa".

Aquesta coincidència, aparentment miraculosa, s'explicava així:

En primer lloc, hi ha una civilització compartida entre la Toscana i Catalunya, que a nivell antropològic i cultural ens uneix. Malgrat unes paraules diferents, hi ha una coincidència d'hàbits culturals. Anant més enllà, per aquesta via acabem comprenent que hi ha uns sentiments profunds que compartim amb els homes i dels dones d'arreu del món.

que van fer els traductors del segle XV demostra una continuïtat essencial, que explica moltes coses. Per exemple, la persistència de la nostra llengua, malgrat les vicissituds per les quals ha passat, i la mateixa consciència lingüística dels catalans, a qui no els cal saber història per sentir-se arrelats a una comunitat, i a través del temps.

En resum, no sé si he explicat totes i cadascuna de les condicions de viabilitat d'una llengua, com demanaven els organitzadors. M'he referit al grup humà que parla una llengua, aquesta llengua com a vehicle de comunicació i identitat i les circumstàncies favorables que condicionen el seu ús i desenvolupament. En descriure aquestes circumstàncies, m'he detingut sobretot en els aspectes demolingüístics i particularment en l'ús del català entre els joves. Això m'ha portat a referir-me a algunes qüestions, aparentment col·laterals, però que cal tenir molt en compte en situacions generalitzades de bilingüisme: el fenomen de l'alternança de codi, la complexitat de la interferència lingüística i l'advertència implícita en l'anomenada "síndrome sueca".

Després d'aquest recorregut, m'adono que no he donat respostes inequívokes, terminants. Potser no n'hi ha. La meua intenció era aportar unes dades, constatar una sèrie de fets, però sóc conscient que no puc respondre tots els interrogants. Tots els especialistes que examinen el cas català --com, per exemple, Joshua Fishman, a l'estudi que abans he comentat-- coincideixen a assenyalar que el cas català és un dels més notables de normalització lingüística reeixida (capgirament del procés de substitució lingüística), comparable al cas de l'hebreu a Israel o el francès al Quebec. Però nosaltres no ens volem accontentar amb aquesta visió.

Al capdavant potser la sort del català està més relacionada del que els sociolingüistes solem creure amb la

possibilitat de poder continuar dient, no necessàriament amb la mateixes frases, però sí amb paraules d'un patrimoni comú i compartit, una cosa com ara "dues llesques de pa torrat i un bon got de garnatxa".

139

* * *

Francesc Vallverdú

B., 14.VI.1992.

Ponència 3: Condicions de viabilitat d'una llengua (Francesc Vallverdú)
Intervenció d'Aina Moll

M'ha agradat molt la ponència d'en Francesc Vallverdú i estic ben d'acord amb el que ha dit (no sé si la gent de *Vivarium* que ha convidat els interlocutors d'aquesta ponència s'havia adonat que estem molt sovint d'acord en els temes polèmics -i d'altra banda, potser no és fàcil que sobre aquest tema hi hagi grans discrepàncies). M'ha interessat molt l'escala de Fishman, que no coneixia, i l'anàlisi sobre l'actuació del jovent, que considero francament encoratjadora.

No tenint res a oposar a la ponència, diré només quatre coses que crec que s'hi poden afegir.

1. Necessitat d'un territori

Entre les condicions de viabilitat d'una llengua, cal comptar-hi el territori: una llengua, per a viure, per a sobreviure, necessita un territori propi, un lloc on viu la comunitat que la parla. Tinc por que, entre nosaltres, es confon massa sovint aquesta necessitat amb la necessitat d'un Estat (i la consciència de la dificultat d'aconseguir un Estat, per les circumstàncies que tots coneixem, fa que molta gent tingui una sensació d'impotència quant al futur de la nostra llengua perquè sense Estat, diuen, no hi ha condicions de viabilitat).

Avui dia, la identificació Estat = territori = llengua, pràcticament no existeix. Un suís de Ginebra se sent perfectament suís i no vol deixar de ser-ho, però funciona culturalment en francès i en aquest sentit se sent francès i s'oposa a l'amenaça de germanització que representa la força creixent dels zuriquesos i bernesos -i aquests, en canvi, se senten suïssos però pertanyen a una altra cultura, la cultura alemanya, que volen salvaguardar davant els ginebrins. La necessitat d'un Estat és, doncs, aleatòria en el món d'avui -i en el de demà encara ho serà més, si és que Europa ha d'anar una mica bé- però l'existència d'un territori que sigui el medi natural d'una llengua determinada, sí que és condició indispensable de viabilitat d'aquesta llengua.

D'aquí ve la importància del caràcter de llengua pròpia que els Estatuts d'Autonomia reconeixen al català, i la necessitat de preservar-lo, en la situació actual de doble oficialitat amb el castellà. Cal que expliquem, davant la resta de l'Estat i davant els castellanoparlants de casa nostra, que aquest caràcter és irrenunciable i que rebutgem la tendència a considerar que l'oficialitat del castellà ja garanteix la comprensió entre tots, i per tant el català "no pot ser *imposat* als castellanoparlants". Ha de quedar clar que el nostre és un territori de llengua catalana i qui hi vulgui viure ha de saber català si no vol quedar marginat -altrament, seria el català el marginat dins el

seu propi territori, i la seva supervivència esdevindria inviable.

El territori de la llengua catalana

Ara bé, el territori català no és el de la Catalunya estricta, que la Mila Segarra qualificava ahir de "Catalunya estreta", sinó tot el conjunt de terres on es parla català. Tampoc no es tracta de "Catalunya i prou", entenent per "Catalunya" tot el conjunt de terres de llengua catalana, com alguns voldrien. Ni el País Valencià ni les Illes Balears no han estat mai Catalunya administrativament (el mateix Jaume I va fundar el Regne de València i el Regne de Mallorca, i amb aquest nom i amb institucions pròpies s'integraren tots dos a la Corona d'Aragó), i no existeix actualment cap sentiment popular d'unitat amb Catalunya, tret de petites minories abrandades que més aviat provoquen reaccions contràries dins la massa de la població i faciliten les manipulacions anticatalanes. "Països Catalans" respon més a la realitat, dóna idea de pluralitat i alhora d'unitat i és molt més fàcil de fer acceptar. Però entre els qui li volen dir Catalunya i els qui no s'atreveixen a dir Països Catalans, ens han deixat un territori sense nom, i això ens perjudica a tots.

Perdoneu-me, però, la digressió, i tornem a les condicions de viabilitat.

2. Desenvolupament normal

Una altra condició necessària per a la viabilitat d'una llengua és, al meu entendre, que llengua i societat es desenvolupin al mateix ritme. Hi ha una interferència, una comunicabilitat absoluta, una identificació entre llengua i societat: parlem així perquè pensem així, i viceversa. Per a un desenvolupament normal, cal que hi hagi un arrelament de la llengua al territori i als individus.

Si la manera de viure d'un territori canvia sobtadament per la irrupció d'una cultura més forta, la viabilitat de la llengua i de la comunitat cultural serà molt aleatòria. És el cas dels països colonitzats: un país primitiu, amb una llengua essencialment oral, és colonitzat per una minoria culturalment més forta, en la llengua de la metròpoli. La viabilitat de la llengua primitiva és ben difícil, perquè no està preparada per fer un salt cultural tan gran. Les minories autòctones culturitzades adopten, amb la nova cultura, la llengua que la vehicula, fins i tot després d'haver-se independitzat dels colonitzadors (d'aquí les enormes dificultats amb què topen els esforços de consolidació i estandardització de llengües nacionals africanes).

Si a partir d'un cert estadi, una llengua és substituïda per una altra que usurpa el seu lloc en els nivells alts de la comunicació, es forma i es consolida una societat diglòssica, que reclou la llengua pròpia dins l'àmbit familiar, mentre articula el

pensament abstracte i vehicula el coneixement científic en la llengua dominant. El resultat és una població analfabeta en la llengua pròpia i alfabetitzada en la sobrevinguda, l'única en què és capaç de parlar d'història, de filosofia, de química, etc. Aquest és el nostre cas (i no el dels pobles colonitzats, encara que alguns nacionalistes ho pretenguin, fins i tot amb l'antuència d'algun sociolingüista).

Durant els prop de tres segles d'hegemonia del castellà en els àmbits d'ús lingüístic formal dels Països Catalans, el món occidental ha sofert uns canvis enormes que han trasbalsat la manera de viure dels seus pobles. I aquest gran salt cultural - d'una societat agrícola basada en el cristianisme, a una societat industrial, primer, i tecnològica després, que es proclama laica i fins i tot descreguda (encara que, si grates una mica, descobreixes que no ho és tant com això)- ha estat difícil de seguir, fins i tot per a les grans llengües de cultura: quan es va elaborar, fa uns quaranta anys, la llista del *Français fondamental* per seleccionar i graduar l'ensenyament del francès als estrangers a partir dels elements indispensables a cada moment de l'aprenentatge, la paraula *charrue* ('arada') era inclosa en el primer grau: el pes de la tradició feia incloure entre els elements lingüístics de primera necessitat objectes i conceptes d'un món rural ja periclitat... Els francesos d'avui conserven elements del refranyer popular que, com els nostres "No diguis blat que no el tinguis al sac", o "Qui no vol pols que no vagi a l'era", o "Cal llaurar dret", o "fer el solc dret", en el seu sentit literal no els diuen res, perquè el jovent d'avui ja no sap què és una era, ni un solc, i potser ni tan sols el blat!. Però al costat d'aquestes restes "arqueològiques", la llengua francesa ha anat produint els elements necessaris per adaptar-se a les noves necessitats dels seus parlants.

Els catalans hem rebut totes les innovacions de la vida moderna, a partir dels decrets de Nova Planta, vehiculades en castellà, i la gran majoria de la gent associava amb tota naturalitat el concepte o l'objecte nou amb la paraula castellana que el designava: *acera*, *bussó* (o *busson*), *sello*, *cenissero*, *cubito*, *lavadora*, *cossetxadora*..., passaren a formar part del vocabulari corrent dels catalans; en matèria alimentària, encara ara hi ha gent que afirma que no és el mateix *brou* que *caldo*, *mantega* que *mantequilla*, *pernil* o *cuixot* que *jamon*; i recordo molt bé la sorpresa d'unes alumnes de batxiller dels anys seixanta, que s'interessaren per saber com es diu en català *un quebrado* i un *numero primo*: "Trencat es diu d'un gerro!" i "el nombre primer és el número 1!", s'exclamaven; els vaig demanar què me'n deien d'*un vaso quebrado*, i si pensaven que en castellà es parlava de "nombres cosins", i van convenir amb mi que la terminologia matemàtica els semblava estranya en català perquè mai no havien pensat en català les matemàtiques...

La normalització lingüística ens ha de permetre refer la continuïtat entre la llengua de l'etapa de cultura agrícola i la de la

societat d'avui. Per això cal cremar etapes, bandejant els barbarismes propis d'una situació anormal. Durant el franquisme es feren esforços importants, entre les minories de la resistència cultural, per difondre mots catalans en lloc de castellanismes molt arrelats (de vegades, amb fortes polèmiques internes: *voravia*, per exemple, aconseguí el consens després d'intents de difusió de *vorera*, que molts rebutjàvem). Contra tots els pronòstics, barbarismes que semblaven impossibles d'eradicar, com *sello* o *busson*, van anar deixant pas a *segell* i *bústia*, que avui ja no sorprenen ningú. Però encara cal fer notar a molta gent que el que anomenen *lavadora* és una màquina de *rentar*, i no de *lavar*, i el *cenissero* un recipient on es posa *cenra*, i no *cenissa*, i que la *paperera* es diu així perquè s'hi posen *paperets*, i no *papelets*.

Per cert que *papelera* és (ves a saber per què) una de les paraules que han pres per bandera els "gonelles" o "gonellistes" mallorquins, defensors d'un localisme anticatalanista equivalent al "blaverisme" valencià, amb el qual alguns tenen relacions efectives (el nom prové del pseudònim *Pep Gonella*, nom d'un personatge caricaturesc d'una cançó popular, amb el qual aparegueren uns articles que l'any 1972 iniciaren una polèmica que encara cueja). En les seves manifestacions extremes, els "gonellistes" s'inventen (com els "blaveros") una "lléngo baléa" [sic!] amb unes "normes" aberrants que ells mateixos són incapaces d'aplicar, i per això la majoria defensen les seves "tesis" en castellà. Val a dir que els qui al Principat defensen a ultrança el "català *light*" tenen amb ells moltes coincidències (entre parèntesis, el fet que la polèmica lingüística al Principat es dirimeixi entre partidaris de "català *light*" i "català *heavy*" és un símptoma del perill que el desprestigi de la llengua pròpia, característic de la situació diglòssica, es mantingui enfront d'una llengua dominant que, en lloc del castellà, podria ser l'anglès...). Per això un conegut periodista que ha fet de la defensa del "mallorquí" enfront del "català" un dels objectius de la seva vida, els posa sovint com a exemple a imitar.

3. La lleialtat lingüística i la llengua estàndard

Vallverdú ha dit, amb tota la raó, que *malgrat que la lleialtat lingüística es dona amb qualsevol forma de parla, esdevé altament organitzada i articulada quan s'aplica a una llengua codificada*. Però aquesta lleialtat, indispensable per a la viabilitat d'una llengua de cultura moderna, només s'hi aplica quan la modalitat codificada és coneguda, i reconeguda com a pròpia, per la generallitat dels parlants, és a dir, quan existeix una modalitat estàndard ben implantada. Si aquesta no existeix, la lleialtat s'aplica a modalitats regionals o locals, en perjudici de la unitat de la llengua.

En molts de territoris dels Països Catalans, és això el que passa, no sols a les Illes i al País Valencià, sinó fins i tot al

Principat (i aquest és el sentiment que recullen els partidaris del "català que es parla"), i aquesta lleialtat a la parla pròpia fa que es miri amb recel la modalitat estàndard (o almenys la normativa establerta). No cal dir que el recel és fàcilment manipulable, i amplament manipulat, per obstaculitzar el procés de normalització.

Per això em preocupa la proposta del professor Panikkar sobre el *multilingüisme interior: valencià, mallorquí, rossellonès, etc.* Això pot ésser útil per flexibilitzar una llengua com el francès, en què l'estàndard ha asfixiat els dialectes, però no en el nostre cas. Els illencs, per exemple, s'identifiquen amb la seva parla insular, i diuen que parlen "mallorquí", "menorquí" o "eivissenc": no tenen consciència de parlar, no ja una llengua, sinó un dialecte comú. Això es va fer ben palès en una enquesta que va fer TVE-Balears l'any 1989 i que em va servir de punt de partida per a un programa setmanal que durà sis mesos, amb el títol "La nostra llengua". A l'enquesta es preguntava: "Quina és la llengua d'aquesta illa?" "I la de les altres Illes?" (i, a més, si la sabien parlar i escriure, si l'empraven a la feina i si hi tenien el nom en el D.N.I.). Només una petita minoria responia *català* (tant per a l'illa pròpia com per a les altres; la gran majoria donava el nom de les modalitats illencques; però un nombre considerable de mallorquins declaraven no saber quina llengua es parla a les illes menors, o deien "menorquí i eivissenc, suposo", i fins i tot algun arribà a dir: "suposo que parlen castellà". El fet que ningú respongués "balear" demostra com s'equivoquen els gonellistes que, a imitació dels blaveros, han creat *s'Acadèmi de sa lléngo baléa...* El sentiment de balearitat no existeix -i necessitem crear-lo, per arribar després al de Països Catalans.

Per aconseguir-ho, és absolutament necessària la consolidació d'una modalitat estàndard (que existeix en la llengua escrita, ja que és reconeguda i emprada pels escriptors de tots els Països Catalans), i per això és indispensable que els mitjans de comunicació en català cobreixin el conjunt del territori, i que una pedagogia adequada faci desaparèixer els recels i els prejudicis, tant dels qui no reconeixen més article que el "salat" com dels qui bandegen, per arcaïques, paraules tan corrents a Mallorca com *enguany, qualcun, capell* o *cercar*. Ens toca consolidar l'estàndard quan el corrent universal és de rebel·lió contra els estàndards massa rígids (igual que Fabra va codificar la llengua quan ja feia més de cinquanta anys que Victor Hugo deia "*J'ai mis le bonnet rouge au vieux dictionnaire*"). Això ha de fer que l'estàndard català sigui més flexible, però no que no existeixi: no és el mateix defensar el *Schwitzerdütsch* contra un *Hochdeutsch* rigorós, que defensar el mallorquí contra el català: els suïssos estan de tornada de l'estandardització, i nosaltres encara hi anem.

Hi ha una tasca important a fer, dins l'àmbit acadèmic i dins l'administratiu, per consensuar i difondre una modalitat comuna

per als usos formals -l'han de fer l'Institut d'Estudis Catalans i les instàncies competents de les Universitats de tot el territori català, d'una banda, i d'altra banda els ensenyants i els mitjans de comunicació: si proliferessin les "acadèmies" pintoresques i les polèmiques enceses entre "gecs" i "llengua-nacionals", podríem arribar a l'atomització de la llengua.

4. la coexistència de llengües

Finalment, voldria dir una cosa que ja és implícita quan es parla de la necessitat d'un territori per a la viabilitat d'una llengua, però que convé explicitar quan parlem del català, donada l'especial situació històrica i sociològica en què ens trobem: dues llengües no poden existir, amb igual rang, com a instruments de comunicació d'una societat: a Brussel·les no hi ha una societat bilingüe, sinó dues societats, cadascuna amb llengua pròpia, que conviuen en el mateix territori, i una Administració que les serveix totes dues, a cadascuna en la seva llengua. Com que el nostre marc constitucional i estatutari no permet tal cosa (que personalment considero indesitjable), una important condició de viabilitat del català és que sigui efectivament reconegut com a llengua pròpia del territori, tal com ho estableixen els estatuts d'autonomia, i que en faci les funcions.

Això exigeix, d'una banda, que els catalanoparlants ho assumeixin, i parlin en català sempre que la intercomprensió sigui possible, i que els castellanoparlants ho acceptin i actuïn en conseqüència. A més de les manipulacions i les resistències explícites ("*decir que el catalán es la lengua propia, es declarar que el castellano es una lengua impropia, y esto es una ofensa*", és un "argument" sovint emprat, sobretot en mitjans de comunicació castellans), cal vèncer les que són degudes a la inèrcia diglòssica, com el canvi de llengua dels catalanoparlants per comunicar-se amb conciutadans de llengua castellana, i la timidesa dels castellanoparlants que "no parlen català per por de fer faltes".

Per garantir al català l'estatus de llengua pròpia cal, a més del consens del conjunt de la societat, un tractament adequat de les llengües en els currículums escolars. Això vol dir ensenyament *del* català i *del* castellà per a tots, i ensenyament *en* català, per a tots, també.

En efecte, l'ensenyament d'una llengua en proporciona el coneixement formal, en la modalitat estàndard, tant als seus propis parlants com als parlants d'una altra llengua, i l'ensenyament *en* la llengua fa que sigui vehicle dels coneixements de les diferents matèries d'estudi, i instrument de la relació interpersonal; és a dir, que es practiqui en els registres formals -en la modalitat estàndard- i en els informals, en la modalitat local.

Ara bé, no existeixen modalitats locals del castellà en els

Països Catalans: la població immigrada castellanoparlant es comunica en família en el seu dialecte d'origen (andalús, aragonès, lleonès, etc.), i la comunicació entre els diferents grups es fa en castellà estàndard, que és el que l'escola proporciona a tots; d'altra banda, els catalanoparlants només necessiten conèixer del castellà l'estàndard: l'ensenyament *del* castellà és, doncs, suficient per a tots. En canvi, del català, tots necessiten conèixer els diferents registres: un nen andalús només s'integra totalment al poble d'acollida si parla familiarment igual que els seus companys autòctons - i aquesta possibilitat no la hi dona l'ensenyament escolar de la llengua, sinó la pràctica en la relació informal amb els companys i els mestres; per als autòctons, d'altra banda, l'ensenyament de la modalitat estàndard dona una falsa impressió de "llengua diferent", si no va acompanyat de l'ús natural de la modalitat local en la relació informal dins l'escola.

Cal fer comprendre, dins i fora dels Països Catalans, que el millor tractament escolar de les llengües, per a tots els infants que viuen en territori català, és que la llengua ambiental i la llengua vehicular de coneixements sigui el català, i que es faci un prou bon ensenyament del castellà que els permeti, si arriba el cas, continuar la seva vida acadèmica i professional a qualsevol lloc d'Espanya o d'Hispanoamèrica (on, a partir de l'estàndard que coneix i de la relació amb els autòctons, s'adaptarà a les modalitats locals per a la relació familiar); i, a més, un bon ensenyament d'una o més llengües estrangeres (en la modalitat estàndard, evidentment) que els obrin els camins de l'ample món.

Cal una acció intensa d'explicacions i de proselitisme perquè aquest plantejament sigui acceptat. Hem de rebatre tant les posicions castellanistes resistents, perjudicials per a tots, com les resistències dels autòctons que voldrien bandejar el castellà de l'ensenyament, perquè "amb català i anglès, ja n'hi ha prou". Els catalanoparlants han de saber castellà, no sols per poder-se comunicar amb els conciutadans que encara no coneixen el castellà, sinó per al tracte amb els turistes castellanoparlants o per poder competir a Madrid amb els madrilenys per obtenir una plaça de funcionari allí, si els convé. Formar, en previsió d'un utòpic Estat català (que si les coses van prou bé esdevindria inútil), ciutadans que ignoressin la llengua oficial de l'Estat espanyol, o que la usessin amb dificultats, seria deixar-los en una situació d'inferioritat respecte dels bilingües que sens dubte causaria greus perjudicis a molts ciutadans, i que podria arribar a provocar un reacció de rebuig de la normalització lingüística, fins i tot per part dels catalanoparlants.

Si aconseguim el consens efectiu sobre el caràcter de llengua pròpia dels Països Catalans que legalment té el català, i aconseguim formar uns ciutadans capaços d'emprar-lo en tots els registres i que només usin el castellà (el castellà estàndard) quan la situació ho exigeixi, no cal tenir por del bilingüisme ni de la doble oficialitat. La llengua catalana serà aleshores

perfectament viable.

Ponència 3. Condicions de viabilitat d'una llengua. (Francesc Vallverdú)
Intervenció de Miquel Strubell

Voldria fer uns comentaris de caire més aviat tècnic (ep! no pas tecnològic!) sobre la ponència d'en Francesc Vallverdú, que he trobat molt interessant -i amena, la qual cosa agraeixo. Primer faré unes puntualitzacions respecte a les referències que hi fa al cas català, i després entraré en l'anàlisi de les condicions més generals per a la supervivència de les llengües.

En el seu paper, Vallverdú ens subratlla la necessitat de no barrejar dades sobre el *coneixement* i l'*ús* -especialment l'ús social, o col.loquial- de la llengua.

En particular el terme "catalanoparlant" es fa servir amb tres significats diferents, i cal tenir molt clar sempre amb quin l'emprem cada vegada, perquè si no, es pot donar a entendre que hi ha evolucionat en el temps (en un sentit o en l'altre) allà on realment no n'hi ha hagut. Els tres significats són:

- 1. "Catalanoparlant" com a persona oralment competent en català, és a dir, capaç de parlar-lo.
- 2. "Catalanoparlant" com a persona que si més no amb algunes funcions i en alguns àmbits, utilitza el català.
- 3. "Catalanoparlant" com a persona que té el català com a idioma habitual, o propi.

No puc continuar sense abans dir que forma part natural d'un procés de normalització lingüística que el coneixement de la llengua avanci més que el seu ús espontani. Però això, és prematur, o fora de lloc en aquests moments, parlar de la "llatinització" (o com en diem també, la "irlandització" del català entre els joves).

Ara bé, l'elevat ús del català entre els joves, que molts observadors han comentat, es deu sobretot a la seva composició etnolingüística. Tant per la concentració generacional i temporal de la immigració castellanoparlant de època 1955-1975, com per l'elevadíssima taxa de fecunditat -més en comparació amb la taxa dels autòctons, ja denunciada els anys 30- no ens ha d'estranyar trobar-nos, a les principals ciutats i viles del país, amb una proporció tan alta de joves que tenen el castellà com a llengua habitual.

L'ús del català no és una qüestió de "lleialtat", doncs, per a aquesta majoria de joves, i en aquesta mesura els comentaris de Plourde fan referència a una situació sociolingüística prou diferent de la nostra.

M'ha agradat molt veure que en Francesc Vallverdú basa la seva ponència sobre vuit estadis de NL -l'escala de "Richter", aplicada a un procés de recuperació lingüística. Potser -i això és un incís- hauríem de considerar que el grau "8" correspon justament

a una situació sacsejada quasi fins a l'enrunament total de la llengua, i que el nivell "1" correspon a una situació en què només cal reposar alguns totxos caiguts, per entendre'ns. Però aquesta diferència respecte de l'opinió d'en Vallverdú és del tot secundària.

El que opina Fishman, pel que es veu, és que una llengua pot ser viable fins i tot quan només la parlen quatre vells en masies aïllades, per descriure records d'infantesa o parents morts fa mig segle. Segons Fishman (el qual, efectivament, basa tot el procés a l'entorn de l'eix de recuperar o garantir la transmissió intergeneracional natural, de pares a fills, de la llengua) hi ha una condició essencial: l'existència d'un grup que voluntàriament tiri endavant la llengua. Lògicament, a l'estadi "8" serà un grup informal, ad hoc, que treballarà al marge de les institucions. En canvi, a l'estadi "1" estem parlant d'un alt grau d'implicació de les institucions, públiques i privades, i per tant d'organització i recursos.

A més de l'escala d'en Fishman, hi ha un altre estri sociolingüístic, que crec que ens pot ajudar a precisar les condicions necessàries perquè sigui viable una llengua. Es tracta del concepte de "vitalitat etnolingüística", per mirar de mesurar els factors que preveuen la subsistència o desaparició de les comunitats lingüístiques, especialment les d'origen migratori. El concepte és, doncs, un intent de preveure quins grups sobreviuran amb la seva llengua, i quins quedaran assimilats, per abandó de la llengua i la cultura que l'acompanya.

La vitalitat etnolingüística, en la seva concreció empírica, ha estat incorporada amb èxit en diferents models referents a la comunicació intercultural, l'adquisició de segones llengües, les actituds lingüístiques, la identificació ètnica i la relació entre els sexes.

El concepte crec que pot ser aplicat per ampliar la tercera de les condicions que en Francesc Vallverdú ha presentat ("unes circumstàncies favorables a l'ús i desenvolupament de la llengua") en el seu treball. Consisteix de tres conjunts d'elements:

(1) Els elements *demogràfics*: el nombre absolut de parlants de la llengua, la proporció d'aquests dins la "polity", el marc estatal, els moviments migratoris d'aquest i altres grups, les taxes relatives i absolutes de fecunditat, el grau d'endogàmia, etc.

(2) Els elements d'*estatus* o *prestigi*: l'estatus social i econòmic dels parlants de la llengua, l'estatus internacional de la llengua, el prestigi de la llengua a la zona, l'auto-orgull pel que fa a les realitzacions literàries i culturals del grup, etc.

(3) Els elements de *suport* i *control institucional*: primer, el grau d'ús de la llengua en els principals àmbits (administració, mitjans de comunicació, sistema educatiu, món sòcio-econòmic,

nic, església, etc); i, segon, el grau de control que exerceix cada grup lingüístic en cadascun dels àmbits.

És molt important subratllar que han estat empíricament demostrades com a útils tant les mesures *objectives* de la vitalitat etnolingüística (fetes a partir de la recollida de dades de fonts estadístiques i altres fonts sociològiques) com les mesures *subjectives*, obtingudes a través d'un únic qüestionari en què els enquestats descriuen les seves percepcions respecte als elements dels tres conjunts. Els millors resultats empírics han estat obtinguts en els treballs que han *combinat* les mesures objectives i subjectives de vitalitat.

Ha estat demostrada la correlació -fins i tot casual- entre una percepció de vitalitat alta per part d'una persona, i un ús més gran de la persona de la seva llengua. Per tant, que la vitalitat lingüística augmenti (objectivament i subjectiva) sembla una condició essencial perquè una llengua -més ben dit, perquè un *grup etnolingüístic*- sobrevisqui i sigui viable en definitiva.

Encara que expressament tots plegats hem decidit no lligar el contingut del simposi amb la política quotidiana, permeteu-me només dir que les conseqüències que es deriven d'aquesta descoberta, de cara a una adequada política lingüística, són clares i múltiples: des de la necessitat de controlar àmbits importants de la vida institucional de la societat (i això és un tema competencial que depassa la política lingüística: és la política a seques) fins a l'altre extrem, la conveniència d'una acció publicitària (o propagandística, si no ens fa por la paraula) perquè millori la percepció subjectiva de l'home del carrer, respecte a la situació de la llengua del grup.

En definitiva, aquesta relació entre objectivitat i subjectivitat en recorda una expressió d'un home de lleis anglès -no en recordo el nom- que deia que no només s'ha de fer justícia, sinó que ha de ser percebuda per la gent com a tal justícia: "Justice must be done, and justice must be seen to be done".

La viabilitat d'una comunitat lingüística depèn, doncs, -si més no en part- de la l'autopercepció que en té la mateixa comunitat. Això ajudaria a entendre les grans diferències en els processos de normalització lingüística a diferents zones dels Països Catalans.

Ponència 3. Condicions de viabilitat d'una llengua (Francesc Vallverdú)
Intervenció de Francesc Fortuny.

a/ Principis

Una llengua "viu" si té alguna cosa a "dir" i, en dir-ho, genera l'ésser dels subjectes parlants.

Una llengua "diu" si és el reflex de l'estructura del món que viu la comunitat humana que la parla. Una comunitat humana té una visió del món si assoleix un mínim d'autoconsciència.

Una llengua pot estar amenaçada. Més enllà d'estar-ne i de la intensitat de l'amenaça -tal com la formula la sociolingüística- el perill més fort li és immanent: la visió del món que la llengua comporta pot no ser ja viable, o no ser útil en el trenat de les circumstàncies en les que es troba la comunitat humana i, en lloc d'obrir-se, recloure's en ella mateixa en una oclusió defensiva per motivacions extrínseques al fet lingüístic, en un ús secundari de la materialitat dels signes.

Més enllà de la seva funció essencial primera, tota llengua pot assumir funcions secundàries, àdhuc en situació greu d'amenaçada: la materialitat d'uns signes els permet ser instrument de domini, de revolta, d'auto-identificació, d'exclusió dels altres...).

La modelització de les possibilitats òntiques del signe ha de ser plural, ja que són moltes les preguntes sobre el signe lingüístic. La resposta clara està condicionada a una nítida separació de problemes.

Com en tots els casos de pluralitat reconeguda, es requereix una subsegüent modelització ordenadora i avaluadora que regeixi l'ordre d'aplicació de les imposicions de cada model parcial.

b/ primera aplicació dels principis

En parlar de la llengua catalana han sorgit tres esbossos ben diferents de modelització: model "positiu", model "històrico-teològic", model "semiòtic".

L'expressió "model positiu" de la llengua remet a les exposicions de sociolingüística, de política lingüística, de gramàtica, de terminologia. En general són exposicions fetes per filòlegs professionals. Responen a allò que es considera model científic de la seva especialitat acadèmica, i les seves propostes brollen de les exigències de les diverses branques de la ciència lingüística. Són ben legítimes, acceptables, necessàries i serioses unes i altres. Però, com tot model de les "ciències positives", el model lingüístic privilegia aspectes formals, a nivells ben diferents de formalitat.

L'expressió "model històrico-teològic" del llenguatge recull parlaments de tipus ètic, epistemològic, cultural-històric, sòcio-ideològic, metafísic i, en darrer terme inevitable, remet al tractament del tema del llenguatge en àmbits considerats teològics a l'Occident actual. És una problemàtica que sorgeix per sobre, més enllà del que els científics filòlegs consideren el "fet lingüístic", i pot ser honradament qualificada de consideració metafísica de la realitat de la llengua.

Marginat per la lingüística, sota pàl·lides al·lusions com "comunitat lingüística", "territorialitat (habitada)", la justificació del discurs metafísic podria radicar en el fet que l'ús de qualsevol llengua és un acte d'un subjecte relacionat comunitàriament, -i no sols sociològicament- amb altres individus personals. Naturalment, la funció que aconsegueix l'acte de parla, de cara al subjecte o subjectes dialogants, no és la mateixa que cerca la "ciència lingüística" ni allò que demana el lingüista individual a la seva "ciència". El "metafísic" està regit per un determinat valor, o uns determinats àmbits de valors; però la lingüística i el lingüista individual també ho està. Un àmbit de valors determinats genera sempre un acte o unes seqüències d'actes conscients de les persones.

Hi ha una diferència entre el metafísic i el científic. El "metafísic" actual -no la forma degenerada de qui confon l'ésser amb un roc- sap que el seu camp de treball és el dels valors discutibles que donen unitat a les vivències de les persones; sap que la seva tasca no és la d'establir dogmes, sinó la d'analitzar i magnificar models fàctics que la història li brinda i que són axiològics en gran part. Molts cops el científic no té tanta consciència de l'axiologia implicada tant en la seva psicologia de la investigació com en la seva lògica de l'exposició i en el model que en resulta, anomenat ciència.

l'expressió model "semiòtic" de la llengua apunta vers la construcció d'un àmbit teòric -uns principis i un model derivat- que permeti interrelacionar tots els models anteriors i ordenar les seves exigències, finalitats i conseqüències. No vol incidir directament en la realitat, sinó solament amb la mediació dels altres models bàsics. Aspira a facilitar la comprensió entre els usuaris dels models bàsics, comptant amb la diversitat de possibles formulacions diferents dels models bàsics. Serà, per tant, un model que reculli només allò que és un fet real per a tots, allò que és tan simple i innegable que es fa acceptable per a tothom com a punt inicial.

Sembla que aquest inici comú pot ser l'òntica materialitat del "signe" -un soroll, una taca sobre un fons, sempre quelcom sensible per tal d'evitar embolics amb el seu paral·lel mental, postulat per la lingüística saussuriana, però exclòs per altres models menys dualistes o pluralistes. També caldrà afegir allò que fa que una taca o soroll esdevingui "signe": una toponímia que estructura la pluralitat de signes polaritzant-los vers o damunt d'un determinat signe o signes axiomaticament establerts com a significats radicals primers. Potser calgui suggerir que la polarització postulada té hipotèticament un origen fàctic, històric, acceptat per evitar la regressió infinita vers els

origens, que faria in formulable un model qualsevol, en el tema de la llengua com en tot altre tema. Un discurs sempre ha de construir-se a partir d'uns principia, també el discurs sobre els principia mateixos.

Cal subratllar molt que, malgrat la teoricitat del model semiòtic o la metafisicitat del model històrico-teològic, radicalment no tenen un estatut gaire diferent del presumpte model positiu: són modelitzacions de "fets". Com a modelització són un constructe metafísic, com a modelització de fets són experimentals i es justifiquen pel seu practicisme en el tractament d'uns "fets empírics" -en el sentit que avui té l'expressió, mai ingènuament reals i rebuts passivament. En efecte, qui pot negar la "realitat" del subjecte que parla? Qui pot negar la "realitat" d'unes taques, d'unes vibracions acústiques o d'un gest o un accent musical?

c/ Primeres conseqüències de la modelització de models

Pressuposar el model "semiòtic" permet d'homogeneïtzar discursos per tal d'establir-ne la tipologia, la magnitud i l'abast d'una manera objectiva: és la possibilitat d'establir la ficció operativa d'un discurs sobre els discursos sense discutir-ne el contingut implicant-se en ell, és la possibilitat epistemològica de construir un metallenguatge sense entrar en la denotació del llenguatge o la possibilitat i existència de la realitat denotada.

En pressuposar la ficció, ja neixen unes conseqüències:

La irreductibilitat dels models no sembla que comporti la seva contradicció essencial: més aviat es diria que estan en uns àmbits d'expressió i reflexió imprescindibles, amb conseqüències realment necessàries i contradictòries, però no incompatibles. En efecte, la seva necessitat és immanent al model i no a la realitat; la seva contradicció, però, no va en la mateixa direcció ni es troba en el mateix aquí i ara. Els models són discursos que fragmenten la realitat mateixa i solament tenen en comú la denotació d'una realitat única sense que entre ells hi hagi altra cosa que una comunitat de signes lingüístics sense altra relació que l'aparent homogeneïtat de semàntica i de funció, en una plena equivocitat que fa difícil l'intel·lecció del discurs d'un dels models per part dels usuaris de l'altre. El joc semiòtic tancat del discurs d'un model és diferent del joc semiòtic tancat de l'altre model.

Un model pur de política pràctica s'hauria de moure sols en el terreny perfectament vedat de la no incompatibilitat dels altres models. Aquesta és la condició essencial que genera un model polític pur: decidir l'acció política en l'àrea del possible real sense xocar mai amb les dades adquirides mitjançant els models previs degudament jerarquitzats. L'única font de "realitat seriosa" per a l'home polític són els models científics en sentit ampli i la quantificació de les forces socials democràticament

enfrentades.

Tots els models antropològics que giren al voltant del tema de "vida racional o qualitat de vida racional" són jeràrquicament superiors als models de "ciència positiva" que són instrumentals per a la qualitat de vida humana. El mateix cal dir de les conseqüències de tals models.

Dintre de cada prototipus de model bàsic hi ha, de fet, una pluralitat de models. Alguns són compatibles sempre perquè formulen només aspectes parcials d'una totalitat necessària. Altres són incompatibles perquè formulen de manera diferent la mateixa realitat i, precisament, ho fan diferent esmenant zones d'irrealitat o disfuncionalitat incloses en models anteriors ja experimentats. Uns tercers formulen de forma diferent la mateixa realitat tot portant a una coherència científica alguns aspectes formalment parcials de la realitat única estudiada sota el mateix aspecte.

Pel que fa al català, els models metafísics responen a preguntes sobre el perquè finalístic del seu fet lingüístic en vistes als catalans com a "comunitat. Com tot allò que avui és finalístic, el concepte implicat en els models metafísics és el de raó o esperit, o el de conscient i el seu contrari, és a dir, els conceptes de misteri, voluntat i creació. Al seu torn, aquests models, o les seves interrelacions, compten amb models històricament formulats i amb alguns contranodels gens o menys històrics pel que fa a la gènesi i el tret metafísic que els caracteritza.

Els models científico-positius analitzen i justifiquen el què i el com: què és o no és llengua catalana; com cal emprar-la competentment per assolir la finalitat assenyalada pels models metafísics, que reconeixen la llengua humana com a instrument primari o secundari.

d/ Segones conclusions

Diguem ben fort d'entrada que, si són derivació pròxima i necessària d'uns models acceptables, totes les conclusions també ho són. Per a això són els models, per a fonamentar conclusions. Però l'ordre i el grau d'importància, o la intensitat d'aplicació, ja no pot fluir dels models especials, tampoc la pragmàticitat d'una aplicació parcial no queda garantida pel model. Fem-nos també conscients que no tot model és aplicable immediatament a la realitat.

El model metafísic suggereix i ajuda a la delimitació de:

1. L'explícita manca de models que no s'han fet presents fins ara en el diàleg. Per exemple, sobre el llenguatge, la llengua o la parla, també tenen molt a dir la psicologia, l'etnografia, l'antropologia cultural, la història de les idees, la teoria de la comunicació, la simple història, la geografia humana, la

psiquiatria...

2. El "perquè" del català: què aporta la mateixa estructura material del català en tant que cosmovisió cristal·litzada en una expressió sensible, no sempre plenament conscient tot i que és ben palesa i palpable; quina és la seva magnitud davant d'altres estructures lingüístiques diferents (per exemple, el subjectivisme (sic) objectiu del grec aristotèlic no és igual al subratllat subjectivisme del francès o a l'autonomia i riquesa d'expressions del moment d'una acció sense subjecte de les llengües semítiques; la relativa riquesa terminològica concreta de les llengües primitives enfront a la relativa pobresa abstractiva de les modernes... I que ningú no ens digui que la llengua és un "fet natural" que ens uneix a una comunitat efectiva i afectiva de parlants. En primer lloc perquè això és solament un principi per a determinades modelitzacions. Segon, perquè qualsevol fisiologia, bo i ser ben natural i, fins ara, ben estable enfront a l'home, ja ha estat estudiada en els seus aspectes estructurals, morfològics, funcionals directes i funcionals translaticis i en totes les seves possibilitats de ser utilitzada, acomodació o inevitable extinció en el medi canviant on vivia. El nostre organisme "espiritual" és tan estudiable o més que el nostre corpori. En el s. XII, el llenguatge humà ja era pintat com a massa "corpulentus" per assolir certes zones de la realitat.

3. Quines són les codificacions, funcions o disfuncions de l'instrument lingüístic català en zones derivades o translaticies, més enllà de la funció cognoscitiva o comunicativa: emotivitat, seguretat de grup, generació d'un món a mesura de la persona en la desmesura planetària.

4. ¿Què es deriva directament o translaticianament dels modes concrets de portar la normalització lingüística, quins són realment o idealment els seus efectes, com poden ser valorats en diverses antropologies i per què? Com i què veuria normal cada concepció antropològica i fins a quin punt això genera una comunitat humana real o la disgrega? Quin valor és el que uns li assignen i altres li refusen amb la consegüent acceptació cordial o el tancament frontal i defensiu?

5. Sigui com sigui, una llengua és viva si té sensibilitat i força per a fer seves totes les novetats i oblidar que no eren seves originalment. I ja és morta si representa una oclusió a ultrança i una creixent pobresa que aïlla, petrifica i fa impossible fer front a la novetat. Si anomenem "cultura" a la riquesa que afavoreix el creixement i desenvolupament cada cop més vigorós de l'esperit i el consegüent sentit del misteri, caldrà reconèixer que la normalització del català, xifrada en la "competència", no passa primàriament pels aspectes formals del model lingüístic, sinó que primeríssimament consisteix en la culturalització profunda de la comunitat humana i la seva obertura als suggeriments del contacte viu amb altres cultures i models lingüístics, no sols sense perdre la pròpia identitat ans enriquint-la.

6. Si la via de la "culturalització" sembla lenta i àdhuc impossible en la planetarització de la crisi cultural, cal preguntar-se quins són els efectes d'una normalització predominantment formal del català, directament o indirectament. I si es diu que una llengua necessita d'un govern i d'un territori per a fruir de bona salut, davallen momentàniament a la història per tal de veure'n els contraexemples. Tot retornant a la metafísica per a cercar-ne el sentit que no "xiscla" en els fets, demanem-nos si confondre la llengua com a terra de l'esperit i salvaguarda d'una comunitat amb necessària territorialitat jurídica romana de la llengua no serà una invasió massa forta i perillosa i, ensems, un indicati d'anèmia almenys pressentida.

7. Cal que dintre del model metafísic es delimiti, finalment, qui i fins a quin nivell cal exigir competència lingüística si la vida de la llengua, estrictament com a tal i avaluada com a instrument espiritual, no pot reivindicar ni territorialitat, ni juridicitat romana, ni la força coactiva d'un govern propi de la comunitat parlant pel sol fet de ser parlant. I potser caldria fer recurs a altres models científics -els que no semblen presents en el simposi- per parar esment en la multiplicitat de fonaments que pot tenir una verdadera comunitat humana d'indestructible fermesa, i com diverses comunitats humanes fortíssimes durant segles, amb la vertebració de la unitat de la llengua i origen remot, s'han esmicolat tan bon punt han tingut territori i govern propi, però interessos divergents i orígens secundaris dispars.

8. És necessari advertir que el model metafísic és per excel·lència la reflexió sobre el pensable i el pensament, el possible i el versemblant. Per aquest motiu, qui vulgui treballar per al model metafísic, cal que sigui molt caut i sensible als fets i a l'economia de relacions. Per la pròpia vocació de situar-se en el límit, el model metafísic té propensió a transgredir pels camins del possible, versemblant i lògic, la llei del misteri que defensa enfront els altres models i així erigir-se en coneixement anodèlic de la realitat en ella mateixa. La llei del misteri fa que la metafísica sigui només model real de models i vivències, als quals unifica, tot organitzant nous límits i no creant-los. No és un jutge infalible, sinó una funció imprescindible i real entre jocs lingüístics fàctics.

9. Però un cop fet l'advertiment del punt anterior, també cal explicar que la naturalesa del model metafísic no és tan etèria com perquè la transgressió de les seves imposicions no resulti "físicament" perillosa. Només cal recordar que mai no hi ha hagut grans moviments massius del poble sense que les raons autèntiques no estessin recolzades en grans paraules, conceptes tan impalpables com emotius. Si per model metafísic cal entendre avui la recerca del nucli aglutinador de models parcials, nucli ensens vivencial, intel·lectiu i axiològic, el desbordament de les causes reals es torna entenedor pels grans mots. Efectivament, transgredir les conseqüències necessàriament derivades del model metafísic genera un sentiment d'incomoditat i amenaça en els

individus i la realitat "física" de la persona amenaçada es polaritza vers valors que, tot i ser imprecisos, impalpables i fins i tot "irrealíssims" en els models parcials, apareixen a la consciència com a nucli sintètic de la totalitat vivencial fins al punt de fer que en nom de la vida s'encari o es cerqui la mort. Quan la paraula "mort" s'instaura en el centre hermenèutic de la vida, inevitablement cauen totes les palissades estructurals establertes pel model parcial de l'anomenat poder i ordre social o comunitari. La pretesa abstracció metafísica es palesa aleshores com el més concret, viu i fort dels models, el qual és capaç de fornir-nos la llengua en la seva zona de consciència reflexa. Al seu torn, la indiferència del creador dels models parcials científics davant les "vaporositats" metafísiques es desvelen com a deformació professional i obsessió que converteix en totalitat una pura abstracció tècnica, en un nefast procés cancerós. La metafísica no necessita fer apel·lació a l'ètica, l'ordre còsmic objectiu, la divinitat, la justícia o el bé transcendent o transcendental d'altres temps emprats com a fonament de la realitat. El model metafísic en té ben bé prou per acomplir el seu fi, de fer aparèixer un fet com a relacionat determinadament amb altres, un àmbit del llenguatge dintre de la totalitat del mateix llenguatge. Després aquest fet pot ser analitzat en la pluralitat d'elements conscients amb els varis models parcials que admet la llengua, per tal de fer conscient a la persona del món on viu i es crea en dir-se.

Al seu torn, el model científic de la llengua imposa de pensar:

1. Dificilment el català pot ser instrument fi de l'esperit creador si no hi ha competència lingüística suficient. El llenguatge cal que tingui una gran precisió i riquesa per a ser un instrument viu. La vida és molt rica i la consciència característica de la vida humana exigeix que tot el seu brollar inexhaurible sigui lingüísticament encara que no es demani pas que hom o tothom en tingui consciència reflexa i, encara menys que faci una anàlisi científica i la corresponent modelització abstracta i formal. En general, potser els poetes i artistes, i no els lingüistes ni els filòsofs, matemàtics o psicòlegs, en podrien dir alguna cosa d'això.

2. Qui maneja les ciències positives cal, però, que a més de no transgredir la llei del misteri que dona força i valor a la unió de models parcials, reconegui que la positivitat té més de taxonomia i descripció fàctica parcial que d'exigència òptica inevitable i eterna. Moltes "ciències" han mort i la realitat descrita s'ha esvaït amb elles. Tot el que neix, sobretot si neix per a un fi, mort. Un model lingüístic no és ni etern ni universal, no té drets com les persones ni té existència com a fòssil: sols és un fet.

2 - Notes analítiques sobre els models emprats en el simposi.

En aquest apartat caldria preguntar-se sobre els punts:

- a/ Model neoplatònic de Paraula creadora: reducció des de la subjectivitat, la fenomenologia, la post-modernitat.
- b/ Model lingüístic: problema dels límits com a "model científic" que neix d'uns postulats; problemes generals per la seva "formalitat".
- c/ Model sòcio-lingüístic: postulats generatius del model; valor hermenèutic de les seves dades; valor predictiu de la seva modelització.
- d/ Model polític i legal: unitat real del model doble; valor i àmbit de cada una de les parts; història real profunda de les fórmules legals, grups enfrontats, coherència i valor de síntesi; concepte de model polític.

3 - Notes i distincions sobre els conceptes filosòfics principals.

Caldria polir i perfilar conceptes que són sincrònicament i diacrònicament polisèmics, i precisar el valor i abast del discurs on apareixen. Els conceptes podrien ser:

- a/ Paraula.
- b/ Misteri (òntic, teològic, epistemològic, problemàtic, radical, darrer).
- c/ Llenguatge, llengua, parla, discurs.
- d/ Unitat i unificació. Dualitat i pluralitat.

Ponència 3 - Diàleg

L'estàndard del català

Joan Martí

En Francesc Vallverdú diu que l'estàndard del català està fixat i, en aquest sentit, crec que cal diferenciar l'estàndard escrit de l'estàndard oral que no existeix. Els mitjans de comunicació són una mostra del que acabo de dir, perquè sovint sembla que només tinguin un registre, còpia de l'estàndard literari escrit. Hem de fer un estàndard i tenim dificultats per fer-lo. La viabilitat de la llengua compta amb aquesta condició de disposar d'un estàndard oral.

Les enquestes i les xifres

Joan Martí

Quan a les enquestes es pregunta si se sap parlar el català i es respon que sí, automàticament s'hauria de preguntar si se'n fa ús, és a dir, si es parla de veritat. Altrament podríem enganyar-nos. El mateix passa amb preguntes com: la integració a Europa suposa una sola llengua comuna. Hi estas d'acord, gran desacord o total desacord? Cal estar alerta amb les preguntes que contenen un cert matis ideològic. En aquest sentit, no és el mateix una enquesta que una votació, quan un vota es juga una mica el que passarà després en la vida social.

Bilingüisme - monolingüisme

Joan Martí

En Francesc Vallverdú ens ha alertat pel que fa a les solucions traumàtiques en relació al bilingüisme i no-bilingüisme. Hi estic plenament d'acord, però crec que cal diferenciar els objectius i les vies per arribar vers aquests objectius. Aina Moll ens ha parlat de les vies i ens ha dit que cal anar creant etapes, cal anar pujant el bastó des de la posició inicial. Respecte al bilingüisme passiu, que és el més freqüent, crec que ara mateix és impossible que deixi de suposar una violència per a qui l'utilitza, fins i tot per als més convençuts que cal utilitzar-lo. El bilingüisme passiu entranya una violència perquè se sap que hi ha un judici per part de l'interlocutor castellanoparlant, encara que es toleri i s'admeti. Per tant, és difícil que ara mateix el bilingüisme passiu obtingui carta de normalitat. Respecte a la interferència constant de llengües, crec que el

bilingüisme és una plaga i, en aquest cas, dissenyo del planteig del ponent que més aviat ho ha vist com una qüestió de solidaritat. La interferència sempre és perillosa. Dins de la família l'alternança de dues llengües pot fer-se solidàriament, però en el context social respon a tot un altre esquema.

Patrimoni lingüístic i el seu ús

Joan Martí

Crec que una grandesa de les llengües és que, a mesura que creixen al pas que ho fa la societat, no perden tot allò que tenen, és a dir, el seu patrimoni cultural. Cal saber, però, que és una llengua i, per tant, tenir en compte que quan diem 'adéu', 'déu vos guard' o 'si déu vol' no estem fent cap mena de confessió religiosa. Si suprimíssim aquestes expressions per la seva connotació, també podrien deixar de tenir sentit certes manifestacions de caràcter cultural, com per exemple "això és un ball de bastons" o "fer castells" i moltes altres que es troben a les rondalles i que tenen força repercussió en la llengua.

Lleialtat als parlars

Joan Martí

Com molt bé ha dit l'Aina Moll, la lleialtat als parlars és substancial per a la viabilitat de la llengua, però amb equilibri i intel·ligència. De vegades la lleialtat als parlars, a les variants dialectals, pot arribar a ser un obstacle important per al procés de normalització i, en aquest sentit, hi ha proves bastant evidents. Tampoc, com ha dit l'Aina, no em sembla un acte de compassió ni de lleialtat a la llengua catalana parlar malament el castellà, cosa que de vegades es fa expressament.

Mila Segarra

Estic d'acord amb les apreciacions que ha fet l'Aina Moll sobre la necessitat d'explicar la variació dialectal i d'ensenyar-la, però això planteja immediatament una altra necessitat: l'ensenyament del professorat. Si a les facultats de filologia i a les escoles de magisteri no es comença per ensenyar aquesta diversitat als futurs llicenciats i mestres, serà difícil que això arribi a l'escola.

Pensem també que la reforma encara agreuja més aquest problema. A la UAB, l'assignatura de Dialectologia Catalana que ja només es feia durant un curs en l'especialitat, ara es farà en un quadriestru. Aquesta matèria no només s'entén en el sentit de dialecte geogràfic, sinó de variació en general. El problema a les Escoles de Magisteri encara és més greu, en un quadriestru de llengua s'haurà d'ensenyar tot, des d'escriure correctament fins a la variació dialectal.

Ara bé, una cosa queda clara, s'ha d'ensenyar el bon castellà. Això significa en conseqüència que els catalanoparlants tenim un estàndard, l'estàndard del castellà. No m'estranya que el castellà tingui més prestigi perquè és la llengua que té un estàndard. Caldria que ens plantegegéssim què hem de fer. Volem aprendre castellà com una llengua estrangera? Aleshores, evidentment, l'aprendrem uns millor que els altres, això també passa amb l'anglès. O potser l'hem d'aprendre com una llengua nostra? Aleshores, potser sí que caldria plantejar-se si l'hem d'aprendre bé o no, si hem d'aprendre només l'estàndard o també la variació d'aquesta llengua.

Aina Moll

Perquè la llengua catalana sobrevisqui s'ha de mantenir l'orgull de la parla i saber, al mateix temps i dintre d'aquest orgull, que existeixen altres maneres de parlar distintes de la pròpia. És important que cadascú conegui tant com pugui el català dins la seva pròpia variant. Cal evitar que la gent de la perifèria consideri que parla malament. És molt important que es tingui consciència de la riquesa de la llengua. La llengua parlada és la llengua, evidentment, i la llengua escrita és només una convenció per refermar aquesta llengua. Cal veure aleshores quines convencions s'imposen.

Defensa del català i plurilingüisme

Joan Martí

Respecte a les preguntes del Dr. Fortuny -val la pena defensar el català? i, per què o per a què el defensen?- podrien preguntar-li, en el mateix sentit, si val la pena de defensar el pensament o, també, si val la pena pensar res i no seria millor que tots plegats enmudíssim i, en lloc de plantejar-nos aquestes preguntes només per a determinades llengües, deixéssim de parlar-les totes. En definitiva crec que parlar una determinada llengua és manifestar no només una manera de veure el món, sinó com es concep la transformació d'aquest món.

Francesc Vallverdú

Voldria destacar el que ha dit el Dr. Fortuny sobre que ens estan educant per a no pensar. Això és prou greu com per a tenir-ho en compte. Ara bé, per començar jo també hagués pogut dir: som a Tavertet, això és fantàstic però, en quin món som, en quin moment ens trobem, tenim prou confiança en el futur? Això des d'un punt de vista efectista potser hagués estat bé, però hauria estat poc rigorós d'entrada.

Aquí, però, hi ha un problema i és que aviat es passa de la cosa estimulante a la trampa. Espero que no sigui això el que ha volgut dir el Dr. Fortuny, però quan pregunta per què ha de sobreviure el català, per exemple, o per què hem de defensar-lo, a mi en fa botre de la cadira i a qualsevol li pot passar el mateix. Per què

han de sobreviure les llengües? preguntat així, sí que estaria bé. Que quedi clar, la 'boutade', la trampa, pot anar per un altre cantó.

Raimon Panikkar

Per una raó empírica, jo crec en la natura pluralista de la realitat. L'essència del colonialisme no és fer creure que jo tinc poder i que et domino, sinó fer creure en el monoculturalisme de la humanitat. En conseqüència, "un Rey una Patria y un Dios", un mercat comú, una democràcia universal, una banca mundial i un nou ordre per al món. El món si no parla en anglès sí que pot entendre'l, perquè de l'anglès tot, absolutament tot -conclusió falsa- es pot traduir a qualsevol llengua. Aquesta és la síndrome de tots els països colonials dels quals ja hem parlat.

El plurilingüisme, que està relacionat amb les preguntes incòmodes que ens ha fet el Dr. Fontuny, no vol dir anarquia ni vol dir bilingüisme.

A mi em va curar de tot això un científic japonès a qui jo vaig presentar un filòsof, anglès d'origen. L'anglès va dir-me que ja havien estat presentats i el japonès, molt educadament, va disculpar-se tot dient que el perdonéssim: "com vostès, els europeus són tots iguals...". Nosaltres, no diem això mateix dels japonesos? No diem això mateix de les llengües? Pensar que l'anglès, per exemple, és una llengua universal, és pensar que tots els japonesos són iguals. L'Índia té un anglès, els científics tenen el seu anglès, els australians el seu. Hi ha un plurilingüisme anglès. No és veritat que l'anglès sigui només l'standard-english, el 'pal de paller' d'un català suficientment radical en el sentit etimològic del terme que pogués donar llibertat i flexibilitat a les distintes parles o, si voleu, dialectes.

Si no parlem el dialecte no parlarem mai ni lliurement ni espontàniament. La llengua és molt més que un mitjà de comunicació i molt més del que jo anomeno signografia, és a dir, un sistema de signes que serveix per a comunicar-se, per al comerç i per a fer ciència. L'ideal del signe és ser unívoc i l'ideal de la paraula és ser polisèmica.

Quan una paraula només diu el que jo vull dir, em tanco i no deixo lloc a que l'altre pugui dir allò que vol dir d'aquella paraula. La veritable comunicació humana és essencialment dialogant, no del diàleg dialèctic sinó del diàleg dialògic, és a dir, quan no vaig sols a guanyar l'altre, sinó a conèixer-me a mi mateix a través del mirall que és l'altre. La seva reacció em torna a mi mateix el que jo dic i el que jo sóc. Només fem el sentit de les paraules dialogant, tota altra cosa és dictadura. Tots coneixen la distinció fenomenològica entre dialecte i llengua. L'única diferència que existeix és que les llengües, quan s'hi converteixen, tenen un exèrcit i una Real Acadèmia. Dit d'una manera més gràfica, el sistema de signes del llenguatge dels micos és importantíssim i és també el que li manca a la ciència. Si tot el futur de la llengua catalana s'ha d'encabir en trobar transcripcions del sistema de signes de comunicació

algebraica més o menys camuflada que és tota ciència, aleshores la pregunta d'en Francesc Fortuny, de si val la pena, té sentit. No poden lluitar, fins i tot numèricament, contra la competitivitat i la invasió de producció científica que existeix. No oblidem que els Estats Units, ells sols, produeixen 52.000 pàgines diàries en revistes científiques i nous invents.

La reflexió fonamental sobre la llengua, que és la que volem fer aquí, aplicada al català, no pot esperar a aplicar l'última paraula de l'últim científic ni del darrer descobrint ni el fonema especial que té determinades relacions. La gramàtica generativa de Chomsky no es pot aplicar al xinès, per exemple. L'estructuralisme, del qual en podríem parlar molt, és útil per a moltes coses, però no és llengua ni gramàtica, tampoc no ens fa comprendre allò que en parlar la llengua insinua.

Si només aprenem la llengua com una mena de cartes per passar informació, no fem més que repetir i això es troba molt lluny de parlar i crear.

Si la llengua no ens serveix d'alguna manera per donar respostes als interrogants que presenta la nostra vida concreta, l'ús que en fem és deficient. En adonar-nos d'això, potser si que deixarem gramàtiques i diccionaris i instintivament cercarem els vells dels nostres pobles per veure com s'ha de dir el que hem de dir. Si no ho fem així perdrem la identitat, és a dir, la llengua. La llengua no defensa la nostra identitat, sinó que, més enllà de ser un sistema de signes, és la nostra identitat. Aquesta és la reflexió que crec que hem de fer. Si pensem que qualsevol cosa es pot traduir a qualsevol llengua contribuïm a la seva degeneració. El problema de la llengua no és un problema de mitjans. Hem de veure que l'home és *home loquens* abans que animal racional i que parlar és molt més que passar informació.

Abans de la manera de veure, de sentir i viure el món és la manera de ser jo. Si a mi m'obliguen a ser monolingüe, dins d'aquesta mena d'estretor estricta, pot ser que no m'atreveixi a parlar.

Si la vida és polisèmica, i ho és, si les coses són polivalents, i ho són, si això no té ressò en la parla, si la parla no és el mirall on es reflecteix aquesta polisèmia, llavors hem convertit la parla, la llengua, en una tècnica que uns manipulen bé i altres malament.

Necessitem un estandard, cert, un pal de paller, però el pal sol no serveix per a res. La vitalitat d'un pal de paller és que s'aguanta només amb la palla que l'envolta. Només aquesta vitalitat possibilita l'ésser parlant i no l'ésser "imitant".

Hem cregut massa en les fronteres. L'òsmosi entre les persones no solament és física, sinó psíquica, vital i lingüística. Una llengua sense òsmosi s'asfixia. Les òsmosis es fan travessant fronteres d'una manera normal, són com l'arc de Sant Martí, no se sap on comença el verd i acaba el blau. Si no posem fronteres artificials que a la llarga maten la vitalitat dels parlants, sempre hi haurà un enriquiment.

A l'Índia es podia anar des de l'Himàlaia fins al sud parlant en una llengua que s'anava transformant i que es deixava comprendre. L'indostànic no era una llengua codificada, era una llengua viva

que es podia parlar amb els veïns.

Si volem artificialitzar la llengua, si pensem que, con tantes altres coses avui dia, és manipulable -i pot ser-ho quan la violentem- aleshores sí, perdrem l'òsmosi i fixarem les coses, asfixiant-les, matant-les. Això no treu que calgui l'estandard, la normalització i la defensa del català. Per superar aquesta aparent contradicció, hi ha dues coses a fer. Una dipositar una major confiança en els parlants, l'altra cercar la vitalitat de la llengua del poble i no solament la tecnològització a la qual la Modernitat ens porta.

Com deien ahir, és indiscutible que un científic de Barcelona s'entén molt més bé amb un científic de Tokyo sense parlar japonès ni català que no pas aquest mateix científic de Barcelona amb el pagès d'Osona. Hi ha un món comú, lingüístic que els uneix, perquè la 'lingüística' no vol dir només tenir paraules i signes per expressar, sinó tenir paraules que són símbols amb els quals hom hi comunica empàticament.

La força de la paraula té un valor i és aquest el que nosaltres hauríem de tenir en compte. La reflexió i estudi sobre la llengua, metodològicament parlant, és diferent de qualsevol altra reflexió. Per això, si apliquem només el sistema dit objectiu, el sistema científic d'estudiar el producte fet, deixarem senzillament de banda o esquivarem el que és l'ànima de la llengua.

La reflexió a la qual tots estem convidats és d'un tipus essencialment diferent de la que, per regla general, es fa sobre tota cosa.

Certament s'ha de fer un català estandar, però la llengua és molt més que tot això i si caiem en la trampa de creure que el fonamental és poder dir en català el que ja diuen els anglesos o el que diu la ciència avui dia per tal de no quedar-nos endarrerits, l'essència de la llengua -allò que Pere Lluís anomena esma i jo autenticitat de l'enbranzida- se'ns escapa.

En suahili, i també en altres llengües que considerem desenvolupades, la forma de saludar-se quan dos es troben és mirar-se als ulls i dir-se: parla! Aquesta fórmula vol dir: sigues tu i parlant ens coneixerem. Aquí el tan menyspreat accent és del tot important, en obrir la boca tothom sap d'on és la persona. Traslladat a nosaltres, i davant del procés d'estandardització que patim, ben aviat ens haurem de demanar el D.N.I. perquè la nostra parla ja no respon a la nostra identitat.

És en aquest nivell, repeteixo, de l'esma de la llengua on jo crec que hauríem de situar la reflexió.

Molts dels qui són aquí han parlat de la depauperització de les llengües perquè s'han convertit exclusivament en sistemes de signes, potser per necessitat, però potser també per altres interessos. Per això, la tasca dels qui en certa manera es preocupen per la llengua sigui molt més profunda que la del corrector d'estil i la del purista del llenguatge, perquè es tracta de defensar l'ànima d'un poble.

Com ens deien ahir, ser professor de física és també ser professor de llengua i saber aplicar-la i viure-la de tal manera que el missatge passi. Per aquest motiu diria -i això és del tot marginal- que la veritable llengua sempre és la parlada i, subsidiàriament la llengua escoltada per mitjans artificials o la llengua

escrita.

Si agafeu el Coroninas us adonareu que la seva riquesa és perquè, a l'hora d'escriure, sap el que es parla i on es parla, és a dir, on es viu això, com ens deia l'Aina Moll: aquesta simbiosi que va d'illa en illa i de frontera en frontera. Els del sud no parlaran mai com els del nord, però s'hi entendran. Si perdem aquesta òsmosi, té avui dia Catalunya l'esna suficient, l'embranchida suficient per ser ella mateixa?

Aina Moll

No ens basta un pal de paller català i que cadascú parli com parla. La gent sap parlar de les coses de la vida corrent en un registre col.loquial, però està absolutament colonitzada pel castellà quan es tracta de parlar de cultura, de ciència, perquè, de fet, li ha arribat en aquesta altra llengua.

En l'estadi que es troba el català necessitem una llengua de cultura on hi hagi registres literaris, científics, etc.. Per tant, propugnar una llengua viva és molt bonic, però segons com es presenti i s'entengui pot resultar molt perillós.

No totes les coses es poden traduir d'una llengua a una altra, cert, però n'hi ha moltes que sí perquè ho hem de menester. A més val la pena de fer-ho perquè si no ho direm en castellà o en anglès. Crec que en català es pot traduir o interpretar molt bé formes d'altres llengües de cultura. Ara bé s'han de tenir els criteris adequats a l'hora de traduir, i això passa en qualsevol llengua.

Ll. M. Xirinacs

El que ha exposat en Panikkar se'n surt del plantejament fet per la tendència científica. En el seu discurs, ell afirma una colla d'imponderables defugits sistemàticament pels qui han intervingut fins ara des d'un punt de vista científic, imponderables titllats de metafísics o de romàntics a l'estil de Humboldt o de Herder. Dintre del món acadèmic, hi ha una alèrgia molt gran envers determinats discursos, sobretot perquè hem tingut una Edat Mitjana terrible amb inquisicions i dogmatismes, però aquests imponderables no els podem bandejar perquè, de fet, perviuen. En Panikkar ens ha parlat de l'esma i de l'esperit de la llengua i jo li preguntaria, quin possible rigor de tractament hi ha per atrapar i clarificar aquests temes fora del mètode científic, perquè aquest presenta, pel que sembla les seves limitacions.

R. Panikkar

"Del que no es pot parlar més val callar" diu Wittgenstein. Tannateix, el meu comentari és que només val la pena de parlar de l'inefable. De tota altra cosa, diem-li ciència o comerç, en podem fer negoci i introduir-ho a l'ordinador. Amb la parla no ho podem fer. A través de la parla -de la paraula viva com diu Maragall- passen tots aquests imponderables, és per això que no s'ha de canviar. La llengua esdevé l'arrel de tots els imponderables quan aquests no es poden dir d'una altra manera. No solament a Catalunya, sinó arreu, ens fa falta encara aquest sentit de la parla com a identitat.

E. Fortuny

El que ha dit el Dr. Panikkar sobre la inefabilitat de la paraula en sonda del tot a teologia, però hi estic d'acord. Hem de parlar del que no es pot dir per veure si, d'una per totes, acabem dient-ho i d'aquí en surt una nova entitat, una nova situació, una nova relació que ens transformi, alhora que vivim i ens anem construint com a esperit.

L'esperit és aquella entitat que no té entitat, sinó que és pura acció de construir-se. Ens construïm relacionant-nos, comprenent-nos, veient plegats el món, dient-nos on som i ubicant-nos respecte als altres. Aquest és un trencament que es produeix a l'Edat Mitjana i que dóna peu a la Modernitat.

Aquest construir-se de l'esperit a si mateix s'esdevé i prou. És un aspecte factual que fem tots.

Aquest orgull de la llengua, del qual han parlat els filòlegs, no serà més aviat l'autosatisfacció de construir-se un mateix? Sembla que diguin: la meua llengua sóc jo i en defensar-la defenso el meu jo. Això no té res a veure amb el tema que jo plantejava: em voleu dir quina estranya peculiaritat em dóna haver-me construït en català? Que m'he construït en català ja ho sé, i l'última cosa a la qual renunciaria fóra aquesta perquè seria com suïcidar-me.

Ara bé, també és cert que necessito un segon aspecte. Si l'esperit es construeix, ho fa en l'acció de conèixer-se, ja que per

construir-se necessita descobrir-se i saber-se a si mateix. Com ho fa això? Repetint tal vegada fins a l'avorrimt la mateixa cosa? No. L'esperit es construeix xocant, fent xocar estructures lingüístiques.

No és el mateix dir 'per favor' que 'si us plau'. El fet de conèixer moltes llengües profundament, de tenir una llengua estandarditzada que em permeti expressar-me amb absoluta precisió i de disposar d'un dialecte propi són coses absolutament imprescindibles. La cultura comença, doncs, quan jo tinc la capacitat de fer xocar estructures diverses d'idiomes diversos. És això el que em fa descobrir la peculiaritat i el centre diferent de cadascun dels hàbits lingüístics. Necessito el castellà, l'anglès, les matemàtiques, la poesia perquè em descobreixin zones desconegudes i necessito, també, fer que tot colisioni. Si només tinc una estructura en català, per molt correcta que sigui, no tinc res ni sóc res. D'aquí naixeria el polilingüisme del qual hem parlat, no el multilingüisme.

En el mateix sentit, necessito la filosofia, tota la història de la filosofia per poder fer-ne acció, com a acte de parlar i no com a acte de filosofar. Respondre al veí, per molt analfabet que em sembli, té la seva filosofia, el seu llenguatge que aglutina tots els llenguatges que tenim amb les seves regles diverses. Descobrir aquest nucli que organitza tota la font lingüística, i que em permet conèixer-me a mi mateix i construir el meu esperit, només ho puc fer amb el xoc d'estructures i això és absolutament objectiu i científic.

N. Bilbeny

Vull reprendre l'inici del discurs del Dr. Fortuny que venia de la ràpida intervenció d'en Raimon, el qual, contradiant Wittgenstein, afirma que cal parlar del que no es pot parlar.

En aquest aforisme de Wittgenstein, central en la filosofia del nostre segle i centrat, potser, en la filosofia del llenguatge, hi veig que se salvaguarda allò que per una banda és inefable, allò que només mereix el silenci, d'allò que per una altra ha de ser dit i parlat. És a dir, hi ha la frontera entre el que és absolut, silent, i el que és formulable que resulta com una mena de relativització del món, d'allò que no és absolut. A mi em fa l'efecte que l'exposició d'en Raimon, quan diu que només val la pena de parlar de l'inefable, contradiu Wittgenstein i destrueix d'una forma profunda i radical el seu pensament. Raimon diu que tot el que suposadament és inefable és formulable. On queda aleshores l'inefable? I, on queda també el que hem formulat fins ara? No arrenca remotament del que en el principi van declarar inefable? És a dir, tot allò que és formulable va ser un dia inefable, i tot allò que ens sembla que ara ho és, crec que fóra bo que durant un temps continués essent-ho. L'expressió d'en Raimon, si no l'he interpretada malament, vindria a ser destructiva en aquests dos territoris, en el de l'inefable, per exemple Déu, i en del formulable, per exemple la ciència que ens ha ajudat a anomenar les coses.

Ll. M. Xirinacs

La paraula parlar té un sentit polisèmic. En el context de Wittgenstein, quan diu parlar vol dir fer-ho amb lògica formal estricta i això és important en l'aforisme. Wittgenstein ve a dir que tot allò que no és formulable d'una manera lògico-matemàtica formal estricta més val que no es digui. Això és una barbaritat molt gran que ell mateix no compleix ni en la seva famosa frase ni en tot el seu llibre. En aquesta obra només hi ha tres frases de fórmules, tota la resta és feta en el llenguatge comú que no s'expressa en fórmules estrictes a les quals ell anomena "parlar". Això defineix centralment l'actitud neopositivista.

N. Bilbeny

Wittgenstein quan defineix això no parla de l'inefable, sinó de què cal fer davant del que és nomenable i davant del que no ho és.

Ll. M. Xirinacs

Però és que la paraula, per a ell, és nomenable quan s'usa en un sentit estrictament restringit. Com això no s'aguanta, Wittgenstein té tota una segona obra en contra d'ell mateix. En la primera part de la seva vida, interpreta la realitat sota un dualisme estricte i la realitat no resisteix aquesta polarització, és a dir, no hi ha l'àrea de parlar i la de callar, sinó una enorme àrea on tot és mig parlable i mig callable, i també uns extrems claríssims en els quals o no es pot dir res o es pot dir tot.

R. Panikkar

He dit parlar en un sentit diferent a formular... En el pensament occidental, el no-res, el silenci, no hi té cabuda més que com a polaritat de tota la resta, passa el mateix amb vida i mort, amb cel i infern. Es tracta del dualisme occidental i la meua experiència o el meu punt de partida seria el no-dualisme que no és ni monisme ni dualisme, és a dir, entre el silenci i la paraula la relació és constitutiva. La paraula és, perquè surt del silenci i, creativament, li roba l'espai tal com ens ha dit en Fortuny. Per aquest motiu, la paraula deixaria de ser paraula si en certa manera no trenqués el silenci i, a la seva manera, no l'encarnés.

Fer dos mons -poesia aquí filosofia allà, ciència aquí religió allà, català aquí castellà allà, l'inefable aquí i el que es pot dir allà- es caure en l'esquizofrènia total que ens fa agafar-nos al que sembla més segur, evidentment a la lògica.

Es en la parla, en l'experiència de la paraula, que tot això es resol perquè ens adonem que totes dues coses l'ésser i el no-ésser tenen ressonància en nosaltres. La paraula és, doncs, la porta de la transcendència.

Què es viu en la paraula? Doncs que és insuficient, que no ho pot dir tot com a paraula. Hi ha una evocació de tot el que hi ha

rera d'ella i no diu, del que vela i del que revela i això és tremendament suggeridor.

Defenso la paraula viva i a l'home com a ésser parlant que té una mà a la transcendència i una altra a la immanència. La parla és l'esforç, mai no aconseguit del tot, d'entrar en contacte amb aquesta experiència de no-dualitat.

Aina Moll

Jo sóc potser massa pragmàtica davant la metafísica. Trobo molt bé el que s'ha dit pel que fa a construir-se un mateix amb l'esperit, però hi ha molt poca gent que pugui elaborar aquest sentiment com a tal. Crec que cal distingir entre aquest aspecte idealista i la llengua que hem de posar a disposició dels parlants catalans.

Pere Lluís Font

Vull fer-li una observació a Raimon Panikkar sobre un aspecte amb el qual sintonitzo, però davant del qual alhora em resisteixo. Es tracta de la seva seva polèmica anticientífica. Aplicada a la llengua, això ens porta de dret al perill de la patuerització i jo no em voldria resignar que el català fos un conjunt de parles patueses.

La meua pregunta és: Si jo fos professor de física, en quina llengua he de fer la meua classe?

Raimon Panikkar

Puc contestar a dos nivells, un empíric i l'altre d'"espin". Aquest any, la universitat catalana Pompeu Fabra dona el 70% de les classes en castellà. La llei del mercat sembla que obliga a això. Potser hagi estat la mandra o la dificultat intrínseca, però es tracta d'un fet. Ara l'"espin", hem de fer un doble esforç, un ensenyar física en català, l'altre saber utilitzar tot el sistema de signes científics en la seva transliteració al català.

Anna Borbonet

S'ha parlar de física, una de les ciències més abstractes, però el món científic és molt més ampli. Hi ha una disciplina, la geologia, on s'ha fet l'esforç perquè el professorat pugui fer les classes en català i aquest sigui molt científic i, a la vegada, gens forçat. El Dr. Oriol Riba, fill de Carles Riba, ha fet amb un equip una sèrie de fitxes tot adaptant els termes d'origen anglo-saxó, que són molt nombrosos, amb un català no solament central, que es el que domina, sinó dialectal. Ha trobat solucions que en el barcelonès no hi eren i que s'adapten perfectament als vocables anglesos o alemanys d'origen. Aquesta és una feina feta per un científic, fill de poeta tanmateix.

Raimon Panikkar

Ara bé, si dediquem el 90% de temps i tot el nostre esforç a

desenterrar paraules catalanes antigues, no perdrem el carro de la Modernitat?

Jesús Tuson

El panorama ha canviat. Fins ara tot era molt fàcil i, si s'havia d'innovar terminologia científica, teníem a la vora el llatí i el grec. Per neologisme o per composició, d'aquestes dues llengües han sortit tota classe de termes científics. Ara, en el fons, el problema és el mateix, hi ha una terminologia per adaptar, en aquest cas de l'anglès. ¿Per què no podem fer el mateix que han fet els anglesos, que han agafat continuament termes del llatí i del grec tot i no ser una llengua seva?

Si tenim termes catalans antics doncs molt bé, si són moderns i els podem traduir mitjançant combinacions grecollatines, fantàstic. En altres casos farem el mateix que amb la paraula futbol, diem futbol i s'ha acabat la història. El Dr. Panikkar ha parlat d'"espin", doncs haurem de dir espí i prou.

Tota llengua que es troba en un procés de modernització s'ho fa com pot. El que s'ha de vigilar és que no entrin de cop i cada any 5.000 paraules del anglès al català, perquè això voldrà dir que entrarà la fonètica, la morfologia, la sintaxi i acabarem tots parlant l'anglès, el que sí que podem fer, però, es resoldre els problemes per via del calc. L'únic que cal demanar és un criteri acadèmic que controli molt ràpidament la innovació, contràriament el que farem serà adaptar aquest mots quan ja estiguin castellanitzats.

Alfons Garrigós

Jo no m'atreviria a identificar vocabulari i llengua. El problema de la catalanització no és solament la d'introduir termes. Una llengua és un sistema molt més complex i el vocabulari -alguns lingüistes ho han dit- seria la perifèria, la part on podem intervenir. El nucli profund és una altra cosa i potser ja no hi podem intervenir (em refereixo sobretot als estudis que en aquest sentit ha fet García Calvo).

La fonètica i la sintaxi angleses no sé si penetren més per la traducció que en fem o pels patrons d'ensenyament totalment anglesos amb els quals s'intenta de vegades ensenyar català als castellanoparlants. Com els anglesos tenen la mà trencada per ensenyar llengües, els seus models didàctics els fem servir per ensenyar català. Jo no sé si això és colonialisme cultural o és una pèrdua del que seria propi del català i que l'anglès no té.

Moltes de les intervencions que s'han fet palesaven una desconfiança radical en els parlants. El Prof. Panikkar ha dit que cal confiar-hi i això és d'agrair. Crec que aquesta desconfiança es raonable davant el deteriorament progressiu de la parla viva i la pèrdua de matisos. El meu dubte principal és que la solució no sigui, de vegades, pitjor que la malaltia.

En una de les ponències d'ahir va dir-se que dos anys més d'escola obligatòria podrien resoldre aquest problema. A mi, particularment, em sembla que l'agreujaran, i dic això des de la meva condició de professor d'institut. Setze anys d'escolaritat

obligatòria seran mes aviat un obstacle per recuperar la parla viva. A l'escola es parla molt sense tenir-ne necessitat. A l'escola hi ha una pila d'informació transmesa per persones que no la senten seva, són respostes sense pregunta. Dos anys més em semblen un greu inconvenient. De vegades penso que l'escola hauria de ser com "la mili", com menys millor.

DIMENSIÓ POÈTICA DE LA LLENGUA CATALANA
Joan Margarit
agost 1992

1. PUNTS DE PARTIDA LINGÜÍSTICS I LITERARIS MÉS IMPORTANTS DE LA POESIA CATALANA ACTUAL.

Una realitat de la qual hem de partir és el fet de la "normalització" dels anys trenta, immediatament abans de la guerra civil. No és fàcil pensar que hauria passat sense aquest fet, però jo tinc tendència a creure que la potència o impotència d'una llengua no pot venir mai, d'una manera decisiva, d'un fet normatiu que, com és lògic, s'ha de dur a terme des d'una acadèmia. El fet és que, des de la guerra civil, just en un dels moments en els que al català li esperava una de les etapes més dures de la seva història, la llengua "normalitzada" es desmarca del català modernista i noucentista, renunciant a la riquesa de molts girs i variants, i comença, en aquestes condicions, l'època de la seva prohibició d'ensenyament i dels desplaçaments massius de població de parla castellana a Catalunya. Referent a això cal recordar que la poesia és la forma d'utilització del llenguatge que pitjor tolera les novetats. Una paraula "nova" difícilment tindrà un lloc en un poema, o, dit d'una altra manera, el poema no és un bon vehicle d'introducció de noves paraules. Un mot nou pot fer fortuna amb facilitat en el terreny de la tecnologia, on l'imperi de la necessitat pot fer inevitable aquesta improvisació. Fins i tot, mots de creació recent en una altra llengua són assimilats sense majors problemes en la literatura i el llenguatge tecnològic. La poesia està en l'altre extrem, i una bona prova en són els més de cinc-cents neologismes que -diuen els lingüistes- va crear Carner, dels quals no n'ha quedat ni un. Les paraules d'un poema han d'estar garantides pel seu ús, han de ser paraules "rodades" que el lector (i molt menys encara el poeta) no ha d'aprendre, justament, en el poema. Per dir-ho amb paraules de Baudelaire: si, quan escriu un poema, el poeta consultés el diccionari, seria com un soldat que, enmig del combat, hagués de consultar el manual d'utilització de la seva arma.

Una altra realitat paral·lela de partida és la migradesa -en qualitat i en quantitat, i sempre comparant amb les grans llengües cultes- de la literatura catalana històrica. Potser qui d'una manera més sintètica i dramàtica, precisament per la falta de dramatisme amb que ho expressa, ho ha manifestat ha sigut Gabriel Ferrater en la seva coneguda resposta a José María Valverde sobre la qüestió de la novel·la catalana. Pel que fa a aquest tema i deixant de banda la poesia anterior a la segona meitat del segle XIX fem, abans de continuar, un repàs sincrònic molt ràpid per tal de situar, d'una manera aproximada, la dimensió poètica del català dins de la poesia de les grans llengües cultes occidentals.

2. LA POESIA CATALANA DINS LA POESIA OCCIDENTAL

2.1. RENAIXENÇA

Verdaguer, Maragall i Alcover viuen la segona meitat del segle

XIX, un període marcat, en la poesia castellana, per Rubén Darío i Unamuno. En la poesia francesa coincideix, pràcticament, amb les vides de Rimbaud, Verlaine, Mallarmé i Lautréamont. Coetanis en llengua anglesa foren els poetes Hopkins, Hardy, Whitman i Dickinson.

Malgrat que totes les especulacions sobre poetes i poemes concrets tenen sempre una gran component personal, em sembla clar que la poesia catalana d'aquesta època queda molt lluny de les grans potències poètiques del moment: la poesia anglesa i, sobretot, la poesia francesa. Jo diria que la nostra poesia de fi de segle té la dimensió (proporcionada, naturalment, al petit nombre de gent que parla en català) d'una poesia italiana amb un Carducci i un d'Anunzio i, fins i tot, de la poesia russa abans de Blok, de la castellana amb Unamuno i Rubén o de l'alemanya amb Stefan George i Mörike, encara que en aquestes dues últimes apreciacions em penso ser una mica massa partidari.

El que passa és que aquestes poesies -italiana, russa, castellana, alemanya- venen, per dir alguna cosa, de Leopardi, Pushkin, Goethe, i això els hi confereix, fins i tot en èpoques més pobres, més respectabilitat poètica si se'm permet de dir-ho així.

2.2. COMENÇA EL SEGLE XX.

De poetes catalans nescuts a finals del segle XIX i que viuran les dues guerres mundials (excepte Guerau i Salvat, que moren abans de la segona) podem considerar Carner, Riba, Guerau, Salvat, Foix, Manent, i Sebastià Pons. En la mateixa època hi ha, en la poesia italiana, Ungaretti, Montale i Saba. La poesia castellana té els germans Machado, León Felipe, Juan Ramón Jiménez, Salinas i Guillén. En francès trobem Valéry, Claudel, Saint John Perse, Apollinaire, Segalen, Larbaud, Aragon, Micheaux, Eluard. La poesia anglesa d'aquells anys la fan Yeats, Elliot, Pound, Wallace Stevens, Williams Carlos Williams, Frost, Crane, Cummings. En la poesia alemanya hi havia Rilke, Trakl, Benn, Brecht. En la poesia neogrega Kavafis. En la poesia russa Blok, Ajmàtova, Mandelstam, Pasternak, Maiacovski, Esenin.

La dimensió de la poesia catalana en aquesta època augmenta però es manté, em sembla, lluny de la que agafen sobretot les poesies castellana, francesa, anglesa, alemanya i russa. Jo diria que la poesia catalana, junt amb la italiana es mantenen en un segon pla.

Succeeix, però, com dèiem abans, que pot semblar, en una visió global i intuïtiva com la que estem fent, que se la vegi encara més enrere. Això és degut a la manca de passat, com ja hem assenyalat, però, també, a la precarietat de l'aparat crític. Aquest és un fet social en el que hi són imbrincats tots els aspectes de la dimensió, no solament poètica, sinó cultural. No vol dir només interès d'algu o d'algun grup per la poesia, fet del qual pot sortir, sense més preàmbuls, un bon poeta. Vol dir l'interès de tota una societat pels seus poetes d'ara, d'abans i de després, i això ja és molt més complicat. Aquest aparat comença a desvetllar-se tímidament, però val a dir que és encaramolt més feble que en qualsevol de les grans llengües cultes.

2.3. POSTGUERRA CIVIL

Pel que fa als poetes que neixen amb el segle, posem amb el primer quart de segle, la poesia catalana compta fonamentalment amb Oliver, Espriu, Vinyoli i Ferrater. La poesia castellana la fan Lorca, Alberti, Cernuda, Hernández, Celaya, Blas de Otero, Neruda, Vallejo, Borges. La poesia italiana té Quasimodo, Penna, Pavese. La poesia anglesa té a Auden, Spender, Dylan Thomas, Larkin, Lovell.

Aquest període, l'últim que nosaltres podem mirar amb una certa distància, és el que ens presenta, tal com jo ho veig, una dimensió poètica de la llengua catalana pràcticament a nivell de les grans poesies de la mateixa època, que per a mi són l'anglesa, la castellana i la italiana. Continuem amb els handicaps de la història, de l'aparat crític i del feble nombre de lectors als quals pot dirigir-se la poesia en català, però el nivell de qualitat, sobretot d'un Espriu, em sembla perfectament homologable amb el d'un Lovell o el d'un Cernuda.

3. UN RECORD PER AL PERÍODE DE LA DECADÈNCIA.

La llengua catalana ja va patir segles d'abandó com a llengua culta. Algunes de les causes d'aquell període agònic estan, encara, vigents: la pèrdua de confiança en la unitat lingüística i la poca personalitat política que dona l'absència d'estat, per exemple. Una altra d'aquelles causes -la pèrdua d'una guerra i la prohibició del català per part de Felip V- ja s'ha viscut una altra vegada el 1939 amb l'efecte afegit del trasllat massiu de població de parla castellana a Catalunya. Res no es pot fer amb el que ja ha passat, però, almenys, sí que podem incidir en que no es repetissin els altres dos fets que s'acostumen a admetre com a causa d'aquella decadència: la dissociació entre la llengua culta i la gent i la deficient assimilació de l'humanisme present o futur, o latent en la civilització que ens envolta i que fa el paper que va fer el Renaixement en els segles XV i XVI.

Pel que fa a la dissociació entre la llengua culta i la gent, vista des d'una perspectiva actual i pensant, com ho estem fent aquí, en la poesia, les dues realitats de partida de les quals parlàvem -el tall lingüístic que va significar la normativa i la migradesa de la literatura catalana històrica- fa que només un percentatge baix de lectors de poesia llegeixin habitualment literatura catalana històrica. En primer lloc, la llengua que hi troben és excessivament llunyana: un lector castellà actual, posem per cas, pot llegir poetes del XV i del XVI amb una familiaritat, pel que fa a la llengua que hi troba, molt superior a la d'un lector català actual que llegeixi poetes del XIX. En segon lloc, perquè no hi troba la qualitat i, sobretot, la varietat que pot trobar en les literatures de les grans llengües cultes.

Pels mateixos motius, les lectures de literatura catalana històrica que fem habitualment els poetes catalans representen un percentatge menor que en els nostres col·legues de les grans llengües cultes. En totes aquestes questions convé no confondre mai comprador o posseïdor d'un llibre amb lector i, molt menys, amb

lector habitual.

Amb pocs autors clàssics i poc llegits i amb un tall lingüístic que contribueix a allunyar la poesia que n'hem dit històrica, els poetes i els lectors de poesia es troben manejant -amb possibilitats poètiques- un vocabulari molt més reduït que el vocabulari que tindrien en una de les grans llengües cultes. L'ampliació d'aquesta zona només es pot produir amb barbarismes, neologismes o arcaïsmes. En català, així com els barbarismes i els neologismes són fàcils d'identificar, els arcaïsmes no (vull dir poèticament, perquè des del punt de vista dels lingüistes deuen estar molt ben definits). El concepte d'arcaïsmes varia d'un poeta a l'altre i d'un lector a l'altre, perquè el tall lingüístic que ens serveix de referència no s'ha fet de la mateixa manera en tots ells.

4. REPERCUSSIÓ EN LA POESIA CATALANA ACTUAL.

R: En aquesta circumstància, a cada poeta li cal escollir, d'una manera més radical i conscient que en altres llengües cultes, quin és, en cada moment, el seu vocabulari, d'acord amb la seva sensibilitat i l'ona en la que es mou el poema. Em sembla que tot això no és pas un handicap per a la poesia en català, sinó només una característica que, fins i tot, ben aprofitada, es pot convertir en una d'aquelles condicions de límit que tant resultat solen donar en qualsevol activitat artística.

La llengua anglesa diuen que disposa, pel broc gros, d'una vegada i mitja a dues vegades més de paraules que la catalana. Segons els entesos, Shakespeare arriba a manejar en la seva obra més de vint mil paraules i Milton unes vuit mil. A un Milton català (potser Verdaguer?) li tocarien, posem de cinc a sis mil mots si el català hagués tingut el desenvolupament de l'anglès. Bé, el que vull dir és que a un Milton català actual que no volgués caure en cap mena d'arcaïsmes, barbarismes o neologismes, li tocaria fer servir la meitat, unes tres mil paraules. He de dir que aquest nombre em quadra bastant bé amb mi mateix, que pretenc manejar aquest tipus de llengua que no fregui per enlloc l'arcaïsmes i que, a més, tracto un nombre d'aspectes diferents molt més reduït que un Milton o un Verdaguer. El meu llibre Edat Roja conté unes mil paraules diferents i em penso que això vol dir que la meua obra dels últims, posem deu anys, apunta a un vocabulari d'unes dues mil paraules.

Voldria dir que conec bé la possibilitat de manipulació que tenen els nombres i que amb els que he manejat aquí no pretenc fer un científisme fora de lloc en un terreny, la lingüística, que ni conec ni m'ha atret mai massa. Ja sé que caldria definir que entenem per paraula, que una conjunció copulativa o un nom no tenen el mateix pes, sobretot en poesia, que les formes dels verbs -si es conten- alteren aquests nombres, que els diferents diccionaris i enciclopèdies no són homogenis respecte de questions tan importants com els mots tecnològics o geogràfics, etc., etc. De fet, fins i tot diria que m'importa ben poc que les paraules que manegi qualsevol poeta, començant per mi mateix, siguin mil o

cinc mil: Kavafis, per exemple, és un gran poeta amb una notable pobresa lèxica, i seria interminable la llista de mals poetes amb una gran riquesa lèxica.. És només una manera de plantejar un un problema i posar de manifest els seus aspectes principals. Al cap i a la fi, un document fals també pot dir la veritat.

5. POESIA MODERNA.

La poesia moderna comença com a reacció a l'emascament del ritme -o l'absència de ritme- rere un excés de mètrica. La tècnica morta del pintor "pompièr" va ser en poesia la mètrica eixorca, sense ritme i al servei d'arguments grandiloqüents però banals. La poesia moderna fa més complexe l'argument i l'estén a territoris no examinats per la poesia clàssica. Això comporta, necessàriament, la busca de nous ritmes, als quals quedarà supeditada la mètrica, que quasibé desapareixerà en algun cas paradigmàtic com Walt Whitman i continuarà molt més present del que pugui semblar a molts lectors en casos com el de l'esmentat Saint John Perse.

Però la poesia clàssica ja ho sabia que més enllà de la mètrica i de la "musicalitat" s'ha de copsar el ritme: el metre és la mesura del ritme i els dos junts formen la naturalesa de la poesia, el que la distingeix de la falta d'harmonia de la resta de la vida. De fet, és el propi ritme de la vida -que, en viure-la, oblidem- el que pecibim en un poema i això, misteriosament, ens consola del propi dolor i fatiga que ens causa, precisament, aquest ritme. Per això és necessari el distanciament del poeta d'aquella part de la vida que està poetitzant, perquè el poema l'ha de sentir com una nota d'una música més àmplia. Quan la vida es viu -diguem-ne quotidianament- la proximitat fa que sigui com escoltar una orquestra posant l'orella al costat d'un dels instruments. Amb el que en diem "poesia terapèutica" volem significar, precisament, aquesta falta de distanciament entre el que passa i qui ho descriu o en parla. Per això solen ser tan poc engrescadors els diaris íntims si no incorporen la xafarderia d'accedir a una vida aliena concreta, a la calaixera d'un altre. Aquesta xafarderia també és un fet important en la literatura i un dels motius conscients, molt més conscients del que la tradicional imperícia dels crítics ha suposat, del propi llançament de la pròpia llegenda per part del poeta.

6. LES AVANTGUARDES.

Abans parlàvem de la preeminència del ritme sobre la mètrica és una de les principals característiques de la poesia moderna, a partir de Baudelaire si voleu un nom o del segle XX si voleu una data. Però fa falta una altra característica fonamental per parlar de poesia moderna, i aquesta és l'aparició del que se'n ha anomenat les avantguardes. Em sembla molt bé la descripció que Ferrater en fa d'aquesta aparició, atribuint-la al desencís profund i al rebuig violent que la societat burgesa i capitalista sortida de la revolució industrial desperta en els artistes. Aquesta situació culmina amb la Gran Guerra: la gran matança organitzada per aquella societat va tenir com a conseqüència

immediata la cristallització del procés, que ja duia temps incubant-se, de la revolució comunista en matèria social i de l'esclat de les avantguardes en el terreny artístic. Cal dir, però, que la importància de les avantguardes s'ha exagerat perquè ha sigut un tema fàcil i agraït per als crítics literaris i els professors de literatura. És més senzill dir alguna cosa aparentment profunda i aparentment brillant sobre un poema o un manifest avantguardista que sobre un poema diguem-ne realista, on la falta d'intel·ligència i de preparació d'un crític es veu de seguida. Així de senzill és el motiu pel qual els arqueòlegs de la literatura d'aquest segle aniran de bòlit buscant el llegat de grans poemes avantguardistes que, per lògica, hauran de creure que van existir si es basen en els rius de tinta gastada per parlar-ne. Que al darrere de tantes tones de paper parlant de la poesia avantguardista hi hagi només el que hi ha no els serà fàcil d'entendre. Però el món funciona així. Pensem, per exemple, en el per què els estudiants no s'han lliurat mai, posem de la química orgànica i mai no han tingut ni idea del Codi Civil. És, senzillament perquè, de sempre, hi ha hagut professors de química i mai no hi ha hagut professors de dret en els ensenyaments bàsic i mitjà. I, com que els plans d'estudis els fan els professors, la situació es perpetua. Doncs, la història de la literatura la fan els crítics i les situacions també es perpetuen.

7. EL REALISME.

R: Sovint s'oblida que el què en diem realisme sorgeix al mateix temps que les avantguardes com a reacció als mateixos fets, però de seguida es produirà una diferència molt significativa entre les arts plàstiques i la poesia. En la plàstica l'avantguardisme crea en poc temps un dels conjunts d'obres d'art més important de la història, però el realisme mor en el mateix terreny pantanós de l'art pompièr anterior, substituint la iconografia neoclàssica per la revolucionària. En poesia succeeix el contrari i, fins i tot dels bons poetes coneguts pel seu avantguardisme, els poemes que han quedat són poemes realistes ("Tot l'enyor del demà", "Vosaltres no sabeu..." de Salvat, els poemes de guerra d'Apollinaire). Al realisme en poesia li passa com a l'avantguardisme en la plàstica, que crea la poesia del segle vint, un dels conjunts poètics més importants de la història, un autèntic segle d'or de la poesia.

Succeeix que el missatge artístic de l'època, alguna cosa així com "la realitat no és el que sembla, cal mirar al seu darrere i des de moltes bandes", té una esplèndida expressió en les cares impossibles de Picasso, o les llunes damunt dels fullatges de Magritte, o els rellotges tous de Dalí. Aquests "impossibles" que es revelen com a penetrants visions de la realitat en la pintura, són aborrides vaguetats inintel·ligibles en poesia. Però les avantguardes tornen a despertar la voluntat -sempre present d'una manera o altra- de l'utilització, diguem-ne màgica de les paraules: el conjunt de paraules sense un sentit lògic aparent però que, misteriosament conjuminades, desvelen el món o

en creen un altre al qual només tindran accés els iniciats. Aquesta línia és la que des de, posem els anys setanta, es desenvolupa creant un tipus de poesia que, tant seriosament per part d'alguns dels seus autors com humorísticament per part dels seus detractors, es coneguda com a "poesia del silenci".

8. INCIDÈNCIA D'AQUESTES QÜESTIONS EN LA POESIA CATALANA

R: La poesia de la segona meitat del XX, si alguna cosa és, és eclèctica i pragmàtica, disposada a emprar qualsevol recurs per tal d'obtenir un bon poema. En queden poques d'escoles o de poetes empenyats en un "isme" concret. Malgrat tot, aquesta seqüela d'irrealitat que van deixar o rehabilitar les avantguardes pot fer mal en literatures dèbils amb pocs recursos en el passat i un cos molt reduït de lectors potencials. Pot fer mal en el mateix sentit que la irrealitat és sempre un recurs de la impotència. Aquest ha estat el cas de bona part de la poesia catalana, on això ha fet minvar part de l'obra, i a vegades tota, de poetes ben preparats i, potencialment, dotats. La irrealitat en la poesia catalana ha pres dues formes complementàries que són l'una el motllo de l'altra o les dues cares d'una moneda.

La primera forma és una resistència ancestral a mostrar emocions dels homes i dones que puguin deixar-los en situació de desempar davant de l'observació aliena. Covardia moral se'n ha dit. La segona apareix com a instrument per a amagar o substituir aquesta mancança, a vegades darrere d'una obsessió paisatgística, sobretot vegetal i pel pas de les estacions. A vegades, aquest ocultament es produeix mitjançant grans especulacions sobre el passat (sobretot el grec) remot i perdut o sobre forces emocionals o divines més enllà de la possibilitat de control humà. És clar que la primera forma és la fonamental -potser és el reflex de l'habitant d'un territori de pas, sotmès a tot tipus de visitants, però que alhora necessita aquest pas per sobreviure- i que la segona forma no és més que un recurs substitutori en el qual la nostra poesia ha acabat sent experta. Modernament, a mesura que la literatura catalana es normalitza, és més corrent la irrealitat en un estat més pur, és a dir, basada en l'estricta màgia de les paraules al marge de la seva significació. És la poesia "que no s'entén" o que no s'entén fora dels cercles d'iniciats i, per tant d'una gran potència d'afirmació com a "vertadera poesia" en una època on la imatge, l'aparença, el "disseny", tendeixen a substituir la realitat. Qualsevol cosa, en fi, que permeti de prescindir de les emocions o dels fets emocionants que succeeixen a les persones.

Un cas paradigmàtic d'aquest mecanisme és el dietari de durant la guerra civil i la postguerra de Marià Manent. Les anotacions són majoritàriament vegetals, esquitxades amb reflexions vagues i generals sobre el mal o el destí. Recordo especialment la descripció de l'encontre del poeta amb una dona que li explica com el seu fill acaba de morir, ja al final de la guerra, en explossionar-li una bomba de mà que duia a les cartutxeres quan es

9
101

treia l'uniforme. El poeta se l'escolta i passa tot seguit a descriure les flors i la llum que emmarquen la pobra dona. És inevitable no pensar en un Spender, en un Quasimodo, en un Neruda, en tants i tants de poetes que d'aquells anys difícils i sagnants en van deixar el seu testimoni emocionant i bellíssim. Perquè penso que, aquí a baix, sense emoció no hi ha bellesa.

Quins grans poemes perd Riba (i nosaltres com a lectors seus) en no mirar (poèticament) al seu voltant, a prop seu, mentre ho feia en espais llunyans i, molt sovint, buits. Contava Vinyoli que Riba li explicava que el desig de traduir Kavafis li va venir d'un trasbals que va sofrir a la platja amb la visió d'uns nois que es banyaven. Com el personatge de "Mort a Venècia", podia fer qualsevol cosa menys poetitzar allò que, realment, li passava. Els nostres poetes podien traduir Kavafis o escriure "El comte Arnau", però mai no podien descobrir cap flaqueza. Potser val la pena recordar aquí que dir això en un poema, que d'altra banda no és res de l'altre món, li va costar el premi Carles Riba (quina bella coincidència) a Gabriel Ferrater.

Riba és una mostra del preu que la poesia catalana ha pagat per la seva covardia moral. En el seu moment, des del Romanticisme fins a la Gran Guerra, van faltar els grans transgressors: els Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, els Oscar Wilde, els Maiacovski. Els nostres transgressors, o es moren abans d'hora com en Salvat o ja cobren de l'Ajuntament, com en Brossa. O són tan anodins com a poetes que la seva transgressió no té efecte líric ni èpic. En el moment més dramàtic de la nostra història moderna teniem un Riba, un home amb el do de la llengua culta però no amb el de la llengua col·loquial, com molt bé fa notar Ferrater, l'home de més vasta cultura que ha tingut Catalunya. Atrapat entre l'art i la moral escrivia sobre el cor salvatge i el seny ordenador, però mai no va voler ensenyar l'ànima sense planxar. Va viure tot el dramatisme i la duresa de l'exili: en un dels primers dies després d'haver passat la frontera francesa en la retirada, troba Antonio Machado que estava intentant de pagar en un cafè deixant el rellotge. Riba el reconeix, intervé i paga "l'addiccion". Aquell home sensible, dotat, enmig d'aquella tragèdia escriu un seguit de versos que comencen així: "Era secret el camí, fabulós de tristeses divines". El drama de Catalunya va ser molt més profund que el d'Espanya perquè, en perdre la guerra, perdia molt més. On van ser els nostres Spender, Quasimodo, Alberti, Neruda, Hernández? Que jo sàpiga té raó Ferrater: hi ha uns quants poemes de Foix (que poden tractar d'això o de qualsevol cosa), alguns de Carner i les "Elegies de Bierville", si tenim ganes de trobar el que, de fet, no hi és.

9. CAUSES I SITUACIÓ ACTUAL.

Segurament es tracta d'alguna cosa diferent de la moral, un vell sentiment de culpa, per exemple, ó sigui, por. Continua avui disfressada de modernitat poètica, parlant de les escabrositats més tremebundes, de culs, anus, conys i sucs, sempre amb l'embolcall d'un considerable aparat metafísic i surreal, però

Ponència 4: La dimensió poètica de la llengua catalana
Intervenció d'Alex Susanna

La veritat és que quan Raimon Panikkar ha començat a escoltar la paraula i a obeir-la, m'hauria agradat de continuar escoltant-lo a ell i adoptar, potser, una actitud més passiva que la que hauré d'adoptar ara.

Tal com ell ha avançat, en Joan Margarit no pot ésser entre nosaltres. En Joan, la ponència, la tenia escrita i a mi em tocava més o menys de replicar-la, però, precisament, havia fet una ponència carregant una mica les tintes en certes qüestions perquè em coneix i sap que això a mi m'estimularia a rebatre-li alguns dels seus punts. En no ser-hi, el diàleg es fa una mica difícil, per no dir impossible. També és complicat resumir una ponència tan densa com la seva. Del seu escrit jo en faré quatre pinzellades, però com que intueixo que, com a mínim, uns resums o uns abstractes d'algunes de les coses que s'han dit aquests dies sortiran publicades, i crec que si no s'hi ha pensat s'hi hauria de pensar, llavors serà el moment que vosaltres podreu llegir de cap a cap la seva ponència.

Nosaltres hem optat, d'acord amb en Joan Margarit i amb els altres ponents, fer un acte viu, un acte més improvisat del que ho hauria estat amb en Joan, perquè ell hauria portat la veu cantant i després nosaltres hauríem tapat els forats o discutit el que ens hauria semblat. En canvi ara, el protagonisme que tindria ell ens el repartirem entre els quatre que som en aquesta taula. Jo no sé quin ha estat el costum de les altres vegades, però intueixo que després d'aquesta taula rodona es produirà un diàleg. Potser el diàleg, i sobretot amb un públic interessat a priori en aquesta qüestió, sigui el més important. Per tant, la jornada d'avui serà menys rigorosa, menys estructurada del que ho hauria estat en el cas de haver estat present en Joan Margarit, però potser guanyarem en espontaneïtat i en vitalitat.

Una de les qüestions que actualment a mi em preocupa més és la de la figura del poeta modern. La figura que sorgeix en el Romanticisme té poc a veure amb la figura del poeta que havia existit fins llavors. Amb el Romanticisme es crea una tipologia de poeta nova que, respecte a l'anterior, té punts positius, però també punts molt negatius. Com més avancen les coses més penso que avui potser abunden els negatius per damunt dels positius. Amb el Romanticisme, el poeta per primera vegada esdevé conscient del seu propi quefer, del seu art.

En un dels seus diàlegs, Plató defineix precisament el poeta com una persona a través de la qual perlen els déus; és per això que la República decideix que l'espècie més perillosa d'homes és la dels poetes i, per tant, han d'ésser bandejats d'aquesta República. Són perillosos perquè no són amos d'ells mateixos, perquè hi ha forces molts poderoses que s'expressen a través d'ells com si fossin realment mediums. La idea del poeta com a medium és una idea que ha existit sempre i que, fins i tot, perdura en els nostres dies. Així es titula, sense anar més lluny, un dels llibres de Joan Perucho. Ara bé, en el Romanticisme, tant a

nivell anglès com a nivell francès, sorgeix sobretot la figura del poeta-crític i, Eliot, en un dels seus assajos primerencs, diu que la figura del poeta neix inevitablement empeltada de crític. I això té aspectes positius i negatius. Positius perquè, evidentment, com més conscient un és del seu propi art, de la seva pròpia activitat, més pot adoptar una actitud crítica. Ara bé, aquesta activitat crítica envers la pròpia feina pot passar també que arribi a col·lapsar i a condicionar excessivament l'aspecte creatiu. Amb això vull dir que en qualsevol tasca creativa és la intuïció la que va al davant. La intuïció, recuperant una distinció d'Ortega, és la que explora el terreny mentre que la raó colonitza i, en el procés creatiu, em sembla, fins i tot en els processos científics que són tan creatius com els artístics, que sempre hi ha, per molta racionalitat que imperi, aquesta última o aquesta primera espurna que és la que ho condiciona tot. El fet és que la situació s'ha enrarrit tant, s'ha aviciat tant, que gairebé sembla com si tots els poetes haguéssim de ser capaços d'escriure bons poemes i alhora d'impartir lliçons magistrals de crítica literària o d'història de la literatura. Jo fa gairebé 10 anys que estic en una Universitat i no em canso de dir als alumnes que es malfiïn de nosaltres i de tots aquells en qui es compagina la creació amb el discurs podríem dir-ne teòric o crític, perquè aquest discurs teòric-crític no és una garantia de res. No vull ser truculent, però un pot ser un excel·lent poeta i alhora tenir molt poca destresa a l'hora d'expressar-se davant d'un públic i, al contrari, un pot estar increïblement dotat per seduir oralment un públic i, en escriure poemes, fer-ho francament malament. En alguns casos s'arriba potser a compaginar totes dues coses, però jo penso que, en aquest sentit, l'acadèmia i l'activitat crítica són com una mena de càncer que va envaint la creació i que, en el cas d'algunes tradicions literàries i poètiques més en concret, ha arribat a fer molt de mal.

En Joan Margarit en el seu text fa una visió historicista molt suggestiva de com ha anat avançant la creació poètica catalana simultàniament amb altres cultures europees, a partir sobretot de la Renaixença. Margarit estableix una mica les fites cabdals d'un procés que, tot fent un símil una mica extemporani, va consistir a passar de ser un equip de futbol que pertanyia a 5ena. regional, a situar-se a 1a. divisió.

El que és evident és que 50 anys abans d'aparèixer Verdaguer, des del punt de vista de la creació poètica i literària, estàvem a 5ena. regional perquè no hi havia gairebé res i en aquests 50 anys la recuperació ha estat excepcional, tan excepcional que no crec que el cas català sigui comparable a gaires altres casos de cultures minoritàries, ja que en 50 anys ha assolit una altra vegada la 1a. divisió al costat dels italians, dels francesos, dels anglesos, dels castellans dels grecs, dels portuguesos etc. etc.

En Margarit -com tots nosaltres a l'hora de fer una visió historicista i en ser part implicada perquè molt abans que professors de literatura o crítics som creadors- estableix, evidentment, cas

pròxim -i potser caldria escoltar per il·lustrar aquest cas en Jordi Pere Cerdà que escriu en català, però és de nacionalitat francesa- no li ve de la poesia ni de la ficció, sinó de la crítica i això és del tot simptomàtic. Des del meu punt de vista, la poesia francesa d'aquesta segona meitat de segle, després dels grans poetes, després d'un Apollinaire, d'un Valéry, d'un Saint-ohn Perse o d'un Char, és una poesia que arriba vehiculada per una llengua profundament cansada, que està com exhaurida, que necessita reciclar-se i que passa per hores baixes. Això també és una opinió discutible, però és simptomàtic que un Josep Sebastià Pons, per exemple, que juntament amb en Jordi Pere Cerdà són els grans poetes de la Catalunya Nord del s. XX, hagi triat el català com a llengua d'expressió poètica en lloc de fer-ho amb el francès. Aquesta llengua va triar-la per escriure la seva propia autobiografia i alguna altra obra més en prosa, però la poesia no. Crec que Pons escrivint en francès de cap manera hauria assolit l'altíssima categoria que va assolir fent-ho en català. I això es devia precisament a l'instrument, i l'instrument és la llengua.

En aquest sentit, dic que el català és una llengua que ens arriba, a diferència d'altres llengües europees, en un estat de frescor molt més gran, perquè teníem una història plena de daltabaixos i durant molts segles, segles cabdals per a les altres tradicions, sobretot els segles XVIII i XIX, aquí no hi va haver res.

Fins a l'aparició de Verdagner, aquí el nivell poètic era molt baix. Simultàniament a la resta de cultures europees hi havia l'eclosió d'un moviment en el qual encara ens trobem inserits, que és el Romanticisme i, és clar, si comparem la situació en què es trobaven Anglaterra, França o Itàlia amb la que ens trobàvem nosaltres, no té res a veure.

Ara bé, això mateix va produir una gran eclosió poètica a la resta de les grans cultures europees mentre aquí, en canvi, no passava res. Això és el que també explica que després hàgim tingut com a cultura catalana la possibilitat d'una eclosió tan impressionant, tan desproporcionada en referència a la nostra petita geografia, si la comparem amb la resta d'Europa.

Jo crec que la poesia catalana a nivell universal, o si voleu europeu, avui té el mateix nivell que la seva plàstica. I ningú no dubta que entre els deu pintors més importants d'aquest segle n'hi hagi tres o quatre que siguin catalans. El que vull dir amb això és que tenim un nombre semblant de grans poetes equiparable al llarg del s. XX amb altres cultures com la francesa, la castellana, l'anglesa, etc. D'això no en tinc cap mena de dubte.

En tota cultura equilibrada sempre hi ha d'haver un nombre reduït de grans poetes i un nombre més extens de bons poetes i, en aquest sentit, la cultura catalana del s. XX és una cultura que realment està a primera divisió al costat de les que ja he esmentat. I en part aquest fet és degut a la llengua que ens ha arribat en un estadi de poc conreu. Això és el que ha permès de sobte la irrupció simultània de noms com, primer de tot, Verdagner, després a un altre nivell Maragall i, sobretot, Carner,

Foix, Riba i Espriu. Al meu entendre, aquests quatre són els principals pilars de la poesia catalana d'aquest segle. Al seu costat no hi havia un desert, hi havia altres poetes impressionants com Guerau de Liost, Salvat Papasseit, J.M. de Sagarra, Tomàs Garcès, Sebastià Pons etc. etc. Això d'una banda. De l'altra, jo diria que el que també caracteritza el fet d'escriure en català, i que en certa manera explica una part de la personalitat de la poesia catalana d'aquest segle, és el que el podríem anomenar un grau de consciència lingüística superior al que ha existit en altres cultures, i aquest és un fet bastant objectiu i demostrable. D'una banda, els primers autors com en Verdaguer van haver de recuperar una llengua ja caiguda en un profund desús amb tot el que això comporta de degradació i van haver de compartir aquesta màquina que havia produït grans monuments o grans artefactes verbals durant l'Edat Mitjana, però havia quedat aturada com aquests tractors que de vegades veiem pels camps enmig dels esbarzers i les herbes i que, si un s'ho proposa, pot dotar-los d'una certa vida i tornar a fer que funcionin.

A mi em sembla que la llengua, tal com la va trobar Verdaguer, era una mica com aquests tractors que podríem trobar per aquí. Ara bé, calia una personalitat genial, una personalitat en la qual es combinessin d'una banda una profunda intuïció lingüística i de l'altra una profunda capacitat humana i de creació mítica perquè sorgís un Verdaguer i tornés a posar en marxa el funcionament de l'engranatge de la màquina de la poesia en llengua catalana. Això pel que fa a Verdaguer.

Pero Verdaguer va ser un primer estadi, després, evidentment, calia acabar de polir la feina feta i, en aquest sentit, això no ho va fer pas en Maragall. Maragall va tenir respecte a la llengua una actitud més aviat despreocupada, ell va escriure en català com ho hauria fet en francès, va escriure en el català que es va trobar, que era un català bastant degradat. La llengua poètica d'en Maragall no es caracteritza especialment per una gran riquesa, al contrari, però en canvi, hi ha una altra part de la personalitat d'en Maragall genial, que és aquesta capacitat associativa que el va fer escriure poemes que haurien de figurar en qualsevol antologia. Però la tasca de polir la llengua la van dur a terme en Carner i en Foix, l'altre gran artífex de la poesia catalana. Per a mi, són Carner i Foix els dos grans artífexs de la llengua i en Foix en el llibre "Catalans de 1918" reconeix com, realment, encara que arribi a l'extrem oposat, sorgeix d'en Carner. És a dir, el lloc d'on realment brolla la font on ens abeuem és Carner i m'hi incloc perquè reconec que l'autor del qual he après més com a poeta ha estat d'en Carner. Però ja en aquell moment, un Riba o un Foix que havien nascut poquíssims anys després, reconeixien implícitament aquest mestratge. Aquests autors van haver de fer aquest esforç ingent de posta a punt d'un llenguatge i amb el tall immens de la guerra civil.

Què va passar? Una altra vegada sorgeix el fantasma de la pèrdua de la llengua a causa de la prohibició i, en aquest sentit, quan estàvem a punt d'assolir una etapa d'una certa normalitat, fins i

tot escrivíem en una llengua que no havíem de polir, va tornar a passar un fet semblant d'excés de consciència lingüística, o elevadíssim grau de consciència lingüística, que feia que molts autors escrivissin amb la certesa que potser eren els últims. Tant és així que quan Riba tradueix per segona vegada "L'Odissea" ho concep com un autèntic monument a la llengua, en el sentit de dir, bé, si les coses van maldades, com a mínim tota la llengua que jo he estat capaç d'aprendre l'encabeixo en aquesta gran obra que és l'Odissea. I, probablement, segons un estudi de l'Eudald Solà, la traducció feta per Riba sigui una de les millors traduccions, si no la millor, que existeixen en una llengua romànica. Un altre exemple seria l'Espriu. L'espriu escriu una de les seves grans obres, "La primera història d'Ester", i en el pròleg diu, d'una banda, que és una obra que ha estat engendrada com una criatura durant nou mesos, i de l'altra, que ha intentat encabir-hi totes les formes de la llengua catalana que ell ha conegut. I és en aquest sentit que fins i tot introdueix amb molta gràcia el llenguatge caló dels gitanos.

Això és el que explica en gran part l'extraordinària vitalitat de la poesia catalana i sobretot aquesta gran diversitat d'estètiques, perquè tots aquests autors que he esmentat -des de Carner fins a Sagarra, passant per Salvat etc. etc.-, si us hi fixeu no tenen res a veure els uns amb els altres.

Això explica per tant aquesta eclosió de la poesia catalana, perquè durant molts segles no hi havia hagut un conreu, i això és el que permet que sorgeixin alhora i simultàniament tants grans poetes. I això també és el que ens empeny als que venim després a intentar ser com a màxim bons poetes. Perquè de la mateixa forma que les llengües tenen el seus cicles, tota llengua dóna perquè al llarg d'un segle es produeixin quatre o cinc grans noms. Un cop s'han produït aquests grans noms els que vénen després entren en un altre nivell i aquí és una mica el paper que va jugar un Ferrater.

En Gabriel Ferrater probablement va ser un dels primers a adonar-se de forma conscient, de forma racional, que l'objectiu que calia adoptar com a poeta no era tant la voluntat de convertir-se en un gran poeta com ho havia estat en Carner, com la de convertir-se en un bon poeta.

El que crec que ara pot ser interessant és que cadascú, des de la seva pròpia experiència, expliqui aquestes vicissituds a l'hora de treballar amb el català com a instrument de creació poètica.

En el cas nostre, tenim aquí tres poetes molt interessants perquè són exemples procedents des d'un punt de vista geogràfic d'una certa perifèria, no del Principat.

En Damià Huguet és mallorquí, en Josep Piera és valencià i en Jordi Pere Cerdà, el seu pseudònim ho indica, de la Cerdanya.

Sempre he pensat que la poesia d'en Jordi Pere Cerda és un cas força excepcional dins el context de la poesia europea. Els seus poemes em produeixen el mateix efecte que certes petites estàtues de deesses de la maternitat prehistòriques. Concretament en tinc una de retallada, molt fixada en el record que tant podria ser d'una gran antiguitat com d'una gran modernitat. Una de les dues

desse de la maternitat més conegudes almenys en els llibres d'història, és una peça que podria ser gairebé una escultura cubista de Gaudier Brzeska, té uns volums d'una gran modernitat. Doncs bé, crec que la poesia de Jordi Pere Cerdà es caracteritza per aquest doble component ja que pot fer un efecte absolutament ambivalent, de poesia que sorgeix de molt endins, com alhora pot fer l'efecte de ser una poesia ben connectada i inserida en el context de la poesia d'aquest segle. I això s'explica per la seva peculiar idiosincràcia. D'una banda l'aïllament geogràfic en què es trobava la Cerdanya, tant respecte a la resta de la Catalunya Nord com respecte a l'altra Catalunya, un aïllament real. Això fa que en Jordi Pere Cerdà no s'hagués pogut aprofitar de l'esforç ingent que havia dut a terme anys abans en Josep Sebastià Pons, perquè quan en Jordi Pere Cerdà comença a escriure desconeix l'existència, 50 km. més avall, al Conflent, d'un gran poeta que ja havia dut a terme l'esforç de posar en marxa aquest vell tractor en desús de la llengua. I això explica també que la llengua poètica d'en Pons i la d'en Cerdà no tinguin res a veure i és que, realment, van ser dos esforços immensos que es produïen ben a tocar, però ignorant-se l'un a l'altre i lleugerament espaiats en el temps.

Em sembla d'una banda que el fet d'adonar-se, perquè en Cerdà va començar a escriure en francès, que per connectar amb la gent el francès no servia tot i ser la llengua imposada, el fet d'adonar-se que la seva llengua oral, una llengua no apresada, no racionalitzada, no conscient, havia de convertir-se en la seva llengua de creació literària i filosòfica tant catalana com francesa, és el que explica la seva excepcional personalitat literària. Per posar un exemple -i em sap greu perquè potser hagués estat millor que Jordi Pere Cerdà llegís un poema perquè això es veïés- hi ha dos temes de l'art de tots els temps que, pel que fa a la poesia i a la pintura, han estat molt poc tractats durant el s. XX. Em refereixo al tema de la maternitat o del naixement, temes que, a més, tenen un component religiós molt marcat durant una època. Doncs bé, els dos millors poemes que he llegit sobre la maternitat i el naixement han estat escrits per en Jordi Pere Cerdà. Per part seva és d'una gosadia, possiblement inconscient, haver-los recuperat com a temes ja que han estat absolutament bescantats o no tractats en la poesia que s'ha fet en altres llengües. No conec poemes comparables.

Creo que això s'explica, entre d'altres coses, per aquesta situació d'aïllament i per aquest empelt de cultures distintes. L'últim punt que m'agradaria tractar l'acabo d'insinuar ara, i és la necessitat de la majoria dels creadors en llengua catalana de compensar el dèficit real i objectiu de la nostra tradició amb l'empelt d'altres cultures.

Aquesta obertura que des de la Renaixença fins ara crec que ha estat gairebé una constant en els poetes catalans, explica també la seva gran qualitat i que sigui una poesia incardinada en el context europeu.

Quan un coneix altres poetes pertanyents a altres cultures s'adona que moltes vegades viuen enclaustrats en la seva pròpia

tradició i, com a màxim, tenen unes nocions molt escasses d'una altra cultura. Anglaterra que té un patrimoni poètic impressionant, el patrimoni poètic més valuós de qualsevol tradició, és una tradició que normalment s'alimenta d'ella mateixa i, com a màxim, tenen l'ull posat o bé a França o bé a Itàlia o bé, excepcionalment, a Espanya, parlo de la tradició castellana i no pas de la nostra. Els francesos el mateix, viuen absolutament emmirallats en ells mateixos. En aquest cas és sorprenent veure que a partir d'aquesta consciència d'un cert dèficit de la tradició literària el poeta que escriu en llengua catalana es veu abocat irremeiablement, i diria que per sort seva, a sortir de la seva closca i a dipositar l'esguard cap a d'altres cultures. En aquest sentit resulta sorprenent, i no s'hi ha insistit prou, el grau de normalitat pel que fa al que he estat explicant que es va assolir els anys 20 i 30.

En uns moments que els mass media eren pràcticament inexistents resultava que a nivell europeu la poesia catalana estava perfectament connectada amb totes les grans cultures. I un es queda francament sorprès en comprovar com els més grans poetes de llengua anglesa, des d'un Yeats fins a un Eliot passant per un Auden o un Spender, per dir només uns quants noms, estaven perfectament relacionats amb determinats poetes de llengua catalana. Quan publicaven els seus llibres els enviaven dedicats a aquests poetes. Sabien d'una banda que tenien uns lectors que, a més, feien crítica, que escrivien ressenyes dels seus llibres i que eren grans traductors. Estic parlant per exemple d'un Manent, d'un Riba, del mateix Carner, etc. Pel que fa a les relacions amb Itàlia, Garcés va fer d'ambaixador, de la mateixa manera que en Carner i Marià Manent també van fer-ho pel que fa a la poesia anglesa. I en referència a la poesia francesa i a l'alemanya, poetes com el mateix Garcés o Carles Riba, per esmentar uns poquíssims noms, estaven molt ben connectats amb la resta d'Europa. La cultura catalana, doncs, formava part d'aquesta primera divisió de la qual abans us parlava.

Em sembla que ja m'he estès prou i cedeixo la paraula als altres de manera que poguem iniciar pròpiament aquesta taula rodona.

Ponència 4. La dimensió poètica de la llengua catalana (Joan Margarit)
Intervenció de Danià Huguet

Encarats, sense recel, al futur que ja vivim, i pel que fa a la dimensió poètica de la llengua catalana a les Illes Balears, hauríem d'establir unes fites, del tot evidents, que s'assentarien en l'obra de Ramon Llull i en la d'Anselm Turmeda, elements del tot fonamentals per a poder entendre i comprendre millor el sentit vital de continuïtat i d'incidència d'una llengua i d'una cultura a les quals, generació rera generació, intentam donar alè, dignitat i prestigi.

De llavors ençà el camí ha estat llarg i ple de sotracs ben diversos, amb dalt-i-baixos que de vegades han fet perillar no únicament el sentit més preclar de responsabilitat, sinó el fràgil camí de supervivència.

Per tant no crec que ara vengui al cas -o almanco a mi m'ho sembla- d'analitzar, amb la rigorositat que pertocaria, tots aquests segles plens de misèria i d'eufòria, alguns carregats de retòrica, i amb un afany profund de subsistència a unes illes més que a les altres, perquè, en el fons, fins a les darreries del s. XIX la migradesa cultural que hem patit -encerclats sempre per la mar i molts de silencis- ha estat enorme.

L'escassa poesia culta, de profund sentit literari, que es feia, no va calar ni va ésser gens participativa en una societat que se sentia doblement aïllada, i que patia -entre altres carències- un analfabetisme brutal respecte a altres cultures més properes. Pervivia, això sí, la poètica reduïda a la dimensió estrictament popular, de carrer, vilatana, que s'ha mantingut viva sempre, i que ha estat pràcticament l'únic element de supervivència d'una llengua pròpia i d'unes expressions poètiques farcides de vulgarismes, a través de les quals, però, iniciaren la tasca creativa els escriptors que donaren cos a l'anomenada Escola Mallorquina, i que han emprat, amb seny i contundència, els poetes, sobretot mallorquins, nascuts a la darrereria del s. XIX, i també les generacions més joves.

Pens que hem de ser realistes. Ara més que mai. Ramon Llull, o Anselm Turmeda, són fites ineludibles, d'una forta personalitat, a l'obra dels quals s'ha d'acudir amb potser massa insistència per a subretxar el sentit actual del fet poètic a les Illes. Talment com ens resulta del tot elemental tenir esment -avui mateix- als escriptors que donaren cos, a principis de segle, a la renaixença del fet poètic que va il.luminar la societat balear en uns anys evidentment difícils; i sense l'obra dels quals la realitat, la impetuositat, i fins i tot un cert radicalisme d'alguns poetes que avui tresquen les pàgines d'aquest món, seria potser ben distinta. Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, o Maria Antònia Salvà evidencien no únicament la continuïtat de la pràctica de l'expressió poètica en llengua catalana a les Illes Balears, sinó que marquen, en el seu conjunt, el prosseguiment d'un diàleg sostingut -i ben mantingut sempre- amb altres escriptors de terra catalana, mar enllà, i amb l'obra dels quals s'identificaren plenament -llevat de petites menudències--

establint uns vincles que potenciaren una unitat cultural que hem de valorar ben positiva.

Posem com a petit exemple -situant-nos a les primeries d'aquest segle- als epistolaris entre Maria Antònia Salvà i Josep Carner; de Joan Alcover i Joaquim Ruyra. O, sense anar tan lluny, entre la col.laboració entre Blai Bonet i Carles Riba, qui va deixar escrit que la segona traducció que va fer de *L'Odissea* va venir en part motivada per les converses mantingudes amb el poeta de Santanyí. Riba, aiximateix, va fer la traducció de la *Cançó d'amor i la mort del corneta Cristoph Rilke*, tot i que un altre mallorquí, Guillem Nadal, en va fer una altra gairebé al mateix temps, però totalment distinta, fet que demostra que, al marge de la mútua col.laboració, i dins d'un mateix àmbit cultural, s'evidencia una visió ben diferent del llenguatge poètic.

Aquests punts, entre molts altres, fitaren uns contactes ben clars entre uns escriptors de l'àmbit català que treballaven amb fermesa per obrir-se al nou món que començava a renéixer. Maria Antonia Salvà va traduir *Mireia*, de Frederic Mistral l'any 1917; mentre que l'obra més testimonial de Costa i Llobera no és precisament *Horacianes*, sinó les *Visions de Palestina*, llibre que data de l'any 1908. Fets, aquests, que demostren -com d'altres que en podríem mencionar- l'obertura vitenca i vital d'aquests escriptors mallorquins que de ben joves s'obriren a nous esquemes poètics, intentant fugir d'un aïllament que rebutjaven, perquè eren conscients que la mar, mediterrània i profunda, era més llarga que un dia sense pa. I que la cultura catalana, des de les Illes al Continent, s'obria a nous horitzons molt més amplis.

Llenguatge i identitat. Aquestes són les lletres grosses d'aquest simposi. Doncs bé, malgrat les referències obligades, des d'Anselm Turmeda a Joan Alcover -sis segles d'impuls i de nenudències els separen- la magnitud de la dimensió poètica de la llengua catalana a les Illes -sempre oberta a tots els àmbits- comença a perdre força i consciència nacional amb els poetes que formaren la que s'ha vengut a anomenar generació dels anys 50; de la qual en serien els màxims exponents Blai Bonet, Josep Maria Llopart i Marià Villangómez. Perquè és a partir de l'obra d'aquests escriptors illencs, fortament i decididament empesos a donar un caire nou, i més *modern*, a la poesia culta i exportable, d'on arrenca de debò el nou llenguatge poètic i, sobretot, la pràctica de noves intencionalitats culturals i poètiques d'una llengua i d'una cultura sorgides d'uns escriptors que ja no se senten encerclats per la mar, sinó que cerquen nous ponts de diàleg, i el manteniment de relacions amb poetes d'altres cultures.

Bartomeu Rosselló-Pòrcel amb una certa antelació; i Blai Bonet a partir de *Quatre poemes de Setmana Santa* són les fites innegables. I posteriorment Josep Maria Llopart, amb *Poemes de Mondragó*, que data de l'any 1961. Aquests foren els poetes que trenca- ren, d'una manera contundent -però sense perdre mai les influències rebudes- amb sis segles de poesia catalana a les Illes, farcides d'un llenguatge immobilista i uns esquemes decadents. Aquesta era l'escriptura poètica que aleshores prevalia en una societat balear ben poc sensibilitzada. Evidentment, tots ells, poetes de sang i ferro, mostraven influències diverses -encarades

rellegint l'obra de Josep Albertí i la de Joan Palou, autèntics renovadors -radicalment innovadors- del llenguatge poètic en llengua catalana, l'obra dels quals va molt més enllà -encara que, en el fons, amb intencions paral·leles- amb les fitades per Blai Bonet en la seva obra signada als anys 70. o en alguns elements dels surrealistes francesos.

El llenguatge -la dimensió poètica de la llengua catalana a les Illes- llevat d'unes escassíssimes excepcions, ha transpassat radicalment, però amb coherència i clara visió de futur, tot el conservadurisme poètic, tot l'estructuralisme romàntic més decadent -mantingut encara per alguns poetes de la generació dels 50, i d'altres de l'aquí mal assimilat *realisme social* dels anys 60- per cercar noves vies d'expressió, de distinta o diferent dimensió poètica que han connectat perfectament amb el lector, potser no tant amb els filòlegs. Els punts de referència són ben diversos i contundents. Des dels més joves: Joan Anselm Ginard, Miquel Cardell, Miquel Bezares, Arnau Pons, fins a d'altres que ja han complert una certa maduresa: Jaume Pomar, Josep Albertí, Angel Terrón, Antoni Vidal. Són veus que cerquen, a través de l'impuls de la seva escriptura, el nou recobriment d'un llenguatge que no té fi. Observant sense recel el passat, però ben decidits en el prosseguiment de la seva aventura, arriscada, de vegades subversiva, però del tot consistent i lúcida.

Un dels fets potser més valorables, i de més incidència, encara que potser no resulti ara massa oportú parlar-ne, sigui la consciència que tenen gran part dels poetes de les Illes Balears al moment de testimoniar, amb naturalitat, unes predileccions concretes, encara que la varietat sigui elevada. Perquè el problema, un dels problemes habituals, ja no és la llengua a emprar per a expressar-se, sinó el de la responsabilitat social i, també, en alguns casos política. Ara, avui, un escriptor -i un poeta ho és- se sent més responsabilitzat que mai amb el futur del seu país, en la consolidació d'una cultura que sent immensament seva, i per a la normalització total de la seva llengua. Un creador de textos poètics ja no es vincula únicament a determinades quimeres literàries, en el perfeccionament exclusivament estètic de la seva escriptura, sinó que mira molt més lluny, perquè sap que el futur mai no s'atura -no té aturadi. I que, a la curta o a la llarga, l'obra feta és el testimoni més rotund de la personalitat de qui ha deixat la carn i les ungles del seny en millorar l'escriptura de l'imprevist.

**Ponència 4. La dimensió poètica de la llengua catalana.
Intervenció de Josep Piera. Parlant de poesia a Tavertet.**

Ja sabem que una cosa és parlar de poesia i una altra de ben diferent és el fet d'escriure un poema. Així, ara, si em trobàs en disposició de fer un poema, fixaria la meua atenció en aquest paisatge feréstec que ens envolta, embolcallat de boires i retallat pels cingles, on el cel sembla més prop i més redó, i la terra una taca de vida verda inabastable. Però si estic ací és per parlar-vos de "la dimensió poètica de la llengua catalana" i per a fer-ho -vista la composició de la mesa- des de la meua condició de poeta, però no sols de poeta, sinó de "valencià". I és cert que els poetes ací presents tenim visions diverses del que entenem per poesia, com també percibim diversament "la dimensió poètica de la llengua catalana" segons la procedència. Intentaré, doncs, fer una ràpida descripció de com veig la qüestió... des d'aquelles terres, tan llunyanes mentalment i tan a la vora.

Abans, però, permeteu-me una petita aproximació personal a la poesia. La poesia, per a mi, és l'art de la paraula bellament escrita (com tota la literatura, de la qual és la part primigènia), de la paraula feta música, una música que emociona, que trasmet, comparteix i comunica emocions. La poesia, al meu entendre, busca la comunicació verbal d'una emoció estètica, no el raonament en imatges d'una idea. Des del meu punt de vista, qui raona com cal és la filosofia, tot i que un bell raonament puga arribar a tindre una plasticitat poètica. Quan la poesia reflexiona, ho fa des d'un pensament emocionat, més com a reflex i reflexió de la vida que no com a construcció mental d'una raó. La poesia pensa, i sent, i canta, i diu coses... per això és tan important el to, el ritme interior, el punt de mira, d'un poema. Perquè la interpretació del poema s'obté en trobar el to, com en la música. Un poema és una partitura de mots que el lector interpreta.

L'altra prèvia és la de demanar-vos que em permetau comprendre la "particularitat" valenciana en clau biogràfica. Vull dir, des de la relació personal que, per condicions històriques, hom ha tingut amb aquesta llengua, primer com a parla i més tard com a vehicle d'expressió literària; actituds que conformen, és clar, la pròpia percepció de la dimensió poètica de la llengua. Perquè jo, tot i tenir el valencià oral com a llengua familiar i de relació, no vaig descobrir-lo com a llengua poètica fins a prou més tard. Les inicials provatures líriques les vaig escriure en francès, per influència de cançons, de lectures i d'històries d'aquella època, on París era el punt referencial de la cultura. El francès l'estava estudiant, sonava bé, era melodiós... i hi havia moltes cançons franceses que m'agradaven. Això va durar poc, és clar. La primera llengua literària que vaig tenir entre mans va ser la castellana, que llegia i practicava amb vocació literària; n'havia estudiat metres, cadències, estils... Ningú no va ensenyar-me, però, que la llengua que parlava a casa tenia cap

tradició poètica a més dels versets de falla. No va ser fins als darrers anys seixanta que vaig descobrir com -per exemple- la meua ciutat, Gandia, era el lloc de naixement d'Ausiàs March, de Joanot Martorell i d'altres personatges de la literatura catalana.

La llengua de casa i del carrer, fins aleshores, era una parla col·loquial tractada oficialment com un dialecte a extingir. I quan tenia un ús escrit públic, com ara a les Falles o a multitud de peces teatrals -com ha dit Jordi Pere Cerdà en referir-se al seu temps i país- el tenia per a fer riure i prou, tot i que finalment de tan acartonat perdia la gràcia. Vull dir -i acabe en aquest aspecte- que el País Valencià de la meua adolescència, del "valencià" -el català que parlem els valencians- n'ignoràven la gramàtica, la tradició literària, el gust del bell parlar... això sí, alguns conservaven una parla rica, expressiva, evocadora de nons, de llegendes, de "sussuïts", d'endevinalles... la tradició oral popular, una tradició oral que aviat començaria a degradar-se, com altres coses.

En un moment, però, vaig començar a percebre un món nou, un univers que no sols recreava una llengua, sinó que despertava tant un passat, noble i desconegut, com una il·lusió de futur, la construcció d'un país. Així, l'època de la Nova Cançó, les llibreries valencianistes, les edicions 62 i les 3 i 4, amics, ambients... em van permetre una nova percepció de la realitat, una volta assumida la llengua i les vinculacions que se'n deriven. Una nova dimensió poètica d'aquella llengua se'n va obrir: la dimensió íntima, familiar, unida a la tradició col·lectiva i civil. Vaig aprendre, llavors, aquella llengua que sabia i no sabia, que no sabia que la sabia, etc. Vaig aprendre a viure i escriure primordialment en la mateixa llengua, a estinar aquella parla antiga familiar, a apassionar-me pels avatars del meu país dissortat. Sense renunciar, ben al contrari, a cap de les llengües literàries veïnes.

Va ser tot un bell descobriment i una experiència excepcional. Recorde que havia començat a escriure en castellà i amb la paraula "llueve"; recorde que quan l'escrivia sentia una estranya sensació, com una veu secreta que em duia a percebre millor la pluja si "plou" que si "llueve". Si escribia "llueve" escoltava uns sons verbals que em remetien a un concepte entenedor, si escribia "plou", però, a més d'això dit, sentia caure vivament la pluja, ara a xàfec, ara en un lent gotinyar tímid, ara torrencial; sentia les olors excitants de la terra humida al setembre, la veia caure i trencar-se en els reflexos lluminosos d'un toll gris d'un carrer de València. A partir d'aquell moment vaig entendre la unitat entranyable que la llengua imposava, i la importància que adquiria el coneixement d'aquella tradició oblidada per a recuperar la naturalitat perduda. Van ser anys de descobrir "Mediterrànies" personals: des dels trobadors i la literatura medieval, fins a la Renaixença, la poesia moderna, la poesia "jove"... Així vaig començar a fabricar-me una tria d'obres i d'autors catalans que afegir a la gran selecció que hom

va fent-se amb els anys d'autors i llengües diverses, ja que en el fons tota tradició literària és nacional i universal al mateix temps. Així vaig incorporar Ausiàs March, Jordi de Sant Jordi, Teodor Llorente, Joan Maragall, Carles Riba, J.V. Foix... i els meus contemporanis.

¿Quina era la dimensió poètica de la llengua catalana en aquell moment? En tenia moltes de dimensions, tant privades com intel·lectuals i col·lectives. Entre altres la dimensió "dramàtica" de descobrir que la pròpia tradició literària no era més que una tradició d'oblits, una tradició silenciada... a omplir, a recrear, a construir vivament. Vaig descobrir un lírica injustament arraconada, viva, no cap arcaisme erudit. Així, aquell univers de novetats va ser estudiat amb apassionament, tot i les mancances. La importància de Joan Fuster per a omplir llacunes, mostrar nous, despertar inquietuds, va ser extraordinària.

¿Quina és ara la dita dimensió poètica? Crec que la llengua catalana té totes les capacitats inqüestionables com a vehicle d'una tradició lírica concreta en el conjunt europeu i totes les possibilitats d'expressió estètica. Crec, però - i amb açò acabe la meua intervenció- que cada poeta, com a persona, una volta assumida la llengua i tradició que el fa ser, se n'ha de construir una altra (la tradició de lectures predilectes) en la qual ja intervenen tota mena de coneixements i afinitats. Al final, és clar, la dimensió poètica de tota llengua és la que han sabut donar-li els seus poetes. I la nostra és una més a tenir en compte: ací, a Europa i al món. És la que ens conforma íntimament i col·lectivament.

Ponència 4 - Diàleg

Maria Pau Cornadó

Alex Susanna ens ha dit que els poetes abans del Romanticisme eren considerats perillosos. Voldria afegir que avui dia la poesia i els poetes encara ho són. D'una banda el perill de la paraula, de l'altra la independència econòmica del poeta, avui ningú no s'hi guanya la vida, fa que resulti perillós per la seva actitud de denúncia. Per tant, entenc que aquesta perillositat avui també es pot subscriure a grans trets. Hi ha una qüestió amb la qual no acabo d'estar d'acord i és que Carner, Riba, Foix i Espriu siguin els quatre grans poetes catalans del s. XX, també podrien ésser-ho Marius Torres i Rosselló Porcel, per exemple. Voldria anar un xic més enllà. ¿Un gran poeta és aquell que hom considera un gran artífex de la paraula o bé aquell que t'emociona perquè t'introdueix en el teu propi món?

Alex Susanna

S'hauria de definir en què consisteix el concepte de grandesa. Has parlat d'uns poetes que malauradament van morir molt joves i la seva obra, en conseqüència, no va poder realitzar-se en totes les seves possibilitats. La grandesa a la qual m'he referit té en compte obres que es presenten com un bloc sense fisures, obres que han tingut temps de desenvolupar-se i que vehiculen un aspecte característic dels grans autors: l'escreix d'energia, una energia múltiple que pot ser lingüística, moral, psicològica, etc.. Tot això és discutible, certament, perquè en el terreny de l'art tots som subjectius.

Josep Torres

Voldria fer una reflexió lligada amb el contingut de tot el simposi. Durant el passat cap de setmana, va haver una mena de dialèctica entre filòsofs i lingüistes. Uns es movien en el cos tancat d'un estructuralisme on només hi havia significat i significant. També hi havia altres posicions, però el cas és que la lingüística quedava molt tancada. Es va insinuar que hi havia camps que podien transcendir d'alguna manera la lògica interna, l'anàlisi o tot el que es pot fer dintre del terreny de la lingüística. Avui, precisament, els poetes ens han ensenyat on és la bretxa o una de les bretxes possibles que hi poden haver dintre del terreny de la lingüística, de l'analítica. No solament podem comprendre allò que analitzen, sinó allò que intuïm. És a partir d'aquesta intuïció que construïm l'estructura o parlem. La intuïció també és provocada per la paraula mateixa. Amb això voldria dir que, en un determinat moment, també els lingüistes tenen d'alguna manera aquesta intuïció, fins i tot els grans científics l'experimenten i després la basteixen en les seves tesis.

Els lingüistes, obsessionats com estem en aquesta mena d'estructura, podem arribar a pensar que la lingüística ja ho explica tot i, aleshores, ens oblidem del poeta, del místic o d'altres persones que poden anar una mica més enllà d'aquesta mena de clos que pot acabar per ofegar-nos.

Maria Pau Cornadó

Voldria demanar als poetes, fent-me ressò del desig de molts dels presents, que ens llegissin o recitessin algun dels seus poemes.

Jordi Pere Cerdà

De *Dietari d'alba*:

Ets nat.

Comences la faula,
granat encara en foc.

Un crit. El teu estremeix com de sol
amb el seu manifest. Ets nat.

Ets tu. Fulla diferenciada
de milers d'altres fulles
de ta mare, de mi.

Cerquen les semblances
que et plasmaran el dia,
vinguda nostra mort.

Surts lligat a l'entranya
pel color blau. La sang
que recorre el teu cos
pel melic presoner
torna encara a la mata

quatre segons:

fill i mare
andrògins.

Ets tu,
i ets jo,

Com si d'allà del temps
jo m'assistís a néixer;
et carrego de tot el que jo no seré,
del feix d'home i d'amant.

Les tisores que et tallen
et fan meu a igualdat. No meu:
tu.

Car ets ja la carena que llisca sul sorral,
separant-te de terra
endinsant-se en el mar.

Jo quedo amb la flor nocturna del silenci,
ta mare amb el seu buit dolorós sota els flancs
eixamplats pel teu viure,
i la coïssor del pas.

Entres a dins la fred
en el combat dels dies.

Jo et batejo de pare,
que sies.

Josep Piera

Oda a Santorini de *Maremar*:

El fosc delit ardent que vaig buscant
per aquest mar de llum i d'esperances,
delit de ser aquell infant d'estels
que un dia va sentir-se somni d'àngel,
m'ha dut ací, com nau a la deriva,
fins al teu port de cendres esmolades,
lluna del blau Egeu, foc adormit
com ocell que renaix en immolar-se.

Illa del cel, nascuda de la flana,
erna de verd, fèrtil en hecatombes,
et desitjava tant, tant t'estimava,
que abans de posseir els teus abismes
ja et volia com ets, filla de l'alba
amb vinyes arrapades a la vida,
cingles d'estral, platges de freda lava
on l'home, com les roques, canta i plora.

Alex Susanna

Totsants a Canejan (Aran), de *Les anelles dels anys*:

Al cementiri, dones d'edat,
de seca pell corrugada
i negra vestidura,
cuiden les tombes.
En delimiten els túmuls,
en desbrossen els rodals,
i hi disposen amb cura
tota mena de flors
en tristos flascons
que el vent després tombarà...
Fa, però, un matí esplendent,
estranyament lluminós.
Fa fins i tot calor
en un dia com avui
en què res no ens recorda la mort.
I és que, potser, també la mort
de tant en tant coneix
els seus moments de joia...

Estructura actual del català davant de les exigències de la modernitat

Carles Duarte i Montserrat
Lingüista

1. La llengua, una realitat complexa.

Si examinem amb detall el fet lingüístic, ens adonarem tot seguit que cada llengua és una realitat singular d'una gran riquesa i d'una notable complexitat.

El català, com qualsevol llengua de cultura, presenta una important variació interna, per exemple la diversitat en l'origen etimològic de les paraules o la varietat de components que ens permeten d'efectuar en la llengua les anàlisis fonològica, morfològica, sintàctica i textual. Dins de la diversitat interna de la llengua situem els dialectes, vinculats als usuaris (hi ha dialectes geogràfics, socials, generacionals i individuals: geolectes, sociolectes, cronolectes i idiolectes); l'estàndard, com a varietat supradialectal, i les varietats funcionals, vinculades als usos (amb els registres corresponents a les diferents variacions funcionals i els llenguatges d'especialitat, registres propis d'un camp temàtic determinat). I aquest conjunt de variacions en què es manifesta la llengua no presenta relacions de subordinació entre unes i altres, sinó de complementarietat. La llengua és en realitat la suma de totes aquestes varietats.

Quedi clar, doncs, que l'estructura d'una llengua és certament complexa. Però cal tenir també ben present que aquesta diversitat no és pas una característica de les llengües actuals, sinó que constitueix un tret inherent a la llengua i que queda palesa especialment en la mesura que aquesta és aplicada a usos diferenciats.

Bastarà recordar en aquest punt les variants internes de la llengua llatina, segons el grau de formalitat (per exemple el llatí vulgar i familiar), l'ús oral i escrit (per exemple el llenguatge dels oradors), la matèria (per exemple el llatí dels textos religiosos), l'època (per exemple el llatí primerenc en contrast amb els textos clàssics i els tardans),...

2. El català en el transcurs de la història: una adaptació constant a noves circumstàncies.

El català va néixer peis volts del segle IX d.C., i és el fruit de l'evolució del llatí vulgar parlat a l'antic territori de la província romana Tarraconense. D'acord amb aquesta procedència, el català té com a component essencial formes d'arrel llatina, però, evidentment, són nombroses en català les formes procedents d'altres llengües, entre les quals n'hi ha que sempre han estat part del català perquè ja s'havien incorporat prèviament al llatí vulgar (mots d'origen sorotàptic, cèltic, bascoibèric, gòtic). La història posterior del català permet d'entendre, com a reflex de la història del poble que l'ha parlat i que el parla, la introducció de formes àrabs, frànciques, de cultismes manllevats del llatí, de mots procedents de les llengües pre-colombines, etc. Així, doncs, el naixement i la història d'una llengua contribueixen a conferir-li un caràcter singular respecte a les altres llengües.

Al capdavant, el procés de configuració de la llengua catalana és el resultat de la seva adaptació constant a unes noves condicions: contactes amb altres llengües per raons d'ocupació territorial o de veïnatge, noves necessitats comunicatives, penetració de nous mots com a conseqüència de la internacionalització de productes o conceptes,...

Així, doncs, quan parlem d'exigències de la modernitat no podem deixar de recordar que abans de la nostra modernitat hi ha hagut altres modernitats, davant les exigències de les quals el català ha hagut d'anar donant respostes.

Quan al segle XI els musulmans van introduir a les terres catalanes, entre altres productes i costums, els espinacs com a planta medicinal, el català va haver d'incorporar, amb alguna adaptació formal, el mot que el designava en àrab, llengua que, al seu torn, havia pres el mot del persa, perquè els espinacs són una planta originària de Pèrsia. En aquella mateixa època el català vivia unes transformacions importants com a resultat de les exigències que en aquell moment li imposava la modernitat, amb la incorporació creixent als usos escrits i l'extensió progressiva de la presència del català en àrees temàtiques i funcionals com el dret, la religió, la filosofia, la creació literària,... Les transformacions que va viure el català en aquell període són, en part, les que corresponen a un procés de consolidació i conclusió de determinats canvis interns que ja s'havien iniciat abans i que són part del procés natural de conformació d'una llengua, però aquestes transformacions són també, i potser sobretot, una resposta a les esmentades exigències: transformació de la sintaxi (amb un enriquiment de la subordinació i la configuració d'un sistema més ric de nexes oracionals) per aconseguir una capacitat d'expressió més matisada, compleció del lèxic, amb la introducció d'un nombre considerable de cultismes llatins i de mots procedents d'altres llengües, però també amb l'aprofitament dels recursos propis de formació de mots (derivació: prefixació -desplaer, desoblidar,..., sufixació -braçatge,...; composició -menysvalença,...; creació de frases fetes -per plana paraula,...; etc.),... És a dir que les circumstàncies polítiques i sociolingüístiques i l'increment radical de les necessitats comunicatives van exigir un seguit de canvis en l'estructura del català.

A l'inici del segle XVIII, l'acabament de la Guerra de Successió va comportar unes conseqüències polítiques i jurídiques (pèrdua d'institucions pròpies, imposició del dret i de les institucions de Castella), però també va comportar l'inici d'un procés de marginació creixent del català dels usos oficials i formals. Amb l'excepció d'algunes etapes aïllades, com la Guerra del Francès, aquest procés es va anar consolidant de forma continuada i va influir en la pèrdua de models referencials clars per al català com a llengua de cultura, la qual cosa va permetre una fàcil penetració i generalització en el català de formes d'origen castellà.

Ara bé, a partir de mitjan segle XIX, l'obra dels grans escriptors de la Renaixença (com Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà, Narcís Oller o Miquel Costa i Llobera) va significar l'inici d'un nou procés de definició progressiva de models lingüístics per a l'expressió formal, amb un esforç per construir un llenguatge literari ric i per aprofitar-hi els recursos lingüístics propis que la tradició oral havia preservat plens de vitalitat.

Després de la Renaixença el Modernisme va comportar un repte de modernitat en els diversos vessants de l'activitat cultural, incloent-hi els models de llengua. És precisament en el marc del Modernisme que cal situar les primeres obres gramaticals de Pompeu Fabra i la campanya lingüística que Pompeu Fabra i Joaquim Casas i Carbó emprengueren des de la revista "L'Avenç". El Modernisme va significar en el camp de la llengua un esforç d'exigència i de racionalitat, amb la voluntat de definir uns models lingüístics moderns per al català, capaços de fer-ne una llengua apta per a la comunicació en el marc de les necessitats comunicatives de l'època. Hi ha també un clar procés de depuració de l'excés de formes castellanes que s'havien acabat incorporant en la parla espontània en català i una voluntat

de definir una normativa d'acord amb els plantejaments que aleshores s'aplicaven en aquesta matèria en altres llengües europees.

De l'acabament del segle XIX són també les primeres publicacions periòdiques en català sobre matèries científiques ("La Gynecologia Catalana", el "Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana",...)

L'any 1906 es va celebrar el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que va donar un gran impuls als estudis de la llengua catalana i a l'interès social per la recuperació de la llengua.

Amb l'accés del catalanisme a les institucions polítiques (1906) es conforma el moviment cultural noucentista, amb una vocació de configuració d'una acció cultural digna d'una realitat nacional. Des d'un punt de vista lingüístic és l'etapa de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i de la seva Secció Filològica, i de la publicació de les Normes ortogràfiques i de la Gramàtica catalana, bases sòlides per a l'extensió d'una normativa general per a la llengua catalana. Ara bé, la incidència lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans no s'ha limitat a les obres de tipus gramatical, sinó que també s'ha produït en l'àmbit de l'extensió de l'ús del català com a llengua vehicular de continguts científics, per l'edició de nombroses publicacions científiques en català que l'Institut ha dut a terme.

L'accés del catalanisme polític a les institucions va comportar no tan sols la fixació de la normativa general per al català o un fort impuls a l'ús del català com a llengua d'expressió científica, tets vinculats a l'Institut d'Estudis Catalans, sinó que va comportar també la incorporació del català a l'ensenyament i a l'administració pública, i el reforçament de la presència del català en el món de l'edició de llibres i de la premsa periòdica. La llengua catalana es troba aleshores amb el repte d'haver de menester nous models lingüístics.

El treball realitzat per cobrir aquest dèficit queda reflectit en la publicació de nombrosos formularis per aprendre a redactar cartes, testaments, documents comercials, documents notariais en català durant els anys vint i trenta. La instauració de la Dictadura de Primo de Rivera i la supressió de la Marcomunitat constituïren un fre a l'autogovern, però les condicions ja no eren les de 1906 i això féu que una part important de l'activitat cultural en llengua catalana pogués ser mantinguda durant el règim de Primo de Rivera (per exemple l'Editorial Barcino va ser fundada per Josep M. de Casacuberta l'any 1924).

Amb la instauració d'un règim democràtic i el restabliment de la Generalitat (1931), el català torna a adquirir condició de llengua oficial i s'emprenen nous esforços en el procés de fixació de la normativa general i dels models lingüístics per a un ús ple de la llengua catalana. Podem esmentar com a obres representatives del que acabem d'exposar el Diccionari general de la llengua catalana de Pompeu Fabra (1932) i el Diccionari de medicina (1936) de Manuel Corachan. En el període comprès entre 1931 i 1939 la llengua catalana viu una etapa d'expansió dels seus usos públics (mitjans de comunicació, usos científics, literatura,...).

Un cop acabada la Guerra Civil, el català va passar per una primera fase de persecució dura fins a l'any 1946, moment en què es reprèn l'activitat editorial en català: creació de l'Editorial Selecta, represa d'"Els Nostres Clàssics" i de les publicacions de la "Fundació Bernal Metge".

A partir de l'any 1959 comença un altre període, en què l'activitat cultural en llengua catalana es consolida i s'intensifica de forma clara i creixent. En són exponents: "Serra d'Or", "Cavall Fort", Òmnium Cultural, l'Obra Cultural Balear, Edicions 62, Editorial l'Estel.

Des de l'acabament de la Guerra Civil fins als anys seixanta, l'estructura del català no havia sofert cap procés significatiu d'actualització.

Ben al contrari, allunyat de l'escola i dels usos públics, la pressió del castellà interferia en el desenvolupament normal del català d'una manera difícil de contrarestar pels escassos cursos de català per a adults o per la difusió, també limitada, de la literatura catalana.

A partir dels anys seixanta l'ús públic del català es va anar estenent gràcies als mitjans de comunicació, a la cançó, etc.

En la modernització del català va complir una funció singularment important la publicació de la Gran Enciclopèdia Catalana, que va significar la fixació i la difusió de nombrosos termes tècnics i científics en català i de la forma catalana de topònims i antropònims estrangers. Durant la darrera etapa franquista es van anar publicant diverses obres per a l'aprenentatge del català i vocabularis de diferents matèries.

3. La llengua catalana avui: les exigències de la modernitat.

Ara bé, amb la reinstauració d'un sistema polític democràtic i el restabliment de l'autogovern a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, el català intensificà de forma substancial els seus usos públics i, doncs, van créixer ràpidament les seves necessitats de models lingüístics.

Sense la normativa general de l'Institut d'Estudis Catalans el procés actual de normalització lingüística hauria estat molt més penós. Però alhora el procés de normalització lingüística ha posat en relleu les mancances de la normativa general i la necessitat de nous models lingüístics. Així ha succeït, per exemple, en el cas de la incorporació del català als mitjans de comunicació impresos ("Avui", "El Punt",...) i audiovisuals (TV3, Canal 33, TVE2, Canal 9).

3.1. El llenguatge administratiu.

Un dels primers camps on la ràpida extensió del català va fer necessari d'elaborar (o reelaborar, tenint en compte solucions anteriors) models lingüístics va ser el de l'Administració Pública. Ben aviat van aparèixer formularis, manuals i vocabularis (em limitaré a esmentar com a obra potser més representativa el Manual de llenguatge administratiu editat l'any passat per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya), en què es definien criteris propis de redacció, es proposaven fórmules i estructures per als documents (instàncies, certificats, decrets,...), etc. En aquest terreny, la llengua catalana ha aconseguit de disposar de models bàsicament comuns per a la major part del domini lingüístic i alhora moderns i equiparables als de les llengües de més prestigi. Hi ha contribuït positivament la creació de la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (Decret de 13 de febrer de 1986), com a organisme en què han col·laborat juristes i lingüistes per a l'establiment de propostes de convencions sobre abreviatures, sobre l'ús de les majúscules i minúscules, criteris d'ús de tractament, criteris de traducció en els textos administratius, propostes sobre procediments d'evitar discriminacions per raó de sexe, propostes terminològiques (per exemple: astricció-dret comunitari-, interlocutòria, -dret espanyol-, ...), models de documents administratius, etc.

Així mateix, des de 1986 funciona una comissió que reuneix especialistes d'Andorra, Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i Catalunya Nord, i que permet una coordinació eficaç dels respectius treballs d'elaboració i de difusió en el camp del llenguatge administratiu. És oportú recordar en aquest punt que els progressos assolits en el camp del llenguatge administratiu han tingut una repercussió positiva en la configuració de models per al llenguatge comercial en català.

3.2. Els llenguatges tècnics i científics.

La penetració del català en els diversos camps tècnics i científics ha exigint un gran esforç de fixació i de difusió de terminologia en català. Aquesta tasca s'ha pogut dur a terme eficaçment per mitjà del Termcat, centre de terminologia creat l'any 1985 per acord entre l'Institut d'Estudis Catalans i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. El Termcat ha fet possible la unificació de la metodologia de treball en terminologia, d'acord amb els criteris internacionals sobre la matèria, especialment els establerts en les normes i recomanacions de la International Standardization Organization (ISO). A més, el Termcat ha complert una funció destacada en la coordinació dels treballs terminològics en procés d'elaboració i en l'impuls de nous projectes (per exemple amb la creació de línies de beques per realitzar treballs terminològics), la qual cosa ha comportat una ordenació positiva de l'activitat terminològica en català. D'altra banda, la connexió del Termcat amb l'Institut d'Estudis Catalans ha permès la configuració d'un procediment definit i àgil per a l'aprovació de neologismes terminològics (Consell Supervisor del Termcat), que ha contribuït a donar respostes ràpides a les necessitats terminològiques de la llengua catalana en cada moment. Un exponent prou representatiu de l'excel·lent contribució del Termcat a la modernització de l'estructura terminològica catalana és el conjunt de vint-i-nou diccionaris dels esports oficials i de demostració que el Termcat ha realitzat per als Jocs Olímpics de Barcelona. Són nombrosos els termes fixats per primer cop en català arran de la publicació d'aquests diccionaris (escamot -ciclisme-, esmaixar -basquetbol-, cèrcol -gimnàstica-, caiaç -piragüisme-, ...).

Ara bé, la tasca duta a terme pel Termcat neix amb una clara voluntat d'assolir una important projecció pública, que incideixi en el reforçament de la presència del català en tots els àmbits i de la qualitat amb què el català hi és emprat.

Per aquest motiu, el Termcat disposa d'un potent banc de dades i actua com un centre de consulta, al qual es poden connectar els organismes que ho necessitin per a un millor desenvolupament de les seves funcions lingüístiques (universitats, ...). Així mateix, des de 1988, el Termcat edita el "Full de difusió de neologismes", amb l'objectiu d'informar de les recomanacions i resolucions terminològiques del Consell Supervisor del Termcat i de difondre els termes nous aprovats per aquest Consell.

Al costat de l'activitat terminològica assumida directament pel Termcat (per exemple els esmentats diccionaris dels esports olímpics), cal insistir en l'existència d'altres obres terminològiques realitzades per altres organismes, que normalment han estat elaborades amb l'assessorament del Termcat. Entre aquestes obres terminològiques mereix un esment especial, pel seu caràcter modèlic, el Diccionari enciclopèdic de medicina (1990), publicat per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears i per Enciclopèdia Catalana.

No vull tancar aquest apartat sense mencionar les dificultats que el català troba per incrementar la seva presència en publicacions tècniques i científiques, tot i l'evolució positiva, però encara no satisfactòria, de l'ús del català en l'ensenyament universitari, àmbit on la llengua ha assolit menys progressos que en l'ensenyament secundari i, sobretot, que en l'ensenyament primari, que és l'àmbit educatiu més normalitzat.

3.3. La llengua dels mitjans de comunicació.

A l'hora de tractar dels reptes que a hores d'ara ha de superar la llengua catalana des del punt de vista de la seva estructura, hem de referir-nos d'una manera especial a la problemàtica plantejada en els mitjans de comunicació escrits o orals. Tant en el primer com en el segon cas, els assessors lingüístics dels mitjans de comunicació han realitzat útils aportacions, empesos per la necessitat de donar una resposta ràpida a dubtes que sorgeixen per la presència quotidiana del català a la premsa escrita, a la ràdio i a la televisió, en el marc d'una constant evolució dels models del llenguatge periodístic. Aquestes contribucions de vegades, com veurem més endavant, han anat acompanyades d'una certa polèmica, perquè han replantejat solucions adoptades per la normativa general. Entre les publicacions relacionades amb la llengua dels mitjans de comunicació vull esmentar de forma especial EL 9 NOU. Manual de redacció i estil d'Eusebi Coromina i el Manual d'ús de l'estàndard oral de Josep Lacreu, obres que, segons el meu parer, destaquen, dins del panorama bibliogràfic català en aquest camp, pel rigor i l'ambició amb què han estat escrites.

Precisament en aquest camp, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis va aprovar el 21 de setembre de 1990 una declaració sobre La llengua i els mitjans de comunicació de massa, en què refermava la unitat de la normativa general de la llengua catalana davant de criteris promoguts des de mitjans de comunicació que tendien a emfasitzar les solucions locals i a bandejar sistemàticament solucions globals o d'altres territoris del domini lingüístic.

3.4. La normativa general.

També en relació amb els mitjans de comunicació, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans està treballant en la definició d'un estàndard oral i ja n'ha publicat un primer document: Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I Fonètica (1990), que serà seguit per altres dedicats a morfologia, sintaxi i vocabulari.

Com hem pogut veure, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans duu a terme un treball molt important per a l'actualització de la normativa de la llengua catalana: ja m'he referit al Termcat i ara acabo d'esmentar dues actuacions que afecten la situació del català als mitjans de comunicació.

Però, més enllà d'aquests fets, la Secció Filològica ha demostrat darrerament de forma clara la seva capacitat de resposta davant de les exigències de la modernitat, especialment a partir de la renovació que s'hi ha produït arran dels nous estatuts de l'Institut d'Estudis Catalans (resolució de 17 de maig de 1989, publicada al "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya" del dia 5 de juny). Aquests nous estatuts han comportat l'ampliació i el rejuveniment de membres, la qual cosa ha permès un increment de les possibilitats de treball de la Secció Filològica. En aquest sentit, podem esmentar també, a tall d'exemple, les fonamentals empreses lexicogràfiques en què actualment està treballant l'Institut: l'actualització del Fabra (anomenat Nou Diccionari General) i l'elaboració del Diccionari del Català Contemporani, dirigit per Joaquim Rafel.

I, a més, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha demostrat el seu dinamisme amb els contactes mantinguts amb les universitats catalanes, amb escriptors i amb assessors lingüístics.

En aquest context, cal que em refereixi a l'aprovació pel Parlament de Catalunya de la Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, que reafirma la responsabilitat de l'Institut en el procés d'establiment i d'actualització de la normativa lingüística del català.

Les llengües viuen avui una etapa marcada per la internacionalització de conceptes i de termes, per la facilitat amb què es produeixen comunicacions (telèfon, telefax, sistemes de correu urgent, viatges, ...) entre persones de països i cultures distants, i per la consolidació creixent de l'anglès com a llengua de relació internacional.

En el cas del català cal afegir a les circumstàncies que acabo d'esmentar el procés de recuperació dels usos públics i l'extensió en tota mena d'usos formals, amb la necessitat consegüent de disposar dels models lingüístics adequats.

Per afrontar aquestes condicions, el català disposa d'una normativa general fixada, admesa normalment sense reserves i d'una difusió ben àmplia, però que, com a conseqüència del període franquista, que va comportar una marginació i fins i tot una persecució del català, no ha pogut ser actualitzada de forma continuada i eficaç.

Hi ha, com hem vist, un esforç molt important per part de la Secció Filològica a fi de dur a terme una completa actualització de la normativa.

Però al mateix temps es produeix una certa polèmica entre els partidaris de mantenir una posició més o menys tolerant respecte a la incorporació de manlleus del castellà. Per exemple hi ha qui defensa l'acceptació en català de formes com barco, recado o locino. I hi ha qui s'oposa a la incorporació d'aquests castellanismes perquè els considera innecessaris, ja que existeixen formes catalanes perfectament equivalents i prou conegudes o de fàcil generalització. Reconeixent, d'entrada, que algunes de les propostes formulades per diversos assessors lingüístics d'acceptació de nous mots en català (vegeu per exemple el llibre El barco fantasma)em semblen raonables (narcotràfic, pizzeria, ...), i de fet en alguns casos ja han estat acceptades per l'Institut d'Estudis Catalans (banyador, 'vestit de bany', collonada,...), no vull deixar d'assenyalar que des del meu punt de vista n'hi ha d'altres que no ho són gens.

Si el català ha pogut desempallegar-se de mots com recibo (documentat en català almenys des del segle XVII i habitual en català fins fa ben poc- el meu avi matern, banquer, no deia una altra cosa-), per què ens hem de resignar a incorporar castellanismes innecessaris d'aparició més recent?

En canvi, quina llengua que aspiri avui a ser un instrument modern de comunicació pot prescindir de neologismes com telefax, video, waterpolo o xip?. No podem adoptar la mateixa actitud davant de termes internacionals que davant de castellanismes recents, que constitueixen sovint una amenaça més greu al sistema de la llengua.

L'establiment de nous conceptes, el desenvolupament constant i la internacionalització de certes disciplines tècniques i de la major part de les científiques fan impensable que una llengua moderna pugui prescindir de termes que expressin amb precisió aquests nous conceptes.

3.5. La discriminació per raó de sexe.

Però la modernitat no es limita al domini de la ciència o de la tècnica. L'evolució dels comportaments socials i la superació progressiva de la discriminació de què havia estat objecte la dona exigeixen uns esforços d'adaptació de la llengua. Abans, per exemple, els femenins dels noms de moltes professions significaven habitualment 'esposa de l'home que exerceix la professió de -'. Avui, però, el femení ha de passar a designar fonamentalment 'dona que exerceix la professió de -'. En aquest sentit, em sembla oportú de referir-me al fet que no fa pas gaire que la Generalitat Valenciana va publicar l'opuscle Recomanacions per a un ús no sexista de la llengua i que enguany han aparegut a Catalunya dues publicacions breus sobre aquesta mateixa matèria: l'opuscle Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu, editat per la Generalitat de Catalunya, i la versió catalana de l'opuscle Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge de la Unesco, editada pel Centre Unesco de Catalunya amb una traducció i adaptació realitzada per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

Sense voler matar tot el que és gras i sense alterar l'estructura general de la llengua, es poden estendre fàcilment solucions que evitin les discriminacions de sexe. Donem-ne alguns exemples: els drets humans per els drets de l'home, l'alumnat per els alumnes, els funcionaris i les funcionàries o el funcionariat o el personal per els funcionaris, el personal de neteja per les dones de la neteja, Senyor/a per Senyor (en una circular).

3.6. La creativitat.

Un altre aspecte de la modernitat en el llenguatge és la creativitat expressiva. En aquest terreny, el català rep una pressió molt forta del castellà. Encara que el català disposa de nombroses formes argòtiques i col·loquials pròpies (sang-i-fetge, cumbaià, bleda, ...), de força renecs i insults propis (tanoca, gamerús, tòtila, ...), etc., resulta a hores d'ara difícil de contrarestar-hi la influència del castellà, tot i que sovint aquesta es concreti en formes col·loquials de vida efímera. Ara bé, estic convençut que la consolidació creixent del coneixement del català i l'adopció de solucions imaginatives en àmbits de força incidència social, com l'escola i els mitjans de comunicació, poden contribuir a reviscolar la creativitat expressiva en català.

3.7. Nous catalanoparlants.

Un dels reptes més apassionants que té plantejats la llengua catalana avui és la integració dels immigrants que tenen una altra llengua materna.

Són molts els immigrants i els descendents d'immigrants que han après el català, que l'han adoptat com a llengua habitual de relació i fins i tot que n'han fet la seva primera llengua.

En els darrers anys s'ha produït un increment important del nombre de catalanoparlants: a Catalunya l'any 1981 un 79'8% declarava que entenia el català i a l'any 1991 aquest percentatge ja era del 92% ; també a Catalunya a l'any 1986 un 64% de la població declarava que sabia parlar en català i aquest percentatge ja havia esdevingut del 68% a l'any 1991.

I evidentment els castellanoparlants que comencen a parlar en català no poden pas fer-ho de forma impecable des del primer moment. Ningú no aprèn una segona llengua de forma perfecta ni en un dia ni en un any, encara que visqui allà on aquesta segona llengua és llengua pròpia. Com que els castellanoparlants d'origen que han començat recentment a parlar en català són molts, són força persones les que a hores d'ara parlen en català amb inseguretats notables en aspectes fonètics, morfològics, sintàctics, ... Aquest fet ha provocat la preocupació justificada dels experts. Suposo, però, que ningú no podia pretendre seriosament que no es produís un fenomen com aquest en el procés de normalització lingüística. I, en definitiva, el fet que es produeixi és una demostració que el procés de normalització lingüística progressa.

Ara bé, aquest fenomen exigeix un esforç especial de rigor per part dels usuaris de la llengua, però especialment per part de l'estament docent i dels professionals dels mitjans de comunicació, a fi que no es consolidin ni s'estenguin comportaments vacil·lants que només són acceptables en el marc d'un procés d'adquisició del domini d'una llengua.

3.8. Una exigència de qualitat.

No vull cloure aquesta intervenció sense ocupar-me de la qualitat en l'expressió lingüística, com una de les exigències de la modernitat.

La llengua és un suport bàsic per a l'articulació i la comunicació del pensament. És difícil fer una elaboració ordenada del pensament sense un bon domini del llenguatge. És difícil expressar d'una manera clara i convincent el pensament sense conèixer bé els recursos lingüístics.

Actualment els humans vivim, en una bona part del món, en societats força complexes, organitzades en diferents menes d'institucions i amb xarxes estructurades de relacions polítiques, socials i econòmiques. En aquestes societats els nuclis urbans compleixen una funció important que, certament, de vegades es tendeix a magnificar. Són, a més, cada vegada més freqüents les relacions professionals entre persones i organismes de països diferents, a distàncies que no fa pas gaire temps constituïen un entrebanc pràcticament insalvable per al manteniment de relacions estables.

En societats d'aquest tipus cal establir sovint contactes professionals amb persones que no coneixem o que coneixem només d'una manera superficial. No ens pot sorprendre, doncs, l'atenció que s'hi presta a la imatge.

En el conjunt dels aspectes que contribueixen a configurar la imatge d'una persona o d'una organització, el llenguatge ocupa un lloc central.

És cert que la imatge física resulta decisiva en un primer moment : l'aspecte d'una persona (la manera de vestir, la fesomia,...), la imatge externa d'una organització (el logotip, el disseny de la documentació, els edificis,...). Però la llengua és essencial per a una impressió més definitiva, perquè integra d'una manera singularment eficaç la forma (la dignitat, la claredat...) i el contingut (el missatge expressat,...).

Hem de considerar, en aquest punt, dos aspectes centrals: d'una banda, la varietat dels nostres coneixements lingüístics, i, de l'altra, la correcció i l'adequació dels recursos lingüístics que efectivament usen.

El segon aspecte, el de la correcció i l'adequació lingüístiques es refereix de manera més directa a la qualitat de la llengua usada.

La societat catalana d'ha de marcar unes fites de rigor i de qualitat per esdevenir realment competitiva. I cal que tinguem en compte que en aquesta exigència de serietat i dignitat no podem oblidar-nos de l'expressió lingüística. En el cas del català, l'aplicació d'aquest criteri resulta d'una gran rellevància perquè la formació en llengua catalana d'una part significativa de la població és, com he dit abans, clarament insuficient (la major part de la població actual de Catalunya no ha après el català en el període d'escolarització) i perquè no fa pas tant de temps que l'ús del català es trobava reduït als usos familiars i a uns escassos àmbits formals: llibres literaris, algunes publicacions periòdiques de difusió limitada, la missa... Aquests factors expliquen una certa inseguretats en la utilització de la llengua.

Ara bé, un dels factors que caracteritzen una persona culta (i hem d'aspirar a ser i a ser considerats un poble culte) és la utilització digna i matisada dels recursos lingüístics. Com he assenyalat a l'inici de la meua intervenció, una llengua és una realitat viva (vitalitat que es manifesta en l'ús que en fau els parlants i en la seva capacitat d'innovació i adaptació) i complexa (per la variació que presenta en l'espai -dialectes geogràfics-, en els grups socials -dialectes socials-, ...). Una manifestació inequívoca de la maduresa en el domini d'una llengua és la utilització, en el marc de la normativa general de la llengua, dels recursos adequats per a cada ocasió: quan s'escriu una carta comercial cal utilitzar uns recursos lingüístics que no poden pas coincidir plenament amb els que fem servir per a una carta familiar o en la redacció d'un projecte de llei. Hi ha unes diferències en l'especificitat de la matèria i en el nivell de formalitat. Això mateix succeeix en el cas dels usos orals: no presenta els mateixos comportaments lingüístics una conversa informal que un discurs polític i són també rellevants les diferències entre els recursos adequats en un discurs polític fet per televisió, els que s'han d'utilitzar en una sessió parlamentària o els escaients en un miting electoral.

Per exemplificar-ho de manera clara, en donaré algunes mostres: els tractaments personals de destinatari en català, tu/vós/vostè, marquen un grau creixent, en l'ordre en què els he transcrit, de formalitat; formes com llur (per seu/seua), hom (per es), sol·licitar (per demanar), procedir a (per anar) són sovint inadequades en ocasions informals; de la mateixa manera són moltes les formes que un bon ús de la llengua hauria d'evitar en l'expressió formal oral i, sobretot, escrita: vulgarismes, expressions de to col·loquial i dialectismes d'abast molt limitat.

Quedí clar, però, que utilitzar la llengua amb dignitat no vol dir forçar la comunicació d'arcaïsmes i dels sinònims menys coneguts per expressar un mateix concepte. Els usos de la llengua normalment exigeixen una expressió precisa i clara, que garanteixi una comunicació eficaç i alhora matisada, però que eviti dificultats d'accés innecessàries introduïdes per una pruïja de demostrar coneixements lingüístics més enllà dels que l'ocasió requereix i sovint més enllà dels que efectivament controla amb seguretats el parlant.

4. Mots finals.

I arribo ja al final de la meua intervenció. Quan vaig acceptar de fer de ponent en aquesta sessió sobre l'estructura actual del català davant les exigències de la modernitat, ho vaig fer des de la ferma convicció en el futur del català i des de la passió de qui ben modestament vol contribuir a fer que el català sigui, a més d'un signe insubstituïble d'identitat per al nostre poble, un instrument eficaç i prestigiós de comunicació en el si d'una societat que aspira a viure plenament la modernitat.

Espero que la meua intervenció serveixi de punt de partença perquè altres participants en aquest simposi puguin examinar amb més encert que jo alguns del fenòmens que he intentat d'examinar-hi. Tot i la seva evident relació amb el contingut de la meua ponència, no hi he recollit temes com l'expressió literària o els dialectes, perquè he entès que corresponia a altres ponències de fer-ne la presentació.

Moltes gràcies.

**Ponència 5. Estructura actual del català davant les exigències de la Modernitat (Carles Duarte).
Intervenció d'Oriol Camps.**

En els mitjans de comunicació, com en altres àmbits, ens trobem que el català hi arriba quan l'estil del gènere ja està força definit en altres llengües. Sovint, una gran part del que es diu en els nostres mitjans és traducció. Abans de dir-ho en català, a casa nostra es deia en castellà, d'una determinada manera. Amb un discurs ja construït; que havia elaborat durant anys els seus propis recursos, sovint també en diàleg amb l'anglès i amb altres llengües. I això és vàlid tant per al llenguatge de les entrevistes com per al del reportatge i, no cal dir-ho, en el cas dels informatius, en què tots els teletips arriben amb el llenguatge periodístic castellà, i en molts casos traduït de l'anglès.

(No hi sobra pas recordar aquí, que el cas del llenguatge jurídic és semblant, encara que pràcticament sense presència de l'anglès, però amb un estil molt més rígid).

Davant d'aquest panorama, hi ha dues opcions que potser no són del tot incompatibles: una, traduir directament al català el llenguatge elaborat de l'especialitat que sigui. Amb això podem fer una feina de laboratori, sobretot si treballem bàsicament a cop de diccionari. L'altra opció consistiria a entendre el que diu l'altre text i dir-ho en català, prescindint de la literalitat i procurant pertir del català que portem viu a dins. El perill d'aquesta opció és, potser, que el text resultant estigui massa a prop del llenguatge col·loquial. Perquè, de fet, els models adquirits espontàniament són dels nostres registres col·loquials. Però em sembla important escoltar la nostra espontaneïtat, perquè d'alguna manera els de la nostra generació som "els últims". Som els últims que hem après el català a casa, amb més o menys preocupació pel purisme, però sense la intervenció de l'escola. La intervenció de l'escola em preocupa perquè introdueix des de molt petits una distorsió en la manera d'entendre la pròpia llengua, el que és correcte i el que no ho és. Sobretot en aquest moment, en què molts mestres no van prou segurs i al mateix temps que corregeixen paraules i expressions correctes, són sovint incapaces de transmetre un llenguatge col·loquial - conversacional, parlat, no vulgar - net de problemes fonètics: "xeixir", "yetres", "cossa", <kuntrapruduén>, etc.; sintàctics: "les coses en les que estem d'acord", "des de que vaig arribar", "el que sí vull dir és..."; i lèxics: "tamany", "si no feu preescalfament tindreu tiretes", "bol alimentari", etc.; alguns trobats en llibres aprovats oficialment.

Tornem-hi: quan ens trobem amb la necessitat de començar a dir en català les coses que anteriorment s'han dit en una altra llengua, podem seguir més o menys de prop l'estil, els recursos, de l'altra llengua. En general, en català hi ha una pruija cultista que fa que tendim sempre a allunyar-nos de la llengua habitual, la que fem servir cada dia, quan volem fer-ne un ús públic. Suposo que perquè tenim una educació diglòssica, que ens ha ensenyat a condemnar certs recursos que són ben propis del català (p. ex.: "com que no vas venir..." ens ho van condemnar per al

castella, "como que no..." sonava tan malament... que ara hi ha ben poca gent que ho digui o escrigui en català en situacions formals). Fins al punt que l'ADHOC, molt obert als neologismes científics del diccionari, no inclou "malbé".

Amb la quantitat d'informació que depèn actualment de fonts en altres llengües -no sols en els mitjans de comunicació; també a l'escola i en la majoria de la bibliografia de divulgació científica- el perill que tenim és que els textos i els discursos en català segueixin massa de prop l'estil dels originals -i amb això no vull dir la terminologia, que lògicament ha de ser la que tècnicament calgui, sinó la sintaxi, l'ordre de la frase, etc. I és ben clar que en català l'ordre de la frase no és ben bé igual que en castellà ni, sobretot, que en altres llengües que a vegades han servit de base per als textos castellans que ens arriben. Sobretot això és important en les frases esdevenimentals, que en català porten sempre el que és notícia, el rema en darrera posició. Una de les qüestions que més cal tenir en compte és aquesta. Tematitzacions i focalitzacions (aquestes poc possibles en textos formals, perquè impliquen l'entonació) són molt importants i afecten també l'aparició dels pronoms febles, i els anomenats pleonasmes.

En resum: em preocupa que el català d'ús públic se separi massa del català "viu", de la llengua que son capaços de dominar els destinataris dels mitjans de comunicació. L'oposició no és entre "llengua rica" i "llengua pobre", sinó entre "llengua natural" i "llengua artificial". Sempre em semblarà preferible la llengua natural, encara que de moment algú la pugui considerar més pobre. Penso que cal consolidar tot el que la gent ja diu bé, més que no pas parlar-los en una llengua distant i artificiosa.

Ponència 5. Estructura actual del català davant les exigències de la modernitat (Carles Duarte).

Intervenció de Lluís Flaquer. Llengua, mercat i modernitat.

A la llengua catalana li passa quelcom semblant que a la nostra economia. Malgrat els resultats espectaculars i llampants del darrer decenni, sembla que en alguns aspectes continuem anant a peu coix com abans. Cal, doncs, abordar com més aviat millor els anomenats dèficits estructurals si volem estar en les condicions competitives adequades.

L'analogia entre la llengua i l'economia no és purament una figura retòrica. En la situació actual en què es desenvolupen, es mantenen i es moren les llengües, la lògica del mercat hi té un paper determinant. Encara que ens repugni examinar la qüestió des d'aquest angle, tenint en compte que per als parlants d'una comunitat lingüística l'adhesió a la llengua materna, de la qual depèn en gran part la nostra identitat personal i col·lectiva, té un caràcter emocional i sagrat, en les condicions de modernitat presents el seu destí està influenciat considerablement per forces externes i alienes. Avui només tenen possibilitats de sobreviure aquelles llengües que han passat amb èxit per aquest procés d'adaptació a aquesta nova situació. El fet que el manteniment d'un idioma depengui avui no tan sols de la fidelitat dels seus parlants, sinó d'inversions multimilionàries relacionades amb els mitjans de comunicació de massa i orientades a vastos mercats de consumidors situa les llengües minoritàries en una situació d'inferioritat i de subordinació, malgrat el contrapès que pugui ser exercit des de diversos àmbits institucionals.

En el cas de la llengua catalana, malgrat la dificultat que comporta fer-ne un diagnòstic a causa de la complexitat de la seva situació, un element crucial marca la seva problemàtica. Catalunya constitueix una parcel·la del mercat estatal i, per tant, la dinàmica de la seva economia (i també de la seva llengua) depèn de decisions i de processos polítics i econòmics que s'escapen a la influència dels nostres dirigents. Els catalans, per pròpia experiència, entenen prou bé els recels de nacions minoritàries com ara Dinamarca davant la integració comunitària. Com sabem prou bé, el mandat constitucional estableix una mena de bilingüisme asimètric que ens perjudica en la mesura que el coneixement i l'ús de la nostra llengua és tan sols un dret i no pas un deure com en el cas del castellà. Però aquesta formulació jurídica (i política) no fa més que reflectir la lògica de la unitat de mercat, que és la que acaba essent en última instància determinant. Per expressar-ho d'una forma clara i senzilla, podríem dir que l'estat de coexistència lingüística a Catalunya és la següent: mentre que el coneixement i l'ús del castellà constitueix una necessitat pràctica i indefugible, el català es perfila com una llengua redundant i optativa, sens dubte útil en determinats contextos socials, però perfectament prescindible en d'altres. Aquesta situació crea greus inhibicions per a l'aprenentatge del català per part dels nouvinguts. No cal oblidar que, tot i que les onades migratòries massives ja s'han estroncat fa un parell de decennis, la mobilitat geogràfica consubstancial a

la dinàmica econòmica fa que cada any entrin (i surtin) del nostre país persones foranes que desconeixen la nostra llengua. A més, la presència de contingents molt nombrosos d'immigrants dels anys seixanta, així com dels seus fills i dels seus néts ja plenament arrelats al nostre país, però que continuen essent força impermeables a la cultura catalana, crea una situació de biculturalitat permanent i difícilment reversible.

Davant d'aquest diagnòstic més aviat pessimista, cal destacar tanmateix les fites assolides en els darrers quinze anys des del restabliment de la Generalitat. Avui, especialment gràcies a la influència de les inversions considerables esmerçades per les institucions públiques catalanes en matèria de mitjans de comunicació audiovisuals i de catalanització del sistema educatiu, la comprensió de la nostra llengua per part de la pràctica totalitat de la població és ja un fet. D'altra banda, cal remarcar que un sector no gens menyspreable de persones vingudes de fora de Catalunya ha adoptat com a propi l'ús del català, ja sia per raons expressives o instrumentals. De tota manera, inquieta constatar que, a diferència del període anterior a la transició democràtica, en què bona part dels qui aprenien el català ho feien a través d'un procés de socialització comunitària o impulsats per motius de militància política, avui els que s'incorporen als rengles dels catalanoparlants ho fan per causes més utilitàries. El català ha esdevingut com una mena d'anglès. Serveix per trobar feina, per passar unes oposicions o per promocionar-se socialment. Naturalment, això no és dolent, però refiar-se únicament d'aquesta mena de creixement de la comunitat lingüística és acceptar una precarietat endèmica. Car l'adhesió d'aquests nous parlants depèn especialment del valor afegit creat per una política de catalanització de l'administració pública i de la normalització lingüística, propiciada per la unanimitat de la classe política actual, però que podria evolucionar negativament en cas que la situació de bilingüisme esdevingui un tret permanent de la societat catalana.

D'altra banda, sorprèn la passivitat i el desinterès amb què tant els responsables polítics com la comunitat catalanoparlant en general nostren davant d'aquestes qüestions. Per descomptat, no es tracta de fomentar una actitud de crispació esporàdica o de rauxa cíclica, que en el nostre país massa sovint està associada amb la consideració del nostre futur com a col·lectivitat, però sí encetar un debat que permeti calibrar de manera serena i mesurada la gravetat de la situació i escatir quines són les opcions que ens resten obertes.

Ponència 5: Estructura actual del català davant les exigències de la modernitat.

Intervenció d'Isidor Marí

Sense que ens ho haguéssim proposat d'una manera preconcebuda, crec que les paraules que jo tenia previst de dir per tancar aquestes intervencions, poden tornar a enllaçar amb els plantejaments globals.

L'Oriol Camps ha dit fa un moment que ell se centrava en un aspecte molt concret; jo, en canvi, a l'hora de plantejar-me una sèrie de comentaris a la ponència d'en Carles Duarte, que és la que primer vaig conèixer abans d'escoltar les intervencions d'ara, més aviat pensava suscitar alguns temes de debat que fer cap mena d'afirmació o revelar-vos cap descobriment (que costa de fer-ne en aquest terreny). Voldria suscitar només una sèrie de temes que poguessin servir per pensar i parlar plegats sobre tot aquest problema.

Quan en Carles ha iniciat la seva intervenció, ha fet un repàs - d'una manera molt ràpida evidentment- dels diferents processos pels quals històricament ha hagut de passar la llengua catalana amb motiu dels diferents canvis socials per adaptar-s'hi.

El primer de tots, per suposat, va ser el de deixar de ser llatí i passar a ser català, que probablement seria interessant de veure com un procés d'adaptació especial o de competència entre llengües, d'alguna forma també comparable al que estem vivint ara.

Si el català va començar a ser català, si va començar a ser una cosa diferent del llatí, per exemple, em sembla que és perquè va haver-hi un llatí que va començar a ser "el nou llatí" i a diferenciar-se del català que era el llatí que la gent parlava. Es va voler fer la "Renovatio Carolingia" i amb això varen començar a posar en circulació un llatí diferent del que la gent feia servir; si no, nosaltres continuaríem potser dient encara que parlàvem *llatí* o que parlàvem *vulgar* en comptes de dir que parlem català.

El cas és que hi ha hagut uns canvis socials que han provocat una sèrie de readaptacions lingüístiques, començant pel mateix naixement del català.

I el català, encara parlant a grans trets, podríem dir que alguna d'aquestes grans transformacions socials l'ha superada bastant airosament. El seu naixement, per exemple, l'entrada a la Baixa Edat Mitjana, la constitució d'un estat feudal i tot el muntatge cultural, l'organització política, tot això el català ho va superar. Aquest matí, sense anar més lluny, hem parlat del gran Ausiàs March. És a dir, el català va superar un primer canvi importantíssim, però potser va agafar el segon canvi, el de l'entrada a l'Edat Moderna, en unes condicions nefastes i per això, encara que en el terreny cultural estava tan ben preparat, amb Ausiàs March, Joanot Martorell, amb Roís de Corella, etc, en canvi li van fallar tota una altra sèrie d'elements i no va enganxar el carro de la Modernitat tal com tocava. Probablement tampoc no va agafar el carro de la Il.lustració o no va córrer,

ni que fos una mica darrera el carro per tal d'agafar-s'hi, i ja no dic pas per pujar-hi i cavalcar-hi a sobre.

Es va refer, això sí, agafant el carro de la Revolució Industrial, però encara no havia acabat ben bé de pujar-hi, no havia acabat de superar aquesta nova exigència, que ja ens trobem amb la revolució de la informació. Amb aquest preàmbul volia només encetar els temes que em sembla que poden ser objecte del nostre comentari.

Fins ara ens hem plantejat que la llengua havia de donar respostes als canvis socials, és a dir, ens plantegem la cosa de la següent manera: hi ha un canvi social, la societat canvia, l'entorn canvia i la llengua s'ha d'espavilar per donar-hi resposta. Potser això tenia alguna possibilitat d'èxit quan el canvi era un canvi lent, cosa que no succeeix ara. Ara hi ha una acceleració tan brutal que la llengua no té temps de respondre al canvi. Per tant, un dels primers temes que us volia proposar és el de canviar l'ordre. Encara que això pugui semblar posar l'arada davant dels bous, jo no crec que ho sigui.

La llengua no pot continuar essent vista com el resultat de l'adaptació a un canvi de modernització, sinó que la llengua, a partir d'ara, l'hem de veure -si és que volem agafar aquest carro- com una condició prèvia per a la modernització. Només si una comunitat posseeix plenament la seva llengua és capaç de dominar, de controlar el seu propi desenvolupament i de no ser-ne la víctima més o menys damnificada. Això és una primera idea que podria servir per si algú té altres comentaris a afegir-hi.

Un altre comentari a fer que em sembla interessant és que normalment tendim, i els que som del ram de la llengua més -suposo que tothom es mira les coses des del seu punt de vista- a parlar del canvi lingüístic d'una manera professional. ¿Quines són les manifestacions dintre de la llengua dels factors fisiològics o psicològics de la comunicació, de la llei del mínim esforç, dels condicionaments socials, etc., és a dir, com es manifesten els canvis en la llengua? Penso que valdria més que a partir d'ara ens ho miréssim des d'un altre punt de vista, el punt de vista de l'usuari.

Què demana l'usuari a la llengua, encara que no ho faci conscientment? Què necessita que li proporcioni la llengua per a poder tenir accés als mons on vol accedir?

Aquest matí es parlava -i d'una manera crec molt interessant- de la descoberta que representa entrar dintre d'un món poètic, però és la mateixa entrada que podríem fer dintre de qualsevol món de coneixement. Hi ha unes ruptures, hi ha uns *trencats* -en expressió de Jordi Pere Cerdà- que ens impedeixen entrar a uns altres mons. Probablement convé que ens nirem aquesta qüestió, l'adaptació de la llengua des del punt de vista del usuari. ¿Què ofereix una llengua com a vehicle, com a mitjà d'accés a aquests descobriments de camps de coneixement, de mons poètics, però també científics, intel·lectuals, lúdics i de tota mena? Penso que només des d'aquest punt de vista ens posarem en la perspectiva de la gent i de la competitivitat o de la complementarietat que hi ha d'haver entre les llengües.

Cap de nosaltres pot acceptar, també s'ha dit aquest matí, que

una persona de cultura anglesa o francesa pugui pretendre que la seva llengua és autosuficient i conté tots els mons culturals. Tampoc ningú de nosaltres pot pretendre moure's només dins l'esfera de la llengua catalana, però al mateix temps hem de veure si aquesta competència-complementarietat amb altres llengües, que ens obre un accés a altres mons, la tenim prou ben resolta o no. Crec que és des d'aquest punt de vista que hem de veure el procés d'estandardització.

En el cas del català ja no parlem des de la perspectiva d'alguns idiomes que no tenen gens estandarditzat el seu llenguatge i no poden desenvolupar aquell *espai públic* del qual en Lluís Flaquer ens parlava fa un moment. La condició d'un mercat de comunicació és tenir una llengua estandarditzada i la tenim.

Però arribats aquí, podem fer moltes preguntes; per exemple: tenim un sistema gràfic prou resolt de cara a la informatització? No tenim cap de nosaltres problemes, per exemple, amb l'ela geminada en la transferència de dades? No ens passarà el mateix que als castellans amb la "ñ"? Aquesta és una anècdota ridícula si voleu, però hi ha més d'un problema en aquest aspecte.

La disponibilitat de terminologia és, evidentment, la condició per a l'ús de la llengua en camps especialitzats. D'això també se n'ha parlat molt, però ens ho hem de mirar en competència amb d'altres sistemes lingüístics. Si la gent usa una llengua, en gran part és perquè hi pot confiar, perquè té tots els recursos que necessita per moure's en un determinat camp.

L'elaboració funcional, el desenvolupament dels estils (dels estils periodístics, per exemple, com ara mateix ens deia l'Oriol Camps), tot això són les respostes lingüístiques que els usuaris necessiten. I des d'aquest punt de vista podríem parlar si el català dóna tot allò que hem de menester per tenir una llengua competitiva -no vull dir competitiva en el sentit de poder desplaçar l'anglès, però almenys prou competitiva per evitar ser desplaçada de tots els camps per l'anglès o per una altra llengua.

Una altra idea: com tenen accés els usuaris a aquests recursos lingüístics? Nosaltres podem preparar el millor diccionari d'informàtica, per dir un camp, i en canvi no aconseguir un coneixement ni un aprofitament per part dels usuaris, la qual cosa fa que aquest diccionari no l'usin els informàtics a qui va destinat, i aquest exemple podem generalitzar-lo.

Aquest matí en Josep Piera parlava dels llibres que no s'obren; doncs bé, fora de la poesia això també passa. Pot haver-hi molts materials lingüístics disponibles, però de vegades la gent no hi té accés. Per què? Perquè em sembla que hi ha uns *mecanismes d'intermediació* entre els recursos lingüístics i els consumidors d'aquests recursos. I és aquí on tenim el problema plantejat, perquè el català, en moltes coses, té uns recursos lingüístics prou desenvolupats, però, en canvi, els usuaris no hi poden accedir perquè hi ha hagut un dèficit enorme en aquests sistemes intermediaris entre recursos i ús. Em refereixo als sistemes d'adquisició de la llengua, a tot el sistema educatiu en bloc que, en el cas de Catalunya, podem dir que ja hi dóna accés, però pensem per exemple a les Illes -l'Aina Moll ens ho podria comen-

tar amb coneixement de causa- i al País Valencià. No es pot dir que en aquests llocs el sistema educatiu ofereixi un accés complet al domini de la llengua pròpia, ofereix, això sí, unes classes de llengua pròpia, però no crec que això sigui suficient. Un altre aspecte d'aquests mecanismes d'intermediació, i crec que és molt important, seria la presència del català en *els sistemes de tractament de la informació*, tenint en compte que informació significa poder. Doncs el català no és present en la informàtica ni en la telemàtica, el català no és present ni en els manuals de formació, els manuals de maneig d'aparells, ni en les pantalles dels ordinadors, ni en moltes altres coses. Estem creant la consciència que usar el català vol dir superar obstacles. Aquest és un punt que crec greu i que valdria la pena tenir en compte en els sistemes d'intermediació.

Encara hi ha una altra mediatització potser una mica més subtil, però que considero important i que no hauria de passar desapercebuda. Es tracta de la *jerarquitització dels discursos*. En començar la seva ponència, Carles Duarte ha dit -i en el sentit que ell ho ha dit jo també ho compartiria- que no hi ha d'haver jerarquies entre les variants dialectals, l'estàndard i els diferents registres. Evidentment, no n'hi hauria d'haver, però en realitat n'hi ha. M'explicaré. L'usuari, la persona que fa servir una llengua -i això els lingüistes ho hem de tenir molt en compte- no viu en els codis lingüístics, no viu en els paradigmes ni dintre del diccionari ni de la gramàtica. L'usuari viu dintre els textos, dins dels discursos i per tant, només aquells discursos que li arriben, aquell tipus de llengua que li arriba amb les connotacions de prestigi, d'autoritat, de veritat, de credibilitat, de legitimació i tot el que hi vulgueu afegir, només aquests discursos del poder en les seves diverses manifestacions li fan un efecte important. Per consegüent, el fet que nosaltres tinguem una llengua que ocupi determinades parcel·les, uns determinats àmbits d'ús i no uns altres dins d'aquesta jerarquia dels discursos, té unes implicacions positives o negatives segons els casos. Un exemple molt clar és la intermediació del sistema jurídicopolític i tot el que podem considerar associat amb això: el mercat per exemple, l'organització del mercat i el funcionament lingüístic de les organitzacions.

Voldria reprendre ara el que deia en Lluís Flaquer quan distingia dues menes de socialització: l'actitud integrativa i l'actitud utilitària. Crec que aquí també podríem distingir dues etapes: la socialització inicial i l'adopció posterior d'uns comportaments lingüístics que per a nosaltres són molt importants. La primera socialització té lloc a l'edat pertinent, la del nen i la del jove. Però hi ha una altra etapa de socialització que és importantíssima i que nosaltres, dins d'aquests sistemes d'intermediació, la tenim molt mal controlada. Faig referència a quan una persona acaba els seus estudis i la preparació professional i entra dins d'una organització complexa, una empresa, administració, taller, fàbrica, qualsevol d'aquests llocs de treball i es troba dins d'una organització en la qual hi ha uns sistemes de funcionament lingüístic, unes regles que encara que no estiguin escrites funcionen i de fet són un poder taxatiu. Aleshores es

produeix una segona socialització i és quan les persones, si han après català i es troben en un medi que els permeti utilitzar-lo, desencadenen el pas del coneixement a l'ús, però si han après català o són catalanoparlants i entren en una empresa en la qual s'ha de parlar castellà, alemany o francès i no català, doncs el seu català continuarà en estat latent i pot arribar a ser una reminiscència cada vegada més lleu. Amb això vull dir que un dels punts més importants que em sembla que hem de controlar en els sistemes d'intermediació és el *funcionament lingüístic dels organismes*. Si les organitzacions complexes, ara que la gent arriba al seu primer lloc de treball sabent català, la possessin en una situació que calgués utilitzar-lo de manera creixent, es desencadenaria tot el mecanisme de canvi d'una manera natural. Crec que això té molta importància.

Segur que em deixo moltes coses, sobretot pel que fa als aspectes de consciència lingüística que crec que tenen un interès molt més gran del que els atribuïm i voldria almenys deixar-ne constància encara que no en parli. Cadascú de nosaltres té una determinada visió del lloc que han d'ocupar les llengües, una determinada associació de cada llengua amb una sèrie de valors i, en definitiva, tot això es forma lligat a aquests sistemes d'intermediació i no apareix per generació espontània. Tot això té una gran importància, però preferiria en tot cas que altres persones aquí presents, que en poden parlar amb més coneixement, ens ajudin en el debat.

En definitiva, i per acabar, em penso que si volem que cada persona en concret tingui una llibertat real per a desenvolupar-se davant dels reptes de la Modernitat, la nostra comunitat també ha d'arribar a tenir la plena possessió d'aquest espai públic, com deia en Flaquer, i el problema més important que tenim plantejat és el control, el domini nostre d'aquests sistemes d'intermediació. I dit això més que afegir altres detalls que m'han suggerit els companys, prefereixo parlar-ne durant el diàleg i animar el públic a participar-hi.

Sena. Ponència - Diàleg

Raimon Panikkar

Abans d'encetar el diàleg, jo voldria fer una pregunta al públic:
A quin món ens obre el català?

A quin món ens obre el català

Jesús Tuson

En teoria i a la praxi, qualsevol llengua del món ens obre a tot el món de les llengües. El llenguatge i el pensament o el llenguatge i la intel·ligència van tan lligats que una llengua qualsevol -i ara no parlarem ni de les majoritàries ni de les modestes, totes són ben dignes- ens fa intel·ligents, i és a partir d'aquí que podem aprendre llengües. Ara bé, per als danesos, quin món els queda obert a través de la llengua danesa? Doncs tot el món. Si els danesos creuen convenient aprendre les llengües que són al seu abast ho podran fer, evidentment, a partir de la llengua danesa, perquè és la que els ha fet intel·ligents.

Enric Aguilar

La teva pregunta la veig més encaminada a veure si el català ens obre només al món de la Modernitat, de la tecnologia o de la ciència -un món deslligat de l'art i de l'estètica- o bé ens pot obrir a un món més interessant.

Assistent no identificat

El català ens obre a un món propi, no en tenim d'altre per començar. En conseqüència ens obre, també, a l'amor propi. Crec que col·lectivament hauríem d'aplicar aquest principi tal com ho fem individualment. Un individu sense amor propi no pot funcionar, una col·lectivitat sense amor propi tampoc no ho pot fer. Un cop hàgim descobert el nostre món i recuperat la nostra identitat a través de la llengua, perquè és un dels trets més importants que tenim, descobrirem tota la resta de l'Univers.

Isidor Marí

De vegades valorem una llengua només per la quantitat d'informació a què ens dona accés. Aquests nons, però, tenen una naturalesa utilitària i superficial. Jo no contraposaria aquesta realitat amb l'experiència de nons aparentment més petits, però que tenen una intensitat experiencial de la pròpia cultura. La solució es troba en una certa complementarietat entre la identificació completa amb la llengua pròpia i el fet de compartir nons diversos per necessitats ocasionals i del tot instrumentals. Suposo

que tots estem condemnats a fer una combinació d'aquestes característiques.

Raimon Panikkar

Podríem distingir entre món, en el sentit que cada llengua ho és, i horitzons de cultura als quals cada llengua ens obre.

Isidor Mari

Jo no vull minimitzar l'experiència d'una altra cultura. Per exemple, tot llegint Rilke una persona pot incorporar dintre seu aspectes d'una altra cultura, amb els quals pot identificar-se tal com ho faria amb Ausiàs March. Repeteixo, crec que no es pot valorar una llengua només per la quantitat d'informació a què ens dona accés.

Josep Piera

Entre d'altres coses, el català és per a mi la porta de la memòria, memòria privada i col·lectiva. A partir d'aquí, ens obrim a la cultura i des d'aquí al contacte amb les altres llengües.

Un aspecte positiu d'avui és que el català ja no és una llengua subsidiària, i a través d'ell podem conèixer altres móns culturals. Però a València diem: com més sucre més dolç, és a dir, com més llengües es coneixen millor.

Josep Espar i Ticó

A mi la llengua catalana m'obre a la naturalitat. És l'expressió del meu jo personal i col·lectiu. Abans de formular-ne la utilitat em surt, naturalment, la naturalitat, dient-ho amb redundància.

Entre naturalitat i utilitat hi ha un abisme, una immensa distància, potser com la que hi ha entre el ser i el tenir.

No em plantejo d'antuvi quin servei em farà ni quin futur en el temps pot tenir la llengua catalana, la parlo i, senzillament, vull que s'enriqueixi, que no es contaminin, que no s'empobreixi, que no es deteriori i que, alhora, progressivament, vagi servint per a tots els usos. Encara que el futur del català estigués irreversiblement condemnat, l'hauria de cultivar. Tota realitat vivent vol continuar vivint.

De la mateixa manera que considero natural que els catalans parlin català, també ho és per a mi que les persones s'adaptin al medi on viuen. Si el medi és fort, condicionant, s'hi adapten més aviat; si el medi és feble, inoperant, l'adaptació pot arribar a ser impossible. Enfortir el medi és natural. Degradar-lo o afeblir-lo és obscè.

Raimon Panikkar

Això és molt bonic, però des de un punt de vista logístic és un cercle viciós. Perquè, què és aquesta naturalitat, sinó la

identitat mateixa, present en la llengua?
 Jo pregunto per què el català és important i, més concretament, quina dimensió especial del món de la tecnologia i de la informàtica ens obre el català que no l'hagi oberta ja l'anglès?

Jesus Tuson

El català és important perquè és una realitat. També n'hi ha d'altres...

Raimon Panikkar

Però el català només n'és una.

Joan Martí

¿Per què ens hem de preguntar a quin món ens obre el català i no ens preguntem a quin món ens obre el castellà o el francès, per exemple? Jo faria una altra pregunta: per què hem de defensar la llengua catalana? La resposta seria immediata, l'hem de defensar perquè existeix i està en perill. La nostra llengua és. Sembla com si dubtéssim davant de si som o no som una realitat, i no he dit identitat. Cal partir de la llengua com un axioma. Els altres tampoc no saben si són o no una realitat, fan un ús normal de la seva llengua sense cap mena de qüestionament.

Aina Moll

El català ens obre al nostre món, al món català, és a dir, si necessitem adaptar-nos a la Modernitat és perquè la Modernitat ja forma part del nostre món. A un pagès que encara llauri amb arada, els ordinadors no el preocupen gens i, per tant, no es pot parlar d'una necessitat. Ara bé, si el nostre poble els necessita és perquè això ja forma part del seu món.

El català és una llengua prou forta i normal com per assumir aquesta tecnologia com ha assumit tantes altres coses en la història. A mesura que ens arriben noves coses la llengua s'hi adapta, però el món resultant és, indiscutiblement, el món català.

Allò que hem d'evitar és que la Modernitat ens arribi en castellà o en l'anglès per un abandonament del nostre món. El problema és aquest i no que el català estigui en perill per culpa de la Modernitat.

Raimon Panikkar

Per continuar amb la meua provocació: una persona que es declarés contrària a la invasió tecnològica moderna, podria dir-se que és un mal català?

Aina Moll

N'hi ha molts que s'hi declaren en contra i no són pas mals

catalans. Tanmateix, també hi ha molts anglesos i castellans que s'hi declaren en contra.

Raimon Panikkar

Això és delicat. Pel que es veu, el nostre món ja és el món tecnològitzat i, en conseqüència, aquest és el món català...

Aina Moll

El nostre món és el món català que ve de molt lluny i que actualment s'ha tecnològitzat, per tant, la tecnologia forma part del món català. No és l'essencial del món català, però és una part que hi ha aportat la nostra generació.

Enric Aguilar

Hi ha un punt que sempre defugim. Hem de catalanitzar la ciència, la tecnologia, la matemàtica perquè tenen molta importància i són part del nostre món, però la llengua hi participa i és allò que ens dóna una autèntica personalitat com a poble i com a cultura. Són els escriptors, pensadors i tota una sèrie de figures que han aparegut al llarg de la història -moltes vegades fora dels contextos culturals de l'època- els qui, en català, han creat una cultura diferenciada. Em sembla important tot el que s'està dient, però caldria esmentar aquest altre punt que es troba en la base mateixa del simposi i en la seva convocatòria. Potser caldria subratllar-ho una mica més.

Modernitat

Raimon Panikkar

Respecte a la paraula Modernitat, recordo un famós personatge que cap als anys 50 va introduir, per primera vegada, a la Universitat de Tubinga les ciències de la comunicació. Els de l'esquerra varen reaccionar indignats perquè això de comunicació volia dir comunitat i comunió i ells volien lluita de classes. Tanmateix, els de la dreta van dir que aquest nom no es podria acceptar mai perquè era massa semblant a comunisme.

Ara som en un període de Modernitat en el qual les ciències de la comunicació no són, precisament, ni comunitat ni comunió ni tampoc comunisme.

Lluís Flaquer

Totes les llengües ens poden obrir la porta a moltes coses perquè són riques. Ens obren al món íntim i al contacte amb la gent. Podem comunicar-nos a través dels diversos sistemes de comunicació, siguin poètics, de masses o informàtics.

Ara bé, tot enllaçant amb la pregunta del prof. Panikkar, a quin món ens obre el català, jo voldria tornar a la Modernitat. Fins al nostre temps, les llengües podien subsistir, fossin d'una tribu o d'un grup humà de cent persones. Ara, però, aquelles llengües que no poden o no les deixen o no saben fer front als reptes de la Modernitat estan condemnades al fracàs.

Jo voldria tornar vers aquest tema i preguntar si el català s'ha dotat d'instruments moderns, i si realment fa front als reptes de la Modernitat. El català ens obre, certament, a mons vitals i íntims, però si avui el català no serveix per a la informàtica, per posar un exemple entre d'altres, acabarà per desaparèixer.

Joan Martí

Voldria dir-li al Sr. Flaquer que a mi no m'ha quedat clar què s'entén per Modernitat. D'una banda semblava que era una qüestió d'ideologia, tanmateix després s'ha lligat molt a la tecnologia. La paraula Modernitat és un mot buit, que podem omplir d'allò que vulguem. Per a mi la Modernitat és un concepte que respon a un model de vida triat prèviament. Per exemple, un grup humà que visqui sense tenir màquines de rentar, és modern o no? I, qui som nosaltres per dir si és moderns o no? Nosaltres hem decidit triar un sistema d'explotació econòmica, laboral etc. que ens obliga a pujar dalt d'un carro, un carro que, a més, no menem nosaltres, sinó d'altres més poderosos. Això és un parany, volem ser moderns però no ho som prou perquè ho hem de ser a través d'allò que els altres ens diuen que és ser modern.

També s'ha dit que les llengües parlades per poques persones si no s'agafen al carro de la Modernitat tenen les de perdre. A mi aquest plantejament em sembla molt greu. Les llengües són totes prou útils i bones. Si una tribu de vint persones parla una llengua, aquesta és simplement la seva i serveix per a allò que ha de servir. Si no ens adonem d'això tan elemental, fem com els americans quan van a estudiar antropologia, esperem que ens diguin allò que volem sentir. Contràriament, diem que els estudiats són una gent molt rara, que no són moderns... sense pensar què som nosaltres per a ells.

Lluís Flaquer

Crec que la tribu en qüestió no és moderna, però el terme modern no implica cap mena de connotació moral. Quan parlem de modern ens referim a una etapa determinada de l'evolució social i això no vol dir que sigui bo o dolent.

La Modernitat té les seves cares i les seves creus, els seus avantatges i servituds. Per una banda implica un grau de desenvolupament econòmic, un creixement auto-sostingut i un canvi social institucionalitzat. Per l'altra, jo voldria destacar, sobretot, altres aspectes com són l'escisió entre dues esferes, entre el públic i el privat, l'Estat i la societat civil.

El repte que implica la Modernitat és, sobretot, la construcció d'un espai públic i aquells pobles que no aconsegueixen de construir-lo, es troben en inferioritat de condicions.

Identitat i politització de la llengua

Lluís Flaquer

Voldria parlar d'identitat-essència i d'identitat-complexos. En sembla que, en part, si parlem tant d'identitat és per un complex o problema psico-sociològic o existencial, però també voldria destacar altres aspectes que no són psicològics, sinó que tenen a veure, sobretot, amb l'evolució social.

Si parlem tant d'identitat, és perquè les bases de la identitat catalana han canviat en els darrers anys. En aquest moment la identitat va lligada, pràcticament, al problema de la llengua i d'aquí passen a l'essència.

De fet les identitats no són mai essencials, sinó que han estat elaborades al llarg dels anys.

Crec que la identitat catalana s'ha aprimat, perquè les bases que abans la sostenien eren molt més amples. Si els catalans ens sentíem diferents era perquè Catalunya tenia una singularitat que venia donada per una sèrie d'institucions de tipus jurídic, econòmic o social que avui també existeixen, però que han perdut en part la seva importància. Per exemple, avui l'economia catalana potser és més pròspera que la d'altres punts d'Espanya, però ja no és, juntament amb el País Basc, l'únic enclavament econòmic en el desert de l'Estat espanyol.

Potser per aquest motiu, avui fem del català la base exclusiva de la nostra identitat i això és molt perillós perquè ens porta de dret cap a la politització de la llengua. Quan veiem que la llengua es troba amenaçada, en ésser la base exclusiva de la nostra identitat, reaccionem emocionalment i, aleshores, apareixen els problemes que tots coneixem. Si el llenguatge fos un fet natural, ja no hi hauria vacil·lacions. La llengua seria o no seria, simplement, i ja no caldria, per exemple, que ara en parléssim.

Alex Susanna

Les bases de la nostra identitat, com molt bé ha dit en Lluís Flaquer, s'han aprimat. Jo diria que tots ens hem aprimat i que els temps canvien. Una de les coses que més em preocupen és observar la progressiva, i gairebé diria irreversible, pèrdua de consciència lingüística dels estudiants, de la gent jove. Aquest fenomen, contra el qual no crec que hi hagi res a fer, potser sigui un senyal molt clar que estem entrant en una altra etapa i que aquest famós concepte d'identitat, de catalanitat, que fins ara veïem tan indissociablement lligat a la llengua, pugui associar-se a altres coses.

Raimon Panikkar

És a dir, el fet que enguany a la Universitat catalana Pompeu Fabra un 70% de les classes s'hagin fet en castellà no ho considereu un fet greu, sinó un fet normal...

Mitjans de comunicació i estandard oral

Maria Lluïsa Pazos

M'ha semblat entendre que s'ha parlat d'integració dels no-catalans, però no d'aquesta gent que és analfabeta en la pròpia llengua a causa de la situació política que s'ha viscut. Aquesta manca de seguretat en la llengua pròpia, aquest complex històric, es reflecteix en l'actitud presa pels mitjans de comunicació. S'ha dit aquí que no s'havia de ser massa savi, perquè si no la gent canviaria de seguida de canal. Jo no sé si aquesta és la manera d'integrar els analfabets en la llengua pròpia. I pregunto: les altres llengües de cultura fan el mateix? M'ha semblat detectar una certa vergonya davant l'expressió culta de la llengua històrica i aquest és l'únic patrimoni que tenim per oferir a la gent de fora. No crec que rebaixant el nivell de la llengua s'integri la població ni que aquesta pugui superar el seu complex.

Oriol Camps

El problema dels mitjans de comunicació no és un problema local, és a dir, apareix en totes les llengües. Als mitjans de comunicació s'ha de parlar en un estil intel·ligible, per a tothom, i això passa arreu. Només en programes estrictament literaris es pot fer literatura i aquests espais són minoritaris.

En els mitjans normals, no es tracta de rebaixar res, sinó més aviat de parlar de la política, del temps, del trànsit i de naturisme o dietètica si s'escau, amb el llenguatge que la gent fa servir normalment per parlar d'aquestes coses. L'únic que cal fer és llimar les incorreccions.

Jordi Badia

Estic completament d'acord que en els mitjans orals el llenguatge sigui entenedor, però això no significa que es faci servir un llenguatge vulgar ple de castellanismes. Tampoc no crec que s'hagi d'emprar un llenguatge acadèmic, propi d'un professor d'universitat. S'ha de trobar, això sí, un llenguatge mitjà, un estandard oral.

En els mitjans de comunicació, com són la TV o la ràdio, no hi ha un sol registre. No és el mateix el llenguatge formal dels informatius que el de la gent del barri, del tot col·loquial. Ara bé, tots dos han de ser estandard.

Que el llenguatge estandard d'un informatiu radiofònic digui 'barco', per tal que els oïdors no canviïn d'emissora, per a mi és un error. A part de 'barco' podríem dir moltes coses que diu la gent del carrer. La BBC té un llenguatge estandard elevat i la gent no canvia d'emissora, més aviat l'escolta pel seu prestigi. Quan es va engegar el Diari de Barcelona, els directius van dir que farien un llenguatge ben acostat a la gent del carrer. Avui aquest diari és a punt de tancar i gairebé no es ven, més aviat és regala. Crec que rebaixar els continguts lingüístics no és

precisament la solució.

Alex Susanna

Em fa l'efecte que mentre persisteixin un cert tipus de reflexions, disquisicions i preguntes, la normalitat a la qual aspirem no s'assolirà mai. Hi ha un tipus de disquisició obsessiva i autocomplaent del tot preocupant. Moltes de les preguntes que aquí s'han fet, fa anys i panys que les sentim. Tinc la impressió que la normalitat s'està colapsant per un excés de preguntes.

Joaquín Arenas

A mi el problema dels mitjans de comunicació em té preocupadíssim. Des de que existeixen són com una escola paral·lela, marquen les tendències i ens eduquen, no solament als infants, sinó als adults. Avui, l'escola d'adults o la "desescola d'adults" són els mitjans de comunicació.

En aquest sentit, per a mi va ser un exemple l'actitud de la Montserrat Roig. Quan la Roig va decidir que es volia professionalitzar com a periodista i escriptora va anar a l'Òmnium i es va matricular en els cursos de català per tal de treure el certificat. Tenia clar que per tal de ser una bona professional havia de conèixer molt bé l'instrument de la seva feina.

Un locutor o un periodista prèviament han de saber català, si no que no s'hi posi.

Miquel Strubell

Qualsevol persona que llegeixi *La Vanguardia*, *El País*, *El Periódico*, o que en pitjar el botó li surti un canal de TV en castellà, té un estandard constantment. Aquest referent que ha de traduir li està introduint una sèrie d'interferències dia rera dia. No és un problema de català, sinó de castellà traduït.

La solució ideal seria que la gent amb consciència lingüística deixés de comprar un model de registre molt respectable, però que ens està destrossant la possibilitat de recrear un grau de qualitat de llengua entre la gent. Aleshores, a partir d'aquesta realitat, potser si que podríem parlar dels joves.

Jo no sé si amb la nostra actitud tenim la fortalesa moral per parlar de si els joves tenen o no tenen consciència lingüística. Els joves no han estat mai un model de futur, més aviat han constituït la gran preocupació de la generació dels seus pares. No podem esperar que la consciència lingüística neixi per atzar i ho hem d'aprofitar tot, en el sentit positiu de la paraula, qualsevol agressió a què ens troben sotmesos -encara en patim moltes.

Proposo el que deia la setmana passada, una articulació de la societat civil, una vertebració perquè aquesta consciència es manifesti ordenadament.

Respecte als estudiants universitaris, la situació ha canviat molt. Fa 20 anys la Universitat era una torre de vori lingüístic. Si els estudiants castellans parlaven en català és que no tenien

amb qui parlar castellà. Avui, sortosament, la situació social és distinta i a la Universitat també hi tenen accés els castellans.

Carne Vilà

Estic d'acord amb el que ha dit el senyor Oriol Camps, però no crec que ho apliqui en el mitjà de comunicació del qual ell és cap d'edició.

En sembla que de vegades falta una reflexió més profunda sobre la llengua a l'hora d'acceptar un castellanisme lèxic. Perquè, si bé és cert que el lèxic és la part més superficial de la llengua, la més externa... un canvi en aquest ordre pot tenir conseqüències que afectin altres parts de la llengua. El català no perd la seva entitat perquè es digui 'barco' o vaixell, però de vegades hi ha substitucions que ja no són tan innocents i que transcendeixen en altres aspectes de l'estructura de la llengua. Per exemple xicot-xicotota i nuvi-núvia. A la ràdio se senten frases com aquesta: *la princesa X ja té nòvio* (fixem-nos que ningú no diria la princesa X ja té xicot, perquè en català diem *la princesa X ja festeja*). Una substitució aparentment tan poc important com aquesta ha comportat la pèrdua de diferenciació semàntica entre xicot-xicotota -not propi d'un determinat registre, perquè encara en tenim d'altres propis d'altres registres, també inexistents en els mitjans de comunicació- i nuvi-núvia, la pèrdua d'un verb i la substitució consegüent per una construcció castellana -per tant se n'ha ressentit la semàntica i la sintàxi, que no són tan superficials com el lèxic.

Estic d'acord que no es pot traduir "recurs per recurs", com ha dit el senyor Oriol Camps. Però, ¿no és traduir recurs per recurs dir sempre *adéu* amb independència del tractament que es doni a una persona o dir aleatòriament *adéu* i *adéu-siau*? En català la salutació de coniat va associada amb el tipus de tractament que es dona a una o a més persones. I parlant d'aquesta qüestió de les salutacions, ¿no s'hauria d'haver pensat que la ràdio té unes especificitats que fan que les qüestions com el tractament, les salutacions de benvinguda i d'acomiadament, siguin molt importants? En un diari no ens poden dir *bon dia* perquè no saben quan el llegirem, però a la ràdio sí, en haver-hi simultaneïtat en el temps d'emissió i de recepció, encara que sigui fictícia perquè el programa sigui enregistrat.

Com és que aquestes qüestions no mereixen ni una línia en el llibre d'estil de Catalunya Ràdio? Parlant de llibres d'estil, Per què alguns no es publiquen? El llibre d'estil de Catalunya Ràdio, inèdit, és com una primera redacció del llibre d'estil del *Diari de Barcelona*, i que un llibre d'estil d'un mitjà de comunicació oral pugui servir de model per a un mitjà de comunicació escrit ja diu poc a favor del primer, en el qual se suposa que haurien de tenir molta importància les especificitats abans esmentades i els aspectes referents a la pronúncia i a l'entonació, per exemple.

Com que molts llibres d'estil no es publiquen -potser només es publiquen els bons, com el d'Eusebi Coronina que, com ha dit Carles Duarte, és excel·lent- només els podem conèixer indirect-

tament a través d'altres obres. Si volem saber què diuen els dos darrers llibres d'estil de l'Avui, hem de recórrer a l'article "El català conflictiu" de *Lexicografia catalana actual*, obra citada pel senyor Oriol Camps. A través d'aquest article ens assabentem que a l'Avui s'ha acceptat *fer-se amb* amb el sentit d'"apoderar-se", cosa que de fet ja hauriem pogut endevinar perquè s'utilitza a tort i a dret, fins i tot en ocasions que seria més apropiat fer servir el mot *agafar*. Però, *fer-se amb* no vol dir per a la majoria de persones tenir relació d'amistat amb algú?. De fet, molts catalanoparlants, si entenem *nòvio-nòvia*, *fer-se amb* (en el sentit d'*apoderar-se*) és, simplement, perquè saben castellà.

Tornant a l'especificitat de la ràdio, és si més no incòmode per a l'oient que cap al tard tan aviat ens diguin *bona nit* com després *bon vespre* i al cap de cinc minuts *bona tarda*; o al migdia tan aviat *bon dia* com *bona tarda*. Deixo de banda si s'ha de dir *bona tarda* o 'bones tardes' o si als mitjans de comunicació de Barcelona es pot dir 'bon vespre', o si no és un calc del castellà dir 'molt bon dia'; simplement com a oient exigiria una mica de coherència.

Una altra cosa que no mereix ni una línia al llibre d'estil és la dels tractaments, però sembla evident que l'ús de *vos* a Catalunya Ràdio hi està prohibit, i no és cert que no s'utilitzi enlloc. Jo no porto el 4 al davant de l'edat com el senyor Oriol Camps i l'utilitzo cada dia -com les persones catalanoparlants del meu entorn.

Potser el tractament de *vos* desapareixerà, però, qui hi haurà contribuït més, la gent "del carrer" o els mitjans de comunicació?

Quant als tractaments, no estic d'acord amb el que ha dit el senyor Carles Duarte que els tres tractaments responen a una gradació de formalitat: la diferència entre *vos* i *vostè* respon més al tipus de relació entre dos interlocutors que no pas a la situació formal. Si tractem sempre una persona de *vostè* o de *vos*, la hi tractem sempre per la relació que hi mantenim, no canviem pas de tractament segons la situació. Per què aquest bandejament del *vos* en els mitjans de comunicació orals? No és això una traducció de recurs per recurs? Es podria haver acceptat perfectament, i més tenint en compte les situacions surrealistes que provoca l'ús del *vostè* a la ràdio. És freqüent, per exemple, que en els concursos en què cal endevinar el nom d'un personatge, quan el locutor pregunta a l'oient que telefona "Quin és el seu nom?" -deixem ara de banda que caldria dir "com es diu *vostè*"- l'oien respongui "Robert Redford", perquè s'imagina que li demanen el nom del personatge que s'ha d'endevinar. És cert que el *vos* també és ambigu, però d'una ambigüitat que han sabut aprofitar prou bé alguns publicistes -és molt millor, em sembla, *Bebé Coca-cola* que *Begui Coca-cola*.

Ara seria molt fàcil de parlar dels locutors que parlen malament, ho seria perquè desgraciadament n'hi ha molts i com ja ha dit algú no s'entén que es contractin persones que no dominen el seu instrument de treball principal. M'agradaria referir-me, doncs, als locutors que parlen bé... però que parlaven millor quan van

començar a treballar a Catalunya Ràdio. El fet que hi hagi locutors que a mesura que passi el temps facin més incorreccions lingüístiques indica, em sembla, dues tendències. Una, apuntada eufemísticament per Carles Duarte com a perill, quan és una realitat, que els errors dels castellanoparlants es poden estendre als professionals dels mitjans de comunicació. L'altra tendència és que el lent camí cap a l'estandard provoca molt confusió i una inseguretat constant entre els parlants, com va dir la setmana passada la Dra. Mila Segarra. Un locutor que l'any passat deia "Gràcies a tots dos per haver vingut aquí", enguany diu "Gràcies als dos per haver vingut aquí"; una locutora que fa un parell d'anys deia estripar els pantalons, ara diu "trencar el pantalons.." Per exemple, darrerament, s'ha acceptat a Catalunya Ràdio *desvetllar* amb el significat de solucionar un enigma o descobrir un secret? Des de fa un temps ho diuen gairebé tots els locutors.

Tot el que he dit, i altres aspectes que es podrien comentar, si més no provoquen incomoditat en l'oient català. Moltes persones actualment podem "parlar" en tres, quatre o, fins i tot, més llengües, però parlar i escoltar la nostra ens fa sentir més còmodes. A mi escoltar un programa de ràdio m'agrada, però haver de sentir un locutor que no diu ni un pronom feble *en* ni per casualitat, com és el cas d'un locutor de Catalunya Ràdio, em provoca incomoditat, perquè cal que l'escolti com si estigués parlant en castellà.

En resum, crec que fa falta una reflexió més profunda sobre les conseqüències que provoquen en l'estructura de la llengua les decisions preses per alguns caps d'edició dels mitjans de comunicació, els quals també haurien de tenir un coneixement més profund del català que es parla -a tot arreu, i no a una zona concreta de Barcelona. També s'hauria de reflexionar sobre si els mitjans de comunicació reflecteixen el que la gent diu o bé si el que la gent dirà o no dirà serà un reflex del que els mitjans de comunicació van inventar, van prohibir o van difondre.

Josep Piera

Creo que la neurosi lingüística és excessiva en el sentit que quan la gent escolta la ràdio, no escolta allò que es diu, sinó que escolta llengua. L'actitud en contra dels mitjans de comunicació de vegades s'exacerba i això no ens ajuda gens.

A València, la TV3 es veu, i no pas per proximitat fonètica, lingüística o lèxica, simplement perquè agrada més que les altres.

Joan Martí

Estic molt d'acord amb el que ha dit el Sr. Oriol Camps quan ha parlat de la necessitat d'acostar aquesta llengua de bona qualitat a l'ús corrent. Tal com ens deia la passada setmana la Sra. Aina Moll, ens fa falta un estandard oral, no el tenim, i sovint els mitjans de comunicació passen d'un registre estrictament literari a un completament vulgar.

Hi ha una cosa que ha dit Carles Duarte que em sembla molt important i és la de demarcar el que suposa, des d'un punt de vista fins i tot simbòlic, la codificació i la qualitat d'ús. Quan això es dona, i s'accepta unitàriament, una llengua arriba a consolidar-se.

Això lliga amb la problemàtica de la qualitat de la llengua, és a dir, una llengua és normal quan s'usa de manera adequada, la qual cosa vol dir diferenciant-ne els registres.

Necessitem, doncs, l'estandard d'entremig, això per una banda. Per l'altra, jo crec que un símptoma clar d'anormalitat és que respecte a la qualitat d'ús, en aquesta societat tothom en parli. Es reconeix l'autoritat de L'Institut d'Estudis Catalans, però tothom diu la seva i aquesta és la que val.

Crec que ja seria hora de deixar tranquils els especialistes en el tema i que no hi hagi aquesta mena d'angoixa contínua respecte a la qualitat d'ús lingüístic. Crec que resulta vergonyant que avui es posi en qüestió la qualitat d'ús de determinades formes lèxiques que estudiosos de la categoria de Joan Coromines tenen classificades perfectament a través d'estudis molt profunds o també altres paraules de les quals el Prof. Joan Veny o l'Institut d'Estudis Catalans ja n'han dit el que havien de dir. Seria bo que s'acabessin, doncs, tantes escoles i capelletes.

Manel Mundó

Sobre l'amplitud dels mons que se'ns obren o que ens ha d'obrir el català, em sembla que el que he escoltat fins ara té una tendència cap al reduccionisme, és a dir, a simplificar les coses per fer-les més fàcils per a la gent, a reduir-li el llenguatge fins al punt que ja no pugui expressar-ho tot. Em pregunto si això és útil per a obrir-se al món.

A la ràdio i a la TV m'han cridat més d'un cop per parlar i, de vegades, m'han demanat que no digués determinada paraula -que consti que en determinats mitjans això no passa. Quan jo no puc dir el que vull amb les paraules que vull, em sento totalment engavanyat. Això no es fa perquè la comunicació sigui més entenedor, sinó perquè, de fet, no es tolera la llibertat al que un pensa. Aquest és un fenomen francament trist. Si hem arribat a la constatació que el català es perd perquè la gent ja no el parla bé, per què ens l'han de fer perdre als qui encara tenim un lèxic una mica més variat?

Crec que el reduccionisme disminueix la nostra capacitat de comprensió del món i, alhora, la capacitat d'expressar-lo a la nostra manera.

Centralisme lingüístic

Alex Susanna

Hi ha un problema que com a escriptor i intel·lectual em preocupa moltíssim i és la visió estreta i limitada que es té del nostre patrimoni lingüístic cultural per part, sobretot, de Barcelona. Hi ha grans reticències, no pas tant per part del públic lector,

com pels estaments més cultivats, és a dir, per part de la crítica, d'alguns professors universitaris i dels mateixos escriptors a l'hora d'acceptar aquells llibres que tenen un cert vernís dialectal. Aquest problema és significatiu i simptomàtic d'anormalitat.

Joaquim Mallafré em comentava que a Anglaterra ningú no s'estranya de les petites variacions que en un text pot introduir un traductor australià. A Barcelona això origina automàticament un tipus de discussió com la que aquí hem portat a terme.

Tot i haver après la llengua més en solitari que a l'escola, he tingut la fortuna de viure i moure'm dins d'un ambient normal. Ara bé, també he tingut molt clar que per assolir aquest nivell el primer que s'havia de comportar amb normalitat era jo. Tinc la impressió que de vegades el problema està en nosaltres mateixos.

Josep Piera

Per a mi un dels problemes més greus que hi ha és la manca de perspectiva, si voleu el reduccionisme centralista que avui es fa des de Barcelona. A Barcelona s'usa només el català en un sentit de cultura antropofàgica, per a ells només. No es té en compte la resta del país, del qual Barcelona n'hauria de ser capital, si més no cultural. És per això que no s'accepten les variants de sa llengua que poden ser tant o més fines que les del barcelonès. No se sap apreciar la bellesa de la diversitat i, tret d'ells, la resta s'ha de fer en castellà. A Barcelona el castellà s'usa per a la relació exterior i el català per anar per casa, en la cultura això també passa.

Per exemple, jo em sento un escriptor català i a mi, normalment, no és se'm crida per parlar quan cal una visió regional -que també és localista- de la cultura. Aleshores sí, es crida els valencians, els mallorquins. Aquest és el fenomen modern de la cultura catalana en èpoques de clandestinitat. En tenir un valencià i un mallorquí ja es tenien els Països Catalans resolts. Des de Barcelona, però, la consciència del que significa aquest territori no es té.

Ponència 6

IntroduccióRaimon Panikkar

En pagar tribut a la mentalitat tecnocràtica que cerca respostes, però no solucions -la diferència és clara- sembla que esquiven el problema central perquè és massa difícil i ens demana un canvi massa radical.

El com de la parla és subsidiari; la normalització és un imperatiu; el què de la parla és l'expressió del què de la vida. Parlem del que vivim i del que en fem experiència.

En nostre estil de vida condiciona, forja, la nostra llengua. El problema és aquí.

Joan VENY

Esperit i esdevenidor de la llengua catalana. Els dialectes

1. Em proposo parlar de la nostra realitat dialectal, dels factors que l'han condicionada i dels seus reflexos en la història i la vida de la nostra collectivitat cultural. És l'esperit de la llengua. El seu esdevenidor, com a instrument lingüístic "normal" i eficaç d'un poble, integrat en la vida moderna i obert als progressos tecnològics del món actual, lliga estretament els dialectes, la llengua històrica a la llengua estàndard amb problemes que tractaré d'abordar.

2. D'entrada, cal distingir dos tipus de llengua: la llengua històrica, d'un costat, i la llengua literària, comuna o estàndard, de l'altre (ja matisarem després sobre aquest darrer concepte).

La llengua històrica està formada pel conjunt de dialectes; aquests constitueixen subsistemes dins aquell sistema, subconjunts dins aquell conjunt. La llengua històrica és una família de parlars interdependents, de notables afinitats, i que funciona mediatament a través d'alguna de les seves varietats o dialectes. El català, doncs, en qualitat de llengua històrica, es realitza a través d'un parlant valencià, barceloní, eivissenc o rossellonès (sempre que aquest no hagi perdut els seus hàbits lingüístics locals).

La llengua històrica catalana s'ha generat en part per evolució directa a partir del llatí parlat a l'angle nord-est de la Península Ibèrica, en part com a resultat d'una transferència del català ja "fet" cap al País Valencià i les Balears (s. XIII) i cap a l'Alguer (s. XIV). En el primer cas, es van formar els dialectes constitutius; en el segon, els consecutius. Factors diversos han contribuït a un distanciament dels membres d'aquesta família, sense perdre mai el seu fort parentiu de llengua: factors geogràfics, històrics, socials i interns a la llengua mateixa, que sovint actuen combinats.

3. Les àrees centrals, que solen encabir la capitalitat, la Cort, que centralitzen l'activitat administrativa i cultural, etc., s'inclinen habitualment a la innovació lingüística enfront de les àrees laterals (València, Rosselló), les isolades (illes Balears, terres extremes occidentals) i les tardanes ^{de colonització} (País Valencià, Balears), més proclius a mantenir-se fidels al passat; així arcaïsmes com escurir 'fer-se fosc' el trobem al Matarranya, empegueir-se 'avergonyir-se' a les Balears, orellals 'ornacador' a València, llestar 'triar' al Rosselló, llong 'llarg' a l'Alguer. Això fa que es registrin concomitàncies entre àrees allunyades: eixir 'sortir' s'usa tant al Rosselló com a València, arena i torcar són comuns al cat. occidental i al balear (Veny 1960).

Els centre urbans, amb una activitat comercial, universitària, administrativa, etc. puixant propaguen les novetats a través de les planes i les conques fluvials;

de les ciutats de ~~se~~ ^{en} ordre passen als pobles grans i d'aquests als petits. En general, durant segles, el procés ha estat aquest. Des de l'explosió dels mitjans de comunicació de massa, però, l'avanç lingüístic per via geogràfica ha estat substituït per l'avanç per via aèria, a través de les ondes hertzianes. Una innovació arriba avui alhora tant a la ciutat com al llogaret més arraconat.

4. Hem dit que la base lingüística del català era el llatí vulgar parlat a l'angle Nordest de la Península. Ara bé, aquesta llatinitat no devia ser uniforme a causa de la procedència vària dels colonitzadors. En aquest sentit, alguns creuen que certes característiques fonètiques del català (i d'altres llengües), com l'assimilació MB > m (LUMBU > llom) o la variant OCTUBER, en comptes de OCTOBER (compareu els resultats cast. cat. octubre/ fr., occ., rossellonès octobre) són degudes a la presència a la Península d'un predomini de colons oscos i úmbrics del sud d'Itàlia.

Els colons romans arribats al futur solar català es van mesclar amb els indígenes (celtes, íbers i bascos) que, enlluernats per la superioritat d'aquella cultura, van ser assimilats. "La baignoire romaine - deia un historiador francès de manera tan jocosa com pedagògica - a conquis la Gaule". L'assimilació va trigar més a algunes zones, com el Pallars, on sembla que, si es jutja per la densitat de la toponímia menor d'ascendència bascoide avui conservada, es va parlar una varietat eusquera fins al s. X; variants fonètiques com ordiga, eixordiga 'ortiga', amb una d després de la sonant, en podria ser un record. Les tesis substratístiques que pretenen explicar la partió del català en oriental i occidental a partir de diferències qualitatives (pobles indoeuropeus a l'Est/ pobles no indoeuropeus a l'Oest: Sanchis Guarner) o de diferències d'intensitat de la romanització (Badia Margarit) o queda desfasada respecte dels progressos de l'arqueologia o no resisteix una crítica seriosa. Continuo pensant que el català oriental s'ha mostrat més renovador al llarg dels segles, mentre que l'occidental ha tendit a l'estancament de formes tradicionals (i així manté hòmens enfront de homes, cas[a] enfront de cas[e], etc.; i en aquesta fidelitat al català arcaic el substrat no hi té res a veure.

El superstrat visigòtic i franc va conferir una bona colla d'elements germànics al català, incorporats al seu patrimoni general. L'àrab, amb els seus dialectes, en canvi, va imprimir caràcter sobretot al lèxic valencià i, en menor mesura, balear (car aquí van restar menys musulmans com ho demostra el fet que, a l'inrevé de València, no es reservessin partides de terres als moros després de la conquesta). Són exemples de les petjades semítiques atzucac 'carreró sense sortida', dacsa 'blat de moro', estormia 'puf', bassetja 'fona'.

El veïnatge geogràfic, l'adstrat també compta a l'hora de marcar disgregacions. Dos adstrats han actuat sobretot: al Nord, l'occità, que ha imprimit una fesomia especial al rossellonès (cilla 'cella', aurendola 'oroneta', etc.); aquests vocables, però, generals en el cat. septentrional, podrien pertànyer a una primitiva capa lingüística del Rosselló, de factura predominantment occitana i de la qual serien els supervivents. A l'Oest, i de Nord a Sud, tenim l'adstrat

aragonès, castellano-aragonès (o castellà amb aragonès residual) i castellà. En el primer cas, es tracta sovint de casos de "continuitat d'àrea lingüística" (navalla 'raor'), però no manquen préstecs al valencià deguts a l'emigració aragonesa, com és ara lligallo 'cami ramader' o la interferència entre 'grill' i 'llagost' transferida també al valencià que ha provocat l'expansió grill cantador per designar el 'grill' i així distingir-lo de grill 'llagost'. Quant a l'adstrat castellà, la seva influència es barreja amb el contacte de llengües, especialment fort en el valencià meridional (on campen contaminacions com mulettes 'crosses', pavo 'gall dindi', i productes híbrids com mutxol 'mussol', tatxar-se 'tacar-se', etc.).

Els repoblaments poden igualment provocar variació, en major o menor escala. Si el mallorquí presenta moltes afinitats amb el català oriental és degut a un repoblament realitzat majoritàriament amb gent de la costa que va del Rosselló a Tarragona. Els llinatges insulars actuals que corresponen a noms de viles del Principat (Reus, Mataró, Blanes, Manresa, Terrassa, etc.) en són un eloqüent testimoni. D'altra banda, Tàrbena, colonitzada per mallorquins el s. XVII, constitueix un petit illot lingüístic dins el valencià meridional, malgrat el notable anivellament dialectal amb el valencià realitzat al llarg de quasi quatre segles; algunes petges mallorquines: l'article personal en, l'article salat, un cert lèxic, elaboració de la sobrassada.

Les migracions per qüestions laborals - o també polítiques o religioses - han tingut efectes diversos segons el seu gruix demogràfic i les condicions político-socials del moment. Entre el s. XIV i el s. XVIII, Catalunya va rebre un goteig constant d'occitans (mestres de paleta, mossos del camp) que van ser objecte d'assimilació; tant és així que no es nota en català del Sud de les Alberes cap contaminació lingüística occitana deguda a aquests contactes; només l'onomàstica és una excepció: Purcet, Mirabent, Vallribera, Capdet en són mostres d'una llista ben nodrida. Abans de la guerra civil, els immigrants que van arribar al Principat sentien Catalunya al seu voltant, al carrer, al teatre, a l'escola, a la premsa, a la vida pública...; la seva integració va resultar relativament fàcil (com la dels occitans de segles enrere). Després de la guerra civil, en canvi, quan la immigració va atènyer xifres altíssimes, amb una escola, uns mitjans de comunicació, unes institucions que desconeixien la llengua del país, el problema va quedar servit. Sols les àrees rurals van conèixer cotes remarcables d'integració.

El paper de l'Església en qüestions lingüístiques ha estat també decisiu.

La pertinença d'una localitat lingüísticament catalana a una diòcesi de parla oficial castellana pot motivar l'entrada en aquell parlar d'un bon nombre de mots i expressions d'aquesta llengua, especialment de l'òrbita eclesiàstica. Així, la Codonyera (Baix Aragó), d'expressió catalana però pertanyent a la diòcesi de Saragossa, ha introduït en el seu sistema lingüístic mots com obispo 'bisbe', padrenuestro 'parenostre', vinajeres 'cadanelles', etc. (Quintana 1977). Veurem també ^{scm}llatinismes i metàfores ^{del món litúrgic} han tenyit el lèxic de la nostra llengua històrica. Però sobretot ressaltarem el paper transcendental de l'Església en el manteniment, durant els 3 darrers segles, d'un estàndard oral a través de la predicació.

5. Tampoc s'han de menystenir els factors interns, que actuen en el si del sistema mateix de la llengua, sense influències externes. L'homonímia, la metàfora, la metonímia, l'etimologia popular, etc. aguditzen, intensifiquen la renovació lingüística, especialment del lèxic. L'escàs rendiment funcional d'un fonema pot provocar la seva substitució. En cat. oriental fins el s. XV-XVI, es deia c[é]ba, cad[é]na, etc. amb una vocal neutra tònica /é/ avui encara viva a la major part de les Balears. Les grafies del tipus antra 'entra', pras 'pres' així ho abonen. Com es va passar de c[é]ba a c[è]ba, de /é/ a /è/? A més d'ajudar-hi una possible ^{di}ssimilació en contextos com [p_ɛr_ɛzɛ] → [p_ɛr_ɛzɛ] (Gulsoy), crec que degué ser decisiu el fet que les parelles opositives del tipus [d_ɛu] - [d_ɛu], [s_ɛu] - [s_ɛu] constituïen un nombre exigü, és a dir, l'oposició /e/ - /é/ registrava un escassíssim rendiment funcional (a l'inrevés de l'oposició /á/ - /ó/, ^{que} presentava una nodrida sèrie opositiva: cap - cop, part - port, sard - sort, etc.); de manera que r/e/bre, cad/é/na, etc. podien passar a r/è/bre, cad/è/na, etc., sense cap perill de crear enutjoses homonímies. El que van fer els catalans orientals fa cinc segles, ho han repetit des de fa un segle una part dels parlants de les Balears a través d'un procés que hem pogut seguir al viu.

6. Però, a més dels factors històrics, geogràfics i interns, que he intentat il·lustrar, es troben els socials, que reflecteixen diferències lingüístiques en relació amb la classe social, l'edat, el sexe, la instrucció. Les actituds de subestima o d'orgull envers la pròpia llengua o varietat i envers altres llengües i varietats també poden originar canvis en una llengua històrica. Estem davant diferències verticals que poden assolir una dimensió horitzontal.

Que la llengua dels avis és diferent de la dels pares i aquesta, de la dels fills és quelcom evident al més llec en lingüística. Es dona la diacronia dins la sincronia. En un mateix moment coexisteixen diversitat de formes segons les generacions. Unitats actives en la primera generació esdevenen passives i en concurrència amb altres formes en la segona i ja són obsoletes en la tercera, quan ja s'ha consumat la substitució; a la costa de Llevant els vells deien vuiro per 'esternut', la generació mitjana usava esternut i coneixia passivament

vuiro i, finalment, els joves usaven exclusivament esternut. Quan aquest procés substitutiu es realitza d'una manera natural recurrent a les forces productives internes de la llengua pròpia, com en l'exemple esmentat, estem dins la normalitat. Però, quan l'esmentat procés té lloc en un pla de subordinació de manera que la substitució es realitza massivament i incontrolada a favor de la llengua hegemònica, subordinant (castellà, francès o italià, segons el domini polític al qual pertany cada parcel·la de la llengua), estem aleshores dins una anormalitat perillosa que despersonalitza la identitat de la llengua o, en el pitjor dels casos, provoca una substitució. Assistim així a una degradació lèxico-semàntica que arracona formes pròpies (desfici, esglaiar-se, per a dinamitzar les que són rèplica de la llengua subordinant

A classes socials diferents corresponen tipus de llengua diferents, marcats sobretot per l'impacte en les classes més altes, tot i que s'ha de matisar si aquestes són d'extracció rural, car en aquest cas ^{els} elements contaminats són de nombre més baix. Però el cercle clos d'una classe alta pot afavorir la fidelitat a formes arcaiques. L'aristocràcia mallorquina ha subratllat el seu estatus diferencial mantenint-se fidel a un estat de llengua superat per la resta de classes: conserva senyor avi i senyora àvia per a 'avi' i 'àvia' quan el comú se serveix de padrí o padrina (pel fet que l'avi o l'àvia solia ser el padrí o padrina de fonts del nou-nat). Sense deixar els exemples de l'illa, un senyor era saludat - ho és encara - amb un bon dia tengui (-a), bones tardes tengui (-a), etc. , reduïbles en tot cas a tengui (-a), però mai per mai a bon dia o bones tardes, si no es volia caure en una falta d'educació o cometre una grosseria. Deixalles lingüístiques d'una compartimentació social d'arrels feudals.

La variable sexe' també s'ha de tenir en compte. Els sociolingüistes criden l'atenció sobre diferències en la llengua masculina i la femenina. Aquesta sol ser una modalitat més refinada, amiga de l'eufemisme. Tot i que el tipus de vida que porta la dona en cada comunitat influeix sobre les seves característiques, ^{lingüístiques} en general s'observa una tendència a la innovació. És sabut, per exemple, que la iodització (paia 'palla') abraça una ^{àrea} del català central i que s'hi troba en situació inestable, car la competència del "lleïisme" (palla) és forta perquè és pròpia de Barcelona, de la llengua escrita i de l'estàndard oral, ço que ha provocat una subestimació de la /j/ que, d'altra banda, ja coneix arrels medievals. I bé: en un estudi quantitatiu d'aquesta variació (Bau/Font 1992) a la Plana de Vic, resta clar que el 34 % d'homes es manté fidel a la /j/, mentre que només ho fa el 26 % de dones; es fa palès, doncs, el major mimetisme del llenguatge femení cap a les novetats lingüístiques.

Les ciutats, centres de desenvolupament industrial, gresol de la cultura, etc., han estat nuclis irradiadors d'innovacions. Així, al Principat, el triomf del mot patata enfront de trumfa o de mongeta enfront de fesol radica, segons Badia (1979), en el fet que patata i mongeta són termes predominantment urbans, propis de Barcelona, enfront dels altres, trumfa i fesol que duen l'estigma de la connotació rural.

D'altra banda, el contacte de llengües - al qual ja hem alludit - produeix en la llengua receptora desequilibris que donen lloc a renovacions substancials. S'hi registren casos d'hipodiferenciació, o reducció d'unitats (capsa / caixa ---> valencià caixa); d'hiperdiferenciació, o augment de les unitats (tonyina ----> tonyina / atun 'tonyina enllaunada'); de substitució (capsa ---> rossellonès buata, alguerès escàtola); d'importació, amb ocupació sovint d'una casella buida (cossetxar 'segar i batre amb una màquina especial'); de pèrdua (tret ---> tiro (però el mot tradicional viu en frases fetes com a tret de petó), etc. La normativa s'encarrega de retornar la puresa de la llengua, de proposar nous mots o de cedir davant fets lingüístics instal·lats al sistema. Les acadèmies actuen en aquest respecte amb prudència i lentitud; entre els professionals de la llengua, sorgeixen actituds essencialistes, geloses de la puresa de la llengua i adverses als elements forans, enfront d'actituds laxes, toves en l'admissió d'unitats no genuïnes.

7. Tots aquests són factors en general de diversificació (i els darrers d'acostament a la llengua hegemònica), propis de la llengua històrica. Hi ha, però, un contrapès, unes forces centrípetes que llimen diferències: els desplaçaments i viatges de parlants d'una zona a l'altra, la burla de la gent davant certes formes considerades massa locals, el llanguiment de la cultura popular tan rica d'experiències antropològiques i sobretot la pressió d'una llengua estàndard. D'aquesta hem de parlar, però abans dedicaré unes pàgines a la cultura popular i les traces que deixa en l'esperit i la llengua dels parlants.

8. Les experiències, inquietuds, angoixes, sabers i ignoràncies del poble sovint es reflecteixen en el mirall de la llengua, en les seves múltiples cares que són els dialectes. Quan institucions, creences, maneres de pensar, formes de vida, etc., han periclitat, la llengua se'ns presenta com ^{el seu} testimoni vivent en un vocable o una frase feta. Per al seu estudi, cal sortir dels límits de la lingüística i cavalcar pels camps de la botànica, la biologia, la història, el folklore, la geografia, etc., és a dir, cal entrar en un terreny clarament interdisciplinari.

Els membres de cada comunitat humana estableix⁷ relacions d'ordre divers amb el medi en el qual viuen i amb les seves criatures, animades o inanimades. La més intensa relació amb un o altre sector de la naturalesa condiciona contactes més forts que es tradueixen d'alguna manera en la llengua. La llengua, doncs, està en funció del coneixement de la naturalesa, i aquest, en funció de les necessitats de la comunitat, de la utilització que fa dels productes de la terra, etc. No repetiré el cas dels noms donats pels esquimals a varietats de la neu o de les 17 tonalitats de verd entre els indis morodos... M'acolliré a exemples més propers, de la nostra cultura. Per exemple, la micofàgia dels catalans, és a dir, el conegut consum gastronòmic dels bolets a casa nostra enfront del seu desapropiament a Castella. Les seves conseqüències lingüístiques són clares: profusió àmplia i frondosa de noms de bolet en català. Només a les rodalies d'Igualada es troben prop de 80 ^{espècies amb} noms populars (Llensa de Gelcen 1970); Font i Quer (1982, 9) afirma que a Catalunya el poble coneix 100 espècies de les quals ha recollit 250 noms. No manca la transfusió paremiològica: és probable que l'expressió estar tocat del bolet 'estar boig' tingui relació amb l'antiga ingestió del bolet Amanita muscaria 'reig bord, oriol foll' que produïa estats d'hal·lucinació (Fericgla 1985).

Els empordanesos són, potser per influència francesa, grans consumidors de garotes o erissons de mar; es mengen l'ovari de les femelles. Dels mascles, que no ténen aquesta part comestible, en diuen judiues (= 'jueves'), variant de la forma femenina arcaica judia, anomenada així probablement pel valor despectiu que tenia aquest gentilici a l'Edat Mitjana. Tal matisació és desconeguda en el litoral on no es consumeixen aquests equinoderms.

La toponímia, que estudia els noms de lloc, juntament amb la dialectologia, ens ajuda a descobrir aspectes diversos d'aquesta "cultura". Ens testifica vells cultes (el top. Madremanya, antic sobrenom de la deessa Cibebes), revela pretèrits conreus (es Vinyet, diu avui d'un camp no hi ha vinya), fa transparents metàfores opaques (la Mambla < llat. MAMMULA, aplicat a la sinuositat d'un riu, com si fos d'un pit), perpetua mots desapareguts amb el seu referent (de la Satgetia, que es refereix a una barca llatina medieval del Mediterrani).

9. La cultura popular material que els italians anomenen "tradizione oggettiva" o "approccio ergologico", comprèn els objectes que l'home fa servir per a viure, treballar, relacionar-se, divertir-se: els vestits, la casa, la barraca, el mobiliari, els atuellis de cuina, les eines agrícoles, els pesos i mesures, la moneda, etc. i les feines i activitats que s'hi relacionen. Les contingències històriques, les relacions amb altres comunitats, l'isolament han provocat al llarg dels segles segmentacions i fissures més o menys accentuades segons el sector semàntic, amb un predomini - no cal dir-ho - d'elements comuns. Les

contingències històriques, les relacions amb altres comunitats, l'escassetesa de comunicacions, el règim de vida autàrquic, l'adhesió al propi espai han condicionat un trossejament cultural, superat sovint pel progrés tecnològic, industrial, comercial, però que forma part del nostre patrimoni històric. Les mesures agràries tradicionals no eren homologables; variaven tant els seus significants com la capacitat expressada: l'heimina del Rosselló, la vessana sudpirenaica, la faneca del País Valencià, la quartera del Principat, la quartera-da de Mallorca, sense baixar a subdivisions que farien una llista marejadora. Aquesta cultura material, dins el seu estatisme, presenta a voltes una certa evolució, com l'arada que de la de fust ^(o romanca) ha passat a la giratòria, arada amb rodes, etc. També entren elements nous, amb el nom forà, com el boïnder de Menorca 'balcó amb vidriera' portat pel anglesos.

10. Les feines del camp (sega, batuda, collita de l'oliva, etc.) han generat, a més, una colla interminable de cançons, refranys, etc. que han enriquit la vida espiritual de la comunitat. Entrem així en el ric filó de la cultura popular espiritual que comprèn aquelles manifestacions lingüístiques ^{incorporades al sistema i} arribades fins avui. Es tracta de rondalles, llegendes, endevinalles, proverbis, cançons, jocs verbals, entrebancallengües, mimologies, frases fetes, etc., que ens han pervingut després de passar pel gresol de generacions. Són la condensació de la saviesa i l'enginy dels nostres avantpassats. En la gènesi de les parèmies el tipus predominant de vida de la comunitat és decisiu: són pròpies d'una comunitat rural totes li ponen 'tot li és pròsper' o fer un riu (familiar), i d'una comunitat industrial tenir mala peça al teler 'estar en una situació difícil' o l'alcoiana ser de fil de vint 'ser de qualitat'. Avui també neixen parèmies i frases fetes a l'escalf sobretot de l'activitat esportiva: casar-se de penalty, tirar pilotes fora, llençar la tovallola, etc., amb la diferència que constitueixen expressions generals compartides per la llengua subordinant i on la creativitat pròpia brilla per la seva absència. Són diferents els casos imputables a fets culturals molt estesos i de fondes arrels antropològiques, del tipus treure una ànima del Purgatori (Balears) o fer un bisbe ^(Principat), que es diu quan dues persones pronuncien alhora una paraula; aquestes expressions estan en relació amb una concepció màgica que res no considera casual, "le moment extraordinaire provoque un fait exceptionnel" (Lurati 1991, 307-308); cf. italià si libera un'anima del Purgatorio nasce un frate.

11. L'organització de la vida d'una comunitat, amb la divisió en classes socials, la parcel·lació de la propietat, el pes de la vida religiosa, l'activitat lúdica, la medicina popular, etc. coneix també reflexos lingüístics, especialment lèxics, de gran interès. Així, la fragmentació de la propietat a Mallorca en els darrers segles ha causat una proliferació de topònims precedits de Can o Son impressionant. Un sinònim de 'nora' en el català del Principat és la jove, l'única llengua d'Europa que recorre a aquest concepte; l'organització

familiar explica probablement aquesta innovació original: el primogènit i la seva dona, la nora, es quedaven a viure amb els pares, amb els vells; per a distingir la mestressa vella de la jove, s'imposà la (mestressa) jove o simplement la jove; en alguns pobles de la Plana de Vic fins i tot distingeixen entre la jove, ^{nora} casada amb l'hereu, i la gendra 'nora casada amb un altre fill', d'acord amb un estatut jurídic diferenciat.

Una comunitat que ha viscut durant segles a l'empara de l'Església no és estrany que hagi farcit la seva llengua d'expressions com net com una patena, estar fet un Ecce-Homo, etc. I bé, penso demostrar en una altra ocasió que un peix anomenat a Mallorca quetsèmpet (*Synodus saurus*, també dragó, boixacriades), menystingut pels pescadors no és més que un segment de la pregària que seguia al Gloria Patri, és a dir "Sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen", resat durant segles en llatí. Quetsèmpet, catsèmpet, etc., va prendre, en circumstàncies festives, un valor pejoratiu aplicat a una persona o a un peix. És sabut que les expressions d'origen llatí s'aparten a vegades del seu context.

12. La impotència davant certs fenòmens de la naturalesa, la por a les penes del més enllà, la necessitat de trobar remei a les malalties, el desig de fer propícies les forces misterioses, etc. tot ha afavorit, en un marc de notòria credulitat, el naixement de tot tipus de creences, religioses o màgiques. El progrés de la ciència i l'expansió educativa han drenat aquestes manifestacions antropològiques cap a les velles generacions o bé les han esborrades, no del tot perquè sovint sobreviuen en certa manera en les actuals formulacions lingüístiques.

Actualment quan algú esternuda, la persona que és present sol dir Jesús!, Déu ens ajudi o Valga'ns Déu!, invocació sobrenatural per a obtenir l'alliberament d'un mal esperit. Però l'esternut tenia, des de l'Antiguitat, valor augural, que podia ser favorable o advers, segons els signes de la lluna, si s'esternudava el matí o la tarda, si era a la dreta o a l'esquerra, etc.; el que és important de remarcar és que el mot llatí AUGURIU 'auguri' i el seu derivat EX-AUGURIARE han donat a una gran part del català - i només en català - descendents com l'antic aur (R. Llull) i els moderns uís, vuiro, eixavuiro, eixavuirar, amb el significat de 'esternut' i 'esternudar'. Una cosa semblant ha passat amb els padastres, enemics o desenemics 'pell que s'aixeca darrere l'ungla': el poble, des d'Alemanya fins a la Península Ibèrica, relacionava aquests trossets de pell molestos amb l'odi, l'inquina, l'hostilitat del padrastre o d'una altra persona que ens volia mal (l'enemic).

La direcció "creença" → "forma lingüística" pot realitzar-se en sentit invers, de manera que, a partir de l'anàlisi del mot per part de l'usuari de la llengua, es genera una creença. Un fenomen que entra dins l'homosemització.

Si la Mare de Déu de Montgrony té l'anomenada de guarir els dolors de pit de les dones és probablement perquè es va establir relació entre mugró i *Mugrony nom antic de la muntanya. Si Nostra Senyora de Bellulla és advocada del mal de la vista obeeix a una anàlisi metalingüística que descompon el topònim - d'origen obscur, d'altra banda - en bell-ull. I d'aquí a la invocació com a Mare de Déu guaridora de les malalties oculars només hi havia un pas. La iniciativa podria ser d'origen fralesc.

Els emblemes o gestos també participen de la cultura popular (cf. Payrató 1990). Són força generals. Per trobar diferències, cal comparar cultures allunyades: així, la negació sol expressar-se amb un moviment lateral del cap, però al Sud d'Itàlia, com a Grècia, s'expressa amb un aixecament del cap. Uns gestos desapareixen, com a Catalunya fer la figa, d'origen eròtic; uns poden anar acompanyats d'expressió lingüística (té molts diners + el refrec del dit polze amb el dit índex i polze), d'altres n'estan mancats ('baixar amb l'índex la pell de sota l'ull' que expressa 'vivesa, senyal de no deixar-se enganyar'), però la comparació amb altres comunitats pot fer pensar en l'anterior existència d'una expressió lingüística (els italians acompanyen l'emblema de formulacions com "bufa'm a l'ull", "^{tu}està brut aquest ull?", etc.) (Cortelazzo 1969, 269).

13. Vet aquí, doncs, en precipitada síntesi, el nostre fons "cultural", teixit dia rere dia, generació rere generació i reflectit en la nostra llengua i les seves varietats. L'han afaïçonat les contingències de la història, els capricis de la geografia, les fibres del teixit social, la pròpia visió del món... És l'esperit de la llengua. El passat i el present. És la llengua històrica. Però l'esdevenidor, el futur està en funció d'aquesta i de la llengua literària.

Al costat ^{donc} de la llengua històrica, o formant-ne part, es troba una altra modalitat de llengua, la llengua literària o comuna, com solia dir-se, i alguns diuen encara, o la llengua estàndard, com sol dir-se avui. Aquesta és de caràcter supradialectal i és pròpia d'una comunitat lingüística moderna que fa possible la comunicació especialment pel que fa a necessitats culturals i intel·lectuals.

En realitat caldria distingir entre dos tipus d'estàndard: l'estàndard₁ i l'estàndard₂. L'estàndard₁ correspondria a l'anomenada llengua literària, dotada de gran varietat estilística, que pot estendre's per amunt cap a l'arcaisme, el cultisme, el tecnicisme, etc., i per avall cap al vulgarisme, el dialectalisme, l'argotisme, etc. Un tipus de llengua que fa còmoda la comunicació entre els membres de tota la comunitat, amb un grau variable de convencionalisme (que afecta que s'atenua o desapareix amb l'escolarització en la llengua pròpia), l'oficialitat d'aquesta, etc. (així bústia, que fa 20 anys se sentia com a pedant, "de la ceba", etc., està en vies d'obtenir segell de normalitat). Per les seves característiques, alguns l'anomenen llengua per elaboració. La creativitat literària presenta un ventall ampli de possibilitats que permet variar registres segons l'àmbit d'ús i els destinataris. No coneix, per tant, les fronteres de l'estàndard₂ que correspon a la llengua dels mitjans de comunicació de massa orals i escrits. Es tracta de la modalitat més neutra, de tots i de ningú, no marcada temporalment (no es nota si correspon a un tipus de llengua d'una o altra generació), ni socialment (el qui parla no s'adscriu a un nivell social determinat), ni geogràficament (el locutor no resta associat a un dialecte concret); quant a aquest darrer aspecte, en el cas del català, cal dir, com veurem més endavant, que el caràcter marcat és evident, almanco pel que respecta la fonètica. Es tracta d'un model de llengua sense divorci del codi parlat (i aquest objectiu planteja problemes a llengües minoritzades com el català), entenedor per a tots, simplificat, sense profusió de variants.

El desenvolupament d'aquest estàndard₂ a casa nostra no va gaire anys enrere a causa del fre de les circumstàncies polítiques. Amb el col·lapse del 39 i la subsegüent opressió de la llengua catalana, aquesta, a l'estat espanyol, va restar foragitada de l'administració, l'ensenyament, la justícia, de l'ús públic en general. Es cap als anys 80 que aquests MCM comencen a deixar-se sentir: diaris, emissores de ràdio, televisió. I és quan es planteja la necessitat d'un model estàndard de MCM (estàndard₂). La codificació fabriana i la tradició literària en forniran les sòlides bases.

No oblidem, però, el paper decisiu jugat per l'Església en el desenvolupament, en especial a Mallorca, d'un estàndard "avant la lettre" oral (en la predicació i tasques d'apostolat, caracteritzat en aquest cas per l'ús d'una llengua noble, força digna, integradora (que usava nosaltres i no noltros, el, la i no es, sa, etc.) i que ha fet més acceptable per la societat illenca l'estàndard modern.

→ neologismes i arcaismes

Y no divorciada del poble,

12

Per a la formació de l'estàndard, la major part de llengües modernes han partit d'un dialecte, d'una varietat de la llengua històrica; així el castellà, el francès, l'italià. És una alternativa unitarista pròpia de dominis de dialectes constitutius fortament diferenciats. Si l'àmbit d'acció d'aquesta llengua estàndard abraça la llengua històrica, no hi ha res a dir: per ex., el francès basat en el francià, que s'estén sobre tota la "langue d'oïl"; si, en canvi, traspassa aquestes fronteres i trepitja, calciga una altra llengua històrica, com l'occità, provocant-ne la seva languidesa i fins quasi extinció per haver-la privada de mitjans de desenvolupament, aleshores estem davant un genocidi cultural comès amb finalitat política.

Cal dir que el català, vers 1890, va conèixer una primera proposta codificadora de tipus unitarista, la de l'Avenç", basada en el català central (= oriental), perquè era - deien - el més parlat i el "més català" (pel fet de marcar més que l'occidental les seves diferències respecte al castellà).

Però un estàndard pot basar-se no en una varietat (alternativa unitarista) sinó en l'aportació de diferents varietats (alternativa composicional); és el cas de l'antiga coine grega, del norueg i del català. Aquest, tot donant una certa preferència a la varietat central, ha tingut en compte els altres grans dialectes, en especial en el que afecta l'ortografia i la fonètica, com veurem més endavant.

En l'elaboració de l'estàndard, la fase que segueix a la selecció d'una varietat o d'una amalgama de varietats és la codificació o normativització, és a dir, l'elaboració d'unes normes relatives al bon ús, a l'ús correcte, reflectides en la gramàtica i el diccionari. Qui dicta normes? Poden ser editorials, o comitès de redacció (com la casa Duden entre els alemanys), o acadèmies, com passa als països orientals d'Europa, a Espanya, o a França. En el domini català aquesta funció correspon a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans que, amb Fabra al davant, va posar les bases de la normativització i que, després, corporativament, continua tenint la responsabilitat de fixar l'ortografia, proposar nous mots, preparar-ne les definicions, etc.

Una tercera fase és l'elaboració funcional, sense la qual la codificació seria paper mullat, auto sense benzina. Es tracta d'aconseguir l'ús real, normal de la varietat codificada en totes les funcions (escola, investigació, Parlament, burocràcia, justícia, comerç, toponímia, etc.). És la normalització lingüística encara amb molts forats en el cas del català.

Finalment, el cicle es clou amb l'acceptació per la societat; que el model proposat sigui rebut positivament com un bon mitjà, idoni i digne, per a la comunicació i l'accés als béns de la cultura. A les Balears i, més esqueixadament, a València queden sectors refractaris a la proposta.

13

L'estàndard català, després d'una temptativa unitarista, monodialectal infructuosa, com hem vist, per part de l'Avenç, va seguir l'alternativa composicional de respectar els grans dialectes. La tradició unitària del català medieval i l'escàs relleu de les diferències interdialectals pel fet de contenir dialectes constitutius i consecutius en un territori més aviat modest, facilitava aquesta decisió. I, d'altra banda, intentava aconseguir un cert particularisme de València i Balears, manifestat en una producció gramatical i lexicogràfica que, sobretot des del s. XVIII, recollia peculiaritats locals a les quals s'adherien aquelles comunitats. L'opció compositiva, doncs, era el camí més costerut, més difícil - per la flexibilitat que preconitzava i la seva organització -, però també era el camí més aconsellable, donades les circumstàncies polítiques i administratives que conformaven el català com a llengua històrica: llengua sense estat, subordinada a estats diferents, i, dins d'un mateix estat, dividit en regions i en províncies i en autonomies després. Evidentment, hauria estat més fàcil, com deia Maria Aurèlia Capmany, un sol model per a tots i ... tothom a formar!, com a l'exèrcit. Però quan es va a formar no per obligació sinó per sentiment, és probable que molts soldats (= usuaris) faltessin a les files...Es tractava, doncs, d'integrar a la cultura els parlants de tots els dialectes a través d'un estàndard enriquit de variants regionals per tal de suavitzar la distància entre el català col·loquial i el català més formal, més comú, d'un grau més alt de formalitat.

He dit "de tots els dialectes", però he de matisar. En efecte, el rossellonès i, més encara, l'alguerès són els dialectes més diferenciats de tot el domini a causa sobretot dels adstrats i superstrats respectius, i necessiten un tractament específic que posi a la disposició dels MCM una llengua mitjana que trenqui l'abruptesa entre el català parlat espontàniament i l'estàndard formal més alt.

Vegeu ara alguns aspectes de la relació entre l'estàndard i els dialectes, segons els diversos camps de la llengua.

El caràcter diasistemàtic, composicional, participatiu de l'estàndard català és palpable, evident en l'ortografia. Basat en la llengua antiga, en els dialectes més conservadors i en el suport etimològic, permet totes, o gairebé totes, les pronúncies en les varietats dialectals, d'acord amb unes determinades regles de lectura: així, vi pot llegir-se /vi/ o /bi/ segons l'articulació labiodental o bilabial del dialecte; font pot articular-se /fɔn/ o /font/; l'ortografia colom facilita tant la pronunciació /kolóm/ com /kulóm/; etc. Pel que fa al codi ortogràfic cal ser exigents i inflexibles perquè és el signe extern d'unitat d'una llengua. Pel que fa a les grafies basades en el francès al Rosselló i en l'italià a l'Alguer, sembla que el problema està pràcticament superat. L'orto-

673
14
grafia actual catalana, que no és més difícil que la francesa o anglesa, està ben establerta, sàviament establerta i només hauria d'admetre lleus rectificacions o retocs. Precisament alguna rectificació, clarament simplificadora, ha vingut de la mà dels dialectes: l'escriptura en -es de mots com atles, pàncrees, mecenes, judes, etc. i de noms propis com Elies, Jeremies, Pitàgores, etc., que abans s'escrivien en -as, fent una excepció a la regla, i d'acord amb la fonètica occidental (IEC 1990, 79-80).

L'estàndard fonètic té el mateix caràcter de diasistematicitat, perquè cada varietat esdevé pauta fonètica, lluny d'identificar-se amb un sol dialecte, com ha fet, per exemple, el francès que ha pres per model ortoèpic el parlar de París. Aquella pauta fonètica plural^(facilitada per l'ortografia) és esporgada de vulgarismes i de contagis estrangers.

Mantindrà, en canvi, aquells elements i trets propis de cada varietat que tinguin un suport en la tradició, en l'extensió geogràfica, en el prestigi social, etc. La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en col·laboració amb les universitats catalanes, va publicar el 1990 un document que expressa amb claredat els principis d'un estàndard oral flexible i participatiu, de cara a "una varietat de la llengua que contingui suficients elements comuns al diasistema perquè pugui assolir el valor referencial i alhora que sigui una varietat no pas monolíticament unitarista sinó més aviat múltiple, això és, que disposi d'opcions alternatives en funció de les grans varietats territorials que configuren l'espai català" (p. 9). El seu objectiu és "reforçar els trets que són comuns a les grans modalitats catalanes dialectals i evitar tot allò que pot dificultar la ràpida comprensió per part d'un auditori de procedència geogràfica diversa" i, així, "contribuir a obtenir un millor rendiment del sistema" (ib.). Per tal d'assolir aquests objectius, la Secció Filològica aplica dos criteris a la fonètica (però que s'estendran a la morfologia, la sintaxi i el lèxic):^{(d'una banda,} el criteri de l'àmbit general, que afecta trets propis de dos o més dialectes, o^{(de} l'àmbit restringit, propi de trets d'un dialecte, dotat, però, de prestigi; d'altra banda, el criteri del registre formal, referit a actes solemnes, àulic, de llengua "alta", enfront del registre informal (o, millor, menys formal), propi d'actes més espontanis (diàlegs públics, presentació de concursos, etc.). S'estableixen unes marques de formes pròpies (d'àmbit general o restringit), admissibles (en l'àmbit general o restringit) i no recomanables. Així, hom rebutja prèmit 'premi', quixal 'queixal', o olí pronunciat amb una /l/ alveolar de tipus castellà, p'rò 'però', gulla 'agulla', etc. Pertanyen, en canvi, a l'estàndard la pronúncia de xic com a /ʃik/ ^{o /tʃik/} en parlars orientals o com a /tʃik/ ^{i /pʃik/} en parlars occidentals.

15
El que ha estat dit per a la fonètica, es pot estendre a la morfologia, la sintaxi i el lèxic. La normativa fabriana ja admetia cantam, cantau, al costat de les formes analògiques cantem, canteu, aquelles justificades històricament. Igualment seran formes pròpies ^{de l'àmbit general} tant meva com meua, tant serveix com servix, tant dormi com dorma, etc. En canvi, seran d'àmbit restringit (parlars valencians) este, eixe per aquest, aqueix, o bé l'article salat (parlars baleàrics). I no seran recomanables lis com a plural de li, se (trobarem) per ens (trobarem), etc. Quan de dues variants, una és subestimada socialment, com en cat. nord-occidental faços, faço, façon en comptes de faces, faça, facen, aquella serà arraconada en benefici de la més prestigiosa.

L'estàndard sintàctic no és el sector que més problemes presenti, simplement perquè és el sector on la llengua mostra més uniformitat o almanco on les diferències són menys perceptibles. Sovint els elements són els mateixos; només canvia la seva ordenació i això no sol ser obstacle per a la comprensió, objectiu primordial de l'estàndard.

Quant al lèxic, Fabra el va codificar en el seu Diccionari General (1932). Es tracta d'un simple canemàs, com ell mateix deia, d'un suport i d'una guia, que successives edicions a càrrec de la Secció Filològica van millorant i enriquint.

Des de l'angle de la llengua històrica, alguns han criticat la poca atenció de Fabra a l'acollida de dialectalismes, d'unitats no coincidents amb el català central. És indubtable que el pes específic de Barcelona i la seva comarca així com el predomini d'autors literaris d'aquesta procedència van ser factors decisius. Però ningú negarà tampoc la contribució d'altres dialectes. Efectivament sense gaire dificultats he pogut espigolar en el Diccionari General més de cent mots d'àrea nord-occidental (sovint també valencians). La qual cosa és una mostra de l'intent "transdialectalitzador" que animava la seva obra. Les seves paraules no poden ser més explícites: "[La llengua literària] tracta d'incorporar-se els tresors que [els dialectes] li ofereixen i convertir en nacionals mots i construccions fins avui dialectals" (1919). Camí, doncs, cap a una llengua de síntesi, compositiva, nacional, de tots els països catalans, equilibrada entre la unitat i la diversitat. Tenim proves d'aquest esperit integrador en la lexicografia de segles enrere: Onofre Pou (s. XVI) alterna els mots del català oriental amb els valencians en el seu Thesaurus puerilis (guix o algeps, arena o sorra, alzina o carrasca, etc.) i Pere Torra (s. XVII), vigatà, insereix mots occidentals al costat dels orientals (timó o farigola, junch/jonch, unflar/inflar, etc.).

De l'anàlisi dels dialectalismes introduïts per Fabra, podem deduir quins van ser els criteris tinguts en compte, que la Secció Filològica ha explicitat: tradicionalitat, extensió geogràfica, suplència d'un mot forà, coherència estructural, expressivitat, pragmatisme, nom popular que fa parella amb un nom culte, designació de referents específics, testimoni literari, redistribució semàntica de formes dialectals concurrents, prestigi, vigència d'ús, valor estètic,

16

opinió de lingüistes qualificats. D'acord amb aquests criteris és evident que el corpus lèxic acadèmic s'ha d'enriquir notablement (deixant a part el lèxic nou propi de la tecnologia i la vida moderna: màfia, fregidora, pizza, etc.). Així, el Diccionari General ha d'obrir les portes a mots com tartamut 'quec', professó 'processó', carestia, sobre la base de la seva extensió i tradicionalitat; istiu 'estiu', en canvi, malgrat una certa extensió, seria rebutjat per la manca de cohesió estructural amb els derivats estiuejar, estiuejant, estiuenc, estival, etc.

Caldria anar en compte amb certes propostes que tendeixen a dinamitzar mots i usos propis sobretot del barceloní; aquesta manera de veure ha impulsat alguns MCM a retirar de la circulació mots com cercar, enguany, etc., en benefici de buscar, aquest any, etc., per haver estat aquells titllats d'arcaïsmes, quan en realitat són vius a gran part del domini. Igualment, amb el desig d'acostar l'estàndard a la varietat parlada (al català central), algun grup preconitza la introducció gairebé indiscriminada de castellanismes. Ateses les circumstàncies històrico-polítiques del nostre domini lingüístic, que han afavorit una allau de contaminacions, s'imposa una anàlisi meticulosa dels elements arribats de fora, que haurien de ser sotmesos a la major part de criteris que hem vist per als dialectalismes. D'aquesta manera, coça (o coç) 'guitza', matxo 'mul', antics i generals hauran de ser beneïts (i ja ho ha fet la Secció Filològica), així com trago, per tradició documental i coherència estructural (traguet i traguinyol ja figuren al DG); però Déu ens guardi de donar cabuda a donar coba, mosquejar, calentar, calentador, menos, vacillar 'prendre el pèl', sopar faves, etc., que ens farien innecessàriament més servils del castellà. Si hem reeixit en la reintroducció de seient i bústia, per exemple, cal lluitar per fer normals en l'estàndard (general o restringit) mots i construccions que formen part de la nostra història lingüística, reflectida sovint en el nostre mosaic dialectal. Altrament, la despersonalització de la nostra identitat serà irreversible.

No hauríem de perdre de vista el paper de formació lingüística i cultural de l'estàndard. Per tant, no hauria de renunciar a manifestacions essencialistes. No són les muntanyes que s'han de fer petites perquè els escaladors les puguin coronar, sinó que són aquests els qui han de superar-se per a assolir el cim. Són, doncs, els usuaris els qui s'han de formar a través de la lectura i dels actes culturals. I mitjançant la consulta del diccionari, que sempre és instructiva. I un deport necessari en totes les llengües. L'altre dia en un prospecte d'un producte farmacèutic, en castellà, vaig trobar torunda. Vaig recórrer al diccionari que, per cert, em va obligar a un camí tortuós; primer em va enviar a clavo, aquest em va remetre a lechino i aquí, vaig assabentar-me que volia dir 'manyoc, desfila'. Havia afegit un granet de sorra als meus coneixements de la llengua castellana, que estimo i valoro com a instrument de cultura i com a llengua d'un poble amb qui hem tingut relacions històriques.

10/17

15. En suma, la llengua històrica actual, caracteritzada per una notable unitat - enfront d'altres dominis lingüístics -, coneix dues vessants: 1) la de la tradició, representada per un reflex en la llengua d'experiències seculars de la nostra comunitat; nodria d'elements genuïns i alguns de forans que hem assimilats; amb una part del lèxic patrimonial cada cop més desconegut a causa de la languidesa de la cultura rural sobre la qual ^(a l'ed.) es vertebrava; 2) la vessant del contacte de llengües que, com a conseqüència d'una pressió político-administrativa dels darrers temps i d'una presència massiva d'immigrants de la postguerra, ha provocat una diglòssia generadora d'interferències de la llengua hegemònica en especial als nuclis urbans.

Ara bé; per a la comunicació de pensaments i idees en un cert grau d'elaboració, per al conreu intel·lectual, necessitem una llengua de cultura, una modalitat de llengua unificada i flexible, a disposició dels escriptors, pedagogs i mitjans de comunicació de massa. La nostra llengua estàndard s'ha elaborat, s'està elaborant amb respecte vers els grans dialectes; d'aquests cal dinamitzar-ne aquells elements genuïns, amb vigència d'ús i sense connotació de vulgarisme, en l'àmbit (general o restringit) i el registre (formal o informal) que els correspongui. Cal incorporar els neologismes de la tecnologia i el món actual segons les regles del sistema propi i el geni de la llengua. Les interferències castellanques han de ser objecte de selecció segons criteris científics de denotació, tradicionalitat, consideració social, etc.; una incorporació indiscriminada d'aquests elements ens portaria a un "mer doblatge d'intuïcions alienes" (R. Panikkar). Una llengua, doncs, equilibrada entre tradició i modernitat, entre fidelitats a les arrels i velleïtats amb la llengua convivent.

Ponència 6. Esperit i esdevenidor de la llengua catalana. Vitalitat de la parla. (Joan Veny).
Intervenció de Jordi Bruguera.

La intervenció del Dr. Veny, després de les altres exposicions que s'han ocupat de diversos aspectes i problemes entitatius i operatius de la llengua, ens ha situat en la qüestió més pragmàtica i vital que ens planteja el català: la dels fonaments per assegurar-ne el futur com a llengua de cultura.

Que el principal sigui la realitat dialectal de la llengua, és a dir, la seva varietat viva, com és variada la vida dels individus -i això, malgrat que ens ho digui el qui, segurament, és avui el primer dialectòleg de la nostra ciència lingüística-, no pot sorprendre cap lingüista professional, però tampoc cap persona que hagi reflexionat sobre el meravellós fenomen de les llengües. Els dialectes -ens ha dit el Dr. Veny- són l'esperit de les llengües, en són la vida més autèntica, l'àmbit on els parlants realment creen llengua i potser -hi afegeixo jo- sense adonar-se'n o -qui ho sap- potser precisament perquè no se n'adonen. Perquè la llengua històrica, patrimonial, manifestada amb riquesa extraordinària en la varietat dialectal, és la més viva i genuïna. La literària, comuna a l'estàndard és, sens dubte, més elaborada, més artificiosa.

El Dr. Veny ens ha il·lustrat, amb profusió d'exemples ben eloqüents, la necessitat de conèixer la polícroma cultura popular reflectida, a través de la seva pluralitat dialectal i social, en la llengua més comuna, per a comprendre l'extens i expressiu camp lingüístic dels modismes i les frases fetes que esmalten la nostra parla quotidiana. Semblantment pel que fa a la coneixença de la cultura popular religiosa que ha impregnat, *velis, nolis*, la nostra història.

Com subratllava el ponent, la ignorància -i, doncs, la pèrdua- d'aquest aspecte tan expressiu de la llengua, que és el *modisme* i la parèmia en general, a vegades potser per una consideració pejorativa, més o menys conscient, de la creativitat rural, no ha impedit de crear nous idiotismes expressius, però sovint, així sí, com a calcs de llengües veïnes, sobretot d'una.

L'aportació històrica i dialectal a la llengua viva és innegablement fonamental. Però el mateix ponent ha remarcat que en el procés històric que ha conduït algunes parles a esdevenir llengües de cultura (i llengües estatals) han influït molt els grans centres urbans que, actuant com a àrees centrals, geogràficament o culturalment (i aplicant l'experimentada teoria de les àrees de Bartoli), s'han manifestat més innovadors lingüísticament que els àmbits laterals o tardans, sempre més fidels al passat. Les ciutats, pel major grau de civilització i cultura, han estat, doncs, més innovadores i, d'altra banda, han actuat de contrapès a la tendència diversificadora dels dialectes i, en reaccionar contra els localismes excessius o massa particularistes, han afavorit la creació d'una modalitat de llengua comuna o estàndard.

Aquí jo em permetria d'afegir que, com ensenya la història, les

llengües que actualment reconeixem com a llengües de cultura i d'estat s'han fets tals, evidentment, per la seva riquesa intrínseca dialectal o pel prestigi cultural d'algun dialecte en particular, però també, i decisivament, pel grau d'oficialització de què han pogut gaudir. Pel que fa al català, em sembla que no podem oblidar el paper decisiu que històricament va exercir la nostra cancelleria medieval per fer-ne una llengua unitària i de cultura.

La decadència del poder polític a Catalunya comporta a poc a poc la depauperació de la llengua. I aquesta es recupera una mica amb l'oficialitat que li confereix la Mancomunitat de la República. I ara? També, però encara resta molt a fer, mentre no puguem disposar plenament de l'ús totalment normal de la llengua. Però aquesta és també una altra qüestió, la de la incidència política actual en l'ús de la llengua.

La llengua històrica, rica dialectalment i popularment, és molt expressiva i amena. Però també és més limitada per a manifestacions de cultura més altes i més intel·lectuals, més abstractes. Fabra fou, per convicció lingüística i sociolingüística, molt respectuós per totes les realitats dialectals de la nostra llengua, d'altra banda, com ja és gairebé tòpic, més unitària que altres llengües. El Mestre incorporà al seu diccionari normatiu moltes formes lèxiques dialectals. En reconeixia també morfològiques. Però en les seves obres trobem molt pocs dialectalismes.

Com a lingüistes, no podem dissimular la nostra franca afecció per les variants dialectals. Com a sociolingüistes -si se'n permet de considerar netament la sociolingüística com un pont entre la lingüística i la sociologia, és a dir, la consideració dels problemes de l'ús real de la llengua-, hem de reconèixer que, si la *normativització* lingüística no es converteix suaument, però també prestigiosament, en *normalització*, ens trobarem amb el problema tòpicament jurídic de l'*acceptació legis*: si la llei -en el nostre cas la proposta d'un estàndard normatiu- no és acceptada per la comunitat, pot caure en el descrèdit.

Com ens hi hem d'enfrontar? Segurament és un problema d'equilibri, que ja indicava ben suggestivament el professor Veny amb la seva distinció entre llengua històrica, que conté l'esperit, i llengua futura, que està en funció d'aquesta i de la llengua estàndard que sapiguem crear i prestigiar.

Em permeto de subratllar, com deia el ponent, "el paper de formació lingüística i cultural de l'estàndard; i, per tant, la necessitat de no poder renunciar a manifestacions essencialistes". I jo hi afegiria que no podem renunciar tampoc a aconseguir una llengua culta, que, sabent-se sorgida de les seves més pròpies genuïtats, arrelades en les varietats populars, pot oferir-se com un espill comú de perfeccionament. Tota llengua de cultura, nacional i oficial, té uns trets d'artificiositat comunament acceptats com un repte a l'autosuperació expressiva. És la llengua modèlica, la que usa amb *naturalitat* la gent educada, culta, la que s'ensenya als petits i als forasters. I a aquest model de llengua no li causa cap perjudici ni el desfigura cap ressonància dialectal ben afinada.

Ahir vam sentir parlar una bona estona un barceloní, un rosse-

llonès, un valencià i un mallorquí. Els distingíem prou bé. Però ¿algú de nosaltres gosarà de negar que tots ells se'ns expressaven en una sola, perfecta i modèlica llengua catalana estàndard?

Ponència 6. Esperit i esdevenidor de la llengua catalana. Vitalitat de la parla. (Joan Veny).
Intervenció de Maria Lluïsa Pazos.

D'antuvi he de felicitar el professor Veny per la seva ponència. De fet, no ens ha sorprès. Aquells qui hem gaudit de les seves explicacions a classe, ja estem acostumats al seu rigor científic, als seus coneixements amplis i, sobretot, al seu respecte per la llengua.

De la seva exposició, vull esmentar dos punts concrets:

1 - El concepte de llengua històrica, allò que, de fet, és el nostre patrimoni cultural, el nostre petit tresor de memòria col·lectiva que ens garanteix una part important de la nostra identitat com a individus i de la nostra dignitat com a poble, de la nostra unitat com a nació i de la nostra llibertat com a éssers pensants. És evident que aquest és l'esperit de la llengua i, també, que la vitalitat de la llengua estàndard i de l'esdevenidor de qualsevol llengua depèn del respecte que el parlants en general, i els professionals de la llengua molt especialment, demostrin per aquesta llengua històrica. És precisament aquest respecte el que farà possible la identitat i la unitat del català i, en definitiva, de la seva vitalitat. Tal com apunta el Prof. Veny, ni l'estàndard actual ni la parla general, àdhuc entre sectors cultes de la nostra societat, no palesen cap mena de respecte si tenim en compte la degradació actual o la interferència de la llengua hegemònica.

2 - El Professor Veny malda per advertir-nos d'un perill greu i, en molts aspectes, recent: el fet de tendir a dinamitzar mots i usos propis, sobretot del barceloní, i que es contradiu amb la necessitat de potenciar una llengua de cultura i unificada. El ponent ens ha advertit que *per aquest camí la despersonalització de la nostra identitat serà irreversible, perquè ens fariem innecessàriament més servils al castellà, tot afegint després que cal lluitar per fer normals en l'estandàrd mots i construccions que formen part de la nostra història lingüística.*

Aquest és un gran missatge. I jo li diria al professor Veny que, en primer lloc, això de lluitar per la llengua, sinònim de militància lingüística, també ja forma part de la memòria històrica, perquè massa interessos creats han maldat per fer creure que lluitar pel projecte nacional lingüístic pertany al passat. A hores d'ara, hom viu de la llengua, però no viu per a la llengua. Hom es limita a treballar-hi, però la seva defensa ja és tota una altra cosa...

Quan parlem de vitalitat de la parla, hem de pensar en la seva qualitat de vida. No n'hi ha prou de constatar que la llengua encara se sent. Cal preguntar-se com viu. Quina qualitat de vida estructural i quina qualitat de vida d'ús li són permeses. Se m'acut que la realitat de la llengua avui reflecteix una qualitat de vida vegetativa, la qual cosa pot interpretar-se com la realitat d'una llengua regional. D'una banda, viu socialment en un estat de llibertat provisional, una situació causada per la cooficialitat amb el castellà, fet que la converteix en dret per

a uns quants i no pas en deure per a tothom. I aquesta situació "anormal", origen de la subordinació imperialista i colonitzadora li lleva el prestigi i, sobretot, la necessitat. D'altra banda, viu internament malalta, interferida. Jo us recordaria la imatge de la malalta que uns metges destralers s'ocupen de guarir tallant-li membres i òrgans, sense amoïnar-se gens per la seva qualitat de vida després de l'operació. No els interessa res més que mantenir-la "no morta", no fos cas que l'eutanàsia fos jutjada pel poble com a assassinat; per tant, és millor afeblir-la fins a fer-li perdre la identitat i la dignitat. La ideologia regionalista és el brou de cultiu on es desenvolupen tot un conjunt de subproductes culturals contraris a la plena normalització de la llengua catalana. Alguns d'aquests subproductes són: la ideologia bilingüista, la ideologia lerrouxista i la ideologia d'espanyolització dels models de llengua.

La ideologia regionalista converteix la llengua catalana en un subproducte espanyol, tot nodrint-la de mites que afecten els seus diferents àmbits d'ús. La vitalitat de la parla i el seu esdevenidor no seran possibles si hom renuncia al projecte d'una llengua nacional. Si sota un model de llengua s'amaga un model de nació, la contradicció concentra els trets del conflicte actual.

Causas

1. La imposició. La substitució lingüística sempre ha estat un fruit de la imposició política, de la colonització que sempre ha vist clar que el domini lingüístic n'era part essencial. Francesc Ferrer i Gironés diu: *A través dels mitjans que han esmerçat en la repressió de la llengua catalana, podem comprovar com desitgen entossinar-nos.*

2. La claudicació. Qui ho permet això? Qui no ho permet? El "tot va bé" actual és l'altra cara del "no hi ha res a fer". Això forma part, també, de la ideologia regionalista que, a més, adopta un to de cofoisme o de victimisme, de vegades de lerrouxisme en nom d'un cert internacionalisme que només parla espanyol. És precisament en aquesta ideologia que hom pot encabir la manca de militància lingüística que sovint converteix la llengua en un objecte de pacte o negociació. De segur que pensem en valència, però no mirem tan lluny. "A València hi ha molts blaveros, al Principat ho són tots". Aquesta ideologia afecta l'ús i les estructures de la llengua, perquè d'una banda negligeix la llengua històrica i, de l'altra, malda per un català "que no es noti".

La problemàtica actual en els diferents àmbits d'ús.

La llengua al carrer.

La llengua al carrer no és necessària. Encara, però, s'exigeix, l'apostolat (tot depèn de tu). La nostra joventut no entén el català, que identifica amb una cosa passada i retrògrada o bé amb una arna partidista. La llengua de l'argot juvenil és l'espanyol. La llengua de la cultura és l'espanyol i això vol dir diglòssia.

El català es presenta com una llengua sense registres, la qual cosa la converteix en una obligació estèril.

La llengua a l'ensenyament.

El català no és la llengua de l'ensenyament. És una assignatura més. Els professors, en general, no fan classe en català. El lèxic no s'usa i l'alumne s'estima més expressar-se en l'altra llengua que tots parlen (recursos oficials). D'altra banda, les rebaixes no concedeixen prestigi a la llengua. No paga la pena d'aprendre una llengua tan semblant a l'espanyol.

La llengua als mitjans de comunicació.

D'una banda, i pel que fa a l'ús, no cal dir res. El català només s'empra en un 30%. De l'altra, i pel que fa a la qualitat de l'estàndard que es vol imposar, la novoparla, heus ací el cau de les normatives fraudulentas i la manipulació d'autoritats lingüístiques.

L'espanyolització o substitució d'una llengua històrica per una altra és el fruit de la repressió franquista. La fragmentació que pateix el català també és palesa: la llengua barcelonina no té res a veure amb l'estàndard de València o amb el de Mallorca.

Sobre la prohibició dels mots cal esmentar el que diu Joan Bastardas: *En gramàtica tot allò que no és convencional és dictadura.*

Mites que cal destruir o matizar

- 1) L'espontaneïtat de la llengua que porta a l'espanyol.
- 2) El prejudici lingüístic de la suposada facilitat de l'espanyol.
- 3) El col·loquialisme no és català.
- 4) Les nostres dificultats són comunes a totes les llengües.
- 5) El barcelonisme contra la nació.
- 6) La novoparla com a signe de progressisme.
- 7) El català és una llengua arcaica.
- 8) Els dos models de llengua: puristes i moderns. Amb això tornem al regionalisme, al conflicte polític entre el projecte d'una nació o el projecte d'una altra. Entre l'acceptació, com a definitiva, de la situació actual o la no acceptació. L'evolució natural d'una llengua o de dues llengües en contacte sota imposició política.
- 9) La llengua parlada contra la llengua escrita. La primera sempre és menys elaborada. Cal, però, tenir en compte el poble analfabet en la llengua pròpia no per evolució natural, sinó per imposició. La degradació és fruit d'una usurpació de drets. Hom pot combatre la situació o bé acceptar-la i normalitzar l'agressió, cosa que porta a la substitució.
- 10) L'asèpsia. Un mite nou i que, potser, és la síntesi de tots. Els científics estan en contra dels qui defensen la responsabilitat col·lectiva d'un projecte nacional. El pretès apoliticisme de la tasca professional anaga sempre l'acceptació d'una política

determinada. Aquells qui tenen alguna cosa a veure amb la llengua, reivindiquen el treball guiat per la professionalitat en contra del treball guiat pel patriotisme. No és veritat que la tasca entorn de la llengua pugui deslligar-se de les opcions de la societat de la qual depèn l'existència d'aquesta llengua. Tampoc no és cert que els lingüistes catalans de sempre hagin supeditat llur tasca al sentimentalisme. El lingüista no pot separar la seva tasca de la responsabilitat col·lectiva que li pertoca. La posició que postula limitar-se a constatar la realitat de la llengua tal com és i trobar-hi solucions, sense entrar en com hauria d'ésser, no és ciència, no és professionalitat, és, senzillament, una ideologia amagada sota una capa metodològica que oculta la claudicació. És una postura profundament política i perversament política.

Diu Aracil que: *El rètol científic explotat sense escrúpols com a legitinació política és una superxeria escandalosa, pur xarlata-nisme picaresc. Serveix per a impedir que la experiència, el sentit comú i les aspiracions de la gent participin en un joc reservat. És l'art d'impedir que la gent es fiqui en allò que l'hi importa.*

Al llarg dels anys de reconstrucció de la nostra llengua, els professionals han estat treballadors d'una col·lectivitat de futur, part decisiva d'un projecte nacional. Heus ací la responsabilitat fabriana. És un fet nou que ara no es doni sentit a la tasca històrica, que hom no treballi per a un esdevenidor millor de la llengua, per a una tasca genuïna apta per a 10 milions de potencials catalanoparlants.

Cal desfer els mites i exigir l'estàndard que respecta la llengua històrica d'una nació. Això pot esdevenir incòmode, però per què hem d'ésser diferents?

Com deia Jem Cabanes en el pròleg d'una traducció: *Com sempre, he partit de la idea que només hi ha una llengua catalana única indestriable i no m'he deixat obsedir pas gaire per la idea de si s'ajuntava o no al català de pobre que avui es recomana tan sovint com a model. Me n'hauré de defensar, potser?*

Ponència 6 - Diàleg

L'estandard i el paper jugat per l'Església

Mila Segarra

El prof. Veny ens ha explicat el paper de l'Església a Mallorca en la conservació d'un estandard català i això explica l'actitud de personatges de la Renaixença mallorquina a l'hora de defensar un estandard i de l'atac, o negació a difondre, unes formes molt col·loquials perquè no responen a la tradició eclesiàstica. Al Principat, jo diria que ha passat el mateix. A més de la Renaixença, també s'ha vist el paper de l'Església com a conservadora de la llengua, com una de les raons per les quals el català ha arribat intacte als nostres dies com a llengua culta. En aquest sentit, també és palès el paper que l'Església ha tingut en l'extinció del català occidental a favor de l'oriental. Al s. XVIII, i a tota la banda occidental, els Franciscans hi mantenen aquest dialecte, però no un dialecte col·loquial sinó culte, estandard. Per exemple, en les seves prédiques no utilitzen el subjuntiu amb o i, en canvi, sí que mantenen la pronúncia de mots com caixa. Fins i tot diria que eviten un tret característic de la pronúncia occidental que és l'increment eix-ix. Utilitzen molt més eix propi del dialecte oriental. Crec que valdria la pena estudiar això perquè ens faria veure l'estandard actual d'una altra manera.

Josep Piera

A València el paper de l'Església ha estat completament distint del que aquí s'ha exposat. A València l'Església ha estat castellanista, castellanitzadora i, si voleu, traïdora. Fins i tot avui dia, mentre a la resta dels Països Catalans els alts càrrecs eclesiàstics exerceixen en català, al País Valencià n'hi ha encara per tal que exerceixin en castellà.

Francesc Fortuny

Estan segurs que l'Església ha fet un gran paper en la conservació de la llengua? Certament que n'ha conservat l'ús, però ha fixat la llengua d'una manera tendenciosa i fòssil. Això més que salvar la llengua el que fa és acomiadar-la. L'Església ha fixat la llengua des d'un punt de vista substancialista amb un ordre de permanència d'uns models realistes i això és nefast. Potser sí que ha ajudat a conservar l'ús de la llengua, però a costa de la creativitat.

La situació actual de la nostra llengua estandard

Mila Segarra

Es cosa ben sabuda, com ha assenyalat el prof. Veny, que l'admis-

sió de castellanismes en la llengua estandard, feta a partir d'un dialecte, porta a la disgregació dialectal i a la impossibilitat d'un estandard. Això és sabut pels qui ens dediquen a l'estudi de la història de la llengua.

En el moment que s'inicia el procés d'hispanització, altres processos de subordinació de la llengua catalana incideixen en aquesta llengua cohesionada durant l'Edat Mitjana i provoquen la disgregació en molts camps, especialment en el camp lèxic. S'ha parlat de sintaxi i, per exemple, jo no tinc tan clar que la sintaxi catalana actual sigui realment autòctona. Arriba un moment que, comparant el rossellonès i el català hispànic, per exemple, no sabem si el rossellonès s'ha afrancesat o el català del sud s'ha hispanitzat.

A través de la comparança amb la llengua medieval no podem deduir, però, què hi ha de creació pròpia moderna en la sintaxi i què hi ha de subordinació del català del sud a l'espanyol o al francès per part del rossellonès.

Actualment, tant el lèxic balear com el valencià tenen un gran nombre de mots espanyols i hauríem de discernir quins mots són ja generals i de quins ens hauríem de desprendre. En aquest sentit, és suggeridor el que ha dit el Sr. Veny.

Raimon Panikkar

Quan jo sento la paraula estandard -a part d'adonar-me que no n'és gaire de catalana- la interpreto com a mediocritat o bé com a paradigma, és a dir, com a model científic.

¿Es podria, amb la creativitat catalana, trobar el punt mig per anomenar allò que està emergint com un consensus amb tota la dialèctica i polaritat aquí representades? Hem parlat de colonialisme lingüístic i em sembla que la paraula estandard no és la més feliç.

Francesc Fortuny

Si parlem de ciència, com un model que fem a partir d'uns postulats, la primera cosa que cal tenir és consciència clara d'aquests postulats. Es tracta d'un constructe que nosaltres fem, no de la realitat en si. Dic això perquè aquí s'han barrejat tres o quatre models -tants com especialitats hi havia- dos, però, bàsicament molt oposats, el model polític i el model científic de la llengua. Caldria no confondre aquests dos models.

La lingüística és el model científic d'un fet, però l'important és el fet: la llengua. La lingüística assassina la llengua viva. Pel que fa al model polític, les mesures col·lectives no són allò que salva la llengua.

Segur que la comunitat catalana avui ho és de catalanoparlants? ¿Segur que la política que es porta avui a terme camina en el sentit de donar-nos la nostra pròpia identitat, i no és una ensarronada que s'anaga sota una disfressa?

Carles Duarte

El Sr. Fortuny ha posat en qüestió la necessitat de l'existència

d'una política lingüística i d'una Direcció General de Política Lingüística, i ha afirmat que la lingüística assassina la llengua.

Pel que fa al primer punt, entenc que dins la societat catalana les qüestions lingüístiques tenen una importància evident, que no es pot negligir. Així, doncs, més aviat hauríem de considerar estrany que no existís una política lingüística i que no hi hagués un organisme que en tingués cura dins del Govern, de la mateixa manera que hi ha polítiques governamentals (i organismes oficials que se n'ocupen) sobre altres matèries que afecten la vida del país. Afegim-hi que els partits polítics catalans tenen els seus programes sobre política lingüística i que també les diverses organitzacions, públiques i privades, tenen la seva política lingüística (criteris sobre l'ús lingüístic en atenció al públic, en la publicitat, en la retolació, en les comunicacions internes, en la selecció de personal...).

En relació amb el segon punt, els lingüistes treballen per conèixer i per comprendre la llengua (amb estudis sincrònics i diacrònics), per afavorir-ne els mecanismes de transmissió (amb la docència) i per millorar-ne les condicions d'ús (elaboració de terminologia per donar resposta als reptes que comporta l'evolució de la ciència i de la tècnica, establiment de models lingüístics per a usos oral i escrits formals, etc.). No crec, doncs, que l'activitat dels lingüistes sigui cap amenaça per a la llengua, sinó una contribució a l'enriquiment de les relacions entre l'ésser humà i el llenguatge, element fonamental d'identificació, suport del pensament i vehicle essencial de comunicació.

Reducció d'àmbits en el registre oral. Problemàtica i actituds a prendre

Mila Segarra

En el discurs de Maria Lluïsa Pazos, tan radical com atractiu, s'ha fet esment de la reducció d'àmbits de registre oral, sobretot entre la joventut. Crec que hi ha molts factors que han produït aquesta reducció d'àmbits i que la societat moderna ho ha propiciat en part. És evident, però, que l'escola ha contribuït a la pèrdua del registre culte i, en aquest sentit ha fracassat.

El paper de l'escola és fer de pont entre la llengua col·loquial i la llengua culta i això no s'ha fet bé perquè en molts casos es partia possiblement del registre col·loquial d'una altra llengua, l'espanyol, i no es podia passar directament al català sense fer conèixer, també, el nostre registre col·loquial als alumnes castellanoparlants.

En molts casos, el mateix mestre no tenia ni aquesta preparació ni aquest registre, ni coneixia tampoc aquesta llengua culta. Per tant ens hem trobat que s'està explicant una llengua estrangera, fins i tot per al mateix mestre.

A hores d'ara, no existeix una planificació del que s'ha d'ensenyar, cosa que ajudaria els mestres.

S'ha dit moltes vegades que el jovent ha perdut la tradició de la llengua i avui Maria Lluïsa Pazos ho ha exposat amb tota la raó.

Si no se sap què vol dir fer dissabte no és massa perillós per a la llengua perquè, de fet, avui ningú no fa dissabte i en el moment que desapareix la necessitat també desapareix l'ús lingüístic. Però hi ha coses més perilloses, per exemple, la pèrdua de fer caure o tombar a favor de tirar, el mot treure que es menja el camp d'ús d'altres termes, a la gent ara li 'treuen la feina' o bé el tabac ens 'treu' la vida i no ens la pren... les claus es 'posen' i ja no es fiquen al pany, etc. etc.

Al reduccionisme lingüístic hi contribueixen els nostres llibres. Es diu que el jovent llegeix poc, és cert, però també ho és que els professors de català fan que els alumnes llegeixin molt, i a l'escola es veuen tota una sèrie de llibres adreçats als joves. Aquests llibres, però, practiquen el reduccionisme lingüístic i els nois després han de fer el pas des d'aquesta literatura fàcil a la literatura difícil. El professor de castellà, en canvi, els fa llegir directament uns llibres que necessiten el diccionari al costat. Se'ls dona una literatura alta, la qual cosa fomenta aquesta idea que el castellà és la llengua culta que té tots els registres i el català, en canvi, és la llengua d'estar per casa. Crec que caldria revisar la idea de si aquests llibres són els adequats per al jovent, porten fins i tot glossaris i això facilita la tendència a la llei del mínim esforç.

Aina Moll

Certes actituds alarmistes i pessimistes expressades per la Maria Lluïsa Pazos i repetides després per Mila Segarra, com són que la joventut parla molt malament o que l'escola ha fracassat, fan molta por.

Com podíem esperar que l'escola no fracassés? Pocs anys després de tenir la llengua codificada i acceptada per tothom, ens diuen allò de *eres español y habla en español* i de l'escola el català és bandejat. Si no hi hagués hagut gent com la d'Omniú, Rosa Sensat i els seus equivalents a València i a Mallorca, ara no tindriem res.

Quan a l'estranger expliques que en pocs anys van introduir el català com a assignatura, sense haver estat mai en els plans de formació dels mestres, i després l'ensenyament del català a tots els nivells es queden meravellats. En canvi aquí ens lamentem contínuament i diem que s'ha fracassat.

La realitat encara no és allò que hauria de ser, però és que encara no pot ser d'una altra manera. Si la meitat de la població no tingués la llengua dels colonitzadors -com diu la Maria Lluïsa Pazos- com a llengua familiar pròpia, el nostre problema no tindria cap importància.

La nostra realitat lingüística i sòcio-política és aquesta i hem d'anar en compte amb el que diem. No podem parlar de colonitzadors perquè els fills dels colonitzadors se'n ressenten, ni de les ofenses viscudes i passades. També *La Inquisición* o *El Descubrimiento* van ser esdeveniments desastrosos, però ja han passat. Ara el que cal és ocupar-nos de com hem de conviure amb la gent en aquest moment.

Crec que hi ha una diferència fonamental entre el parlament de la

Maria Lluïsa Pazos i les frases que ha citat d'en Bastardes, aquestes frases no són d'enfrontament. La meua proposta seria bandejar les actituds d'hostilitat per motius de llengua i difondre al màxim la seva realitat, un patrimoni lingüístic que tenia, desconegut per als castellanoparlants.

Crec que en aquest mateix sentit, caldria difondre la sana doctrina del prof. Veny, perquè és la que ens pot fer avançar sense enfrontaments.

Alex Susanna

Sobre el parlament de Maria Lluïsa Pazos, voldria dir que aquests tipus de discursos desperten fàcilment els aplaudiments del públic, però que són perillosos perquè són ambivalents.

D'una banda no nego que el diagnòstic que Maria Lluïsa Pazos fa sigui en molts aspectes encertat, però, en canvi, el vernís, el to que fa servir ja no me'n sembla tant. Constantment utilitza una sèrie de conceptes que, a parer meu, estan absolutament periclitats.

En aquest moment, de la mateixa manera que avui ja no té gaire sentit parlar de dretes i esquerres o de reaccionarisme i progressisme, tampoc el té parlar de colonialisme o d'imperialisme. Si parlem de lerrouxisme, els joves no entendran absolutament res. Crec que val la pena tenir present el registre amb què es vehiculen totes aquestes coses.

Pel que fa al contingut del discurs, per a mi la qüestió clau es troba en les conseqüències que se'n desprenen. Del seu parlament se'n desprén una determinada postura davant la realitat, i jo em pregunto si aquesta postura és factible o no l'és.

La seva exposició conté una crítica més o menys velada a l'actual política lingüística. Això és important perquè, de fet, entre nosaltres hi ha persones que, ara i en diferents governs, s'hi troben molt involucrades. Em sembla important qüestionar si la política lingüística actual o la que s'ha dut a terme fins ara és l'encertada o si caldria canviar-la radicalment, com m'ha semblat entendre que Maria Lluïsa Pazos proposava.

Si s'arriba a la conclusió que és impossible de dur a terme una política substancialment diferent, aleshores la seva exposició em semblaria retòrica i el discurs em recordaria més un pamflet que un discurs científic.

Maria Lluïsa Pazos

La meua actitud no és pessimista ni alarmista, tracta només de tocar de peus a terra i de saber on som. Tampoc no m'interessa despertar aplaudiments, sinó consciències i no voldria que això sonés a tòpic. Es tracta de la militància lingüística que no és extremisme i sí la petita fe de cada dia en un projecte comú. Crec que amb aquesta actitud també es contribueix a la normalització. El meu discurs pot semblar un pamflet i a mi el d'altres persones pot sonar-me a innobilisme. Tots podem estar d'acord amb el que la Generalitat ha fet pel català, però això no treu que no l'haguem d'esperonar quan convé.

Durant el descans, amb algunes persones hem parlat sobre el

progrés i hem dit que això significava cridar per una mica més. Ja admetem que les institucions vagin després més a poc a poc, però a elles també els va bé que nosaltres i la nostra joventut demanin, exigeixin, aquesta mica més, i que no ens conformem amb el que tenim.

Cal deixar passar el temps, hi estic d'acord, però també cal anar a favor del temps. És evident que estem millor que fa 15 anys, però no estem com hauríem d'estar. Això també depèn del projecte nacional que cadascú tingui, potser el meu no sigui compartit per tothom. També cal tenir esperança, l'esperança en el progrés.

Totes les revolucions positives de la història han començat amb quarta perquè després algú pugui anar el primera i arribi a la meta. Això no és retòrica, això és motivar la gent dels Països Catalans que comparteix uns mateixos problemes cap a una acció comuna.

El cofoisme de creure que ja hem arribat és tan dolent com l'immobilisme dels qui pensen que ja no es pot avançar més. No es pot dir que la llengua està en un procés irreversible i que quan s'acabi al cel sia. Mentre hi ha vida hi ha esperança. Tampoc no podem descarregar tota la responsabilitat en la política lingüística, nosaltres tenim la nostra part, el nostre compromís col·lectiu. Mentre siguem un poble subordinat hem de reaccionar, sobretot els qui treballen per a la llengua, a favor dels nostres germans de llengua.

Joan Veny

Es lògic que carreguem molt les tintes perquè ens ocupen de problemes i, per tant, de dificultats, però crec que també cal cercar l'equilibri en els aspectes positius, en tot allò que s'ha guanyat. Ens fixem massa, i no dic que no hi hagi raó per fer-ho, en la societat urbana on hi ha tants problemes. Crec que tot es troba encaminat vers la lenta solució, que ha de ser necessàriament lenta perquè hi ha el temps històric. Hem de deixar passar aquest temps i que amb ell passin també les generacions. És lògic que els fills dels emigrants, que tenen com a llengua de comunicació el castellà, parlin amb aquesta llengua als companys per poca ocasió que tinguin. No serà així en la tercera o quarta generació. Jo volia adduir aquesta nota d'optimisme per damunt dels aspectes negatius, que per descomptat hi són, amb l'esperança que el temps històric contribuirà a resoldre'ls ajudat dels mitjans de què anem disposant.

De fet, un conjunt de factors històrics, geogràfics, socials i interns han conformat la llengua històrica catalana, és a dir, el mosaic dels seus dialectes.

El coneixement de la naturalesa, la cultura popular material i espiritual, les formes de vida, les creences es reflecteixen en el mirall de la llengua, especialment en el lèxic, en la fraseologia. Aquesta llengua històrica, que és com l'esperit de la llengua, coneix dues vessants: la de la tradició, cristal·lització d'experiències seculares, vertebrada en elements genuïns i tenyida d'elements forans assimilats i la del contacte de llengües, generador d'interferències, especialment amb el castellà, que deturpen el seu sistema.

La varietat de la llengua històrica ha d'alternar amb la llengua estandard, més elaborada, unificada però alhora flexible, apta per a actes formals, a disposició dels escriptors, docents i mitjans de comunicació de massa, bastida amb respecte vers els dialectes, l'adopció dels neologismes necessaris de la vida moderna i la selecció ben estudiada d'unitats contaminades.

Raimon Panikkar

Deixeu-me cloure aquestes discussions amb dos comentaris breus. L'un és un fet, l'altre un comentari des d'una perspectiva irènica.

El fet és que, a principis de segle, el 76,36% de la humanitat vivia en pobles i que, al 1992, la meitat de la població viu en ciutats i a partir d'ara potser hi viurà majoritàriament.

Pel que fa al comentari irènic, en sentir-vos parlar -jo que tinc una certa deformació històrica global- sentia ressonàncies d'una discussió que dura des de fa 5.000 anys i que és la tensió creadora entre el sacerdocí i la profecia. El profeta, que constantment pica, crida i exagera, que és incòmode i el maten tot sovint, en defensar les essències sembla que ho vulguin matar tot. Contràriament, al sacerdot li està assignada la funció conservadora, perquè si no tot se n'aniria en orris.

Entre aquestes dues polaritats, el sacerdocí i els profetes, què és el que mantenia la cohesió? allò que la mantenia era el símbol de la reialesa.

¿Quin és el símbol que ara mateix, entre nosaltres, manté la cohesió entre aquestes dues polaritats aparentment enfrontades? Jo diria que allò que ens uneix és l'amor comú per la llengua, amor que té com la parla molts registres, tots ells necessaris i veritables.

Crec que és aquest amor comú per la llengua el que permetrà que aquestes tensions es converteixin en polaritats creadores. En aquest sentit la discussió ha estat enormement positiva, i ens farà avançar, d'això no n'hi ha cap dubte, sigui en quarta o en primera.

El fenomen del "blaverisme"

Josep Piera

M'ha agradat molt sentir dir al prof. Veny que ben feta va estar la normalització fabriana des del punt de vista ortogràfic. Fa uns anys jo vaig fer de mestre a Vic i em feia molta gràcia que els alumnes de català volguessin venir amb mi, perquè jo parlava com s'escrivia i per tant no feien faltes.

Això em fa pensar que si la normalització fabriana s'hagués fet des del català oriental, potser els "blaveros" tindrien raó i avui la distància seria tan brutal que no ens entendríem a l'hora de llegir.

Pel que fa al blaverisme concretament, no estic d'acord amb la Maria Lluïsa Pazos. La seva exposició m'ha semblat exagerada per no dir demagògica. Quan ha dit que a Catalunya hi ha més "blaveros" que a València, ha demostrat no entendre què vol dir "blaveros" quan nosaltres diem "blaveros". Allà el "blaverisme" és un moviment bàsicament polític que es munta durant la transició per impedir o eliminar l'avenç del valencianisme fusterià, per tant del catalanisme valencianista. El "blaverisme" és, doncs, un moviment feixisto-franquista, clarament a la contra, que avui dia està canviant. Els "blaveros" d'avui són una gent que de ser bàrbarament anticatalanistes han passat a convertir-se en valencianistes amb voluntat clara de crear un valencianisme anticatalanista, que és el que han après. D'alguna manera són per principi absolutament reaccis al fet català, per tant no és un fenomen exportable a Catalunya.

El que hi ha a Catalunya és indiferència pel que passa a València, una actitud normal si tenim en compte les coordenades de la història.

Aina Moll

Jo crec que sí que hi ha "blaveros" a Catalunya. Certs radicalismes del català "light" són l'equivalent exacte del "blaverisme" valencià i del "gonellisme" mallorquí. El que passa és que els "blaveros" catalans no han de lluitar contra res. El que volen és que la seva manera de dir sigui la general. A València i a Mallorca, en canvi, defensen que la seva manera de dir no té res a veure amb el català. Aquesta és la diferència, però en el fons és el mateix. A València volen fer la seva llengua valenciana i a Mallorca la seva llengua balear en contra de la unitat de la llengua.

Identitat i absències

Raimon Panikkar

Voldria tornar al tema de la identitat, clau de volta d'aquest simposi. La identitat es pot entendre de dues maneres, per diferenciació i per comunió. Per exemple, els catalans poden ser tant o més idèntics a si mateixos com més es diferencien dels altres o bé tan idèntics a ells mateixos com més comunió tenen amb els altres.

Potser la diferència màxima entre orient i occident sigui aquesta i el gran avantatge del català encara sigui no haver passat per aquest procés diferenciador que ha fet tant de mal a altres llengües més pretigiades.

Voldria comentar dues grans absències en aquest simposi. Aquí hi ha hagut un diàleg extraordinàriament fructífer d'interdisciplinarietat, però l'absència ha estat la interculturalitat. No hem estat gens interculturals. El nostre discurs sobre la parla no ha estat una meditació intercultural, sinó catalana, però el català té arrels indoeuropees de fa més de 3.000 anys. I aquest no ser arcaic, però si post-arcaic haguera pogut donar-nos un enriquiment

ment enorme.

La segona absència que constato és un problema delicat. Un dels grans absents en el diàleg han estat els veïns de casa, els espanyols, i els que tenim a casa, el 51% de castellanoparlants que viuen a casa nostra. Hi ha una veu de l'altre cantó que ha estat silenciada i si volem fer un discurs complex, complet i madur cal tenir-los en compte.

Aina Moll

De fet, encara hem de cercar el nostre lloc i diferenciar-nos de la monoculturalitat a què ens obliguen.

Pel que fa als veïns de casa, cal dialogar amb Madrid. No fer-ho fóra un suïcidi.

I en referència als veïns de casa, i que s'hi han fet un lloc, cal distingir els qui diuen: *pero nosotros hablaremos en castellano*, dels qui diuen *si me hubieras hablado en catalán hace 40 años ahora ya lo sabría*.

Voldria dir, per acabar, que malgrat la confiança en la nostra tasca, defensada per mi i per molts dels presents, la situació del català és greu. El llatí no és una llengua morta, la podem reconstruir en qualsevol moment; el català, en canvi, corre el perill de convertir-se en una llengua morta i l'hem de salvar com sigui.

Miquel Strubell

Si s'hagués organitzat un simposi intercultural, jo m'hi hagués presentat per parlar des de la meva cultura als altres. Però la convocatòria no ho preveia així. L'autèntica absència que jo constato és la de Joan Fuster, convidat a l'inici a participar, i a qui caldria retre un homenatge.

Tots formem part d'una comunitat universal, però hem vingut aquí a parlar d'aquesta. A mi m'agradaria poder definir els meus cercles concèntrics i des d'allí expandir-me, si cal, vers altres cultures.

Jesús Tusón

Els nostres cercles concèntrics no els hem definit, sinó que ens els han definit.

Idees centrals que emergiren de la primera part del simposi

1a.

La reflexió sobre la paraula no permet eludir la qüestió radical (metafísica, transcendental, última) sobre la unicitat de la parla humana, que no es pot reduir a un sistema de signes sense significació metaempírica. La paraula amaga i revela el misteri de la cosa significada per ella (ni que sigui la idea).

2a.

El català, que ha sobreviscut durant mil anys a les proves més dures, ara es troba en una situació crucial: o bé pot convertir-se, només, en un simple vocabulari de la civilització tecnocràtica, la dels experts en les diferents branques de la ciència moderna, o bé pot conrear, també, aquella especificitat que li és pròpia, la del poble que parla des de les fondàries del propi viure.

3a.

La qüestió més urgent a resoldre és la coexistència de facto del català amb el castellà. Cal aconseguir la validesa i l'ús que pertanyen de jure a la nostra llengua. La llengua catalana necessita un suport que provingui tant d'una política intel·ligent com d'un treball lingüístic en tot l'àmbit territorial de parla catalana. La confiança dipositada pels parlants en l'estructura de la pròpia llengua en garanteix l'ús i n'afavoreix la creativitat.

Idees centrals que emergiren el segon cap de setmana

4a.

La paraula poètica és central i autònoma. Els poetes l'escolten, l'obeeixen i la plasmen en llurs poemes. El mot poètic és l'ànima de la llengua i això va més enllà de considerar-lo un simple mitjà de comunicació. La llengua poètica és la forma específica de cada ésser humà, poeta tanmateix, i n'expressa la seva pròpia

cosmovisió.

5a.

El plurilingüisme és un tret distintiu de l'ésser humà i, alhora, de la natura mateixa de la llengua. La història de la llengua catalana ens mostra la seva cristallització en les diverses variants dialectals que la constitueixen. Una llengua ho esdevé, precisament, quan admet els propis i diferents registres, segons l'espai, estament o activitat que representen.

6a.

L'essencial del català, i de tota llengua, consisteix a ésser expressió i manifestació de la vida viscuda amb naturalitat. La llengua reflecteix la vida d'un poble i la vida d'un poble conforma la llengua. L'experiència de viure crea la llengua i la llengua n'expressa l'experiència. Es tracta d'un cercle vital. La qualitat de vida, que cerquem, crea i alhora és creada per la qualitat del nostre llenguatge. Estimar la llengua pròpia, tenir-ne cura, vetllar-la i enriquir-la, és un camí cap a la llibertat de ser.

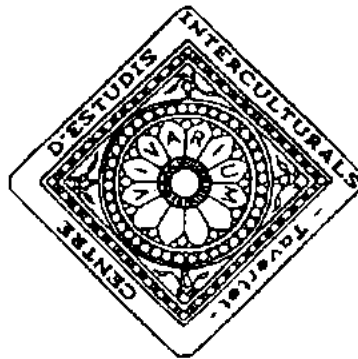
SIMPOSI

LLENGUATGE I IDENTITAT

LEXICOSOFIA CATALANA

dies 12-13 i 19-20 de setembre de 1992
TAVERTET
(Osona)

FUNDACIÓ VIVARIUM

amb la col.laboració de:
AJUNTAMENT DE TAVERTET
FUNDACIÓ JAUME BOFILL
CENTRE UNESCO DE CATALUNYA
FUNDACIÓ ENCICLOPÈDIA CATALANA
QÜESTIONS DE VIDA CRISTIANA
LA LLAR DEL LLIBRE

mateixa del llenguatge. Si una llengua fos només un sistema emprat per a informar i resultés més senzill de fer-ho amb una altra, solament restaria un motiu sentimental per conservar-la que, per seny, hauria de fer pas a un altre sistema de signes més adequat a la circumstància del moment. Es tractaria d'una operació substitutòria com la del pas del sistema monetari anglès al sistema decimal. Les llengües, però, no funcionen de manera mecànica. Una llengua calcada d'una altra deixa de ser creativa i, tard o d'hora, acaba per extingir-se.

La tecnocràcia dominant del món modern, malgrat la resistència dels poetes, d'alguns filòsofs i de molts artistes, sembla voler reduir la parla a un mer complex de signes apte només per a operacions pragmàtiques. Per això no ens preocupa tant com es diu un mol correctament, sinó el que diu i el que ja no diu.

Parlar vol dir molt més que traduir o imitar. El llenguatge és autèntic quan s'expressa en una parla que sorgeix de l'íntim contacte amb l'esperit de la Terra, dels seus homes i els seus Déus, és a dir, quan la inspiració és pròpia. La vitalitat d'una llengua, índex màxim de la identitat d'un poble, rau en la seva creativitat, es mostra en el caire únic amb què revela el món i es manifesta amb l'expressió genuïna amb què dóna sentit al fet de viure.

Hi ha quelcom de forçat en la imitació i replicació que comporta l'igualitarisme lingüístic o el pretès bilingüisme. Cada home i cada poble són únics i així ho és la seva llengua. Si tot el que han de fer les anomenades llengües minoritàries és imitar les més poderoses, no hauran guanyat altra cosa que augmentar el poder i el domini del colonialisme lingüístic que viu i s'alimenta de les llengües dependents (colonitzades). La funció de les llengües minoritàries potser sigui, precisament, la de salvar el món d'aquest uniformisme empobridor, d'aquesta monotonía ensopida que pot significar el mimetis-

La Fundació Vivarium, Centre d'Estudis Interculturals, us convida a participar en el simposi Llenguatge i Identitat (Lexicosofia catalana) que, aplicat al català, tindrà lloc a Tavertet, seu de la Fundació, els dies 12-13 i 19-20 de setembre de 1992.

El català, malgrat els programes de normalització lingüística, perd qualitat i, en cert sentit, audiència. Pot desaparèixer aquesta llengua nostra?

Cada any desapareixen més de cent llengües damunt la terra, algunes ho fan sense deixar cap rastre que en possibiliti la reconstrucció. El genocidi lingüístic avui dia corre paral·lel a l'actual degradació ecològica.

Dir que el català es troba avui en situació d'emergència és gairebé un tòpic. Això és greu perquè la nostra llengua pot desaparèixer, no per la invasió d'un exèrcit enemic o per l'eliminació dels habitants d'aquesta terra, sinó perquè els propis aborígens deixin de parlar-la, és a dir, deixin de viure-la. Potser n'hagin preferit una altra que els resulti més avantatjosa. Aquest cas no és insòlit. Molts pobles han desaparegut, altres han oblidat la pròpia llengua ancestral per adoptar-ne una altra. Les llengües són humanes i, com tot el que és humà, també són mortals.

El perill que correm no és tant la desaparició violenta com la consumpció lenta, la degradació continuada, el desplaçament progressiu de la pròpia parla per una altra, la possibilitat de convertir-la en un mer doblatge d'intuïcions alienes. Les raons que poden conduir-nos vers aquesta situació són complexes, però volem estudiar-ne la més profunda: quina és la natura específica del català? ¿En quina mesura la nostra llengua contribueix a la vida humana en general i a la del seu poble en particular? Això demana una reflexió fonamental sobre la natura

PROGRAMA

1. **La paraula creadora de realitat**
Ponent: Raimon Panikkar
Interlocutors: Lluís Duch, Jesús Tusón,
Pere Lluís Font
2. **Diagnosi del català avui**
Ponent: Joan Martí
Interlocutors: Milla Segarra,
Teresa Barenys, Norbert Bilbeny
3. **Condicions de viabilitat d'una llengua
(aplicat al català)**
Ponent: Francesc Vallverdú
Interlocutors: Aina Moll, Miquel Strubell,
Francesc Fortuny
4. **La dimensió poètica de la llengua
catalana**
Ponent: Joan Margarit
Interlocutor: Alex Susanna
Poetes representants de:
(Les Illes) Damià Huguet
(País Valencià) Josep Piera
(Catalunya Nord) Jordi Pere Cerdà
5. **Estructura actual del català davant les
exigències de la modernitat**
Ponent: Carles Duarte
Interlocutors: Gabriel Jackson,
Lluís Flaquer, Isidor Marí
6. **Esperit i esdevenidor de la llengua
catalana. Vitalitat de la parla.
Els dialectes.**
Ponent: Joan Veny
Interlocutors: Jordi Bruguera,
M. Lluïsa Pazos

**SIMPOSI SOBRE
LLENGUATGE I IDENTITAT
TAVERTET, 12-13 I 19-20 DE SETEMBRE
DE 1992**

BUTLLETA D'INSCRIPCIÓ

NOM I COGNOMS

ADREÇA

CODI I POBLACIÓ

TELÈFON

INDICACIONS PRÀCTIQUES

* És molt convenient que hi assistiu tots dos caps de setmana.

* Cal que cadascú gestioni directament la reserva i el pagament de l'allotjament. Us suggerim els llocs següents:

TAVERTET:

Can Nogué. Tel. 8565205 - 8565251

CANTONIGRÓS:

Hotel Cantonigrós. Tel. 8565047

SANTA MARIA DE CORCÓ:

Hostal Collsacabra. Tel. 8568033 - 8568153

* Dinarem i soparem tots plegats a Tavertet. (el preu serà de 5.350* pessetes cada cap de setmana)

* Per a qualsevol dubte o suggeriment, podeu connectar amb Marita Viscarro (tel. 2071716, del Centre UNESCO de Catalunya)

Eus agraïdaria molt
comptar amb la vos-
tra assistència.

Fins aviat

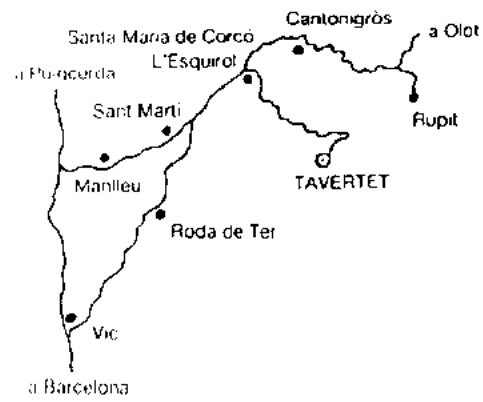
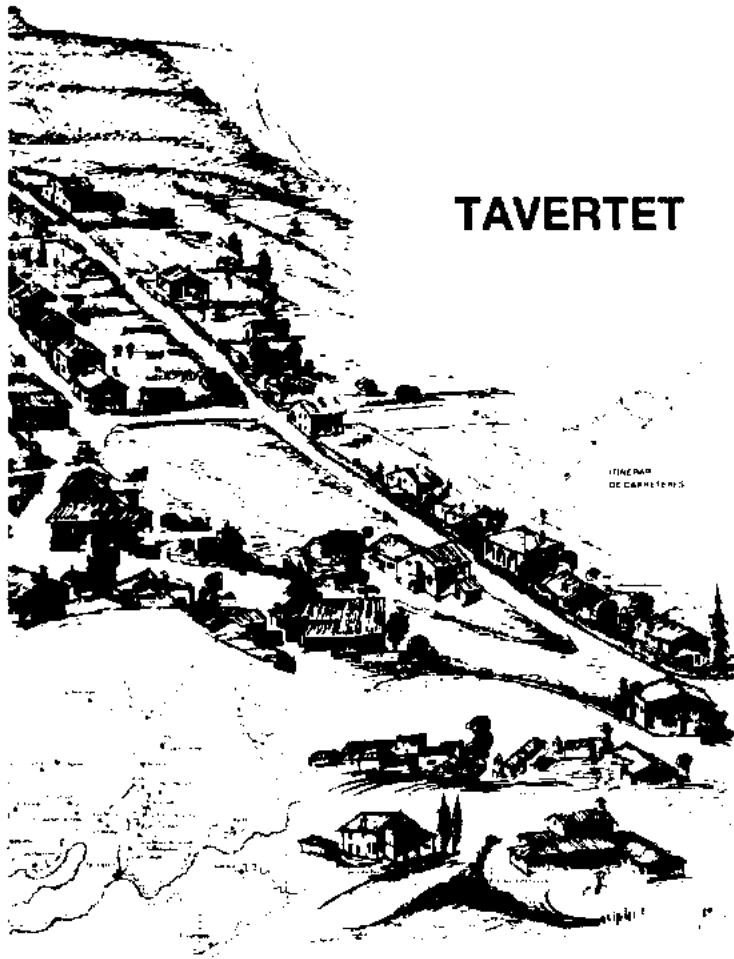
Marita

CAL QUE CONFIRMEU
LA VOSTRA ASSISTÈNCIA,
ENVIANT AQUESTA BUTLLETA,
ABANS DEL DIA 15 DE MAIG DE 1992, A:

FUNDACIÓ VIVARIUM
Centre UNESCO de Catalunya.
Mallorca,285.
08037 BARCELONA

TAVERTET

me d'una llengua 'de prestigi', un prestigi avalat només pel poder econòmic o científic. Pel fet de ser-ho tota parla és una nova dimensió de la vida humana. L'uniformisme lingüístic, doncs, és aquell parany on podem caure si ens deixem dominar pel complex tecnocràtic de la modernitat.

Pel que fa a casa nostra, valorem profundament la tasca de tots els qui, en anys difícils, "han viscut per salvar-nos els mots, per retornar-nos el nom de cada cosa"; gràcies a ells el català existeix. Ara, però, ens cal fer una altra reflexió paral·lela que arribi al poble de Catalunya i a les seves institucions. Els problemes prioritàris del català són, al nostre entendre, metafísics i antropològics abans que tècnics i logístics. Cal veure fins a quin punt la llengua és una estructura de la realitat o és creadora de la realitat mateixa, amb nivells on es concreta més i més la natura de l'home i de les coses. Cal veure si les coses són fetes de vibracions traduïbles en música o en sons articulables de tal manera que, com ja deia Plató, canviar "aquesta música" sigui més transcendental que canviar la constitució del poble que la canta. ¿És cert que hi ha un llenguatge natural, d'arrels onomatopeïques, del qual es deriven els ideogrames i aquests dels pictogrames? ¿Podem dir sense més que és un error considerar que a l'inici so i sentit eren una mateixa cosa?

Els mots són símbols, cristallitzacions històriques d'experiències col·lectives. Si els significats simbòlics dipositats en els mots són compartits per tot un poble, esdevenen símbols culturals i representen el suport intel·lectual dels seus valors. Les paraules, si verament pertanyen a la vida d'un poble, commouen, mouen i menen a l'acció.

Cal esbrinar també si llenguatge i pensament són inseparables. Podem pensar sense parlar? ¿Fins a quin punt el pensament pot arribar a transcendir l'àmbit del prelògic i, en

conseqüència, accedir al nivell purament humà? Si més no, allò que podem dir és que el pensament necessita el llenguatge per a arribar a ser plenament pensament.

Tot llenguatge humà és una forma única de veure el món. D'ací arrenca el respecte que mereix cada llengua i el seu dret inalienable a existir. La pèrdua d'una llengua significa, doncs, la pèrdua d'un món. El que ens proposem, en una paraula, és fer una diagnosi i, de manera eventual, indicar una possible teràpia per al problema del català. Per això, no pensem tan sols en el paper dels lingüistes i dels filòsofs del llenguatge, sinó en el del poble que encara parla des de les entranyes del seu sentir i no imita el que es diu ni repeteix rutinàriament el que ha escoltat o vist per ràdio o televisió.

La nostra tasca, doncs, no és ni de normalització lingüística ni de trobar models per a un català 'standard', tampoc es tracta d'assenyalar normatives. Voldríem només descobrir les arrels antropològiques i per tant culturals, històriques i socials de la identitat d'un poble que durant un mil·lenni ha maldat per afaïçonar una personalitat pròpia.

Ens agradaria moltíssim comptar amb la vostra presència tot desitjant que aquest simposi, preparat per la Fundació Vivarium i amb el suport de diverses entitats culturals catalanes, tingui el ressò que necessita en aquest moment la nostra terra i la nostra parla.

Raimon Panikkar

HORARI DEL SIMPOSI

Dissabte, 12 de setembre

Presentacions: 11h.

Ponència 1: 12-14 h.

Ponència 2: 17-19 h.

Diumenge, 13 de setembre

Ponència 3: 9-11 h.

Conclusions: 12-14 h.

Dissabte, 19 de setembre

Ponència 4: 12-14 h.

Ponència 5: 17-19 h.

Diumenge, 20 de setembre

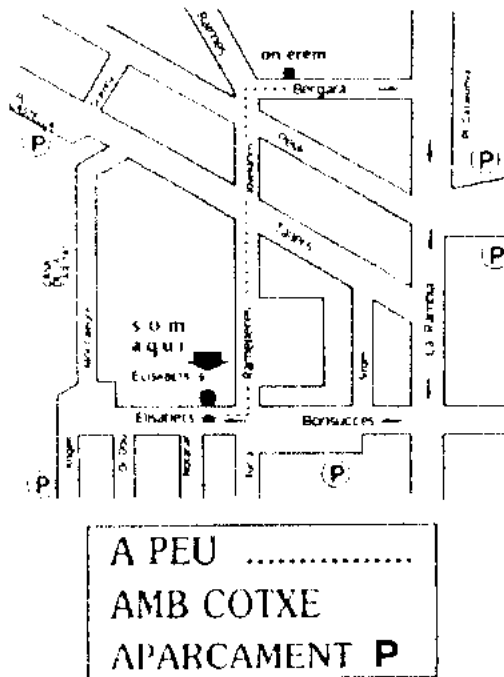
Ponència 6: 9-11 h.

Conclusions: 12-14 h.

"Es presenta un projecte amb il·lusió, que diu coses noves i clares. És un pensament sorprenent, fort i rigorós, teòric i pràctic, per tenir a punt unes eines que poden ajudar a canviar la societat." Lluís M. Xirinacs.

"És un llibre ben escrit, d'estil agradable i fàcil de llegir, cosa estranya en un llibre d'economia que tracta de com, en modificar el sistema de pagaments, es pot modificar el sistema de poder en la societat." Joan Martínez Alier.

LA LLAR DEL LLIBRE

Llibre-fòrum sobre el tema:

Ètica, canvi social i poder del diner

Llibre: **EL PODER DEL DINER.**

La monètica, factor de canvi polític.

-Premi d'assaig Joaquim Xirau 1991

Autor: Martí Olivella
Editorial: Edicions 62
Barcelona, 1992
Ponent: Martí Olivella
Responents: Xavier Duran
Vicenç Villatoro

Data: dimecres 27 de maig de 1992
a les 8 del vespre

Lloc: La Llar del Llibre
carrer d'Elisabets, 6, Barcelona

És inevitable el poder del diner? Pot haver-hi un diner net que no faciliti la corrupció? Les diferents societats humanes són contingudes pel tipus de moneda que usen?

El llibre presenta, amb un llenguatge planer, una agosarada hipòtesi sobre la importància social d'establir una aplicació coherent i democràtica de la monètica (moneda electrònica) que eviti els perills de control totalitari i que afavoreixi, en canvi, la transparència, la responsabilitat i la llibertat. Però a més d'una reflexió sobre una de les més impactants i desconeixudes revolucions tecnològiques, ens ofereix una reflexió suggeridora sobre els límits, debents i possibles camins de canvi del nostre model de societat.